

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06310

ERSHTE SHPROTSUNGEN

Leon Bernstein

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

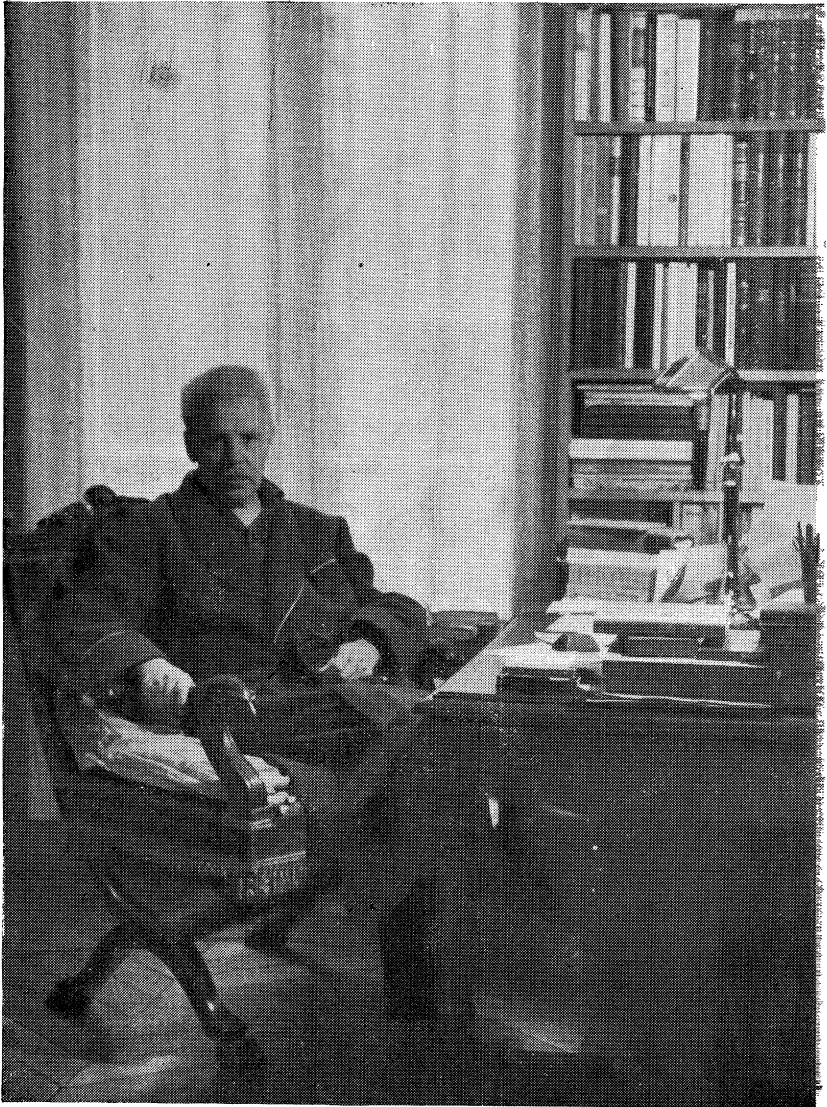
Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

לעאָן בערנשטיין אין זיין אַרבעטס־צימער. פּאָטאָגראַפֿירט אין יאָר 1954.

עבודת ה' ופירותיה
במקדש ה' ופירותיה
במקדש ה' ופירותיה

לעזר בערנשטיין

ערשטע שפראצונגען

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE
Copyright by:
L. BERNSTEIN (Paris - France)

איבערזעצט פון רוסישן אַריגינאַל: ע. ראַבקין
רעדאַקציע: ע. נאַוואַגרוֹדזקי און מ. בערנשטיין

וועגן אַלע ענינים פון פאַרלאַג זיך ווענדן:

EDITORIAL "IDBUJ"

Bgne. Sur Mer 671

T. E. 62 - 9596

Buenos Aires

לעאן בערושטיין

ערשטע שפראַצונגען

(זכרונות)

ביי דער
"געזעלשאַפט פֿאַר ייִדיש-וועלטלעכע שולן אין אַרגענטינע"
בוטשאַס-איירעס

1956

ESTE LIBRO SE TERMINO DE
IMPRIMIR EL 25 DE SETIEMBRE
DE 1956 EN LOS TALL. GRAF.
"ZLOTOPIORO HNOS." CALLE
GASCON 1231, BS. AS. (R. A.)

א י נ ה א ל ט :

7	— — — ביאָגראַפישע דאַטעס פון לייב (לעאַן) בערנשטיין
11	— — — בריוו פון איבערזעצער: ע. ראַבקין
13	— — — אַריינפיר : עמנואל נאָואַגרוֹדזקי
19	— — — „אַ מענטש“
23	— — — „אין די גאַסן צו די מאַסן“
37	— — — באַנע ליפשיץ און זיין פרוי גוסטאַ
49	— — — „אונדזער אַלעקסאַנדער“
61	— — — מאַקס נאדעל
77	— — — ליזע די שניידערקע און איר מאַן — אַלטער
91	— — — אברהם דער בערשטער און דער „בערשטער-בונד“
107	— — — דוד „טאַראָס“ און דער צווייטער צוואַמענפאַר פון „בונד“
129	— — — מאַסיי דער איינבינדער און זלמן דער קעסטל-מאַכער
143	— — — מערע זשאָלודזקי און צביה די הענטשקע-מאַכערין
151	— — — „אברהם דער רעזשטשיק“ און זיין אַפּאָזיציע
161	— — — לעאַן גאַלדמאַן
173	— — — קאַפּלינסקי... פּראָוואַקאַטאָר
195	— — — אַלעקסאַנדערס בריוו צו ל. בערנשטיינען
221	— — — נאַכוואַרט : מאָטווי
227	— — — זוכצעטל פון פּערזאָנען און ערטער

בילדער

ביאגראפישע דאטעס פון לייב (לעאָן) בערנשטיין

- אויף דער אַנקעטע פון אַרכיוו פון „בונד“ האָט ל. בערנשטיין צוגע-
שיקט די ווייטערדיקע ביאגראפיע וועגן זיך (די נומערן באַדייטן די נר-
מערן פון די פּראָגעס אין דער אַנקעטע):
1. אין מיין מעטריקע, דאָס הייסט אין אַלע רוסישע אָפיציעלע פּאַפּירן,
(פּאַספּאָרט, בילדונגס־אַטעסטאַטן, א"א) איז פּאַרשריבן, אַז איך הייס
חיים. אָבער פון זינט איך געדענק, אין דער היים, צווישן חברים און
פּריינט, האָט מען מיר גערופן לייב און שפּעטער — לעאָן. מיין פּאַמיליע-
נאָמען איז בערנשטיין.
 2. מיין איצטיקער אַדרעס איז פּאַריז. חוץ די יאָרן פון דער דייטשער
נאַצישער אָקופּאַציע, ווען איך האָב זיך געמוזט אויסבאַהאַלטן, וווּן
איך אין דער זעלביקער דירה, אין פּאַריז, זינט 1916.
 3. איך בין געבוירן געוואָרן אין ווילנע, דעם 23סטן אָקטאָבער, 1877.
 4. מיין פּאַטערס נאָמען איז הירש, מיין מוטערס נאָמען איז רחל, פון
דער היים — באַרעל.
 5. דער פּאַטער איז געווען אַ סוחר. ער האָט פּאַרלאָן מיין מוטער ווען
איך בין געווען אַלט אַ האַלב יאָר. איך האָב אים מער קיינמאַל נישט
געזען און איך ווייס וועגן אים זייער ווייניק. צוזאַמען מיט דער מר-
טער און מיין שוועסטער האָבן מיר אַלע געווינט ביי מיין זידן, יאַנקל
באַרעל, אַ סוחר און אַן אייגנטימער פון אַ יוועליר־פּאַבריקל און
געשעפט.
 6. עטלעכע יאָר געלערנט אין חדר, נאַכהער — אין דער יידישער אָנפּאַנג-
שולע אין ווילנע. געענדיקט די שולע אין 1893. נאַכדעם קומט זעלבסט
בילדונג און אין 1902 בין איך אַ קורצע צייט געווען אַ סטודענט פון
דעם אוניווערסיטעט אין ליאַן, פּראָנקרייך. צוליב מאַטעריעלע אומ-
שטענדן בין איך נישט געווען אימזשאַנד צו פּאַרענדיקן מיין בילדונג.
 7. אין ווילנע און אין קאָוונע בין איך געווען אויף דער לערע ביי דעם-
טיסטן און געאַרבעט ביי זיי ווי אַ צאָן־טעכניקער. אין ביידע שטעט

געגעבן לעקציעס. פון די לעקציעס פלעג איך אויסהאלטן זיך און מיינ משפחה (מיין ערשט קינד איז געבוירן געווארן אין 1904, אין ליאָן). אין דער שטאָט בין איך געווען אַ לערער פון רוסיש אויף די באַ-רימטע בערלין־שפראַך־קורסן. אַ געוויסע צייט בין איך געווען דער פאַרוואַלטער פון דער דרוקעריי אין זשענעוו, וואָס האָט געהערט צו דעם פאַרבאַנד פון רוסישע סאַציאַל־דעמאָקראַטן (אין די יאָרן 1900 און 1901).

פון 1904 בין איך געוואָרן אַ פּראָפּעסיאָנעלער זשורנאַליסט. אָבער שוין פאַר דער צייט האָב איך זיך געדרוקט אין יידישע און רוסישע אומלעגאַלע אויסגאַבעס.

8. איך בין געווען אַ מיטגליד פון „בונד“ און פון פאַרבאַנד פון די רוסישע סאַציאַל־דעמאָקראַטן. פון 1906 בין איך גישט אָנגעשלאָסן אין קיין איין פּאָליטישער גרופּירונג. אין די יאָרן פון 1901 בין 1906, פריער אין ליאָן און נאַכער אין פאַריז, האָב איך אויך גע-הערט צו דער פּראָנציוזישער סאַציאַליסטישער פּאַרטיי. איך בין אויך געווען אַ מיטגליד אין פאַרשידענע געזעלשאַפטן פון זשורנאַליסטן אין פּראַנקרייך.

9—10 אין ווילנע, אָנהייבנדיק פון יאָר 1894, האָב איך אַנטייל גענומען אין די „קרייזלעך“ און זיך אָנגעשלאָסן אין דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג בעת איר קרייזל־פּעריאָד. צווישן די וואָס האָבן מיך דער-נענטערט צו דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג קען איך אַנרופּן מאַקס נאַדעל, אָן אַרבעטער. מיין באַקאַנטשאַפט מיט די אינטעליגענטן וואָס האָבן אָנגעפירט מיט דער באַוועגונג, איז געקומען שפעטער.

11. אין ווילנע האָבן אַלע מיטגלידער פון דער באַוועגונג, אַרבעטער און אינטעליגענטן, מיך גערופּן „לעאָנטשיק“. אין קאָונע האָט מען מיך אויך אַזוי גערופּן. מען האָט מיך אויך גערופּן „טאַדדעס“. דעם נאָמען האָט מען באַנוצט צווישן די בערשטער און פאַר מיינע עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען פאַר די קאָונער אַרבעטער.

12. איך האָב געלעבט אין ווילנע, קאָונע און אָנהייבנדיק פון יאָר 1900, אין זשענעוו, פאַריז און ליאָן.

13. נישט זייענדיק קיין אַרבעטער, האָב איך אַליין קיינמאַל גישט גע-שטרייקט. אָבער אין קאָונע איז מיר אויסגעקומען אָנצופירן מיט שטרייקן. זיך אָפּטמאַל באַטייליקט אין דעמאָנסטראַציעס און מאַני-פעסטאַציעס.

14. ענדע 1896 געווען אַרעסטירט אין קאָונע. מען האָט מיך געברענגט קיין ווילנע און געמשפּט פאַר אַנטי־מלוכהשער פּראָפּאַגאַנדע צווישן די יידישע אַרבעטער.

15. אין ווילנע בין איך געווען אין אַן איינצל־קאַמער, אין טורמע וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען — דער 14טער גומער, נאַכער אין דער

לוקיסקי טורמע, צוזאמען 6 אָדער 7 מאָנאַטן. נאָכער האָט מען מיך מיטן עטאַפּ אָפּגעשיקט קיין קאָוונע, וווּ איך בין געווען אונטער דער אויפזיכט פון פּאָליציי אָן ערך 6 מאָנאַטן ביז דעם משפּט. מען האָט מיך פּאַרמשפּט אויף אַנדערטהאַלבן יאָר פּאָליציי־אויפזיכט אין קאָוונע. צוזאַמען בין איך געזעסן אין טורמע און אונטער פּאָליציי־אויפזיכט 2 מיט אַ האַלבן יאָר.

16. געווען אַ מיטגליד פון צענטראַל־קאָמיטעט פון „בונד“ אין קאָוונע און פון צענטראַל־קאָמיטעט פון „בערשטער־בונד“. ווען איך בין אַוועקגעפאַרן קיין אויסלאַנד בין איך געווען דער פּאַרוואַלטער פון דער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער דרוקעריי.

17. געווען אַ מיטאַרבעטער אין ייִדישע און רוסישע אומלעגאַלע אויס־גאַבעס, וואָס זענען דערשינען אין רוסלאַנד און אין אויסלאַנד. צוזאַמען מיט דעם בערשטער־אַרבעטער אברהם אַלעקסאַנדריטקי, דעם פירער פון די בערשטער, האָב איך געגרינדעט די צייטונג פון די בערשטער, דעם אומלעגאַלן „דער וועקער“. דער ערשטער נומער פון דער צייטונג, געדרוקט אין אויסלאַנד, איז דערשינען אין 1897.

מיינע אַרטיקלען אין „דער וועקער“ זענען — אין נומער 1: „אונ־זוערע אויפגאַבן“, מאָניפעסט פון די בערשטער און וועגן די לעצטע אַרעסטן. אין נומער 2: וועגן די פּאַרמיטלער, ציינונים און סאַציאַליזם. נומער 3: וועגן די לעצטע שטרייכן. אין „אַרבעטער שטימע“, נומער 26 איז אָפּגעדרוקט מײַן אַרטיקל „דער צאַר אין פּראַנקרייך“. אין „ייִדישן אַרבעטער“ האָבן זיך באַוויזן פּאָלגנדיקע מיינע אַרטיקלען: אין נומער 12: „פּאָלקסבילדונג און די צאַרישע רעגירונג“; נומער 14: „די רעגירונג פון וואַלדעק רוסאַ“ און „די לעצטע וואַלן אין פּראַנקרייך“; אין נומער 15: „דער פּראַנצויזישער פּראַלעטאַריאַט קעגן דער עקספּלואַ אַטאַציע פון אַרבעט“; אין נומער 17: „די רעגירונג און דער מייניס־טאַרישער סאַציאַליזם אין פּראַנקרייך“.

איך פלעג אונטערשרייבן מיינע אַרטיקלען אונטער דעם נאָמען „אַ־קאַ“. דער פּסעוודאָנים האָט זיך גענומען דערפון, וואָס אַלעקסאַנ־דער קרעמער האָט מיך גערופן לעאַנאַ. צוליב מײַן דרך־אַרץ און ליבע צו אים פלעג איך אַזוי אויך אונטערשרייבן מיינע אַרטיקלען אין די אומלעגאַלע רוסישע זשורנאַלן. דער מאָניפעסט פון די בערשטער, וואָס איך האָב צוזאַמענגעשטעלט, איז אַרויס אויף ייִדיש ווי אַ באַ־זוגערע בראַשור און נאָכער איבערגעדרוקט געוואָרן אויף רוסיש.

אין שייכות מיט מײַן אַנטייל אין „בונד“ וויל איך נאָך צוגעבן, אַז איך האָב אָפּגעדרוקט קאַרעספּאָנדענצן וועגן דער ייִדישער אַרבע־טער־באַוועגונג אין אַ גאַנצע רײַע רוסישע און אויסלענדישע זשורנאַלן. אין אַפּריל 1905 האָב איך אין דעם פּראַנצויזישן סאַציאַליסטישן זשור־נאַל „מוומאַן סאַציאַליסט“, אָפּגעדרוקט אַן אַרטיקל „לע בונד“. דער אַרטיקל איז שפּעטער איבערגעזעצט געוואָרן אויף דײַטש און אויף

ענגליש. דער ניריאַרקער „דער וואַרקער“ האָט אָפּגעדרוקט דעם אַר-
טיקל און אַרויסגעגעבן אַ ספּעציעלע בראַשור אונטערן נאָמען „דער
בונד“, געדרוקט ביי דעם צענטראַל-פאַרבאַנד פון דעם „בונד“ אין
אַמעריקע.

18. פון מיין בונדישער טעטיקייט וויל אימ אָנווייזן, פאַר מיר, אַ פאַר
וויכטיקע מאַמענטן:

א. דער צווייטער צוזאַמענפאַר פון „בונד“ אין 1898 (נאָך זובאַטאָוס
אַרעסטן), איז פאַרגעקומען ביי מיר אין דירה און אין האָבן
גענומען אין אים דעם אַקטיווסטן אַנטייל, הגם איך בין דעמאָלט
געווען אין קאָונע אונטער דער אויסזיכט פון דער פּאָליציי;

ב. איך האָב שוין דערמאָנט מיין ראַל אין גרינדן דעם „בערשטער-
בונד“ און אַרויסגעבן די צייטונג „דער וועקער“. אין 1900, אין
פאַריז, האָב איך באַקומען אַ מאַנדאַט פון דעם „בערשטער-בונד“
זיך צו באַטייליקן ווי אַ מיטגליד פון דער בונדישער דעלעגאַציע
אין דעם אַלזעלטלעכן סאַציאַליסטישן קאָנגרעס. בעת איך בין
געווען אין זשענעוו אין 1901, האָב איך צוזאַמען מיט אַלעקסאַנדער
קרעמער געשאַפן אַ בונדישע גרופּע. אין ליאַן אין 1902—1905 —
געשאַפן אַ הילפּס-גרופּע פאַרן „בונד“. אין 1942—1944, גענומען
אַן אַקטיוון אַנטייל אין דער אומלעגאַלער רעסיסטענץ-באַוועגונג
אין פראַנקרייך.

19. בונדיסטן וואָס איז האָב געקענט נאָענט זענען: אַלעקסאַנדער קרע-
מער, דוד קאַץ (טאַראַט), אברהם אַלעקסאַנדריסקי, ליזע די שניידער-
קע, מאַקס נאדעל און זיין פרוי ראָזע, מאַרק ווילטער און זיין פרוי
שפּרה, וולאַדמיר קאַטאַווסקי, גלעב חוטניק, ט. קאַפּעלסאָן, פראַנץ
קורסקי, זעלדאַוו און זיין פרוי טייבעלע, פאַטי, די פרוי פון אַראַדי
קרעמער, אַ ווייטער, מ. גאַלדמאַן (ליבער) און אַנדערע.

טייערער חבר עמנואל!

דער מזל האָט מיר צוגעשפּילט ווען איר האָט מיר צוגעטיילט די אויפגאַבע צו איבערזעצן די אַרבעט פון חבר בערנשטיין. איך גלויב אַז זיינע דערינערונגען וועגן טייל פון די „דרייצן“ הערלעכע. אָדער — זאָל איך זאָגן — לעגענדאַרע פּערזענלעכקייטן, וואָס האָבן געלייגט דעם גרונטשטיין פאַר דעם אַלגעמיינעם ייִדישן אַרבעטער־בונד פון ליטע, פּוילן און רוסלאַנד, אויף דעם גרינדונגס־צוזאַמענפאַר אין 1897, איז אַן אינפאַרמאַציע־אוצר וועגן די ערשטע שפּראַצונגען פון אונדזער באַוועגונג און אַ דערפרישונג. איך גלויב, אַז אַ סך חברים וואָס האָבן, ווי איר, זיך אויפגעהאַדעוועט אין „בונד“, וווּ מיר האָבן געקראָגן די דערציונג וועלכע האָט אונדז דערמעגלעכט צו מאַכן אַ באַשיידענעם בייטראַג צו דער ייִדישער און אַלגעמיינער אַרבעטער־באַוועגונג אין אַמעריקע, וועלן דאַנקבאַר זיי דעם חבר בערנשטיין פאַר דער באַשרייבונג פון די מענטשן וואָס זענען געשטאַנען ביי דער וויגעלע פון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג און ווי זיי האָבן זי געבויט. פאַר דעם ייִנגערן דור חברים וועלן זיינע דערינע־רונגען אויך זיין פון גרויס אינטערעס. זיי וועלן זיך באַקאַנען מיט אַ בלאַט בונדישע געשיכטע, וואָס איז פאַר אַ סך פון זיי אומבאַקאַנט, און מיט עפיזאָדן אין דער דאַזיקער געשיכטע, וואָס וועלן זיי דער־מוטיקן פאַרצוזעצן די אַרבעט און העלפן דערפילן די מיסיע וואָס יענע פּיאָנערן, און זייערע שפּעטערדיקע נאַכפּאָלגער, האָבן גענומען אויף זיך און איבערגעלאָזן אַלס ירושה פאַר אונדז.

איך גלויב אַז אויך פאַר היסטאָריקער, וואָס וועלן זיך אונ־טערנעמען צו פאַרשן די געשיכטע פון „בונד“, וועט חבר בערנ־שטיינס אַרבעט אַ רעזולטאַט פון זיין מערקווירדיקן זכרון, האָבן אַ גרונ־

סע באדייטונג. אַט, למשל, די געשיכטע ווי אַזוי בורצעווען האָט פעסטגעשטעלט אַז ישראל־מיכל קאַפּלינסקי איז געווען אַ פּראָוואַ-קאָטאַר, אָדער וואָס די „אַפּאָזיציע“ האָט מיט זיך פּאַרגעשטעלט, מיט וואָס זי האָט זיך טאַקטיש און אידעאָלאָגיש פּאַנאַדערענגעאַנגען מיט די „אינטעליגענטן־פירער“ און איר קעגנערשאַפּט צו דער „נייער טאַקטיק“ (מאַסן־אַגיטאַציע); ווער איז געווען דער פירער פון דער „אַפּאָזיציע“ און ווי אַזוי זי איז זיך צעפּאַלן, איז, ווי ווייט מיר איז באַקאַנט, אין ערגעץ נישט באַטריבן געוואָרן. — געוויס נישט אַזוי ווי דאָס טוט פאַר אונדז דער חבר בערנשטיין. אַפילו אונדזער אומפּאַרגעסלעכער ב. מיכאַלעוויטש האָט די „אַפּאָזיציע“ און איר פירער, אַבראַם גאַרדאַן, דערמאַנט בלויז פאַרבייגייענדיק, אַזוי־צוזאַגן, אין זיין אַרטיקל „ערב בונד“ אין דעם „רויטער פּנקס“, ערשטער העפּט. פון דעם חבר בערנשטיין דערוויסן מיר זיך אויך וויפל און ווער עס זענען געווען די אַרבעטער און אַרבעטערניס אין דער גרופּע „דרייצן“ אויף דעם גרינדונגס־צוזאַמענפּאַר, ד״ה, אַז די „אינטעליגענטן“ און אַרבעטער האָבן אַ גלייכן פאַרדינסט אין דער גרינדונג פון „בונד“ אַזוי גוט ווי אין זיינע פאַרדינסטן, במשך פון די צענדליקער יאָרן פון זיין עקזיסטענץ.

כאַטש די איבערזעצונג האָט ביי מיר אַוועקגענומען אַ היפש ביסל צייט, בין איך אייך אָבער דאַנקבאַר פאַרן „צושאַרן“ מיר די אַרבעט. עס האָט מיר זייער אינטערעסירט וואָס חבר בערנשטיין האָט געהאַט צו דערציילן וועגן דער געשיכטע פון „בונד“ אין זיין פאַרמאַטיוון פּעריאָד און וואָס ער האָט פאַראייביקט דעם אַנדענק פון אַ פּלעיּאַדע בונדישע פּיאַנערן־פירער, וואָס פאַרדינען דעם גרעסטן כבוד וואָס מיר קענען געבן זייער אַנדענק. איך בין זיכער, אַז די מיטגלידער פון דער בונדישער משפּחה און אויך אַנדערע, וועלן לייענען חבר בערנשטיינס דערינערונגען מיט פאַרדינסטן אינטערעס.

מיט חברשן גרוס אייער

ע. ראַבקיין

ניו־יאָרק — 16טן יולי, 1956.

אַר יי נ פ י ר

בעת איך האָב באַקומען אַ בריוו פון לייב בערנשטיין, מיט וועלכן איך האָב זיך באַקאַנט אין פאַרזי, אַז ער בעט מיר אַנשרייבן אַן הקדמה צו זיינע זכרונות וועגן די ערשטע יאָרן פון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג אין צאַרישן רוסלאַנד, האָב איך אים גלייך געגעבן מיין הסכּם. איצט דערפיל איך מיין צוזאַג.

מאי איז אַ ווונדערבאַרע צייט אין פאַרזי. די וועלט־שטאַט פון אונדזערע יונגע רעוואָלוציאַנערע טרוימען איז גריין, לופטיק און ווי אַ באַנייטע, אַן אויסגע־צוואַנגענע, ס'איז אַ פאַרגעניגן צו שפּאַצירן איבער די גאַסן, אַוועקזעצן זיך אין אַ קאַפּע, וואָס געפינט זיך אויף אַ טראַטואַר, נישט טראַכטן מער וועגן פליכטן און אויפגאַבעס. אין איינעם אַזאַ הערלעכן פאַרזער פרימאַרגן איז געקומען צו מיר אין האַטעל דער חבר שׂ, כדי מיר אַוועקצופירן צו אַן אַלטן בונדיסט, איינעם פון די פּיאַנערן פון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג, וועלכן איך האָב ביז דעמאָלט נישט געקענט.

ס'איז געווען דאָס יאָר 1954. לייב בערנשטיין איז שוין דעמאָלט אַלט געווען 77 יאָר. איך האָב אַנגעקלונגען אין דער טיר פון זיין דירה און בשעת־מעשה געטראַכט, ווי זעט ער אויס דער לייב בערנשטיין, וואָס איז נאָך געווען אין איין קרייזל מיט אַרקאַדי קרעמער?

אַן עלטערער מאַן, אַ שלאַפּראַק, מיט גרויע האָר, אַבער יונגע בלויע אויגן, האָט געעפנט די טיר. חבר שׂ. האָט מיר פאַרגעשטעלט אין פראַנצויזיש. לייב בערנשטיין האָט מיר באַגריסט אין רוסיש, אַריינגעפירט אין זיין קאַבינעט, וווּ שאַפּעס מיט ביכער זענען געשטאַנען אַרום אַלע ווענט, און אויף רוסיש זיך געווענדט צו זיין פרוי, וואָס האָט זיך געפונען אין אַ צווייטן צימער, אַז זי זאָל צוגרייטן טיי.

לייב בערנשטיין האָט געהערט, אַז איך רעד זיך אַדורך מיטן חבר שׂ. אויף ייִדיש. אויך ער איז אַריבער אויף מאַמע־לשון און איך בין נתפעל געוואָרן, וואָס

פאר א קערנדיקן, געשמאקן יידיש ער רעדט. ביים טייטרינקען האב איך זיך בא-קאנט מיט זיין פרוי, א געוועזענע זינגערין אדער טענצערין. לויט דעם אלטן רוסישן מנהג, האבן די בערנשטיינס אין פאריז געטרונקען טיי נאך פאר דעם אַנבייסן. מיר האבן א פאר שעה גערעדט וועגן אמאל און וועגן היינט, וועגן געמיינזאמע פריינט און באקאנטע און — וועגן וואס נישט... בעתן געשפרעך איז טאקע געבוירן געווארן דער געדאנק ארויסצוגעבן די זכרונות פון לייב בערנשטיין, וועגן זיינע ערשטע יארן אין דער יידישער אַרבעטער-באוועגונג. ס'איז אים אָבער געווען שווער אַריינצופאַסן דאָס שרייבן די זכרונות אין זיין אַרבעטס-פלאַן, מיט וועלכן ער האָט מיר באַקאַנט.

לייב בערנשטיין איז גראַד געווען פאַרנומען מיט אַ געשיכטלעכער אַרבעט אין פּראַנצויזיש וועגן די העלדן פון דער גרויסער פּראַנצויזישער רעוואַלוציע. די פּראַנצויזישע רעגירונג האָט אים אַנגעשטעלט אין די מלוכה-אַרכיוון, כדי ער זאָל האָבן אַ צוטריט צו די מאַטעריאַלן, וואָס זענען שוין באַדעקט מיט שטויב פון יאַרהונדערטער.

פאַרן אַפּפּאַרן צוריק קיין ניו-יאָרק, האָב איך אים נאָך אַ פאַר מאָל געטראָפּן. מיר פלעגן זיך שוין באַגעגענען ווי אַלטע פריינט, וואָס קענען זיך פון קדמונים. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ל. ב. האָט געגעבן אַ וואָרט אַרקאַדי קרעמערן אַנצור-שרייבן זיינע זכרונות און איז צופרידן, וואָס ער וועט ענדלעך דערפילן זיין צוואַנג...

**

לייב בערנשטיינס זכרונות טראָגן אונדז אַריבער אין דער ווונדערלעכער אַטמאָספּער פון דעם בראשית פון אונדזער באַוועגונג. ליענענדיק זיינע שילדע-רונגען פון געשטאַלטן און פון עפּיזאָדן פון אונדזער ווייטן אַמאַל, אַטעמען מיר מיט דער אייגנאַרטיקער לופט פון יענע יאָרן, וואָס זענען געווען פול מיט העלדנ-מוט, מיט טיפּן גלויבן, מיט רעליגיעזער פאַרליבטקייט אין גערעכטיקייט און סאַציאַליזם. מיר לעבן ווידער אין דער אַטמאָספּער פון קאַנספּיראַציע, פון סודות-פולער זאַלעכקייט, פון אַ ראַמאַנטישן געשיכטלעכן רעאַליזם, וואָס האָט געקענט פאַרשיכורן ווי יונגער וויין. דער סוד פון אַזאַ טראַנספּאַרמאַציע ליגט, קודם-כל, אין מחברס פּערזענלעכקייט.

פון די ערשטע זיינע טריט איז דער „בונד“ געווען נישט סתם דעמאָקראַטיש, נאַר עכט-פּאָלקסטימלעך. דער „בונד“ איז געווען נישט אַ באַוועגונג פאַר דעם אַרבעטנדיקן פּאָלק, נאַר אַ באַוועגונג, וואָס איז אויסגעוואַקסן פון פּאָלק גופּא, וואָס איז דורך אים אויסגעטראָטן און אויסגעהאַדעוועט געוואָרן. ס'איז אָבער געווען

אומפארמיידלעך, אָז אויך אין „בונד“ זאָל עקזיסטירן אַ געוויסע פּאַרטיילונג אויף אינטעליגענטן און אַרבעטער, זינט די קינדער-יאָרן פון דער באַוועגונג, זינט די באַוועגונג האָט זיך פּאַרמירט, האָט באַקומען איר פנים, איר אייגנאַרטיקן געמיט. אָבער די אינטעליגענטן אין „בונד“ זענען געווען פון צוויי מינים: עס זענען געווען אַזעלכע, וואָס פּלעגן מיט אַלע כוחות זיך באַמיען צו זיין נאַענט צו דער בונדישער אַרבעטער-מאַסע, וואָס פּלעגן טראַגן אויף זיך, ווי אַ יום-טובדיקע קאַפּאַטע, זייער פּאַלקסטימלעכקייט. פון דעסטוועגן האָט דער אַר-בעטס-מענטש, דער בונדיסט, געפילט אַ מחיצה צווישן אים און דעם אינטעלי-גענט, אַ וואָנט וואָס פּלעגט אים שטערן צו זיין מיט אים אַזוי נאַענט און אינטים, אַזוי אָפּנהערציק און אומגעשטערט, ווי די קאַנספּיראַציע, ווי די געמיינזאַמע סכנה און דער געמיינזאַמער קאַמף האָבן געפּאַדערט. די מחיצה האָט נישט גע-שטערט, אָז ער זאָל האָבן צו דעם אינטעליגענט אַבסאָלוטן צוטרוי און דרך-אָרץ. עס האָט אָבער געפּעלט אינטימקייט, אַ געוויסע וואַרעמקייט, וואָס לאָזט זיך נישט דעפּינירן. עס זענען געווען אַנדערע אינטעליגענטן אין „בונד“, וואָס האָבן פּאַר-מאַגט נישט ווייניקער וויסן און גענאָסן פון נישט קיין קלענערע אויטאָריטעט אין דער באַוועגונג ווי די פּרייער דערמאַנטע. אָבער זיי האָבן קיינמאַל זיך נישט באַמיט צו זיין נאַענט און אינטים מיט דעם בונדישן עולם. זיי האָבן קיינמאַל נישט געענדערט דעם טאָן אָדער דעם סטיל פון זייער רעדן. זיי זענען געווען מיט אים נאַענט — נאַטירלעך. יעדער בונדיסט האָט זיך געפילט אין דער אָנוועזנהייט פון אַזאַ אינטעליגענט היימיש און זיך נישט קרעמפּירט אַרויסצוברענגען זיינע אינ-טימסטע געדאַנקען. ער פּלעגט מיט אים נישט נאָר רעדן וועגן דער באַוועגונג, נאָר אויך פּאַרברענגען, לעבן צוזאַמען. ער פּלעגט צו אים קומען נישט נאָר כדי צו נעמען אַן אומלעגאַלע בראַשור אָדער אויסבייטן אַ בוך, נאָר אויך כדי זיך אַראָפּרעדן פון האַרצן, אַמאָל עסן צוזאַמען, אַמאָל אויך בלייבן נעכטיקן. וועגן אַזעלכע אינטעליגענטן פּלעגט דער בונדישער עולם זאָגן, אַז ער איז אַן „אונדזער-ריקער“. דאָס איז דעמאָלט געווען דער גרעסטער לויב פּאַר אַן אינטעליגענט, אַ פּירער פון „בונד“.

לייב בערנשטיין, דער אינטעליגענט, האָט טאַקע געהערט צו יענע טוער פון דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג, וואָס האָבן זיך אויף אַ נאַטירלעכן, פשוטן אופן צוזאַמענגעלעבט מיט דער בונדישער אַרבעטער-מאַסע, וועמען דער בונדי-שער עולם האָט שטענדיק געהאַלטן פּאַר אַן „אונדזעריקן“. מיט 60 יאָר שפּעטער, בעת ער שרייבט זיינע זכרונות וועגן יענע יאָרן, פילט איר נאָך זיין אַרגאַנישע פּאַרבונדנקייט, זיין פּאַרקניפּטקייט מיט דעם לעבנס-שטייגער פון יענעם יידישן אַרבעט-מענטש, וואָס האָט דעמאָלט דערוואַכט און אָנגעהויבן צו קעמפּן פּאַר

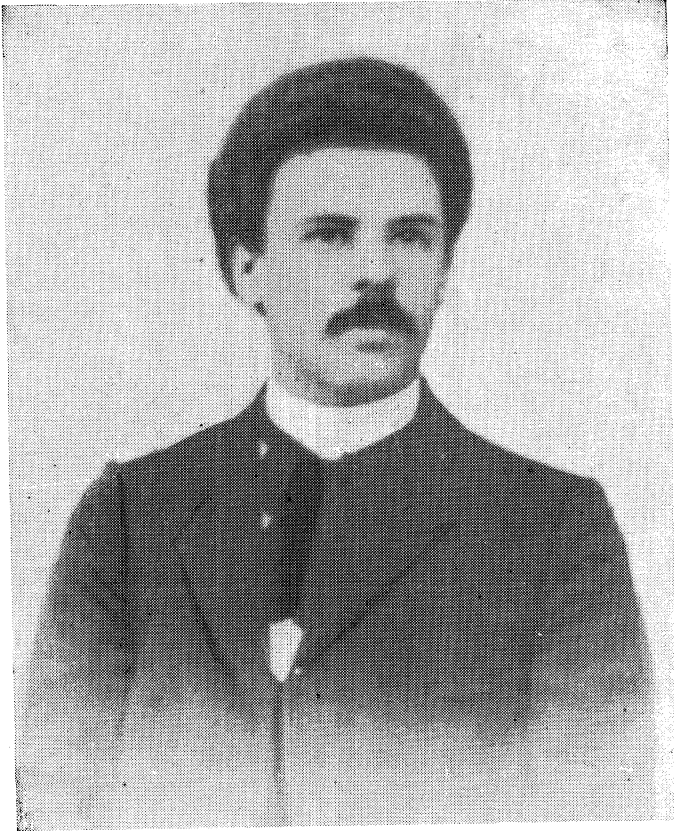
סאציאלן יושר. איך מײן, אז די צויבער־קראפט פון ל. בערנשטיינס זכרונות איז א רעזולטאט פון דער אייגנשאפט.

**
*

א הקדמה איז א גוטע געלעגנהייט נישט צו האלטן זיך שטרענג ביי דער טעמע. קיינער קען נישט האבן טענות צוליב זייטן־שפרונגען. איך פיל א נויט־ווענדיקייט צו דערמאנען וועגן נחן, בעת איך האב בארירט די טעמע וועגן אינ־טעליגענטן אין „בונד“.

נחן איז געווען אן אייגנארטיקע, א מערקווירדיקע געשטאלט פון א פירער, וואס א וואקסנדיקע באוועגונג מיט אן אומגעהויער געפיל פאר מאראל האט אויף א נאטירלעכן אופן אוועקגעשטעלט בראש פון אירע פארויסגייענדיקע באטאליא־נען. נחן האט נישט געהערט נישט צו דעם ערשטן און נישט צו דעם צווייטן מין אינטעליגענטן, אדער, ער האט געהערט אי צו דעם ערשטן, אי צו דעם צווייטן. יעדער בונדיסט האט געהאט פאר אים דעם גרעסטן דרך־אריך, אבער אין דער זעלביקער צייט האט ער געפילט, אז ער איז א טייל פון אים, אז ער איז איינס מיט אים, אז ער איז אין דעם בעסטן זין פון ווארט אן „אונדזעריקער“. נחן איז אויסערלעך געווען זייער מאיעסטעטיש. אבער ס'איז גענוג געווען צו רעדן מיט נחן א פאר מינוט, כדי צו דערפילן זיין פשטות, זיין טיף־איינגעבאקענע פאלקס־טימלעכקייט, זיין אופן פון באנעמן אן ענין, זיינע גלייך־ווערטלעך, זיינע וויצן, זענען געווען א סינטעז פון א פאלק־מענטש און אן אינטעלעקטואל, אדער, ווי מען פלעגט דעמאלט זאגן — אן אינטעליגענט. אזא אייגנארטיקע קאמפאזיציע פון ביידע אייגנשאפטן האט געשאפן א ווונדערלעכן חן, וואס האט באצויבערט יעדערן, וואס איז געקומען אין בארירונג מיט נחן. ס'איז אינטערעסאנט, וואס נישט נאר געציילטע מבינים, נאר יעדער בונדיסט, וואס פלעגט זיך טרעפן מיט נחן, האט געפילט נחס אייגנארטיקייט.

די פארטיי־מאסע האט געפילט בחוש נחס נאענטקייט צו איר, נחס פאלקס־טימלעכקייט, אויב עס קען זיין אזא מין אייגנשאפט ווי א פאלקסטימלעכע אריסטא־קראטישקייט, האט איר אין דער פולער מאס פארמאגט נחן. ער איז געווען דער איינציקער אין „בונד“, וואס האט פערזאנליכירט אין איין גייסטיקער געשטאלט ביידע טיפן אינטעליגענטן, וואס די באוועגונג האט פארמאגט. קיין שום פירער פון „בונד“ פאר נחן, בעת נחס לעבן און נאך נחן, האט נישט ארויסגערופן צו זיך אזא באציונג און נישט געהאט אזוי פיל אנהענגער און חסידים צווישן אלע שיכטן פון דער בונדישער מאסן־באוועגונג ווי נחן. דער „בונד“ האט געהאט בעסערע

לעאָו בערנשטיין אין יאָר 1900.

רעדנער און בעסערע שריפטשטעלער ווי נח, אפשר אויך נישט קיין ערגערע אַר-
גאַניאַטאַרן. דער „בונד“ האָט אַבער נישט געהאַט קיין צווייטן נח.

**

כדי צו באַרייכערן אונדזער מעמואַרן-ליטעראַטור מיט אַזאַ בוך ווי ל. בערנ-
שטיינס „ערשטע שפּראַצונגען“, איז געווען ווייניק צו פאַרמאָגן אַן אויסגעצייכנטן
זכרון. ס'איז נויטיק געווען אויך אַן אויג פאַר לעבנסשטייגערישע פרטים און אַ
וואַרעם האַרץ, וואָס זאָל פילן נישט נאָר דעם ריטם פון דער וואַקסנדיקער באַ-
וועגונג, נאָר אויך דערפילן דעם יחיד אין דעם גרויסן מאַסן-שטראָם, דעם איינצל-
נעם מיט זיינע לידן און פיינען, מיט זיינע וואַכעדיקע און יום-טובדיקע איבער-
לעבונגען. לייב בערנשטיין פאַרמאָגט די אַלע אייגנשאַפטן און אַדאַנק זיי, האָט ער
באַוויזן אונדז אַריבערצוטראָגן אין יענע ווייטע צייטן. ס'איז גאַנץ מעגלעך, אַז
געוויסע געשיכטע-שרייבער, וואָס זענען מקפיד אויף יעדער היסטאָרישער גקודה,
וועלן אונדז באַווייזן, אַז אַ נאָמען אַדער אַ דאַטע איז דורך דעם מחבר נישט
ריכטיק איבערגעגעבן געוואָרן. כ'לייקן נישט די נויטיקייט פון פּינקטלעכקייט.
אַבער פאַר דעם געשיכטע-שרייבער, וואָס פאַרשטייט אַפּצושאַצן ערנסטע, גרויסע
דערשיינונגען, איז זייער וויכטיק די אַטמאָספּער פון יענע יאָרן, ווען די יידישע
אַרבעטער-באַוועגונג האָט זיך גענומען פאַרמירן, דאָס געמיט פון דער באַוועגונג,
וואָס ווערט מיט אַזאַ ליבע און וואַרעמקייט געשילדערט דורך ל. בערנשטיין.

אין דער אַנקעטע פון דעם „בונד“ אַרכיוו פון דער יידישער אַרבעטער-
באַוועגונג אויפן נאָמען פון פּראַנץ קורסקי שרייבט לייב בערנשטיין, אַז אין ווילנע
האַבן די אַנטיילנעמער פון דער באַוועגונג, אַרבעטער און אינטעליגענטן, קיינמאַל
אים נישט גערופן לייב אַדער לעאַן. זיי האָבן אים אַ נאָמען געגעבן „לעאַנטיק“,
כדי אויסצודריקן זייער סענטימענט, זייער וואַרעמע באַציונג צו אים.
בעת איך בין אין 1954 געקומען פון פאַריז צוריק קיין ניו-יאָרק און דער-
ציילט רפאל אַבראַמאָוויטשן וועגן מיין באַגעגעניש מיט ל. בערנשטיינען, האָט זיך
ביי אים אַרויסגעכאַפּט: „אַ, אונדזער 'לעאַנטיק'!“ דער סענטימענט פון אַמאַל
איז געווען אַזוי שטאַרק, אַז אַ האַלבער יאָרהונדערט האָט אים נישט פאַרווישט.

**

אַ פאַר ווערטער וועגן דער שפּראַך פון די „ערשטע שפּראַצונגען“. ל.
בערנשטיין האָט אונדז צוגעשיקט זיין כתב-יד אין רוסיש. די איבערזעצונג איז
געמאַכט געוואָרן דורך חבר ע. ראַבקיין, אַן אַלטער איבערגעגעבענער בונדיסט.

וואָס האָט אַליין זיך געטראָפֿן מיט אַ סך פֿון די געשטאַלטן, וועגן וועלכע 2.
בערנשטיין דערציילט אונדז. ס'איז לייכט צו באַמערקן, אַז געוויסן אויסדרוקן און
ווערטער זענען נישט קיין היינטצייטיקע. אָבער די רעדאַקציע האָט זיי נישט
געענדערט, ווייל זיי באַצירן דעם קערנדיקן ייִדיש פֿון איבערזעצער מיט דעם חן
פֿון אַמאַל, וואָס איז טאַקע אין הסכם מיט די זכֿרונות.

עמנואל נאָואַגרוֹדזקי

„ מ ע נ ט ש “

מאקסיס גארקי האָט געשריבן: „מענטש, ווי פרעכטיק און שטאַלץ דאָס וואָרט קלינגט“.

גארקי אליין איז געוואָרן אַ „מענטש“, נאָך ביטערע אַנטוישונגען און שווערע איבערלעבונגען. ער האָט אונדז דערציילט וועגן די פיינפולע עטאַפּן, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, אויף זיין וועג צו „מענטש“.

אונדזערע אַרבעטער האָבן אויך סאַרשטאַנען, אַז „מענטש“ קלינגט פרעכטיק און שטאַלץ. זיי האָבן באַגריפּן דעם פּולן באַדייט פּון זיין אַ „מענטש“, שוין ביים באַגינען, ביי די ערשטע טריט פּון דער באַוועגונג, וועלכער איז באַשערט געווען אויסצוואַקסן אין דעם אַלגעמיינעם ייִדישן אַרבעטער „בונד“. עס איז עדי־היום פאַר מיר אַ רעטעניש ווי אַזוי דער אמתער באַגריף פּון מענטש איז אַזוי שנעל געוואָרן אַ טייל פּון זייער לעבן, איז אַזוי טיף איינגעוואַרצלט געוואָרן אין זייער נשמה.

„דו וועסט ווערן אַ מענטש“, „דו מוזט זיין אַ מענטש“ האָבן „אונדזערע“ געטענהט צו די, מיט וועלכע זיי האָבן צוזאַמען געאַרבעט. דער רוף צו ווערן אַ מענטש האָט אויסגעאיבט אַ גרעסערע ווירקונג ווי די איבערצייגנדיקסטע רופן צום קאַמף. די ווערטער „דו וועסט ווערן אַ מענטש“, האָבן ביי זיי געפונען אַן אַפּקלאַנג, האָבן געוועקט און באַגייסטערט. אַפילו דער „מאַסאַווער“ אַרבעטער האָט געפילט, אַז ביז איצט איז ער נישט געווען קיין „מענטש“, אין יענעם זין, אין וועלכן מיר האָבן דעם באַגריף אָנגעהויבן צו באַנוצן אונטער דער וויר־קונג פּון די נייע אידייען. „ווערן אַ מענטש“ האָט באַדייט אָנהייבן אַ נייע גייסטיקע און עטישע עקזיסטענץ, טאַקע די זעלביקע מלאכה ווי פּריער, די זעלבע פּאַבריק אָדער דער זעלביקער געשעפט, דער זעלביקער הונגער־לעבן, ווייל אויך די

פארדינסטן האָבן זיך נאָך דעמאָלט אַ סך נישט געענדערט. פון דעסטוועגן האָט דער אַרבעטער געפילט, אַז ער איז שוין נישט דער זעלביקער. ער איז געוואָרן אַ „מענטש“. אַזוי האָט ער גערעדט און געדענקט וועגן זיך און וועגן זיינע חברים, וואָס האָבן אַדורכגעמאַכט דעם זעלביקן וועג און זיך אָנגעשלאָסן אין דער באַ-וועגונג. „ווערן אַ מענטש“ האָט באַדייט אַן אויסצייכענונג. האָט באַדייט זיך אַנדערש פון די אַלע נישט אַנטוויקלטע, נישט באַוווּסטיניקע, וואָס זענען נאָך נישט אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער באַוועגונג.

ווי אַזוי איז אַזאַ שטאַלצער באַגריף געבוירן געוואָרן? אויף דער פּראַגע וועל איך פּרובירן צו געבן אַן ענטפּער.

נישט געקוקט אויף די שווערע לעבנס-באַדינגונגען, דער רעכטלאָזיקייט, די הפּרות פון דער מלוכה-מאַכט, דעם טערראָר פון דעם קלענסטן פּאָליציאַנט ביז דעם העכסטן רעגירונג-באַאַמטן, להכּעיס יענע קריסטלעכע שכנים, וואָס האָבן זיך באַצויגן צו זיי מיט פּאַראַכטונג, האָבן יידן שטענדיק זיך אַליין באַטראַכט פאַר מענטשן, אַפילו פאַר אויסדערווילטע מענטשן, אַבער נאָר אין זייער אייגענער סביבה, פנים-על-פנים מיט זייער אייגענעם רבונר-של-עולם, אין זייער אייגענעם בית-המדרש.

עס באַפאַלט מיך נאָך היינט אַ שרעק ווען איך דערמאַן זיך ווי מיין זיידע פּלעגט זיך בייגן אין דרייען און קושן די האַנט פון די „וועלמאָזשנע פּאַנעס“, די טיטולירטע פּאָליאַקן, וואָס זענען געווען צווישן זיינע קונדן. מיין זיידע איז געווען אַן אָנגעזעענער, געאַכטער, בכבודיקער אַלטער מאַן, מיט גרויע האַר, אַ ייד, וואָס האָט דערפילט זיינע פליכטן לגבי גאַט און לגבי מענטשן. אים איז נישט געווען דערווידער זיין דערנידערונג, עס איז געווען אַ טייל פון „מסחר“. עס איז אַ טרויעריקער פּאַקט, אַז אַפילו אין אונדזער ווילנע, וואָס האָט געשמט ווי אַ גרויסער יידישער קולטור-צענטער, האָבן יידן נישט פּראַטעסטירט קעגן די דערנידערונגען מצד קריסטן און מצד דער רעגירונג. זיי האָבן געציטערט פאַר יעדן „טשינאוויק“. יעדער פּאָליציאַנט און באַאַמטער האָט זיי באַהאַנדלט ווי מינדערווערטיקע מענטשן און יידן פּלעגן אַראַפּשלינגען אַלע באַלידיקונגען, אפּשר זענען געווען געציילטע אויסנאַמען. גבירים האָבן געקענט קויפּן פאַר געלט פּריווילעגיעס, וואָס דאָס געזעץ האָט זיי נישט געגעבן. אַבער די איבער-וועגנדיקע מערהייט, וואָס האָט נישט געהאַט גענוג אַפילו פאַר אַ הונגער-לעבן. האָט דערשטיקט אין זיך דאָס געפיל פון מענטשן-ווירדע.

עס איז אַבער געווען אַ קליינע צאָל יידישע אינטעליגענטן, וואָס האָבן

איינגעזאפט אין זיך איראפעישע קולטור און צוזאמען דערמיט געוויסע רעוואָ-
לוציאַנערע שטימונגען. דאָס רוב פון זיי האָבן זיך פאַרנומען מיט ליבעראַלע
פּראָפּעסיעס, וואָס האָט זיי באַפּרייט פון נויט און דערמעגלעכט בעסער צו לעבן.
אַ סך פון זיי האָבן זיך דערווייטערט פון יידיש לעבן און פאַרלאָזט די יידישע
גאַס. „אונטן“ אָבער איז געווען נאָך אַ שיכט, וואָס האָט נישט אַראָפּגעשלונגען
באַליידיקונגען: יחידים מיט שטאַרקע פּויסטן, פיזיש געזונטע אַרבעטער, ווי,
למשל, שמידן אָדער גאַרבער. צווישן די יחידים זענען אויך געווען דעגענערירטע
טיפּן, „באַסיאָקעס“, וואָס האָבן געפירט אַן אָפּגעזונדערט לעבן, זיך נישט אויס-
געמישט מיט די אַרבעטער. זיי האָבן נישט מורא געהאַט פאַר געשלעגן אָדער
אַרעסטן. זיי זענען אַלע מאָל גרייט געווען נישט נאָר צו דערלאַנגען נאָר אויך
צו באַקומען קלעפּ.

די איבערוועגנדיקע מערהייט אַרבעטער האָבן געהערט צו די אונטערדריקטע.
וואָס האָבן שטיל געליטן און אָן פּראָטעסט זיך אונטערגעגעבן. אַן אויסנאַם זענען
געווען די, וואָס האָבן געאַרבעט אין גרעסערע פאַבריקן. זיי זענען נישט געווען
גאַס־מענטשן, וואָס האָבן זיך געפונען אונטער דער אויפזיכט פון דער פּאָליציי
און געדאַרפט זיך אונטערוואַרפן זייער ווילקיר. צווישן דעם שיכט איז אַמלייכטסטן
געווען צו דערוועקן אַ געפיל פון זעלבסטווירדע. זיי איז געווען צום האַרצן דער
לאָזונג וועגן „באַפּרייען די אַרבעט“. אין זייערע רייען האָט געפונען אַן אָפּקלאַנג
דער רוף צו פּרייהייט, צו ברידערלעכקייט. זיי זענען געווען די ערשטע צו פאַר-
שטיין דער לאָזונג „פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער, פאַראייניקט אייד“. אין
אַנהייב האָבן נאָר געציילטע יחידים רעאַגירט ענטוואַסטיש אויף אונדזער רוף.
אָבער וואָס עס איז פאַרזייט געוואָרן האָט גיך אָנגעהויבן בליען, עס איז געבוירן
געוואָרן דער פאַרלאַנג צו זיין אַ „מענטש“. זיין אַ „מענטש“ איז געוואָרן אַ כבוד.
מען האָט אָנגעהויבן אויסצוגלייכן דעם רוקן פיזיש און גייסטיק... עס איז שווער
צו געפינען פּאַסיקע ווערטער, וואָס זאָלן אין דער פולער מאָס אויסדריקן די
ענדערונג, וואָס איז פאַרגעקומען אין די הערצער און מוחות פון די אַרבעטער.
אין זייערע קעגנזייטיקע באַציונגען, אַלס אַ רעזולטאַט פון דער פּראָפּאָגאַנדע פון
„אונדזערע“. איך וועל נישט איבערטרייבן ווען איך וועל זאָגן, אַז זיי האָבן
אָנגעהויבן פּרייער צו אַטעמען, ווי די לופט וואָלט געענדערט געוואָרן. זיי האָבן
פון דאָסניי אויפגעלעבט! זיי האָבן זיך אָנגעהויבן צו אונטערשיידן פון זייער
אַרומ, זיי האָבן זיך אָנגערופן „מענטש“ און שטאַלצירט דערמיט. זיי האָבן
אַריינגעלייגט אַ סך אינהאַלט, געפיל און באַווסטזיין אין דעם באַגריף מענטש.

ל. בערנשטיין

זייער באגריף „מענטש“ איז געווען אן אנדערער ווי דער קליינבירגערלעכער אדער דער גבירישער באגריף. פאר זיי, פאר די ארבעטער פון אונדזער באוועגונג האט דער באגריף „מענטש“ מער נישט געווען פארבונדן מיט רייכטום, מיט גרויסע געשעפטן, מיט א סך „פרנסה“, מיט דאס אַלץ, וואָס איז געווען ביי סתם יידן דער עיקר. יעדער איינער פון אונדזערע אַרבעטער האָט געהאַט דעם באַווסטזיך, אַז ער איז גייסטיק, עטיש העכער פון זיין סביבה, אַז ער איז אַ „מענטש“ און שטאַלצירט דערמיט.

פונקט ווי די נאַטור לעבט אויף אונטער די שטראַלן פון דער פּרילינג־זון, אַזוי האָט דער רוף „ווערט מענטשן“, די „קרייזלעך“, דער קאַמף פאַר סאַציאַליזם, אויפגעלעבט די אַרבעט־מענטשן, אַוועקגעפירט זיי אויף נייע וועגן, צו אַ נייעם לעבן, צו נייע שטרעבונגען און צו נייע קעגנזייטיקע באַציונגען.

„איז די גאסן צו די מאסן“

איך נעם זיך נישט אונטער אליין צו משפטן מיינע זכרונות וועגן די אַרבעטער־פּערזענלעכקייטן, באַזונדערס וועגן די פּיאַנערן, וואָס האָבן אַנטייל־גענומען אין דעם ערשטן, גרינדונגס־צוזאַמענפאַר פון „בונד“. דער ליינער וועט זיי געפינען אין די ווייטערדיקע קאַפיטלעך.

איך האָב בלויז געוואַלט דערפילן מיין חוב לגבי זיי.

דאָס ליד: „אין די גאַסן, צו די מאַסן“, וואָס איז אין יענער צייט געווען זייער פּאָפּולער, איז פאַרבליבן אין מיין זכרון.

„צו די מאַסן...“ דערגרייכן די מאַסן איז געווען אונדזער ציל. די „נייע טאַקטיק“ איז געווען אַ מיטל צו דעם ציל. עס איז נישט געווען מיין אויפגאַבע צו שרייבן די געשיכטע פון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג אין יענע ווייטע יאָרן. אָבער אין מיין זכרון זענען געבליבן אַזוי פיל דערזינערונגען, אַזוי פיל איבערלעבונגען, אַז עס איז פשוט אוממעגלעך נישט צו דערציילן וועגן זיי. איך וועל אָנהייבן פון עטלעכע קאַרעקטעריסטישע שטריכן פון יענער אייגנאַרטיקער סביבה, מיט וועלכער איך בין געווען פאַרבונדן ביים געבורט פון אונדזער באַוועגונג.

(1) די „באַקאַנטע“

דער אויסדרוק „באַקאַנטער“ איז אַריין אין לעקסיקאָן פון אונדזער באַוועגונג. הגם מען האָט זיך וועגן דעם נישט צוזאַמענגערעדט. אַ „באַקאַנטער“ — האָט געמיינט אַן אַנטיילנעמער פון דער באַוועגונג. דעם אויסדוק האָט מען באַנוצט

אויך צוליב קאנספיראציע, — כדי נישט אַנצורופן אונדזערע ביי זייערע נעמען. אַז מיר זענען געקומען צו אַן אַרבעטער אָדער צו אַן אַרבעטערין און דאָרט געפונען אַ פרעמדן, וואָס איז אונדז פאַרגעשטעלט געוואָרן נישט מיט זיין נאָמען נאָר אַלס אַ „באַקאַנטער“, האָט שוין אויך דער „פרעמדער“ מיך באַטראַכט ווי אַ „באַקאַנטן“. מיר ביידע האָבן שוין געוואוסט, אַז מיר געהערן צו „אייגענע מענטשן“. „באַקאַנטער“ האָט באַדייט, אַז צום פרעמדן מעג מען האָבן צוטרוי, אַז ער איז שוין אַ „פּראָפּאַגאַנדירטער“, אַז מיר מעגן ריידן אין זיין אַנוועזנהייט וועגן זאַכן, וואָס פאַר פרעמדע האָט מען נישט געטאַרט קיין וואָרט אויסריידן. אמת, אַ געוויסע פּאַרזיכטיקייט האָט מען געדאַרפט אָפהיטן אָפּילו בנוגע „באַ-קאַנטע“, ביז מיר האָבן זיך איבערצייגט וועגן דעם אַרט, וואָס ער פאַרנעמט אין דער אַרגאַניזאַציע.

אין גרונט גענומען האָט דער אויסדרוק „באַקאַנטער“ געהאַט די זעליקע באַדייטונג ווי „חבר“, אָבער דעם וואָרט „חבר“ האָבן אַריינגעפירט די פירער. ערשט שפעטער האָבן אויך די אַרבעטער אים אָנגעהויבן צו באַנוצן. אָבער אָפּילו דעמאָלט זענען די, וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דער באַוועגונג אַלץ געווען „באַקאַנטע“.

**

פאַר די אַרבעטער און אַרבעטערינס, וואָס זענען באַאיינפלוסט געוואָרן פון דער מאַסן-אַגיטאַציע איז געווען כאַראַקטעריסטיש די ענדערונג, וואָס איז אין זיי פאַרגעקומען. זיי זענען געוואָרן אַנדערש ווי זיי זענען געווען פריער. עפעס ווי פון זיך אַליין האָבן זיך ביי זיי אַנטוויקלט נייע, שענערע געווינהייטן. אויף די „קרייזלעך“ און פאַרזאַמלונגען האָט מען גערעדט וועגן דער עקספּלאַטאַציע פון אַרבעט און וועגן די מיטלען ווי צו באַקעמפן די עקספּלאַטאַציע. מיר האָבן געשילדערט די שווערע לאַגע פון די ייִדישע אַרבעטער, וואָס ליידן טאַפּל, ווי אַ יוד, און ווי אַן אַרבעטער. מיר האָבן געלערנט וועגן דער טעאָריע פון מערווערט, וועגן קלאַסן-באַוווסטזיין וכדומה. די אויפקלערונג וואָס אונדזערע האָבן באַקומען אין די „קרייזלעך“ האָט געענדערט זייער לעבן. זיי האָבן אָנגעהויבן אַנדערש זיך אויפצופירן אין דער פאַבריק אָדער אין דעם וואַרשטאַט. דער קלאַסן-באַוווסטזיין האָט געמאַכט אַן איבערקערעניש אין זייער גאַנצן לעבנס-שטייגער.

ווי נאָר אַן אַרבעטער איז געוואָרן אַ מיטגליד אין דער קאַמף-קאַסע פון זיין פּראָפעסיאָנעלן פאַריין, ווי נאָר מיר האָבן אים אַריינגענימען אין אַ „קרייזל“,

איז ער געוואָרן אַן אַנדערער. יעדער איינער וואָס איז געוואָרן אַ „באַקאַנטער“ איז געוואָרן אַ בעסערער מענטש.

אין וואָס האָט זיך די אַנדערשקייט אויסגעדריקט?

„באַקאַנטע“ זענען קודם־כל דורכגעדרונגען געוואָרן מיט אַ געפיל פון סאַלידאַריטעט, מיט ברידערלעכע געפילן און ענגער פאַרבינדונג צווישן מענטש און מענטש, וואָס איז פּרִיער נישט געווען בנימצא. ביי דער אַרבעט, אין פאַבריק, אין וואַרשטאַט, האָבן „אונדזערע“ געהאַנדלט לויטן כלל: „איינער פאַר אַלע און אַלע פאַר איינעם“. פּרִיער איז דעם אַרבעטער נישט אָנגעגאַנגען וואָס עס טוט זיך ביי אַ צווייטן, אין אַ פרעמדן פּאַך. איצט האָט אים דער ענין שטאַרק אינ־טערעסירט. פּרִיער איז ער געווען גלייכגילטיק, אים האָט נישט געאַרט ווי דער באַלעבאַס באַהאַנדלט אַ לערן־ינגל. איצט האָט ער באַקעמפט אַ שלעכטע באַהאַנדלונג און ריזיקירט צוליב דעם יינגל מיט זיין אייגענער פרנסה.

די נייע אַהדות האָט זיך אויסגעדריקט אין דער באַציונג צו קראַנקע אָדער צו אַרבעטסלאָזע. וואָס פּרִיער איז געטון געוואָרן נאָר פאַר אַ נאַענטן משפּחה־מיטגליד, איז איצט געטון געוואָרן אויף אַ נאַטירלעכן אופן פאַר יעדן איינעם פון „אונדזערע“. אַלע וואָס זענען צוגעשטאַנען צו דער באַוועגונג זענען געוואָרן „באַקאַנטע“, „אונדזערע“, „אונדזערע“, „מיר“, האָט געמיינט אַ גרויסע משפּחה פון פּריינט. עס איז געוואָרן אַ הייליקע פליכט צו באַדינען אַ קראַנקן חבר. „באַקאַנטע“ האָבן זיך נישט אַרומגעריסן צווישן זיך, וואָס איז געווען אַ זייער אָפטע דערשיינונג אין דער יידישער קליינבירגערלעכער סביבה. פשוטע אַרבעטס־מענטשן האָבן זיך דערהויבן איבער זייער פּרִיערדיקער סביבה.

(2) פּריינטשאַפט און ליבע

אויך אין די רייען פון „באַקאַנטע“ האָבן מענער זיך פאַרליבט און עס זענען צושטאַנדגעקומען חתונות, אָבער אַן שדכנים. „אונדזערע“ אַרבעטערינס האָבן אַליין אויסגעקליבן חתנים און נישט געלאָזט זיך מער „אויסגעבן“ ווי עס איז געווען דער מנהג. די באַציונגען צווישן מאַן און פּרוי, זענען ביי די „באַ־קאַנטע“ געווען איידעלער ווי ביי סתם אַרבעטער. אָנשטאַט געשפרעכן וועגן סעקס און ווילגאַרע וויצן, האָבן אין אונדזערע קרייזן דאָמינירט חברישקייט און פּריינטשאַפט. די אַרבעטערינס אין אונדזער באַוועגונג זענען נישט געווען הינ־

2. בערנשטיין

טערשטעליק לגבי די אַרבעטער. גאַנץ אָפּט האָבן זיי גאַר איבערגעשטיגן די מענער אין אַחדות און אין אויסגעהאַלטנקייט. אַזעלכע אַרבעטערניס ווי מערע זשאַלודסקי, צילע וואַלק, צביה די הענטשקע-מאַכעריק, ליזע די שניידערקע פון קאַוונע, האָבן פאַרנומען אַן אַרט אין די פּאָדערשטע רייען פון דער באַוועגונג. זענען געווען אַנפירער!... גלייכהייט אין די באַצונגען צווישן מאַן און פרוי איז געווען אין הסכם מיטן גלייכן אַרט, וואָס די אַרבעטערניס האָבן פאַרנומען אין דער באַוועגונג.

„פאַרפירן“ אַ מיידל איז באַטראַכט געוואָרן אין אונדזערע רייען פאַר אַ שאַנדע. איך דערמאָן זיך אַ משפּט איבער איינעם, וואָס איז געווען באַשולדיקט אין אַזאַ פאַרברעכן. מיר האָבן אים באַזייטיקט פון אונדזערע רייען. צוליב אַן ענלעכע עוולה האָבן מיר פאַרטריבן אַן אַרבעטער פון אַ שניידער-קאַפּעראַטיוו, וואָס האָט זיך געהאַט געגרינדעט.

אין דער היים האָבן „אונדזערע“ מיידלעך געמוזט פירן אַ האַרטנעקיין קאַמף קעגן די פאַטריאַרכאַלע, פאַרצייטיקע טראַדיציעס, קעגן דעם ווילדן דעם-פּאַטיום פון זייערע טאַטעס, וועלכע האָבן פאַרלאַנגט, אַז די טעכטער זאָלן בלינד זיי פאַלגן. די טאַטעס זענען אַרויסגעטראַטן קעגן שטרייקן, קעגן דער באַוועגונג, קעגן דעם וואָס זייערע טעכטער לייענען. די פרייהייט-געדאַנקען פון די טעכטער האָבן אָפּט אַריינגעבראַכט די טאַטעס אין אַ ווילדן כעס. זיי האָבן נישט זעלטן פּרובירט פיזיש צו שטערן די מיידלעך באַטייליקן זיך אין דער באַוועגונג. עס זענען פאַרגעקומען משפּחה-סקאַנדאַלן, ווייל מיידלעך זענען געגאַנגען „זייער אייגענעם וועג“, ווייל זיי זענען שפּעט ביינאַכט אַהיים געקומען, ווייל זיי האָבן נישט געוואָלט חתונה האָבן. אַ סך מיידלעך זענען געווען געצוונגען צו פאַרלאָזן זייערע עלטערן; די „באַקאַנטע“ האָבן באַשטאַנען אויף זייער רעכט ליב האָבן אַ מאַן און אַליין זיך צוקלייבן אַ חתן, נאַטירלעך, נישט צוליב אויסגעלאַסנקייט. הייראַט האָט נישט אויפגעהערט צו שפּילן אַ וויכטיקע ראָלע, אָבער אַן שדכנים אַן נדן. ווי אַ רעוואָלוציע וואַלט פאַרגעקומען אין די אַלטע אַמאַליקע באַגריפּן און מנהגים! „אונדזערע“ האָבן אויפגעהערט איינצואַרדענען טראַדיציאָנעלע חתונות מיט קלעזמער און בדחנים, מיט באַקלאַגן די כלה און טענץ. די חתונה צערעמאָניע איז געוואָרן אַ באַשיידענע, אין דער אַנוועזנהייט פון אַ מינימאַלע צאַל באַטייליקטע. בלויז כדי זיין אין אַרדענונג מיטן געזעץ, וואָס האָט פאַרלאַנגט עדות, אַ רב, ערגעץ וווּ אין אַ קליין שטעטל, פּלעגט מען דורכפירן די צערעמאָניע.

נאכדעם האָט מען איינגעארדנט אַ „הוליאַנקע“, צו וועלכער מען האָט איינגעלאָדן די נאַענטסטע „באַקאַנטע“.

ביסלעכווייז האָבן די „אייגענע“ געשאפן אַן אייגענעם לעבנס־שטייגער. אַרבעטער און אַרבעטערינס זענען אַ דאַנק דער באַוועגונג אַרויסגעריסן געוואָרן פון דער קליינבירגערלעכער סביבה, וואָס האָט זיי אַרומגערינגלט פון ערשטן טאָג פון זייער לעבן. די „באַקאַנטע“ האָבן געהאַט העכערע גייסטיקע באַדער־פענישן, אַ שטרעבן צו פרייהייט און גערעכטיקייט, אַ קאַמפּס־גרייטיקייט וואָס האָט זיי אַפּגעטיילט פון זייער אַרום. דער קרייז „באַקאַנטע“ האָט זיך אַלץ מער פאַנאָדערגעוואַקסן און אַנגעהויבן משפיע צו זיין די אַטמאָספּער, דאָס לעבן פון דער מאַסע.

די אַטמאָספּער אין אונדזערע אַרבעטער־קרייזן איז געווען זייער אַן איינגאַרטליקע. עס וואָלט געווען כּדאי איר גענוי צו אַנאַליזירן. מיין אויפגאַבע איז אָבער נאָר צו דערציילן, וואָס איך האָב געזען און פאַרגעדענקט. אין דער שאַפונג פון אַזאַ מאַראַליש־עטישע אַטמאָספּער, האָט, לויט מיין איבערצייגונג, געשפּילט אַ גרויסע ראַלע, וואָס אין אונדזער באַוועגונג האָבן פון אָנהייב אַן זיך באַטייליקט אַ סך פרויען. אין דער באַוועגונג האָבן מענטשן פון ביידע געשלעכטער געפונען די מעגלעכקייט אויסצולעבן זיך גייסטיק, קולטורעל און פּאָליטיש. אַלע־מען האָבן באַהערשט געפילן פון סאָלידאַריטעט, איבערגעגעבנקייט און קרבנות־גרייטיקייט.

(3) מ א ט ק ע

„מאַטקע“ דער גאַרבער איז איינגעקריצט אין מיין זכרון. דאָס איז געווען אַ הויכער, געזונטער בחור, אַ פרימיטיווע נאַטור, שטענדיק גרייט זיך שלאָגן, אַ געוויסע צייט איז ער געווען דער אַנפירער פון אַ גרופע לאַבוועס, וואָס האָט געפירט מלחמה קעגן די „פּילאָזאָפּן“, שטרייקערס, אַטעיסטן, ער פלעגט באַפּאַלן און פאַרפּאַלן „אונדזערע“ מיידלעך און בחורים. אַמשטאַרקסטן האָט פון אים געליטן די ווילנער פאַרשטאַט — „ניישטאַט“. סוף־כל־סוף איז אונדז געלונגען אים צו געווינען. מיר האָבן אים אַריינגעצויגן אין דער באַוועגונג אין ער איז געוואָרן אַן אַנדער מענטש. ער וואָלט אַ סך אַפּגעגעבן כּדי אויסמעקן פון זיין פאַרגאַנגענהייט זיינע פּרזערדיקע „העלדנאַטן“, ד״ה, די איבערפּאַלן אויף די, וואָס זענען געוואָרן זיינע „ברידער און שוועסטער“. ער האָט נישט געוויסט ווי צו תּשובה־טון אויף זיינע עבירות, זיין געוויסן האָט אים געמאַטערט. ער פלעגט

אפט אונדו פרעגן, וואָס זאָל ער טון, כדי אַלע זאָלן זען די ענדערונג וואָס איז פאַרגעקומען אין אים. ער האָט געלעכצט נאָך בילדונג. ער האָט זיך גענומען לייענען ייִדישע ביכער — צוערשט לעגאַלע און שפעטער אויך אומלעגאַלע ליטע-ראַטור. ער האָט איבערגעלייענט דיקשטיינס „פון וואָס איינער לעבט“, די בראַשור, „דער שטאַט-מגיד“. ער איז געווען ווי איינער, וואָס האָט דערזען די ליכט. צופעליק איז ער אַריינגעפאַלן אין איינעם פון מינע „קרייזלעך“. נישט גרינג זענען אים אָנגעקומען די קרייזל-לימודים. אָבער וואָס שווערער זיי זענען געווען אַלץ מער האָט ער שטאַלצירט וואָס ער לערנט. מיט אַלע זיינע חושים האָט ער זיך צוגעהערט, שלינגענדיק יעדן וואָרט. זידלעריי און ווילגאַרע אויסדרוקן האָט ער מער נישט באַנוצט. אַנדערע ווערטער און אַנדערע לידער האָבן פאַרנומען זייער אָרט. איינמאַל, אַרויסגייענדיק צוזאַמען מיט מיר פון מיין קוואַרטיר, וואָס האָט זיך געפונען הינטער דער שטאַט, וווּ מיר פלעגן אָפהאַלטן אונדזערע „קרייזלעך“, האָט ער מיר אַ פרעג געטון:

— פאַרוואָס באַנוצט איר דאָס וואָרט „סוואַבאָדאַ“ (פרייהייט) און נישט „סלאַבאָדאַ“?

איך האָב אים אויפגעקלערט, אַז „פרייהייט“ הייסט אין רוסיש „סוואַבאָדאַ“. מיט אַ „ווע“ און נישט מיט אַן „על“. אים איז אָבער געווען שווער אָפצוזאָגן זיך פון „סלאַבאָדאַ“, אַ וואָרט וועלכן ער האָט אַזוי אָפט באַנוצט.

— סוואַבאָדאַ, סוואַבאָדאַ, האָט ער איבערגעחזרט. ער האָט זיך מודה געווען, אַז „סוואַבאָדאַ“ אין רוסיש קלינגט אין זיינע אויערן שענער איידער דער ייִדישער אויסדרוק „פרייהייט“. פאַרשוונדן זענען זיינע אַלטע געווינהייטן פון אַ בראַדיאַ-גע. די דרייסקייט, דער פערזענלעכער מוט זענען געבליבן. ער האָט אָבער נישט געווסט ווי צו באַנוצן זיין גבורה. ער האָט פאַרגעשלאָגן זיך אַ נעם טון צו די שטרייק-ברעכער...

— וואָס דאַרפן מיר זיך צערעמאַניען מיט זיי. וויבאַלד אונדזערע ווערטער ווירקן נישט אויף זייערע מוחות, לאַמיר זיי אַריינקלאַפן אין זייערע קעפּ!

ער האָט צונויפגעקליבן אַ גרופע געזונטע, דרייסטע בחורים. ווען באַלעבאַטיים פלעגן באַזעצן די אַרבעט-פלעצער פון שטרייקנדיקע מיט נישט קוואַליפֿיצירטע, אין איילעניש ווערבירטע אומבאווסטזיניקע אַרבעטער, האָט מאַטקע מיט זיינע כוואַטסקע העלפער, באַזאָרגט די „פיקעטס“, כדי אַנלערנען די שטרייק-ברעכער און זיי פאַרטרייבן.

מאָסקע האָט געפונען אַן אַנדער געלעגנהייט צו באַנוצן זיין גבורה, אַרויס-
ווייזן זיין קאַמפּס-גרייטקייט. אין דעם זעלביקן ווילנער פּאַרשטאַט „ניישטאַט“.
ווי ער פלעגט פּרזיער באַפּאַלן „באַקאַנטע“, האָט ער זיך באַטייליקט, זומער 1900,
אין דער בונדישער מאַניפעסטאַציע, וואָס האָט אַרויסגעריסן פון דער פּאַליציי
דריי אַרעסטירטע „באַקאַנטע“ און פּאַרטריבן די פּאַליציאַנטן... (*

(4) אַ מאַניפעסטאַציע אין בית-המדרש

דער נייער לעבנס-נוסח פון די „באַקאַנטע“, האָט זיי דערווייטערט פון
בית-המדרש. ווי ווייט איך געדענק איז נישט געפירט געוואָרן אַ ספּעציעלע אַנט-
רעליגיעזע פּראָפּאַגאַנדע. אָבער אונדזערע אַרבעטער האָבן ביסלעכווייז אויפ-
געהערט צו דאווענען, באַהאַלטן דעם סידור און די תּפּילין, אַפּילו מער נישט
אַפּגעהיט כּשרות. אַפּילו ווען גאַט איז דאָ, וואָס גייט אים אָן צי מענטשן צינדן
אַן שבת אַ שוועבעלע, צי זיי רויכערן אַ פּאַפּיראַס, אָדער טראָגן אַ שטעקן? אַ
בחור אויף אַ פּאַרזאַמלונג פּאַרוויכערט שבת אַ פּאַפּיראַס, וואָס ער האָט פּרזיער
קיינמאַל נישט געטון. נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבן צו פּרעגן קשיות וועגן רעלי-
גיעזע מנהגים. שפּעטער איז ער אַריבער צו פּראָגן וועגן עצם פון רעליגיע
אדג״ל. אונדזער עולם האָט זיך אויף אַ נאַטירלעכן וועג באַפּרייט פון קלערקאַליזם
און רעליגיעזע מנהגים. אַ געוויסע ראָל האָט אויך געשפּילט די פּיינטלעכע באַ-
ציונג צו אונדז פון די רבנים און מגידים, וואָס האָבן פּאַרדאַמט די באַוועגונג פון
די „ינגלעך און מיידלעך“, און אונדז בכלל ביטער באַקעמפט.
אַ סך האָט בייגעטראָגן צו דעם פּראָצעס פון דערווייטערן זיך פון בית-המדרש

(* דאָ איז זיכער געמיינט די מאַניפעסטאַציע, וואָס איז פּאַרגעקומען דעם 23סטן מאַי
1900. עס איז דאָן פּאַרגעקומען אַ שטרייק פון די זאַקנמאַכערינס, וועלכע האָבן פּאַרלאַנגט
אַ הוספה. דער „בונד“ האָט וועגן דעם אַרויסגעלאָזט אַן אויפּרוף. דעם אויפּרוף האָבן פּאַר-
טיילט די פּרויען, אָבער דער „בונד“ האָט אויסגעטיילט גרופן מענער (בעיקר פון די
שוסטערס) צו העלפּן און שיצן די פּרויען. עס זענען אָבער דערביי אַרעסטירט געוואָרן דריי
אויפּרוף-פּאַרשפּרייטער: רחל זאַק, אַ זעמשערקער (הענטשקע-מאַכעריין), סטירל לייפּער, (אַ
זאַקנ-מאַכעריין) און עליע רייטשוק. מ'האַט די דריי געבראַכט אין דאָרטיקן פּאַליציי-קאַמ-
סאַריאַט. ווען מ'האַט נאָכדעם, פּאַרטאַג, פון פּאַליציי-צירקל געפירט די אַרעסטירטע אין דער
שטאַטישער תּמיסה, האָבן אָבער די אַרבעטער, — אַרגאַניזירטע דורך דער בונדישער
„בירושע“ — באַשלאָסן אַפּצושלאָגן די אַרעסטירטע. אַווי איז טאַקע געשען. אין דער אַקציע
האָבן זיך באַטייליקט ביז 100 מאַן, וועלכע האָבן די אַרעסטירטע באַפּרייט. דאָן איז באַ-
זונדערט אַרויסגערוקט געוואָרן אין פּאַדערגרונט הערש לעקערט, וואָס האָט זיך באַטייליקט
אין אַרגאַניזירן און דורכפירן די דאָזיקע אַקציע. (דעראַקציע)

א פיינטלעכע אַרויסטרעטונג פון ווילנער מגיד קעגן אונדזער באַוועגונג, בעת עס האָט אויסגעבראַכן דער אַלגעמיינער שטרייק אין דער גרויסער פּאַפּיראַסן-פּאַבריק. דער ייִדישער פּאַבריקאַנט עדלשטיין האָט אַראָפּגעבראַכט שטרייק-ברעכערס פון צענטראַל-רוסלאַנד, רוסישע מיידלעך, וואָס האָבן פּאַרנומען די ערטער פון די ייִדישע אַרבעטערניס. די כלי-קודש און די פּני פון דער ייִדישער קהילה זענען געבליבן גלייכגילטיק צו עדלשטיינס האַנדלונג, ווייל זיי האָבן מורא געהאַט אַז דער שטרייק, וועגן וועלכן די גאַנצע שטאַט האָט גערעדט, זאָל חלילה נישט ברענגען גוירות אויף ייִדן. עס איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז אין בית-המדרש זאָל ייִדן געוואָרנט ווערן קעגן אַנטייל אין שטרייק.

אַן אַ באַשלוס, ספּאַנטאַן, זענען מיר און די שטרייקערס געקומען אין בית-המדרש, כדי צו לאָזן הערן אויך אונדזער שטימע וועגן עדלשטיינס נבלה.

איך בין געווען אויף יענער מאַניפעסטאַציע. „אונדזערע“ האָבן זיך געהאַלטן צוזאַמען, נאָענט צו דער טיר, כדי צו קענען באַצייטנס אַרויסגיין און שטעלן אַ ווידערשטאַנד יעדן פּאַרזוך צו פּאַרהאַלטן איינעם פון די „באַקאַנטע“.

בעת דעם פּייערלעכסטן מאַמענט פון זיין מוסרן האָט זיך דערהערט אַ שטימע: „רבי, וויפל האָט מען אייך באַצאָלט פאַר אייער דרשה?“ אַ „שאַנדע, שאַנדע“. האָבן מיר אַלע אויסגעשריגן. דער בית-המדרש איז פּאַרהילכט געוואָרן פון אַ פּייער. דער מגיד איז אַנטשוויגן געוואָרן... דער עולם איז געוואָרן אויף אַ ווייל צעטומלט, אָבער גלייך גענומען אונדז זידלען און דראַען. נאָך איידער זיי האָבן באַוויזן וואָס נישט איז צו טון, האָט אונדזער גרופּע פּאַרלאָזט דעם בית-המדרש.

דער איינדרוק איז געווען אַן אומגעהייערער. אַזאַ דעמאָנסטראַציע ביי ייִדן — איז געווען אַ ניס. די ייִדישע גאַס האָט נאָך נישט געהערט וועגן אַזאַ חוצפה. די באַלעבאַטישע ייִדן פון דער קהילה זענען געווען אויסער זיך. מיט גרויס כּעס האָבן זיי אַ לאַנגע צייט גערעדט וועגן דער אומדערהערטער געשעעניש.

מיר זענען געווען שטאַלץ און גליקלעך, וואָס אונדז איז געלונגען אויסצו-דריקן אונדזער פּראָטעסט. די אינטערווענץ פון בית-המדרש איז געווען אַ דורכפאַל, און פּאַרקלענערט דעם איינפלוס פון די כלי-קודש.

נאָך דער מאַניפעסטאַציע האָבן מיר אַרויסגעגעבן אַן אומלעגאַלע בראַשור, „דער שטאַט-מגיד“, געדרוקט אין אויסלאַנד, וואָס דער לערער גאַזשאַנסקי האָט אַנגעשריבן. די אויסגאַבע איז געווען איינע פון די ערשטע ייִדישע בראַשורן, וואָס

האָט שטאַרק אויסגענומען ביי די אַרבעטער און האָט אונדז אַ סך געהאַלפֿן אין דער אַגיטאַציע.*

5) געזעגענען פּאָליטישע אַרעסטירטע

די מאַניפעסטאַציע אין בית-המדרש איז געווען נישט דער איינציקער אויסדרוק פֿון דער זעלבסטעטיקייט און איינציאָטיוו, וואָס אונדזערע אַרבעטער האָבן אַרויסגעוויזן.

אונדזערע אַרבעטער האָבן זיך בכלל אויסגעצייכנט מיט מערקווירדיקע איינפֿאַלן. וועגן דער באַרימטער היסטאָרישער איינציאָטיוו פֿון ייִדישע אַרבעטער, וואָס האָבן אָן דעם וויסן און אָן דער הילף פֿון אינטעליגענטן אַרויסגעגעבן די „אַרבעטער שטימע“, דערצייל איך ווייטער. מיר ווייסן די נעמען פֿון די, וואָס האָבן דעם פֿלאַן פֿאַרווירקלעכט. אַבער קיינער ווייס נישט ווער עס איז געווען דער, וואָס האָט פֿאַרגעשלאָגן די מאַניפעסטאַציע אין ווילנע, זומער, 1897, בעת מען האָט מיטן עטאַפֿ אַוועקגעשיקט קיין מזרח-סיביר עטלעכע פּאָליטישע אַרעסטירטע, צווישן זיי אויך דעם לערער גאַזשאַנסקי. די איינציאָטיוו איז געקומען נישט פֿון די אינטעליגענטן, נישט פֿון אַן אינסטאַנץ, נאָר פֿון אַרבעטער. ווען זיי האָבן זיך דערוואַסט די צייט פֿון אַרויספירן די פֿאַראַרטילטע, האָט אַ גרויסע צאל אַרבעטער זיך פֿאַרזאַמלט און אַדורכגעפירט אַ פּאָליטישע מאַניפעסטאַציע פֿון פּראָטעסט קעגן דעם צאַרישן רעזשים, וואָס פֿאַרשיקט אין די וויסטענישן פֿון סיביר טוער פֿון דער ייִדישער אַרבעטער-אַוועגונג. די פּאָליטישע מאַניפעסטאַציע איז געווען אַן איבערראַשונג פֿאַר דער פּאָליציי און אַרויסגערופֿן באַווונג-דערונג ביי אונדזערע פירער-אינטעליגענטן.

(* די דאָזיקע בראַשור איז איבערגעדרוקט אינגאַנצן אין דעם דריטן באַנד היסטאָרישע שריפטן, אַרויסגעגעבן פֿון ייִדישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט — ייוואַ) ווילנע-פֿאַריז 1939. דער דאָזיקער באַנד, וואָס איז געווינדמעט דער ייִדישער סאַציאַליסטישער באַוועגונג ביז דער גרינדונג פֿון „בונד“, ברענגט אַ ריי מאַטעריאַלן און צווישן זיי טאַקע דעם טעקסט פֿון „שטאַדט-מגיד“, עס ווערט דאַרטן אין דער באַמערקונג פֿון דער רעדאַקציע, צווישן אַנדערע, געזאָגט: „די בראַשור האָט דערשיינט אין פֿאַרבינדונג מיט דעם באַקאַנטן שטרייק אויף עדלשטיינס טאַבאַק-פֿאַבריק (אין אויגוסט 1895)... די בראַשור איז דערנאָך (1898) געווען אַפּגעדרוקט אין לעמבערג מיט אַ פּאַלשן שער-בלאַט פֿון אַ ווילנער דרייקער“.

וועגן מחבר פֿון דער דאָזיקער בראַשור שרייבט אין זעלביקן באַנד אַ. טשעריקאָווער אין זיין אַרבעט: „די אָנהייבן פֿון דער אומלעגאַלער ליטעראַטור“, וווּ ער פּרעגט אַפּ די השערה, אַז מאַרטאָו איז געווען דער דמחבר. עס זענען געווען 2 אויסגאַבעס — אין רוסיש און אין ייִדיש. מיר ברענגען רעפֿראָדוקציעס פֿון ביידע אויסגאַבעס.

(רעדאַקציע)

איך בין געווען אן עדות פון דער מאַניפעסטאַציע. צו יענער צייט האָב איך זיך געפונען אין טורמע. איך בין אויך געווען אַרעסטירט און פאַרשפּאַרט אויפן זעלביקן שטאַק ווי גאַזשאַנסקי. אָבער איך האָב וועגן דעם נישט געוויסט. ערשט אין הויף פון דער „פּערעסילנע“ טורמע, בעת מען האָט אונדז אויסגעשטעלט אין רייען, כדי צו פירן צום וואַקזאַל, האָב איך זיך מיט אים געטראָפּן. גאַזשאַנסקי איז געווען מיין לערער אין דער אָנפאַנג־שול (יעוורעסקאַיאַ נאַטשאַל־נאַיע אוטשילישטשע). אין טורמע זענען מיר געזעסן אין פאַרשיידענע קאַמערן מיט קרימינעלע פאַרברעכער. גאַזשאַנסקי אָבער האָט יאָ געוויסט, אַז איך געפין זיך אין דער זעלבער טורמע. ווען מיר זענען שוין געווען אויסגעשטעלט אין רייען האָט ער פרובירט זיך פאַרשטענדיקן מיט מיר, אָבער דער טורמע־אויפזעער האָט דעם געשפרעך ברוטאַל אָפּגעהאַקט...

גאַזשאַנסקי איז געווען באַלאַדן מיט אַ סך באַגאַזש פאַר זיין „ווייטן וועג“ קיין סיביר. אָבער איך, וואָס האָב מאַרשירט נישט ווייט פון אים, האָב געטראָגן בלויז אַ קליינטישן פּעקעלע מיט וועש. איך האָב אָבער נישט געהאַט די מעגלעכקייט אים צו העלפּן. אַרומגערינגלט מיט אַ גרויסע צאַל באַוואַפּנטע זעלנער, זענען מיר געגאַנגען פון געסל, וווּ עס האָט זיך געפונען די „פּערעסילנע“ צום וואַקזאַל.

וואָס קומט דאָ פאַר? פון וואַנען — אַזאַ גרויסער עולם? מיין פאַרוונדערונג האָט אָבער נישט לאַנג געדויערט. מיט פרייד האָב איך דערזען צווישן עולם אַ סך באַקאַנטע פּנימער. עס איז קלאַר, אַז עס ווערט אַדורכגעפירט אַ מאַניפעסטאַציע. אַ געוויסע צייט האָבן די מאַניפעסטאַנטן געשוויגן. אָבער ווען דער עטאַפּ מיט די אַרעסטירטע האָט גענומען קלעטערן אויפן בערגל, וואָס האָט געפירט צום וואַקזאַל, איז די מחנה געוואָרן אומרויק, דעמאָנסטראַטיוו. פון אירע רייען האָבן זיך דערהערט באַגריסונגען פאַר אונדז און ווונטשן... מיר האָבן דערהערט קלאַנגען פון אונדזער אַ רעוואַלוציאַנער ליד. מענטשן האָבן אָנגעהויבן פּאַכען מיט היטלען און נאַזטיכלעך... באַלאַדן מיט אַ שווערן פּעקל האָט זיך אָבער גאַזשאַנסקי אויסגעגלייכט. אַ הויך־געוויקסיקער איז ער ווי אויסגעוואַקסן איבער די קעפּ פון די אַנדערע אַרעסטאַנטן און מאַרשירט מיט ווירדע און שטאַלץ. פון די מאַניפעסטאַנטן האָט זיך צו מיר דערטראָגן מיין נאָמען „לעאַנטשיק!“ איך האָב אָפּגעענטפּערט און געמאַכט אַ באַגריסונג־צייכן מיט דער האַנט. אַן אָפּציר פון דער וואַך האָט זיך שטאַרק אָנגעהויבן בייזערן. ער האָט אַ געשריי געטון; „ניע סמעי“ — „וואַג נישט“ און זיך אַ וואַרף געטון אויף מיר מיט דער בלויזער

שווערד... דערווייל האָט די וואָך אָפגעצוימט דעם וועג צום וואַקזאַל, פון וואַנען מיר האָבן שוין מער נישט געקענט זען די מאַניפעסטאַנטן. די מאַניפעסטאַציע האָט געדויערט בלויז אייניקע מינוט, מחמת די טורמע איז געווען נישט ווייט פון וואַקזאַל. אָבער די מינוטן זענען אויף אייביק פאַרבליבן אין מיין זכרון.

די מאַניפעסטאַציע האָט צעטומלט און אויפגערגעגט די זעלנער פון דער וואָך. מיט ווילדער אַכזריות האָבן זיי די אַרעסטאַנטן אַריינגעטריבן אין די וואַנעס. מער האָב איך שוין גאַזשאַנסקין נישט געזען, ווייל מיר האָט מען אַרויסגעלאָזט אין קאַוונע אונטער פּאַליציי-אויפזיכט, ווו איך האָב געדאַרפט וואַרטן אויף אַן אַדמיניסטראַטיוון פּסק-דין. די גאַנצע מאַניפעסטאַציע איז אַדורכ-געפירט געוואָרן אַדאַנק דער איניציאַטיוו פון די אַרבעטער.

(6) אונדזערע „בירזשעס“

די באַרימטע „בירזשעס“, וואָס האָבן געשפּילט אַזאַ איינגאַרטיקע ראָל אין אונדזער באַוועגונג, זענען אויך געשאַפן געוואָרן לויט דער איניציאַטיוו פון אַרבעטער. מעגלעך, אַז אונדזערע מער פאַרגעשריטענע אַרבעטער האָבן געהערט וועגן „אַרבעטס-בירזשעס“ אין פּראַנקרייך. אונטער די דעמאָלטדיקע פּאַליציי-פּאַליטישע באַדינגונגען האָט אָבער קיינער נישט געקענט חלומען וועגן גרינדן אַזעלכע בירזשעס אין ווילנע אָדער אין קאַוונע. אונדזערע אומלעגאַלע „בירזשעס“ זענען געווען אַ מערקווירדיקע דערשיינונג. די בירזשעס זענען באַשטאַנען נישט פון סתם אַרבעטער נאָר אויסשליסלעך פון „באַקאַנטע“. דאָס זענען געווען נישט אַרבעטס-בירזשעס, נאָר טרעף-פונקטן פון דער באַוועגונג. די רעגירונג האָט די „בירזשעס“ ווילד פאַרפּאַלגט, אָבער בשום אופן נישט געקענט פטור ווערן פון זיי.

וועגן רעגולערע פאַרזאַמלונגען האָט אין יענער צייט קיין רייד נישט געקענט זיין. עס איז געווען אוממעגלעך צו שאַפן קלובן, ווו אַרבעטער זאָלן קענען זיך פאַרזאַמלען אָדער טרעפן. אָבער טרעפן זיך איז פאַר דער באַוועגונג געווען אַ לעבנס-נויטווענדיקייט. מען האָט געדאַרפט זיך צוזאַמענקומען, כדי קאלפּאַטירן ביכלעך און אומלעגאַלע ליטעראַטור; איבערגעבן פון מויל צום מויל וויכטיקע ידיעות און צוזאַמענריידן זיך וועגן דער צייט און אַרט פון אַ געהיימער פאַרזאַמ-לונג. נישט ווייניקער וויכטיק איז געווען פשוט אויפהאַלטן צווישן זיך דעם

2. כערנשטיין

שטענדיקן קאנטאקט, און יעדער איינער זאל זיך פילן ווי א טייל פון א קאלעקטיוו. די בירושעס האָב אויך פעסטער געמאַכט די קאמפסגרייטקייט פון דער באַוועגונג, געגעבן אַן אויסדרוק איר ווילן און שטימונג.

„בירושעס“ ד״ה ערטער פאַר אונדזערע באַגעגענישן אין גאַס, פלעגן איינ-געאַרדנט ווערן אויף איינער פון די הויפטגאַסן, אָבער אין דער יידישער געגנט, אין ווילנע איז די ערשטע בירושע געווען אויף דער דייטשער גאַס און שפעטער — אויף זאַוואַלנע. די דייטשע גאַס איז געווען זייער באַקוועם, ווייל די איינוווינער זענען געווען כמעט אויסליסלעך יידן און פון דער גאַס האָט זיך געצויגן אַ נעץ פון געסלעך און זאָולקעס. אין פאַל פון אַ פּאָליציי-אַבלאַווע איז מעגלעך געווען שנעל צו פאַרשווינדן דורך דער גרויסער צאַל דורכגאַנג-הויפן. אויף דער דייטשער גאַס זענען געווען אַ סך הייזער מיט ברייטע טויערן, וווּ מיר האָבן געקענט זיך אָפּשטעלן אויף אַ פאַר מינוט, כדי איבערגעבן אָדער באַקומען אַן אומלעגאַל ביכל און בראַשור. צוליב די זעלביקע מעלות איז בעת די ווינטער-חדשים די „בירושע“ אין קאַווע געווען אויף דער קליינער ווילנער גאַס. אין פּרילינג, ווען דאָס איז פלעגט פאַרשווינדן און מען האָט זיך ווידער געקענט באַנוצן מיט דעם שווימענדיקן בריק, פלעגן מיר אַריבערטראַגן אונדזער „ביר-ושע“ לעבן בריק, כדי בעת אַן אַבלאַווע אַריבערקלייבן זיך אויף דער צווייטער זייט וואָס איז שוין געווען אַ טייל פון דער סוואַלסקער גובערניע. די בירושע איז געווען אַן אויסגעצייכנטע. כלומרשט קוקנדיק ווי די פישער מאַניפּולירן מיט זייערע ווענדקעס, האָבן מיר פון מויל צו מויל איבערגעגעבן אַלע ניס און ידיעות פון דער באַוועגונג. עס איז אויך געווען גרינג איבערצוגעבן פאַראַלן, אַן דער „בירושע“ וואַלטן מיר נישט געקענט צוגרייטן מאַניפעסטאַציעס מיט דער באַטיי-ליקונג פון הונדערטער און אַפילו טויזנטער מענטשן.

נאָך דעם אַרבעטס-טאַג, פלעגט קומען אויף דער „בירושע“ אַזאַ גרויסע צאַל אַרבעטער, און זיי האָבן געמוזט ציען די אויפּמערקזאַמקייט פון דער מאַכט. אַ בלינדער וואַלט געזען, און די מענטשן זענען נישט סתם דורכגייער. זומער פלעגן די אַרבעטער קומען אין אויסגענייטע, קאַלירטע העמדלעך, וועלכע זענען דעמאָלט געווען אין דער מאַדע ביי די „באַקאַנטע“. עס איז פשוט נישט מעגלעך געווען צו צווייפלען וועגן די כוונות פון די, וואָס באַזוכן די „בירושעס“. די מאַכט-אַרגאַנען האָבן אָנגעווענדט פאַרשידענע מיטלען צו באַקעמפן די „בירושעס“. די אויפּגאַבע האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן פאַר אַ זייער שווערע. סתם פאַרבאַטן אַרבעטער און אַרבעטערניס אַרומצוגיין אין גאַס, איז דאָך געווען נישט מעגלעך.

ערשטע שפראך צונגען

אזא פארבאט וואלט מען נישט געקענט אדורכפירן אין לעבן. פאליציי האט געשיקט אירע שפיאנען אויף דער בירזשע. אבער יידן־שפיאנען זענען דעמאלסט נישט געווען, אדער כמעט נישט געווען. די קריסטלעכע שפיאנען האבן נישט פארשטאנען קיין יידיש און במילא נישט פארשטאנען וועגן וואס די ארבעטער ריידן צווישן זיך. די שפיאנען האבן מיר גיך דערקענט, הגם זיי האבן געפרוווט צו ענדערן זייער אויסזען.

ווען די „בירזשע“ איז געווארן שוין צופיל פארפליצט מיט פאליציי־לייט און שפיאנען, האבן די ארבעטער זיך איבערגעטראגן אויף אן אנדער גאס. מיר האבן וועגן דעם נישט געמאלדן עפנטלעך, אבער אלע „אונזערע“ האבן געוויסט וועגן דער נייער „בירזשע“. אזוי איז געשען אין ווילנע, למשל, ווען מיר האבן אריבערגעטראגן די „בירזשע“ פון דער דייטשער גאס אויף זאוואלנע.

די „בירזשעס“ זענען נישט געווען אן איינפאל אדער א דערפינדונג פון א יחיד, זיי זענען באשאפן געווארן דורך דעם קאלעקטיוו, זיי זיינען געווען א דערפינדונג פון דער באוועגונג. אדאנק די „בירזשעס“ האט די באוועגונג זיך ברייט פאנאנדערגעוואקסן און אנגעהויבן שפילן אן אויסערגעוויינלעך גרויסע ראלע אין דער געשיכטע פון יידן אין רוסלאנד, ליטע און פוילן.

כאַנע ליפשיץ און זיין פרוי נוסטא

בעסער פון אלע אינטעליגענטן און האלב-אינטעליגענטן פון יענער צייט האָב איך געקענט זיך צוזאַמענלעבן מיט אַרבעטער. דאָס דערקלערט זיך דערמיט, וואָס איך בין אויפגעוואָקסן און דערצויגן געוואָרן אין אַ געוועלב און גאַלד-שמידעריי, וווּ איך האָב, אַלס קינד און אויך שפעטער, פאַרבראַכט מיין פרייע צייט ביים וואַרשטאַט, געגעסן צוזאַמען מיט די אַרבעטער, מיט זיי אין מרחץ געגאַנגען, פון זיי קלעפּ געקראָגן און אויך גענאָסן פון זייער גוטסקייט צו מיר. גענומען האָט זיך דאָס פון דעם, וואָס איך בין פאַרבליבן אָן אַ פאַטער. ער האָט פאַרלאָזט די מאַמע מיט צוויי קינדער, איך און אַ שוועסטער, ווען איך בין נאָך קיין יאָר נישט אַלט געווען. די מאַמע איז דעמאָלט צוריק אוועק וווינען ביי מיין זיידן, כדי אַכטונג צו געבן אויף זיין באַלעבאַטישקייט.

דער זיידע האָט געהאַט אַ געשעפט מיט גאַלדענע און בריליאַנטענע זאַכן און אַ גאַלדשמידעריי. נאָך דעם זיידנס טויט איז דאָס געשעפט אַריבער אין רשות פון מיין פעטער, אָבער די מאַמע איז פאַרבליבן די פאַרוואַלטעריין. פאַר מיר האָט דאָס געוועלב געהאַט אַן אומדערשעפלעכן אינטערעס. די האַמערס, די פיילן, דאָס גאַזלעמפעלע מיט וועלכן מען פלעגט פאַנאָדערשמעלצן מעטאַל, די קאַוואַדלע, אַנדערע געצייג און מאַשינען, דער פּראָצעס פון אויסשמידן אַ צירונג פון אַ שטיקל הייסן גאַלד, האָבן מיר שטאַרק אינטערעסירט און צוגעצויגן. ביי מיר פלעגט פאַרכאַפן דער אַטעם צוקוקנדיק זיך ווי אַן אַרבעטער בלאָזט אין אַ רערל פון אַ גאַזלעמפל, כדי צו ריכטן דעם פייער אין אַ גריבל, וווּ עס ליגט אַ שטיקל גאַלד, ביז עס ווערט צעשמאַלצן פון היץ, אָז מען קאַן דאָס אַרייַנגיסן אין אַ פורעם. אַפילו דערוואַקסענע מענטשן פלעגן זיך אַפּשטעלן ביים פענצטער פון געוועלב, ביי דער וואַרשעווער גאַס, כדי צוצוקוקן זיך צו אוינדער אַרבעט. מיר אַליין פלעגט אויך אַמאָל געלינגען אַרייַנשטעלן אין טאַפּ דאָס

רערל און מיט אָנגעבלאָזענע באַקן ריכטן דעם פייער, רעכטס און לינקס. נישט זעלטן פלעג איך דערפאַר אַריינכאַפן אַ „גוטע פאַרציע“. דער זיידע פלעגט מיך בכלל טרייבן פון געוועלב, און אין צייטן ווען אַרבעט איז געווען לרוב, פלעגן די אַרבעטער מיך אַפילו נישט צולאָזן נאָענט צו דער מאַשין. עס זענען אָבער אויך געווען טעג, ווען זיי פלעגן נישט נאָר זיין געדולדיק, נאָר אַפילו מיר ווייזן ווי צו אַרבעטן מיט דעם זעגעלע, געגעבן מיר אַ שטיקל מעטאַל און מיך געלערנט ווי אויסזעגן אַליין אַ רעדעלע.

למען האמת מוז איך דערציילן, אַז צוליב פאַרשלעפן פּיילן, אָדער שטערן בכלל אין דער אַרבעט, האָב איך געקראָגן נישט ווינציק קלעפּ פון די בעלי-מלאכות. אַלס כלל אָבער האָב איך געלעבט מיט זיי בשלום, געהאַט מיט זיי פשוטערע און פּריינטלעכע באַצונגען איידער מיט דעם זיידן און שפעטער מיט דעם פעטער. עס איז מיר געווען ליבערשט צו עסן מיט די אַרבעטער ביי איין טיש, צוהערן זיך צו זייערע מעשיות און זיין צוזאַמען מיט די לערן-ינגלעך, וועלכע האָבן זיך אויפגעהאַלטן ביי אונדז. אַפילו אייניקע קוואַליפּיצירטע אַרבע-טער פלעגן אויך לעבן צוזאַמען מיט אונדז.

ווען איך האָב דערגרייכט דעם עלטער פון עלף יאָר, האָב איך זיך צום ערשטן מאל באַקענט מיט דעם „נייעם טיפּ“ אַרבעטער. כאָנע האָט מען אים גערופן, געוויינט האָט ער ביים געוועלב. ער האָט פאַרמאַגט עפעס אַזעלכעס, וואָס האָט געוועקט צו אים מער אַכטונג ווי צו אונדזערע איבעריקע אַרבעטער. זידלעריי אָדער גראָבע ווערטער האָט מען פון אים קיינמאל נישט געהערט. ער איז געווען ערנסטער און מער צוריקגעהאַלטן ווי די אַנדערע אַרבעטער. ער האָט זיך אויסגעטיילט פון זיי מיט זיין זויבערקייט, הגם געלעבט אין אומדערטרעג-לעכע באַדינגונגען, צוגלייך מיט די איבעריקע אַרבעטער. אונדזערע לערן-ינגלעך האָבן ווינטער געשלאָפן אין קיך אויפן אויוון, און זומער — אין קאַנורעס אונטערן לייטער אין הויף. עס איז נישט געווען אַפילו וווּ צו וואַשן זיך. כאָנע אָבער האָט געוואַשן זיינע ציין, געהאַט זיין אייגן שטיקל זייף, נאָך דער אַרבעט האָט ער זאָרגפעליק געוואַשן זיינע הענט און זיין וועש איז שטענדיק געווען ציכטיקער ווי ביי אַנדערע אַרבעטער.

ביי מיך זיידן און פעטער זענען געווען פאַרשיידענע אַרבעטער. געווען צווישן זיי פראַנטן, וואָס זייער איינציקע אַמביציע איז געווען אויסצופּוצן זיך אין שרייענדיקע קראַואַטן, אָדער אַרויסגיין שבת אין לאַקירטע שיך. אויף אַזעלכע זאָכן האָבן זיי אויסגעגעבן אַלע זייערע אַפּשפאַרונגען. עס זענען געווען

ערשטע שפראך צונגען

אנדערע, וואָס פּוצן זיך איז זיי אין דער לינקער פּאה נישט געלעגן. זיי האָבן ליב געהאַט צו כאַפּן אַ שנאַפּס, הגם קיינמאַל זיך נישט אָנגעשיקורט ביז צום פּאַרלירן זייער מענטשלעך געשטאַלט. נאָך אַנדערע האָבן גאַר געשפּילט אין קאָרטן, זיך געגרויסט מיט זייער גבורה, ליב געהאַט אַרײַנצומישן זיך אין גע-שלעגן, געווען, אַזוי צו זאַגן, ״וויילע יונגען״. עס האָבן נישט געפּעלט גראַביאַנעס, וואָס האָבן כּסדר זיך באַנוצט מיט ווילגאַרע אויסדרוקן.

אַ גאַר אַנדער מענטש איז געווען כאַנע. באַשיידן אָבער ציכטיק געקליידט, האָט ער שטענדיק געזאָרגט פּאַר זיין אויסערלעכן אויסזען. זידלעריי, ווילגאַרע ווערטער אַדער אומאַנשטענדיקע וויצן וועגן פּרויען, זענען קיינמאַל נישט אַרויס פּון זיין מויל. אין די אַוונטן האָט ער אַ סך געלייענט, און כּמעט אויסשליסלעך רוסישע ביכער. איך האָב פּרובירט אַרײַנקוקן אין זיינע ביכער, אָבער איך האָב אין זיי גאַרנישט געפּונען. זיי האָבן מיר אויסגעקוקט צו זיין צו ערנסט. אַז איך זאָל זיך ברעכן דעם קאַפּ איבער זיי. איין בוך איז מיר פּאַרבליבן אין זכרון. צוליב דעם בילד פּון פּראָפּעסאָר, וואָס האָט מיר אויסגעקוקט צו זיין זייער ענלעך צו כאַנען. עס איז מיר אַפּנים נישט שווער געווען צו געדענקען דעם מחברס נאָמען — רעשעטניקאָוו, — וואָס שטאַמט פּון וואָרט רעשעטאַ (אַ זיפּ). היינט ווייס איך, אַז צווישן די ביכער, וואָס כאַנע האָט געלייענט, זענען געווען רעשעטניקאָווס ווערק. זיין דערציילונג ״פּאַדליפּאַווצי״ האָב איך שפּעטער, בעת איך בין עלטער געוואָרן, אַליין געלייענט מיט אַ פּאַרכאַפּטן אַטעם.

אַלס כּלל איז כאַנע געווען אַ שווייגנדיקער, אַפילו אַ בייזלעכער, אָבער ביים ליענען פּלעגט ער צייטנווייז זיך האַרציק אויפן קול פּאַנאָנדערלאַכן, וואָס פּלעגט אונדז, יונגוואָרג, ווי די עלטערע אַרבעטער, שטאַרק איבערראַשן. כאַנע פּלעגט אונדז טאַדלען מחמת דעם, וואָס אויך מיר, יונגוואָרג, באַנוצן שמוציקע ווערטער און זידלען זיך. ער האָט אונדז אָבער נישט געפּריידיקט מאַראַל און זיך נישט געמישט אין אונדזערע געשלעגן. ער האָט בלויז געוואָרנט נישט אַרײַ בערכאַפּן די מאַס.

נאָך אַן אייגנשאַפּט האָט ער געהאַט — טראַגן ברילן, הגם ער איז געווען יונג. דאָס איז דעמאָלסט געווען אַ זעלטנהייט. ביי די יידישע אַרבעטער האָט דעמאָלסט עקזיסטירט אַ מין פּאַראַורטייל קעגן ברילן. זיין לעבנס-שטייגער, זיין אויפּפירונג און זיין באַציונג צו מענטשן האָבן געמאַכט דעם איינדרוק אַז כאַנע האָט די אַמביציע צו לעבן לויט אייגענע געזעצן. ער איז געווען איינגעשלאָסן אין זיך, זיך געהאַלטן אַפּגעזונטערט פּון די איבעריקע אַרבעטער, וועלכע האָבן

אים איראניש גערופן „פילאזאף“. אייגנטלעך איז דער צונאמען „פילאזאף“ בא-
נוצט געווארן נישט נאָר צו כאַנען, נאָר אויך צו אנדערע אַרבעטער און אינטע-
ליגענטן. מיר, יונגוואַרג האָבן געוויסט וועגן „פילאזאפן“, אַז זיי האַלטן אָפּ
פאַרזאַמלונגען און אַז מען דאַרף זיך היטן פון זיי, ווייל זיי טוען אָפּ זאַכן, וואָס
זענען נישט „ייִדישע עסקים“. מען האָט געוויסט, אַז כאַנע האָט נישט געדאַוונט,
נישט געלייגט קיין תפילין און איז אַפילו שבת נישט געגאַנגען אין בית־המדרש.
אויך אנדערע אַרבעטער האָבן נישט אָפּגעהיט אַלע מנהגים. זיי האָבן אָבער
זייער זינד געהאַלטן בסוד פון מיין פעטער, וועלכער איז געווען שטרענג רעלי-
גיעז, אַ בקי אין תורה און אַ גבאי אין איינער פון די ווילנער שולן. זיי האָבן
נישט געהאַט קיין ספעציעלע כוונות. עס איז ביי זיי געווען רעכט יאָ דאַווענען
און נישט דאַווענען. כאַנע, אין קעגנטייל, האָט פולשטענדיק זיך צעשיידט מיט
דעם בית־המדרש, אָפּן און פרינציפיעל פאַרלאָזט דעם רעליגיעזן דרך.

צוזאַמען מיט אים האָט ביי אונדז געאַרבעט אַן עלטערער מענטש מיט גרויע
האַר אין זיין באַרד. ער איז געווען זייער רעליגיעז, געטראָגן אַן ארבע־כנפות,
אַפט אונטערגעזונגען תפילה־ניגונים, געדאַוונט מיט התלהבות, אויסשרייענדיק
אויפן קול באַשטימטע טיילן פון דער תפילה. צייטווייז פלעגט ער באַפאַלן כאַנען
מיט זידלערייען און געסטראַשעט אים מיט כל הנגישות אין הגיבום. כאַנע פלעגט
דאָס נעמען גוטמוטיק, געשמייכלט, איראַניש אים געעננטפערט, אַז ער גלייבט
נישט „אין די אַלע זאַכן“, אָבער זיך נישט אַריינגעלאָזט אין אַ דיסקוסיע וועגן
דעם „עצם־ענין“ רעליגיע.

**

איך ווייס נישט צוליב וועלכער סיבה כאַנע האָט אונדז פאַרלאָזט. צי מען
האַט אים אַוועקגעשיקט אָדער ער איז אַוועק לויט זיין אייגענעם ווילן. אַלנפאַלס,
די געשעפטן האָבן זיך זייער פאַרערגערט. מיר האָבן געמוזט אויפגעבן דעם
וואַרשטאַט מיט דעם געוועלב, וואָס האָבן אין ווילנע, אין משך פון צענדליקער
יאָרן, געהאַט אַ זייער גוטע רעפוטאַציע.

זעקס יאָר שפעטער האָב איך אים געטראָפן אין קאַוונע. ער איז שוין
געווען פאַרהייראַט, געהאַט אַ קינד, געאַרבעט פאַר זיך, און זיך ספעציאַליזירט
אין פראַדוצירן גאַלדענע קייטעלעך. איך מיין, אַז די דאָזיקע ספעציאַליטעט האָט
ער דערוואַרבן אין אויסלאַנד. זיין פרוי גוסטאַ איז אויך געווען איינע פון דער
ווילנער גרופע, וואָס זייטיקע מענטשן פלעגן רופן „פילאזאפן“. זי האָט געהאַלטן,

אז צוליב דאס קליין קינד דארף זי צייטווייליק נישט אַנטייל נעמען אין דער באַוועגונג. כאַנע האָט מיט איר איינגעשטימט, און דערפאַר האָבן ביידע ביי אַ געוויסער צייט זיך געהאַלטן פון דערווייטן. אייניקע פון אונדזערע, איד בתוכם, זענען אָבער געווען שטענדיקע אַריינגייער צו זיי, און ביי אַ געלעגנהייט אָפּגע- האַלטן אין זייער שטוב פאַרזאַמלונגען.

איך גלויב אַז אַזאַ הויזגעזינד האָט מען נישט געקאַנט געפינען אין גאַנץ קאָונע און אפילו נישט אין ווילנע. זייער קליינע דירה, ווו עס האָט זיך אויך געפונען דער וואַרשטאַט פון די קייטלעך, איז געווען ריין ווי קרישטאַל. פאַר דעם קינד האָט גוסטאַ געזאַרגט ווי פאַר אַ פּרינץ. „און מיט וואָס איז ער ער- גער פון אַ פּרינץ“, איז געווען איר טענה. דערביי פלעגט זי אַרויסנעמען פון בעטלעע דאָס קינד, אים מיט פרייד און שטאַלץ ווייזן אַלעמען. זי האָט דאָס ינגעלע געשפּיזט, געבאַדן און געוויקלט אין וויקעלעך, לויט די אַנווייזונגען פון זשוק?^{*} אויך כאַנע האָט מיט נחת געהאַלטן דאָס קינד אין זיינע הענט.

גוסטאַ האָט אַליין אַלץ גענייט פאַר דעם קינד, אַליין געוואָשן פאַר דעם גאַנצן הויזגעזינד, און פונדעסטוועגן זיך געהאַלטן זייער ציכטיק. נישט נאָר האָט זי פאַרמאָגט „גאַלדענע הענט“, וואָס האָבן זיך צו אַלץ געטויגט, נאָר זי איז אויך געווען אויסערגעוויינטלעך לעבנס-לוסטיק, פלייסיק און אַ גרויסע בריה. האָט זי געפירט די באַלעבאַטישקייט, זאַרגנדיק ספּעציעל פאַר רייניקייט און באַקוועמלעכ- קייט אין הויז. דער סאַמאָואַר אויפן טיש האָט געבלישטעט מיט רייניקייט, ווי אייגנטלעך אַלץ ביי איר אין הויז. אפילו די מכשירים אויף כאַנעס וואַרשטאַט זענען געווען אויסגעשטעלט אין בעסטער אַרדענונג. איר אייגן פאַך, שניידעריי, האָט גוסטאַ אויך נישט אויפגעגעבן. פאַר אייניקע פון אירע געטרייע קליענטן האָט זי געאַרבעט ביי זיך אין דער היים.

גוסטאַ איז געווען געבענמזשט מיט מוטערלעכע שיינקייטן און קערפערלעך גוט געבויט. איר פנים איז געווען באַלויכטן מיט אַ פאַר ברוינע, קלוגע אויגן מיט שוואַרצע ברעמען. איר קאַפּ איז געווען באַצירט מיט גלאַטיק פאַרקעמטע שוואַרצע האָר און איר שטערן איז געווען אַ גרויסער און גלאַטער. איר הילכיק געלעכטער פלעגט אַנטפלעקן אַ שורה ווייסע, געזונטע ציין. זי האָט ליב געהאַט זיך צו וויצלען, איבערהויפט אויף דעם חשבון פון יענע, וואָס קרעכצן און באַ-

* זשוק האָט אַרויסגעגעבן אַ בוך אונטערן נאָמען „די מאַמע און דאָס קינד“, וואָס האָט געלערנט ווי זיך צו באַגיין מיט קליינע קינדער. דאָס בוך איז געווען זייער פאַפּולער.

2. בעדןשטיין

קלאָגן זיך. פאַרמאַטערט, פלעגט זי זיך אַוועקזעצן פאַר אַ פאַר מינוט. באַלד פלעגט זי אויפשפּרינגען, פונקט ווי מען זאָל האָבן איר אַריינשעפטשעט אין אויער עפעס אַן איבערראַשנדיקע ידיעה. זי פלעגט זיך ווידער נעמען צו דער אַרבעט אַן אָפגעפּרישטע און צופּרידענע. ס'האַט ממש געאַטעמט מיט לעבן פון איר. אַ צופּרידענע מאַמע, אַ צופּרידן ווייב, איז זי אַלע מאָל גרייט געווען אויפצונעמען געסט. אפילו געאַרבעט האָט זי מיט פּרייד. איר צופּרידנקייט אָבער האָט נישט געשטאַמט פון לייכטזיניקייט. אין קעגנטייל, זי איז געווען ערנסט און באַווסט־זיניק. זי האָט אַפילו שטאַלצירט מיט איר באַווסטזיניק, מיט איר בילדונג און וויסן.

כאַנע איז געווען אַ גלייכע פאַר צו איר. אַ געוויקסיקער, מיט שטאַרקע מוסקולן, איז ער, פונקט ווי זי, געווען אַ ברונעט אָבער מיט אַ פאַרכמורעט פנים און אַ געשוירענע געדיכטע באַרד. איך האָב שוין דערמאַנט וועגן זיין ענלעכקייט צום שריפטשטעלער רעשעטניקאָוו. כאַנע איז געווען אַ שווייגנדיקער, אַ צוריק־געצויגענער, קאַרג אויף ווערטער. אָבער ער האָט זיך נישט אָפגעזונדערט פון מענטשן, האָט אַנטייל גענומען אין געשפרעכן און דיסקוסיעס, הגם זיך אַלע מאָל באַגרענעצט מיט קורצע און טרעפלעכע באַמערקונגען.

— צום ענין, צום ענין... פלעגט ער כסדר פאַדערן, בשעת איינער פון אונדז פלעגט זיך פאַרגאַלאַפירן און נישט גערעדט צו דער זאַך.

כאַנעס פאַמיליע־נאַמען איז געווען ליפשיץ, אָבער אין די "קרייזלעך" האָט ער פיגורירט אונטער דעם נאַמען "מיכאַל". בעת דער אַזוי גערופענער "קרייזל־לעך־תּקופה" איז ער געווען צווישן די ערשטע אַרבעטער, וואָס האָבן גענאָסן פון דער פּראָפּאַגאַנדע, אַנגעפירט פון אינטעליגענטן. אין די דעמאָלטידיקע קרייזלעך האָט מען זיך דער עיקר פאַרנומען מיט לערנען און אויסבילדן באַווסטזיניקע אַרבעטער. צו ערשט האָט מען זיי געלערנט רוסיש, דערנאָך איז מען אַריבער צו באַקענען זיי מיט די גרונט־יסודות פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע. מען האָט זיי אויך געגעבן צו ליינען אַזעלכע ביכער ווי טשערנישעווסקיס, וואָס טוט מען" (טשטאָ דעלאַט), שפּילגאַגניס, "איינער אויפן שלאַכטפעלד איז קיינער" (אַדין וויפּאָליע ניע וואַין), עמיל זאָלאַס, "זשערמינאַל" אד"גל. די טענדענץ איז געווען צו וועקן ביי די אַרבעטער אַ טענדענץ צו ליינען ראַמאַנען מיט אַ סאַציאַלן אינהאַלט. שפּעטער איז מען אַריבער צו באַקלס, געשיכטע פון ציוויליזאַציע אין ענגלאַנד, מירטאָוו־לאַווראַווס, "היסטאָרישע בריוו", דרעפּערס, געשיכטע פון אַיראַפעס גייסטיקער אַנטוויקלונג, לאַסאַלס רעדעס און זיין "פּראָגראַם פאַר אַר־

ערשטע שפראַצונגען

בעטער, מאַרקס' אַרבעט-לויז און קאַפיטאַל" און, זעלבסטפאַרשטענדלעך, פלעכאַנאַווס בראַשורן.

נישט אַלע פון די, וואָס מען האָט אַריינגעצויגן אין די "קרייזלעך", האָבן דורכגעמאַכט די גאַנצע פראַגראַם. אייניקע האָבן זיך אַליין צוריקגעצויגן, אַנ-דערע זענען געווען געצווונגען איבערצורייסן די לימודים. אָבער מיט יענע, וואָס האָבן דורכגעמאַכט די פראַגראַם, האָבן די אינטעליגענטן ווייטער געלערנט דעם אַלף-בית פון מאַרקסיזם, די מיינונגס-פאַרשידנהייטן פון די מאַרקסיסטן מיט די נאַראַדאַוואַלצעס, פלעכאַנאַווס "מאַניסטישער בליק אויף דער געשיכטע", אא"וו. כאַנע האָט גרינטלעך אַדורכגעמאַכט די שול פון די "קרייזלעך" און באַנומען דעם גייסטיקן גאַנג פון דער מענטשהייט. ער האָט זיך גוט פונאַנדערגעקליבן אין עקאָנאָמישן מאַטעריאַליזם. ער האָט אַליין געקאָנט אויפקלערן די גרונט יסודות פון קלאַסנקאַמף. ער האָט אַ סך געלייענט. ער איז געווען גוט באַהאַונט אין דער רוסישער ליטעראַטור, און ממש פאַרליבט אין די רוסישע קלאַסיקער. דערצו איז ער אויך געווען גוט באַקאַנט מיט דער דייטשער ליטעראַטור און מיט די ווערק פון די ענגלישע שריפטשטעלער, ווי דיקענס, וואַלטער סקאָט און שעקספיר. וועלכע ער האָט געלייענט אין די רוסישע איבערזעצונגען.

**

אין ווילנע האָט גוסטאָ געהאַט אַ רעפּוטאַציע פון אַ קלוגער און טיכטיקער פראַפּאָגאַנדיסטקע. אויך זי האָט אַדורכגעמאַכט די שול פון די "קרייזלעך", הגם זי האָט איינגעזאָפּט ווינציקער וויסן איידער איר מאַן. אויך זי האָט מיט גרויס חשק געלערנט. ליינענע און לערנענע איז ביי זיי ביידן פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן איבערלעכען דראַנג אַנצוזאַמלען וואָס מער וויסן. זי האָט באַלאַנגט צו יענער גרופּע ערשטע סאַציאַליסטן, ביי וועמען די "קרייזלעך" האָבן זיך אויף אייביק איינגע-קריצט אין זכרון. אַ דאַנק די "קרייזלעך" איז זי גייסטיק אויסגעוואַקסן. עס איז אָבער געשאַפּן געוואָרן אַ מחיצה צווישן איר און די אַרבעטער-מאַסע. איר האָט געצויגן צו דער אינטעליגענץ, וועמען זי איז פונדעסטוועגן פאַרבליבן פרעמד. זי איז געוואָרן אַ מענטש אָן אַ סביבה, אַן אַן אינטימען צוזאַמענבונד מיט אַנדערע. ער און זי האָט פולקאָם איינגעשטימט מיט אונדזערע נייע מעטאָדן פון אַגיטאַציע און מיט דער שטעלונג, אַז מיר דאַרפן ווערן אַ מאַסן-באַוועגונג, וואָס זאַל זיין קאַמפּסעפיק. אַליין אָבער זענען זיי פאַרבליבן מענטשן פון "קרייזלעך"

און זיך נישט געקענט צופאסן צו די נייע באדינגונגען פון דער יידישער ארבע-
טער-באוועגונג.

**

כאנע איז געווען צווישן די געציילטע יידישע ארבעטער, וואס האבן שוין
דעמאלט אליין אבאגירט צייטונגען. איך פלעג אים ברענגען רוסישע זשורנאלן
און מיר פלעגן זיך פארזאמלען ביי אים, כדי זיי לייענען. אויפן קול האט מען
געלייענט אן ארטיקל און דערנאך דעבאטירט וועגן דעם. ווי א כלל פלעגט זיך
אנטוויקלען א טעארעטישע דיסקוסיע. קיין טעמעס האבן נישט אויסגעפעלט. מיר
האבן זיך באשעפטיקט נישט נאר מיט אזעלכע גרונט-טעמעס ווי דער עיקר פון
סאציאליזם, מעטאדן פון דער ארבעטער-באוועגונג און די יידיש-פראגע, נאר אויך
מיט עטישע פראבלעמען, מיט ענינים פון רעכט און פליכט, מיט די באציונגען
צווישן מאן און פרוי, משפחה-איינפלוס, און. מיר האבן דיסקוטירט וועגן
דעם ווי דארף לעבן א מענטש, וואס איז געווארן באווסטזיניק, וואס באנעמט
שוין זיין מענטשלעכע ווירדע; איינער, וואס האט זיך באפרייט פון אבערגלויבן
און האלט נישט פון די פארעלטערטע טראדיציעס און מנהגים, וואס שטרעבט צו
לעבן לויט א נייעם נוסח, א לעבן פון א קעמפער, וואס איז באזעלט מיט דעם
אידעאל צו באפרייען פון קנעכטשאפט און עקספּלאַטאַציע די הארעפאשנע מאסן.
גוסטאן האט באזונדערס שטארק אינטערעסירט די פראגע פון רעכט פון א פרוי
אויף מוטערשאפט. טראץ איר פעסטגעשטעלטע מיינונג און אנגענומענעם בא-
שלוס, האט זי זיך געפילט דערשלאגן דורך דעם, וואס זי האט זיך דערווייטערט
פון דער באוועגונג, וואס זי האט נישט באזוכט קיין פארזאמלונגען, נישט געגאנג-
גען אויף דער „ארבעטער-בירזשע“, נישט אפגעגעבן זיך מיט רעוואלוציאנערער
אגיטאציע. די הערשנדיקע מיינונג צווישן אונדזערע איז געווען, אז פרויען-
ארבעטערינס און אינטעליגענטקעס, וואס באשליסן צו ווידמענען זיך דער בא-
וועגונג, טארן נישט האבן קיין קינדער. גוסטא האט נישט געקענט שלום מאכן
מיט אזא צוגאנג. איר מוטער-געפיל, איר מוטער-פרייד האט פראטעסטירט
קעגן דעם.

זי האט ארגומענטירט, אז א פיזיש-נארמאלע פרוי טאר בשום אופן נישט
בלייבן אן קינדער.

אנדערע האבן געהאלטן, אז א פרוי דארף אויסוויילן — אדער קינדער אדער
אנטייל אין קאמף. מיר האבן געטענהט, אז דער, וואס ווידמעט זיך דעם קאמף.

ערשטע שפראצונגען

דארף נישט בויען זיין פאמיליע-גליק... אונדזער באווייז איז געווען, אז א קינד האט געבונדן גוסטאס און כאנעס הענט.

— נישט אויף שטענדיק — איז געווען איר ענטפער. — מיר האבן זיך דאך אויף קיין האר נישט געענדערט, נישט אפגעזאגט זיך פון אונדזערע אידעאלן. אויב אלע אונדזערע פרויען וועלן נישט האבן קיין קינדער, ווער וועט געבן א ביישפיל ווי צו זיין א באווסטזיניקע מאמע, ווי מען דארף האדעווען קינדער? — האט גוסטא געטענהט.

מיר האבן איר געענטפערט: ווען מען וועט אויפהערן אונדז צו פארשפארן אין טורמעס און פארשיקן אין סיביר פאר אונדזערע אידעאלן, ווען מיר וועלן האבן פרייהייט פון פארזאמלונגען און פון ארגאניזירן זיך אין פאראיינען, ווען מיר וועלן האבן אזעלכע פרייהייטן ווי די ארבעטער אין אמעריקע, דעמאלט וועלן מיר האבן און דערציען אונדזערע קינדער, דעמאלט וועלן מיר ווייזן וואס פאר א גוטע מאמעס אונדזערע פרויען קענען זיין.

— און ביז דעמאלט? — האט זי געפרעגט.

— ביז דעמאלט דארפן מיר מאכן דעם אויסוואל: אדער אונדזער ארבעט, אונדזער קאמף, אדער מוטערשאפט און א משפחה, — איז געווען דער ענטפער. — דערמיט קען איר נישט איינשטימען. איינגטלעך איז א סך אפהענגיק פון דעם ווי איינער פילט... — האט גוסטא געזאגט.

זי האט איינגעשטימט, אז אין דער „צוקונפטיקער געזעלשאפט“ וועט מען דארפן איינפירן „געזעלשאפטלעכע דערצינונג פון קינדער“. אבער נישט פריער איידער מיר וועלן האבן א סאציאליסטישע ארדענונג... געזעלשאפטלעכע זארג פאר קינדער איז געווען פאר איר אן אבסטראקציע, וואס האט נישט געשטימט מיט איר נאטור. זי האט אפט מודה געווען, אז זי קען זיך נישט פארשטעלן ווי אזוי מען וועט אדורכפירן די געזעלשאפטלעכע דערצינונג פון קינדער. וועגן דעם ענין האט זי געשטעלט א סך פראגן: ווען וועט מען דאס קינד אוועקנעמען פון דער מאמע? בעת עס וועט אלט ווערן איין יאר אדער שפעטער? און אז מען וועט אוועקנעמען פון איר דאס קינד, וועט איר דערלויבט זיין זען עס ווען נאך זי וועט וועלן? ווי אזוי וועט מען ווערברין געזעלשאפטלעכע דערציער? וויפל קינדער וועט איין דערציער האבן אונטער זיין אויפזיכט? אאזױ, אאזױ.

ביי כאנען פלעגט גוסטאס נייגעריקייט ארויסרופן געלעכטער און ער פלעגט זאגן:

— ווארט צו, האָב געדולד. זאָל פריער אַנקומען דער סאַציאַליזם, וועלן מיר דערנאָך זען.

גוסטאָ איז נישט געבליבן שולדיק אַן ענטפער:

— נישט איר, מענער, גיט געבורט צו קינדער, און נישט איר זויגט זיי...

כאַנע און גוסטאָ האָבן זיך שטאַרק ליב געהאַט, און געפירט אַ שיין לעבן. ביידע האָבן געוואוסט און שטאַלצירט דערמיט, וואָס זיי לעבן אַנדערש ווי זייער אַרום. זייער לעבן האָט זיך טאַקע קאַרדינאַל אונטערשיידט פון דאָס צרהדיקע, אומעטיקע, פול מיט זאַבאַבאַנעס, אַרעם לעבן פון ייִדישע אַרבעטער- און פּאַלקס- מאַסן אין ליטע און פּוילן. זייער לעבן איז געווען באַצירט מיט אַן אידעאַל. זיי האָבן באַוווּסטיגט געשטרעבט צו פאַרווירקלעכן אַ נייעם נוסח פון אַן אַרבעטער- לעבן, געוואַלט אַליין געבן אַ ביישפּיל פון אַזאָ זויבערן, ציכטיקן און באַקוועמען משפּחה-לעבן, וואָס איז געבויט אויף יסודות פון ליבע, פון גוטע קעגנזייטיקע באַציונגען, פון גלייכהייט. צו באַזוכן זיי איז געווען אַ פאַרגעניגן. זייער קליינשטיי- קע דירה האָט אונדז געצויגן. מיר פלעגן זיי טאַקע אַפט באַזוכן, אָבער אַלע מאָל געזאָרגט, אַז די דירה זאָל בלייבן „ריין“, דאָס הייסט, נישט צוציען די אויפ- מערקזאַמקייט פון דער פּאַליציי.

איך האָב שוין דערמאָנט גוסטאָס באַשלוס עטלעכע יאָר נישט צו נעמען קיין דירעקטן אַנטייל אין דער באַוועגונג, כדי אַרומרינגלען איר קינד מיט מוטערלעכע זאָרג. איר האָט זיך אָבער נישט איינגעגעבן צו פאַרווירקלעכן איר פּראָגראַם. ווי מיט אַ מאַנגעט האָט איר און כאַנען געצויגן צו די „אייגענע“, צו זיין פאַרבונדן מיט דער אַרבעט, זיך צו טרעפן מיט מענטשן, וואָס האָבן די זעלביקע אידעאַלן און פירן דעם זעלביקן קאַמף. ביסלעכווייז האָבן זיי אַנגעהויבן צו העלפן דער באַוועגונג אומדירעקט, ווי צ״ב דורך שטעלן זייער דירה אין אונדזער רשות פאַר אויסערגעוויינלעך-קאַנספּיראַטיווע צוזאַמענקונפּטן. אָבער דאָס האָט געפירט צו דעם, אַז נאָך איידער עס האָט זיך פאַרענדיקט דער טערמין, וואָס גוסטאָ האָט זיך אַליין געשטעלט, האָט מען זיי ביידע אַרעסטירט און באַ- שולדיקט, אַז זיי פאַרנעמען זיך מיט רעוואָלוציאַנערע אַרבעט. איך בין דעמאָלט שוין נישט געווען אין קאָוונע, און איך געדענק נישט, וואָס עס האָט פאַסירט מיט זייער קינד. איך מיין אַז גוסטאָ האָט אים מיטגענומען אין טורמע.

ערשטע שפראַצונגען

כאַנע און גוסטאַ זענען געווען פון די ערשטע שפראַצונגען, וואָס די נאַר-וואָס געבוירענע ייִדישע אַרבעטער-באַוועגונג האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן. זיי האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט דעם נייעם לעבנס-אופן פון אַ ייִדישער אַרבעטער-משפּחה, וואָס איז געווען געבויט אויף גלייכהייט פון מאַן און פרוי, אויף אַ געזעלשאַפטלעכן אידעאַל, אויף קולטור, זאַרגפעליקייט און זויבערקייט און קודם-כל אויף ראַציאָנאַלע דערציִונג פון קינד.

היינט צו טאָג איז שווער צו פאַרשטיין די רעוואָלוציאָנערע איבערגעשטאַל-טונג, וואָס די באַוועגונג האָט פאַראורזאַכט אין לעבן פון די ייִדישע אַרבעטער. דער נייער לעבנס-נוסח האָט געפאַדערט איבערצורייסן מיט די איינגעוואַרצלטע טראַדיציעס פון אַמאָל. אַרגאַניזירן אויף אַזאַ נייעם אופן דאָס אייגענע לעבן איז געווען אַ געוואַנטער שריט. עס האָט זיך געפאַדערט אַ גייסט פון פיאָנערן.

APPENDIX

The following table shows the results of the regression analysis for the dependent variable "Number of children" (N = 1,234). The independent variables are "Age", "Income", "Education", and "Marital Status". The coefficients represent the estimated effect of each variable on the number of children, holding other variables constant. The standard errors are shown in parentheses below the coefficients.

Variable	Coefficient	Standard Error
Age	0.05	(0.01)
Income	0.02	(0.005)
Education	-0.03	(0.01)
Marital Status	0.15	(0.02)

The regression model is:
$$\text{Number of children} = 0.05 \text{Age} + 0.02 \text{Income} - 0.03 \text{Education} + 0.15 \text{Marital Status} + \text{Error}$$

The adjusted R-squared value is 0.12, indicating that approximately 12% of the variance in the number of children is explained by the independent variables. The F-statistic for the overall model is 4.56, which is significant at the 1% level (p < 0.01).

The following table shows the results of the regression analysis for the dependent variable "Number of children" (N = 1,234). The independent variables are "Age", "Income", "Education", and "Marital Status". The coefficients represent the estimated effect of each variable on the number of children, holding other variables constant. The standard errors are shown in parentheses below the coefficients.

Variable	Coefficient	Standard Error
Age	0.05	(0.01)
Income	0.02	(0.005)
Education	-0.03	(0.01)
Marital Status	0.15	(0.02)

„אונדזער אלעקסאנדער“

אינעם קרייז יונגע אין ווילנע, ווו איך בין געווען איינער פון די יונגסטע, האט מען פאר אלעקסאנדערן געהאט גאר א ספעציעלן דרך-ארץ. איך מיינ, עס וועט נישט זיין קיין גוזמא, אויב איך וועל זאגן, אז מיר האבן צו אים געפילט דעם אמתן יראת-הכבוד. ווען עמעצער פלעגט בעת אונדזערע וויכוחים א זאג טון: „אזוי האלט אלעקסאנדער“, איז שוין דאס געווען גענוג, אז איטלעכער פון אונדו זאל האלטן פאר ריכטיק און פאר נייטיק איבערצויטראכטן און קאנטראלירן זיין אייגענע מיינונג.

מיט אנדערע „עלטערע“ — אדער, ווי מיר פלעגן זיי רופן, אַנפירערס — איז מעגלעך געווען באקאנט צו ווערן, קענען זיי. אבער באקאנט ווערן מיט אלעקסאנדערן — דאס איז שוין געווען דאס העכסטע וואס מען האט געקענט דערגרייכן, דער צו האט מען געדארפט זוכה זיין! דאס ווערט פארשטענדלעך, ווען מען נעמט אין באטראכט, אז אלעקסאנדערן האט מען געהאלטן פארן ראש פון אונדזער יונגער באוועגונג נישט נאר צווישן אונדו, נאר אויך צווישן די עלטערע, צווישן די וואס זענען שוין אליין געווען אַנפירערס און וואס זענען געווען כמעט אין א שטענדיקן קאנטאקט מיט אים. ווי דעם „ראש“ האט מען אים פארשטייט זיך, איבער קאנספיראציע-טעמים, געהיט פאר איבעריקע און נאך מער פאר נישט גענוג „זיכערע“ קאנטשאפטן.

ווי אזוי איך אליין האב זיך מיט אים באקענט, געדענק איך שוין נישט. מעגלעך, אז אויף איינעם פון די קאנספיראטיווע יום-טובים... אבער איך דערמאן זיך קלאר, ווי איינער פון מיינע חברים, א מער באהאוונטער פון מיר, וואס ער איז געווען נענטער צו די „העכערע“, האט מיר אמאל אויף דער גאס אַנגעוויזן אויף „אונדזער אלעקסאנדערן“ און גראד אין א מאמענט, בשעת יענער איז גיך

אריין אין עפעס אַ טויער. איך האָב דערזען צום ערשטן מאל זיין נידעריקלעכע, פעסט געבויטע, אָבער מיט עפעס וואָס אַ ביסל אומגעלומפערטע פיגור... עס איז פאַרבליבן אַ רושם פון אַ שטרענגן און אפשר אויך אַ שלעכטן מענטשן.

עס האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז בעת איך האָב זיך באַקענט מיט אים, פלעג איך אים נישט נאָר זען אָפּט, נאָר כ'פלעג אויך פשוט אַרײַנקומען צו אים. דאָס האָט זיך גענומען פון דעם, וואָס איך האָב געווינט נאָענט לעבן אים, ערגעץ אויף זאַרעטשע. אָבער קודם־כל איז עס געווען אַן אויסדרוק פון זיין ספעציעלער סימ־פאַטיע צו מיר, וואָס צוליב דעם האָט ער אויך געהאַט צו מיר צוטרוי. עס איז איבעריק צו דערציילן, ווי דאָס איז געווען ביי מיר אָנגעלייגט און ווי דאָס האָט געהנפּעט מיין יוגנטלעכער אַמביציע.

ער פלעגט מיך אַרײַנלאָזן צו זיך אָדער ער פלעגט מיך לאָזן בלייבן אַפילו דעמאָלט, בעת עס פלעגן ביי אים זיין די „עלטערע“, יענע וואָס האָבן געהערט צו די העכערע, ווי טימאָפּיי קאַפּעלזאָן, רבקה לאַס, גליעב מוטניק און פאַטי סרעדניצקי, גאָר אַ נאָענטער מענטש זײַנער.

אין משך פון איין זומער פלעג איך כמעט אַלע טאָג קומען צו אים אינדער־פרי פאַרן אַנבייסן. אַמאָל פלעג איך שוין געפינען די טיי „פאַרטיק“, ד״ה, אַלעק־סאַנדער האָט זיך שוין אַליין עוסק געווען אַרום דעם. אָבער ס'רוב פלעג איך זען צו קומען ביי צײַטנס, כדי צו באַפרייען אַלעקסאַנדערן פון דער טירחה צוצו־גרייטן טיי, וואָס דער עיקר אַרבעט איז דאָ געווען צו גיין פינף מינוט, בערך, נאָך הייס וואָסער. איך פלעג נעמען דעם טשייניק און אַוועקגיין נאָך „קיפּיאַטאַק“ (1) וואָס איך פלעג קויפן פאַר אַ קאַפּיקע אָדער פאַר אַנדערטהאַלבן צי אַפילו פאַר צוויי, אויב אַלעקסאַנדער האָט זיך אויף עמעצן געריכט. אויפן וועג פלעג איך קויפן ברויט און אַמאָל אויך בייגל. אַפּגעטרונקען און עפעס אַ קיי געטון, פלעגן מיר אָפּט גיין זיך באַדן — כ'געדענק אויסגעצײכנט: אין יאָגיקעס באַד, ביי דער ווילענקע.

זיין מיט אַלעקסאַנדערן אַזוי נאָענט אויפגעטראָגן, ביז באַדן זיך מיט אים צוזאַמען — קינער וועט איצטער נישט פאַרשטיין, וואָס דאָס איז געווען פאַר מיר, וואָס אי וועדליג מײַנע יאָרן בין איך געווען אַ סך ינגער פון אים אי אין אונדזער קרייזלעך־היעראַרכיע בין איך געשטאַנען אויף אַזוי פיל נידעריקער!
איך פלעג זיך אָפּגעבן אַ חשובון, אַז טייל פון די וואָס איך פלעג אַמאָל טרעפן

(1) זודיק וואָסער.

ערשטע שפראצונגען

ביי אים אָדער די וואָס פלעגן קומען צו אים, בעת איך בין דאָרטן געווען, זענען נישט שטאַרק צופרידן פון מיין בייזיין — זיי פלעגן מיך אַנקוקן פרעגעוודיק, ווי זיי וואָלטן זאָגן: „וואָס איז ער דאָ עפעס? נישט וועדליג זיין עלטער, נישט וועדליג די אויפטוען זיינע דאַרף ער דאָ זיין...“ אָבער אַלעקסאַנדער פלעגט קיין שום אַכט נישט לייגן אויף זייערע פאַרחידושטע בליקן. אָן שום הקדמות פלעגט ער נעמען מיט זיי ריידן וועגן די ענינים, צוליב וועלכע זיי זענען געקומען. עס פלעגט אַגב טרעפן, אַז ער פלעגט מיר הייסן אַוועקגיין, קומען שפעטער — עס פלעגט זיין קלאָר, אַז דאָס האָט ער געהאַלטן פאַר נייטיק מחמת קאַנספיראַציע, און איך פלעג זיך פון דעם לחלוטין נישט שפירן געטראָפן. אויף דעם איז עס דאָך קאַנספיראַציע...

אַפט מאָל פלעג איך בייזיין ביי די דיסקוסיעס, דער עיקר וועגן ענינים פון דער באַוועגונג; אַמאָל וועגן געשעענישן פון פּאָליטישן לעבן און אויך וועגן ליטעראַרישע ענינים*.) פאַר מיר האָבן די דאָזיקע שמועסן און וויכוחים געהאַט אַ געוואָלדיקן דערצייערישן באַטייט, און דאָס איז אַלעקסאַנדער אויסן געווען. איך פלעג זיך צוהערן זייער אָנגעשטרענגט, כּפּלעג זען נישט צו פאַרהערן קיין איין וואָרט — דער עיקר פון דעם וואָס אַלעקסאַנדער פלעגט זאָגן; אין זיינע ראיות פלעגט מיך שטענדיק פאַרחידושן די לאַגישע געסדרטיקייט, די קלאָרע פּשוטות. אַלץ וואָס עס פלעגט לכתחילה אויסווייזן פאַרפלאַנטערט איז ער מסוגל געווען אַרויפצוברענגען אויף אַ דרך. די באַדערפעניש אין קלאַרקייט האָט אויסגעוויזן צו זיין ביי אים עפעס ווי אַרגאַניש, עפעס ווי זי וואָלט אַרויסגעדריינגען פון זיין גאַנצער פּערזענלעכקייט. קיינער איז נישט געווען בכוח אויפצווייזן אַזוי פשוט און אומברחמנותדיק קלאָר דעם קעגנערס טעות.

עס איז איבעריק צו דערציילן, אַז דער ערשטער רושם פון שטרענגקייט, ווער רעדט נאָר פון בייזקייט, איז צערווען געוואָרן. יאָ אַלעקסאַנדער איז געווען שטרענג, אָבער קודם־כל צו זיך אַליין. ער פלעגט זיך ביי גאָר באַגרענעצן אין דעם אַלעם וואָס מען רופט אָן „באַקוועמקייטן“, ער האָט געלעבט באמת „שטרענג“, אויב מען קען אַזוי זאָגן, — ד״ה, אָן דעם אַלעם וואָס האָט געקענט זיין אָדער

(* מען פלעגט דעמאָלט זייער אַ סך און הייס דיסקוטירן וועגן דער „נייער טאַקטיק“, וואָס דער גייסטיקער פּאַטער אירער איז געווען אַלעקסאַנדער.)

2. בערנשטיין

אויסווייזן צו זיין איבעריק, דעקאראטיוו און נישט דורכויס נייטיק. צו אַנדערע איז ער געווען נישט שטרענג, נאָר ער פלעגט פאָדערן; פון אים האָט מען זיך געקענט אַראָפּנעמען אַ מוסר, און ער האָט פון אַנדערע אויך געפאָדערט פולע איבערגעגעבנקייט פאַר דער זאָך און מאַקסימום געוויסנהאַפטיקייט.

כ'געדענק, עס איז געווען אַזאַ פּאַל. איך האָב אויף אים געוואַרט אין אַ קאַנספּיראַטיווער דירה וואָס איז אַגב באַשטאַנען פון איין האַלב־פינצטערן צימער. די דאָזיקע דירה איז געווען באַשטימט אויסשליסלעך אויף צו האַלטן נישט־לעגאַלע ליטעראַטור, און בכדי אַפּצוּווענדן חשדים האָט דאָרט געווינט מיינע אַ באַקאַנטע.

עס איז געווען אַפּגערעדט, אַז אַלעקסאַנדער וועט קומען אַהין אַרום פיר אַזויגער מיט דער „לאַדונג“ אַ פאַר שעה זענען פאַרביי און ער איז נישט גע־קימען. איך האָב מיט מיין באַקאַנטער געוואַרט ביז נאָך זיבן אַזויגער, און דערנאָך האָבן מיר באַשלאָסן, אַז אַלעקסאַנדער וועט שוין געוויס נישט קומען, און מיר זענען אַוועק. אויף מאַרגן אינדערפרי בין איך געקומען צו אַלעקסאַנדער; כ'האַב זיך לחלוטין נישט געשפּירט שולדיק און כ'האַב זיך געקליבן אים צו זאָגן, אַז מיר האָבן אויף אים געוואַרט און געוואַרט, אָבער אומזיסט... ער האָט מיך באַגעגנט טאַקע מיט אַן אמת שטרענגן פנים, און איידער כ'האַב נאָך באַוויזן צו זאָגן אַ וואָרט, האָט ער אויף אַ גאַנץ קאַטעגאָרישן אופן מיר געמאַלדן, אַז כ'האַב געהאַנדלט נישט ווי אַ קאַנספּיראַטאָר, נאָר ווי אַ יינגל. ער האָט דערנאָך צוגע־געבן, אַז אַ קאַנספּיראַטאָר דאַרף קענען אויסרעכענען אַלע מעגלעכע צופאַלן און מניעות. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אַ היפש „אַנגעשטאַפּטער“ מיט אומלעגאַלער ליטעראַטור איז ער געקומען אין דער דירה צען אַזויגער אינאַוונט און נישט געפונען נישט מיר, נישט מיין באַקאַנטע, האָט ער געמוזט גיין צו זיך אַהיים מיט דער גאַנצער טרייפער ליטעראַטור וואָס ער האָט געבראַכט. אים ווידער און זיך דירה האָט פּאַליציי געהאַט אויפן אויג... די טרייפער ליטעראַטור האָט מען בשלום אַריבערגעפּעקלט אין אונדזער קאַנספּיראַטיווער דירה אויף מאַרגן, אָבער איך האָב פון אַלעקסאַנדערן געהאַט מיין ערלעך אויסקומעניש. ער האָט געפּאַ־דערט, איך זאָל פּרינציפּיעל מודה זיין אין מיין טעות. אין מיין לייכטזין, וואָרעם איך האָב נישט געטאַרט אַוועקגיין פון דער קאַנספּיראַטיווער דירה, כל־זמן מען האָט מיר אַזוי צי אַנדערש נישט אַנגעזאָגט, אַז איך מעג אַוועקגיין. — און אויב, האָט ער מיר אויפגעוויזן אַדער ריכטיקער „געשטאַכן“; אויב מען דאַרף זיך אויסבאַהאַלטן און עס קומט אויס צו פאַרלירן אויף דעם אַ גאַנצן טאַג, וועט אייך

בינו-לבינו מיאוס ווערן צו ווארטן, נישט אמת? גענומען דאָס מיידל אונטערן אַרעם, דאָס היטל אויפן קאָפּ און אַוועק שפּאַצירן? נישקשה פון אַ רעוואָלוציאַנער? אין משך פון עטלעכע טעג פלעגט ער מיר נאָך אַלץ געבן די רעכטע גאַב און דערנאָך האָט ער מיר שוין גאַנץ רוֹק געגעבן צו פאַרשטיין, הלמאי ער האָט פאַרשפּעטיקט: נישט ווייט פון דער דירה, וווּ מען האָט איבערגעגעבן דעם טראַנספּאָרט ליטעראַטור וואָס איז אַנגעקומען פון אויסלאַנד, האָט מען באַמערקט אַ שפּיאַן. מען האָט געמוזט איבערוואַרטן, נאָכשפּירן, און אויף דעם איז אַוועק איבעריקע זעקס שעה.

**

אַלעקסאַנדער האָט ליב געהאַט צו איראַניזירן און אַפילו אַפּצולאַכן. אָבער לגבי אונדז יונגע האָט אין דעם נישט געשטעקט קיין שום בייזער מיין, קיין שום גאווה. אפשר איז עס גאָר געווען אַ גאַנג פון אַ לערער, אַ מין פאַרמעסטן זיך מיט אונדז. ער פלעגט אַנפּאַלן, בכדי אויסצולערנען אונדז זיך צו שטעלן אַנטקעגן. די אויגן זיינע וואָס פלעגן בעת-מעשה צושמייכלען האָבן דוכט זיך ווי גערעדט: „נורנו, ווייז, וואָס דו קענסט! לאַז זיך נישט, שיס אויף צוריק!“ און ער פלעגט אָן אַ ספּק שפּירן אַ סאַטיספּאַקציע, אַפילו הנאה האָבן ווי ביים דערגרייכן אַ ציל, ווען מען פלעגט אויף אים נישט האָבן קיין פאַראיבל, נאָר מען פלעגט אים געהעריק און מיט ווערדע אַפּענטפּערן.

דערפאַר איה, הגם מען פלעגט זיך דאַרפן פאַר אים „היטן“, האָט מען זיך מיט אים געשפּירט לייכט און היימיש. דעם מהלך צווישן אים און די יונגע האָט אויסגעפילט תמיד נאָר דער דרך-אַרץ פאַר אים. מען האָט פאַר אים אַ ביסל מורא געהאַט, אָבער נאָך מערער האָט מען אים ליב געהאַט. דאָס האָט מען געשפּירט דער עיקר אין דער באַציונג צו אים מצד די אַרבעטערס, די תלמידים אין זיינע „קרייזלעך“. אַזוי היימיש פלעגט דוכט מיר מיט זיי נישט זיין קיין איינער פון די אינטעליגענטן-אַנפירערס אין יענער תקופה פון דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג. ער האָט אַזוי ווונדערלעך געקענט געבן צו פאַרשטיין, ער האָט געקענט מיט די פשוטסטע ווערטער ריידן וועגן די קאָמפּליצירטסטע פּראָב-לעמען. ער האָט געוואוסט דעם סוד פון אַרויפפירנדיקע פּראָגעס און ער פלעגט תמיד אויפזוכן טרעפיקע ביישפּילן. און נאָך דער סאַמע ערנסטער לעקציע, נאָך דעם ווי ער האָט אויפגעקלערט און געטייטשט, צווינגענדיק איםלעכן „אַ טרייסל צו טון מיטן מאַרד“, פלעגט ער, ווי קיינמאַל גאַרנישט, אַריבערגיין צו אַ גלייכ-

ווארט, ארויסרופנדיק ביי אלעמען א געלעכטער. עס האט זיך געדוכט, אז ער קען זיך נישט באגיין לאנג אן א גלייכווערטל, אן דעם, אז ער זאל געפינען אדער געבן פון וואס צו לאכן.

דערפאר פלעגט ארום אים קיינמאל נישט זיין קיין אנגעשטרענגטע ערנסט-קייט וואס איז אזוי נישט אנגענעם אין די באצונגען צווישן עלטערע און יונגערע און צווישן העכערע מיט נידעריקערע. דער לערער איז אלע מאל געווען ביכולת צו בלייבן דעם תלמידס א חבר, זיינס גלייכן. הגם מען פלעגט פון אים ביי א געלעגנהייט „כאפן א פסק“ מער ווי פון אנדערע אנפירערס, פלעגן זיך מיט אים לייכטער ווי מיט אלע אנדערע איינשטעלן פשוטע חברישע באצונגען.

אלעקסאנדער פלעגט מיט א ברייטער האנט פארטיילן זיין וויסן, ער פלעגט זיך טיילן מיט זיין געניטשאפט און ער פלעגט מנצח זיין מיט זיין העכערקייט. מערנישט ווען ער פלעגט אנטרעפן אויף אויפגעבלאזענער אמביציע, אויף גאוה וואס האט קיין יסוד נישט, אויף פוסטער איינגעגלייבטקייט, פלעגט ער קענען זיין אומברחמנותדיק, ער פלעגט ווארפן אויפן קעגנער איינע נאך דער אנדערער שארפע פיילן, וואס איטלעכע פון זיי פלעגט טרעפן אין פינטל. אבער מיט פריד פלעגט ער נאכקוקן, ווי מיר יונגע האבן זיך געמענטשלט, זענען געווארן אפילו לגבי אים דרייטער און זיכערער, ווי מיר האבן גענומען ניצן אונדזערע אייגענע פליגלען. ער פלעגט צוגעבן מוט מיט זיין צוטרוי.

ער איז געווען, פארשטייט זיך, זייער א שטרענגער קאנספיראטאר. ער פלעגט זיך אבער קיינמאל נישט ארומרינגלען מיט קיין קאנספיראציע-געפל, ער פלעגט זיך קיינמאל נישט אנבלאזן. פארקערט, ער האט נישט שטארק ליב געהאט יענע וואס פלעגן זיך „פארנעמען מיט קאנספיראציע“, וואס פלעגן מאכן דערפון צו א גרויסן צימעס, האבנדיק דערפון אליין הנאה. ער פלעגט א מאל בפרהסיא זיך ווענדן צו אזא כמו-קאנספיראטאר מיט א פראגע וואס פלעגט יענעם פלעפן מיט איר נישט-דיסקרעטקייט און וואס פלעגט אין דער זעלבער צייט אנטפלעקן, אז יענעם מכלומרשטע קאנספיראציע איז ארויסגעווארפן.

**

צי פלעגט אלעקסאנדער אונדז לערנען צו אטאקירן, געבן צו פארשטיין עפעס אדער זיך וויצלען, צי איז ער געווען מיט זיינע תלמידים אדער מיט די „קאמיטעטשיקעס“ — שטענדיק איז ער געווען ביו גאר נאטירלעך. מיט דער

דאָזיקער נאַטירלעכקייט זיינער איז פאַרבונדן אויך זיין אויסערגעוויינטלעכע עניוּות. יא, אַט דער אַלעקסאַנדער וואָס פלעגט זיך רייסן און „דערגיין אין דער זיבעטער ריפּ“ איז געווען ביז גאָר עניוּותדיק און ער פלעגט זיך זייער לייכט פאַרשעמען. ער פלעגט נישט קענען ליידן און פלעגט ווערן אין כעס, בעת מען פלעגט אים וועלן אָפגעבן כבוד. ווו עס פלעגט נאָר זיין אַ ביסל אַ גרעסערער עולם, פלעגט ער שטענדיק זען צו בלייבן נישט-באַמערקט און אפילו אַ מאָל ויך באַהאַלטן הינטער אַנדערע. בעת עס פלעגט אים אויסקומען אַרויסצוטרעטן אויף פאַרזאַמלונגען, האָט מען געזען, אַז ער איז דענערווירט. עס האָט זיך גע- שפּירט, אַז ער מוז גובר זיין די שעמעוודיקייט זיינע.

איך האָב אין מיין לעבן געטראָפּן נישט ווייניק „פירערס“ פון פאַרשיידענע ריכטונגען, נאַציאָנאַליטעטן, פון פאַרשיידענער וואָג. אַזאַ עניוּות ווי ביי אַלעקסאַנדערן האָב איך נישט באַמערקט ביי קיינעם.

איך ווייס, אַז די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן איז ער געווען אַ לערער. אָבער כ'בין מודה — עס איז מיר שווער זיך פאַרצושטעלן אַלעקסאַנדערן וואָס האָלט זיך מעשה-לערער אין קלאַס, באַזונדער פון תלמידים, אויבן אַן ביי אַ באַזונדערן טישל פאַר לערער... אויף אַזוי פיל האָט ער נאָך אין די ווייטע יאָרן, בעת די יידישע אַרבעטער-באַוועגונג האָט גענומען וואַקסן און זיך שטאַרקן אונטער זיין באַהאַונטער און קלוגער אָנפירונג, אויף אַזוי פיל האָט ער דעמאָלט (ווי אָגב אויך שפעטער אין אויסלאַנד) תמיד מער ליב געהאַט צו פאַרבלייבן נישט-באַמערקט צווישן אַנדערע, נישט אַרויסצווען זיך.

עס האָט זיך געקענט דוכטן, אַז צאַרטקייט פאַסט זיך צו אים גאָרנישט. נישט צאַרטקייט, נישט ליריק, ער פלעגט דאָך תמיד אָפלאַכן פון שפּירעוודיקייט; ער פלעגט זיך פלייסן צו געבן אַ ביישפּיל פון אַ ביסל אַ ניהיליסטישער פאַרהאַרטע- וועטקייט; ער פלעגט מאַכן אַ געלעכטער פון „קעלבערנער איינגעליבטקייט“; ער פלעגט אָפּהאַקן איטלעכע איבעריקע התפעלות, ער האָט געוואָלט אַליין זיין און געלערנט יענעם זיין אין אַליץ אַ „רעאַליסט“, און פונדעסטוועגן איז ער געווען אַ מענטש מיט אַ צאַרטער נשמה... דאָס האָט געלעבט אין אים ערגעץ דאָרט גאָר טיף, אין גאַנצן נישט באַמערקלעך פאַר זייטיקע און אפילו פאַר זיינע נאָענטע חברים, אויף וויפּל זיי זענען אים געווען נאָענט נאָר אין שייכות „מיט דער זאָך“. כ'געדענק, אַז דאָס ערשטע מאָל האָב איך „אויפגעדעקט“ אַט די צאַרטקייט זיינע, בעת עס איז פאַר מיר קלאָר געוואָרן זיין באַציונג צו די עלטערן. זיי זענען געווען זייער פרום, און אַלעקסאַנדער איז אינטעלעקטועל און פאָליטיש געווען פאַרשטייט

ל. בערנשטיין

זיך גאָר ווייט פון זיי. אָבער להיפוך צו דעם ווי עס האָבן זיך געהאַלטן לגבי זייערע עלטערן אַ סך אַנדערע, האָט ער זיינע עלטערן געשאַנעוועט ביז גאָר, ער פלעגט זען צו פאַרקלענערן די פאַרביטערטקייט וואָס זיי האָבן געמוזט שפירן, וויסנדיק וואָס פאַר אַן אַרבעט ער טוט און וואָס עס וואַרט אויף אים כמעט נישט אויסצומיידן.

איינמאָל האָט ער מיך געבעטן, כ'זאָל אַרײַנגיין צו זיינע עלטערן, זיי עפעס אַנזאָגן, זיי וועגן עפעס באַרויזקן. ער האָט מיר דערביי אַנגעזאָגט אַ ריי זאַכן, אַפילו ווי אַזוי איך זאָל זיך באַגריסן מיט זיין פאַטער, ווי אַזוי כ'זאָל מיט אים ריידן, כדי כ'זאָל אים חס־וחלילה מיט קיין זאַך נישט אַנרירן. שפעטער, בעת כ'פלעג זיך מיט אים אָפט טרעפן אין אויסלאַנד, האָב איך געהאַט נישט איין געלעגנהייט זיך איבערצוצייגן, וואָס פאַר אַ צאַרטע נשמה ער האט פאַרמאַגט און אויף וויפל ער האָט זיך אין דעם פּרט געהאַלטן אין די הענט.

**

אין אונדזער היימשטאָט ווילנע האָב איך אים דאָס לעצטע מאָל געזען דורכן תּפּיס־הפּענצטערל. איך בין געזעסן אין דער מיליטערישער תּפּיסה וואָס איז געווען באַקאַנט א״ב ״דער 14טער נומער״. די פענצטער פון די תּפּיס־הקאַמערן זענען געווען אַנטקעגן אַ באַרג, וואָס זיין נאָמען געדענק איך נישט צום באַדויערן. אָבער אין מיין קאַמער איז נישט געווען קיין פענצטער ווי אינעם רוב אַנדערע — נאָר אַ קליין פענצטערל אונטערן סאַמע באַלקן. די קאַמער איז דערפאַר געווען האַלב־טונקל, זי האָט אויסגעזען ווי אַ קעלער־שטוב, הגם זי איז געווען אויפן צווייטן גאַרן. בעת דער שומר אין קאַרידאָר איז געווען אַ מענטש, ד״ה, אויף אַזוי פיל אַ קלוגער זעלבער, אַז ער פלעגט נישט דערעסן אונדז, די ״פּאַליטישע״, מיט כלערליי באַמערקונגען אין הסכּם מיט די באַקומענע אינסטרוקציעס, פלעג איך צושטעלן צו דער וואַנט דעם טיש, אויפן טיש פלעג איך אַוועקשטעלן די ״פּאַראַשע״ און אויף דער ״פּאַראַשע״ דאָס בענקל, כ'פלעג אַרויפקריכן אויף דער אַ פּיראַמידע, און ערשט דעמאָלט האָב איך געקענט דערגרייכן מיטן קאַפּ ביזן פענצטערל און כ'פלעג מיט הנאה אַרויסקוקן אויף גאַטס וועלט; דעם הימל אַגב איז מיר נישט געראַטן צו זען. צי פלעגט די תּפּיסה אַנוואַרפן אַן אימה אָדער צום באַרג גופא איז געווען שווער צוצוקומען. אָבער אויך זומער פלעגן זיך זעלטן אויף אים באַווייזן מענטשן, דער עיקר אין מיין זע־פעלד. ווינטער ווידער

פלעגן דא אַרומפלעגן מער נישט ווי קראָען — גאַנצע מחנות קראָען פלעגן מיט אַ קראַקעריי זיך טראָגן איבער די נאַקעטע ביימער: אָדער זיי פלעגן ווי שוואַרצע פיגורן זיך אַנזען אויפן שניי, אָדער זיי פלעגן קייטנווייז פלעגן ערגעץ ווייט אויף אַ „חתונה“, ווי איך האָב געמיינט קינדווייז, — און זיי פלעגן דערנאָך צוריקקומען מיט דער זעלבער בייזער קראַקעריי.

איז אויסגעפאלן גראָד אַזאַ טייערער טאַג, בעת די שמירה האָבן געהאַט סאַפערן וואָס האָבן קיינמאַל און מיט קיין זאַך נישט דערקוטשעט און וואָס פלעגן נאָך אַ מאָל טון אַ טובה... איך האָב לאַנג געקענט אין גאַנצן רויק קוקן דורכן פענצטערל, אַנקוקן דעם שניי, אַבסערווירן די קראָען. עס האָט שוין געהאַלטן ביי ביך-השמשות, בשעת די קראַקעריי פון די קראָען נעמט עפעס ספעציעל דערעסן ווערן. די שאַטנס זענען געוואָרן געדיכטער. אויפן באַרג האָט זיך באַוויזן אַ מענטש. ער איז געגאַנגען פאַמעלעך, ער פלעגט זיך אַפּשטעלן, אַרויסלאַזנדיק מיט אימפעט דעם רויך פון פאַפּיראַס, וואָס פאַר אַ באַקאַנטער אופן רייכערן! צי איז דאָס נישט אַמאַל אַלעקסאַנדער?... נו, פאַרשטייט זיך ער! זיין ברייטע פלייצע, זיין גאַנצע אַ ביסל פירקאַנטיקע פיגור. איך האָב געעפנט ס'פענצטערל, זיך אַנגעכאַפט אין דער גראַטע, געפרוווט — אומזיסט, ווי תמיד — אַדורכרוקן דעם קאַפּ צווישן די אייזנס. אַלעקסאַנדער איז געשטאַנען, כסדר געשטופט דעם רויך פון פאַפּיראַס, דערנאָך האָט ער אַראַפּגענומען דעם קאַפעלוש, זיך באַגריסט... און איז אויף גיך אַוועק. איך בין געווען אַ ביסל צערודערט... אַראַפּגייענדיק פון מיין פיראַמידע — דאָס האָט מען תמיד באַדאַרפט טון זייער אַפּגעהיט, בכדי נישט אויסצוקערן די „פאַראַשע“ — האָב איך זיך געזאַגט: „צי האָט ער מיך געזען? דערקענט?“

בינאַכט, ווען די סכנה פון קלאַפן אין וואַנט איז געווען צום קלענסטן, האָב איך „אויסגעקלאַפט“ צו מיין תפיסה-שכן אַמסטערדאַמען (ער איז שוין לאַנג נישטאָ צווישן די לעבעדיקע), אַז ס'איז אונדז געקומען געוואָר ווערן אַלעקסאַנדער. נישט אַמסטערדאַם, נישט אַנדערע אַרעסטירטע (טרוסעוויטש, פייקעס, קליס און אַנדערע) האָבן אים, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, נישט געזען, און דאָס האָט זיי פאַרשטייט זיך פאַרדראַסן. שפעטער אויף דער פריי האָב איך זיך דערוויסט, אַז אַלעקסאַנדער האָט דעמאַלט געהאַלטן אין פאַרלאַזן ווילנע, האָט ער געפונען פאַר נייטיק צו קומען זיך געזעגענען מיט אונדז, די אַרעסטירטע. אַנדערע פיר רערס אונדזערע האָבן אויך יענע צייט פאַרלאַזט אונדזער שטאַט, אָבער זיי זענען נישט געקומען מיט קיין גערוס צו אונדז אויפן באַרג...

ל. בערנשטיין

דאס איז געווען אין 1897, נאכן גרינדונג-צוזאמענפאר פון „בונד“ פאר אלעק-סאנדערס אפפארן קיין מינסק.

**

איבער א נייע האב איך זיך באגעגנט מיט אלעקסאנדערן ערשט אין אויגוסט 1900, אבער שוין אין אויסלאנד, אין פאריז. מיר האבן געהאט הינטער זיך ביטערע „זובאטאוו-ארעסטן“ וואס האבן ביים „בונד“ אראפגענומען דעם קאפ; מען ווייס דאך, אז האלטנדיק אין זיינע תפיסות אלעקסאנדערן, וולאדמירן, גליעבן, אלע מיטגלידער פון צענטראל-קאמיטעט און א סך יידישע ארבעטערס. דער עיקר יענע וואס האבן צוזאמען מיט די אינטעליגענטן אנגעפירט די באווע-גונג, האט זובאטאוו גערעכנט, אז ער האט געמאכט א תל פון אט דער באוועגונג און זי וועט זיך בשום-אופן נישט קענען שטעלן צוריק אויף די פיס.

אלעקסאנדער האט מיר באלד ביי דער ערשטער באגעגעניש דערציילט, ווי אזוי ער און אנדערע ארעסטירטע האבן זיך געפרייט און געקליבן נחת פון אונדז, יונגע, בעת זיי זענען געווארן געווארן, אז זובאטאוו שרעקלעכער, פארניכטנדיקער קלאפ האט אונדז לחלוטין נישט איבערגעשראקן. וועדליג די ידיעות וואס פלעגן דערגיין צו זיי האבן זיי געקענט זיין זיכער, אז די באוועגונג וואקסט ווייטער סיי אין דער ברייט, סיי אין דער טיף און אז אלץ וואס זיי האבן אנגעהויבן טוען מיר ווייטער מיט א פארטאפלער ענערגיע. אינטערעסאנט איז, אז זובאטאוו גופא האט נישט פארבאהאלטן זיין חידוש. ער האט זיי דערציילט, אז עס איז אפגעהאלטן געווארן א נייער — צווייטער — צוזאמענפאר פון „בונד“ און אז עס האט ווידער גענומען ארויסגיין די „ארבעטער-שטימע“. אט דער צווייטער צוזאמענפאר פון „בונד“ איז אפגעהאלטן געווארן ביי מיר אין שטוב אין סעפטעמבער 1898 אין קאוונע, ווהיין מען האט מיך געהאט פארשיקט אונטער פאליצייאישער השגחה*).

איך האב דערפאר געקענט איבערגעבן אלעקסאנדערן אלע פרטים וועגן דעם צוזאמענפאר און וועגן דעם, ווי אזוי מיר האבן אים צוזאמענגערופן. אלעקסאנדער איז אוועקגעפארן קיין זשענעוו, און איך בין געבליבן אין פאריז. ער איז געווען אין זשענעוו פארוואלטער אין דער דרוקעריי פון „פאריין פון די רוסישע סאציאל-דעמאקראטן“, אבער חוץ דעם האט ער אויך געארבעט אין דער זשענעווער דרוק פון „בונד“. אין דער בונדישער דרוק זענען נישט געווען

(* וועגן דעם דאזיקן צוזאמענפאר זע ווייטער דאס קאפיטל: „דוד כץ — טאראס און דער צווייטער צוזאמענפאר פון „בונד“.

קיין געניטע זעצערט, אַרבעט האָט זיך אָנגעקליבן אַ סך. אַלעקסאַנדער ווידער האָט געוואָלט — נישט נאָר פון נויַ וועגן, נאָר אויך איבער פּרינציפּיעלע טעמים — אַריבערגיין אינגאַנצן צו בונדישער טעטיקייט. און היות איך בין אין פאַריז געווען כמעט אָן אַרבעט, האָט ער אַרויסגעשטעלט מיין קאַנדידאַטור אויף זיין אַרט אין דער רוסישער דרוק. אַזוי אַרום בין איך געקומען קיין זשענעוו אין דער דרוק אַרײַן, וווּ איך האָב אויך באַקומען דעם צימער, וווּ עס האָט פּריער געווינט אַלעקסאַנדער, און ער האָט זיך אַריבערגעקליבן אויף יענער זײַט אַרווע. אויף „קאַראַלינקע“, וווּ עס האָט זיך געפונען אין אָן אומבאַקוועמער און צו קליינער דירה די בונדישע דרוק.

מיר פלעגן זיך טרעפן אַלע טאָג און ס'רוב צוזאַמען פאַרברענגען די אַוונטן. דאָס איז געווען זייער אַ שווערע תקופה אין אַלעקסאַנדערס לעבן. ער פלעגט זיך אָפט באַקלאַגן, אַז עס ווערט פון אים גאַרנישט, ער איז געווען דערשלאָגן, וואָס ער דאַרף טון קליינע אַרבעט, וואָס עס וואָלט זי געקענט טון אַ מענטש אָן שום צוגרייטונג. הגם ער פלעגט זאָגן, אַז אַ רעוואָלוציאָנער דאַרף נישט זיין אין דעם פּרט איבערקלייבעריש, אַז ער איז מחויב תמיד צו טון וואָס מען דאַרף טון, ווי ווייניק אינטערעסאַנט אָדער קליין דאָס זאָל נישט זיין. ער האָט זיך אויסגע- לערנט זעצן, געווען אַ קאַרעקטאָר, געשריבן אַדרעסן אויף די קאַנווערטן... אויך האָט אים געמאַטערט דאָס וואָס ער האָט נישט געפונען דעם נײַטיקן אָנהאַלט ביי דער אַרטיקער סטודענטישער יוגנט, וואָס אַלע ענינים פון „בונד“ זענען געווען אויך ביי די עמיגראַנטן אויפן צווייטן און אַפילו אויפן לעצטן פלאַן, וואָס געלט- מיטלען פאַר דער דרוק זענען אַריינגעקומען שווערלעך, וואָס ליטעראַרישע כוחות זענען געווען ביז גאַר ווייניק. פון דעם איז ער געווען צעטראַגן, וועגן דעם פלעגט ער ריידן אַ פאַרביטערטער... זייער געדריקט האָט אים אויך דאָס וואָס ער האָט געמוזט נעמען פאַר זיך צום לעבן פון בונדישע געלטער, הגם ער האָט זיך גע- קליגט צו פאַרלעבן נישט מער ווי 40-50 פראַנק אַ חודש.

בערך אין אַ פיר חדשים אַרום נאָך מיין קומען קיין זשענעוו האָבן מיר ביידע אינגאַנצן אומגעריכט געמוזט פאַרלאָזן די דאָזיקע שטאָט. מען האָט אונדז ביידן אַרעסטירט נאָך דער מאַניפעסטאַציע אין אַפּריל 1901, וואָס האָט אָנגעמאַכט אַזאַ טומל און וואָס האָט זיך אויסגעדריקט אין דעם, אַז מען האָט אַראַפּגעריסן דעם הערב פונעם רוסישן קאַנסולאַט און מען האָט אים דערטרונקען אין זשענע- ווער אַווערע. מיר האָבן נישט געהערט צו די איניציאַטאָרן, מיר זענען נישט מער ווי מיטגעאַנגען אין דער מאַניפעסטאַציע. פונדעסטוועגן האָט די שוויצער רעגירונג

באַשלאָסן אַרויסצושיקן אונדז און נאָך צוויי עמיגראַנטן מחוץ די גרענעצן פון שווייץ. מען האָט אונדז אַוועקגעפירט צום גרענעץ. מיר האָבן איבערגעגעבן די אינעם ערשטן־בעסטן פראַנצויזישן דאָרף וואָס מיר האָבן געפונען — און דאָרטן האָט זיך אויף מאַרגן אויפגעקליבן שיר נישט די גאַנצע זשענעווער רוסישע קאָלאָניע, כדי אונדז אויסצודריקן איר מיטגעפיל און זיך מיט אונדז צו געזעגענען. מיר זענען אַוועקגעפאָרן קיין פאַריז. נאָך פאַר דעם איז געווען אַ רייד וועגן אַריבערפירן די בונדישע דרוק קיין לאַנדאָן, מחמת דאָרטן זענען געווען אַ סך יידישע אַרבעטער, עמיגראַנטן פון פוילן און ליטע. מען האָט גערעכנט פאַרשייט זיך אויף זייער מאַטעריעלער און מאַראַלישער הילף. ווי באלד אַלעקסאַנדער איז אַרויסגעשיקט געוואָרן פון שווייץ, האָט שוין די פראַגע ממילא געמוזט פאַר־ענטפערט ווערן. די דרוק איז אַריבערגעפירט געוואָרן קיין לאַנדאָן, און אַלעקסאַנדער איז אַוועק געוואָרן.

אין פאַריז אויפן צפון־וואַקזאַל האָבן עטלעכע פריינט, מיט מיר בתוכם, אים באַגלייט. מיר האָבן זיך צעקושט, שטאַרק זיך געדריקט די הענט... איך האָב געהאַט אין יענע יאָרן פאַרשיידענע פסעוודאַנימען. מערנישט איין אַלעקסאַנדער פלעגט מיך רופן, כּווייט נישט פאַרוואָס, לעאַנקאַ. דעם דאָזיקן נאָמען, וואָס ער איז מיר געווען ספעציעל טייער מחמת דער פריינטשאַפט, וואָס אַלעקסאַנדער האָט מיט איר באַמת פאַרשענערט מיין יוגנט, ריכטיקער מיין פּרִינקע יוגנט — דעם דאָזיקן נאָמען האָב איך אויסגעקליבן פאַר אַ פסעוודאַניע, און כּ׳האַב מיט אים אונטערגעשריבן די ערשטע אַרטיקלען וואָס האָבן זיך באַוווּן אין פאַרשיידענע רעוואָלוציאַנערע אויסגאַבעס, בתוכם אין די בונדישע: „דער יידישער אַרבעטער“ און „אַרבעטער־שטימע“*.)

אַלעקסאַנדערס בריוו צו מיר, וואָס ווערן געדרוקט אין דעם בוך, זענען שייך צו די יאָרן 1900—1903. אַ טייל פון זיי זענען געשריבן פון זשענעוו איידער איך בין אַהין געקומען, אין 1900 און 1901, אַנדערע — פון לאַנדאָן. אַנווייזן פינקטלעך די דאַטעס פון אַלע בריוו איז מיר נישט געראַטן. — די דאָזיקע בריוו ריידן גענוג בולט וועגן דעם, אויף וויפל אַלעקסאַנדער איז בלב־ונפש געווען אַריינגעטון אין דער בונדישער באַוועגונג. די באַמערקונגען וואָס איך האָב צוגעגעבן האָבן אַ ריין פאַקטנדיקן כאַראַקטער.

* חתמענען זיך פלעג איך נישט מיטן פולן נאָמען, נאָר לע—קאַ, נאָך אין „ראַבאַ“ טשעיע דיעלאַ“ און אין אויסלענדישן „זשיון“. מיר דוכט, אַז מערנישט ווי אַלעקסאַנדער האָט געוויסט, פאַר וואָס איך האָב אויסגעקליבן די דאָזיקע חתימה.

מאקס נאדער

איך האב געהערט צו א קרייז ווו מען האט שטודירט העגעלן ווי אן אריינפיר צו דער לערע פון מארקסיזם. כדי צו דערקוויקן די נשמה און צו פארשטארקן דעם אפאזיציאנעלן גייסט האט מען אונדז געשפייזט אויך מיט דערציילונגען פון אזעלכע רעאליסטן אין דער ליטעראטור ווי פיסארעו, מיט ארטיקלען פון טשער-נישעווסקי און דאבראליובאו, מיט נעקראסאווס פאעזיע וכדומה. „אומלעגאלע“ ליטעראטור איז נישט געווען אין פראגראם. אבער איינער פון מיינע חברים פון קרייז האט מיר געגעבן א דינעם ביכעלע, בלויז אויף איבער נאכט, און שטרענג אנגעזאגט, אז איך זאל דאס ביכל קיינעם נישט ווייזן, ווייל עס איז „פארבאטענע“ ליטעראטור.

דאס איז געווען איינע פון יענע בראשורן, וואס רעוואלוציאנערן אין די זיבעציקער יארן האבן געדרוקט פאר דעם פשוטן מענטש. פאר אזא פראפאגאנדע-ליטעראטור האט מען זיך באנוצט מיט דעם סטיל פון פאלקס-מעשהלעך. די ארויסגעבער האבן געזארגט, אז אויסערלעך זאלן די בראשורן אויסקוקן ווי לע-גאלע אויסגאבעס מיט דעם אומבאדינגט נייטיקן אויפשריפט „געדרוקט מיט דערלויבעניש פון צענזור“... ביי זיך אין דער היים האב איך נישט געדארפט זיין פארזיכטיק. נאך אין די זיבעציקער יארן איז מיין מאמע געווארן אינפארמירט וועגן סאציאליסטן און פארבאטענע ליטעראטור. אירס א פלימעניק איז געווען פארמישט אין א פאליטישן פראצעס. ער איז געווען ארעסטירט און אויף איר גורל איז אויסגעפאלן צו ברענגען אים שפייז אין תפיסה. מיט פאליטיק און ביכער האט זי אבער נישט געהאט קיין שייכות. איר האט נישט אינטערעסירט וואס איד לייען. זי איז געווען צופרידן און געפילט גוט ווען זי האט געזען אז איך בין פארטון אין א בוך. איך האב אייגנטלעך געקענט לייענען מיין ערשטע אומלעגאלע בראשור אין איר אנוועזנהייט בעת זי האט פארצירעוועט זאקן. אבער

די אינסטרוקציעס פון מיין חבר זענען געווען זייער שטרענגע. איך האָב זיך גענומען צום לייענען ערשט ווען די מאַמע און די שוועסטער זענען איינגעשלאָפן. דאָס פּאַפּולער געשריבענע ביכל האָט דערציילט ווי מען באַראַבעוועט דעם פּאַלק דורך שטייערן, כדי אייניקע זאָלן לעבן אין לוקסוס און ווילטאָג. אויפן חשבון פון דעם אַרבעטערס פּראַצע. דער עיקר וואָס האָט מיך פּאַראַינטערעסירט אין ביכל איז געווען וואָס וועגן צאָר און זיינע מיניסטאַרן ווערט גערעדט ווי וועגן שונאים פון פּאַלק. מיט אַן אומרויק געפיל האָב איך פון צייט צו צייט זיך צוגע-הערט צי עמעצער גייט נישט אויף די טרעפּ, צי כּוועל נישט דערהערן אַ פּאַרדעכטיקן טומל. עס איז דאָך נישט אַ קלייניקייט, מיין ערשטער „אומלעגאַלער“ ביכל! סך-הכל בין איך דעמאָלט אַלט געווען פּופּצן יאָר...

שפעטער האָט דער זעלביקער חבר מיר געגעבן פּלעכאַנאָוס העפט „סאַציאַל דעמאָקראַטיע“, מיט די זעלביקע אינסטרוקציעס צו האַלטן דעם ענין בסוד און זיין זייער פּאַרזיכטיק. אין ביכל איז געווען געדרוקט דער ערשטער טייל פון סטעפּניאַק-קראַוטשינסקיס דערציילונג „אַנדריי קאַזשוכאָוו“. איך האָב געציטערט ווי אין פיבער, לייענענדיק די דאָזיקע דערציילונג באַהאַלטנערהייט, בעת קיינער איז נישט געווען אין דער היים. איך האָב געברענט מיט אַ פּאַרלאַנג אַליין צו ווערן אַזאַ העלד.

צווישן מיר און מיין חבר, וואָס האָט מיר צוגעשטעלט די אומלעגאַלע ביכלעך, זענען פּאַרגעקומען אָפטע און אַלץ מער אינטימע געשפרעכן. סוף-כל-סוף האָט ער מיר צוזאַמענגעבראַכט מיט דעם, וואָס האָט אים געגעבן די ביכלעך, וועמען ער האָט געוויס אינפּאַרמירט וועגן דעם איינדרוק, וואָס זיי האָבן געמאַכט אויף מיר. ער איז געווען אַן אַרבעטער און געהייסן — מאַקס נאַדעל, דער קאַמאַשנ-מאַכער.

צום ערשטן מאָל האָבן מיר זיך באַגעגנט אין גאַס. זאַלבעדריט זענען מיר אַריין אין אַ טויער כדי פּאַרענדיקן דעם געשפרעך וועגן די ביכלעך. מיר האָט זיך איינגעקריצט אין זכרון ווי שטאַרק מאַקס האָט געדריקט מיין האַנט, פּונקט ווי ער וואָלט חשק געהאַט צו האַלטן די האַנט אייביק. איך האָב זיך געטראָפּן מיט מאַקסן נאָך אייניקע מאָל אין דער אַנוועזנהייט פון דעם זעלביקן חבר. איך האָב געקראָגן נאָך עטלעכע ביכלעך, צווישן זיי „פּאַדפּאַלנאַיאַ ראַסיאַ“ פון סטעפּ-ניאַק קראַוטשינסקי, וואָס האָט מיך פּולשטענדיק באַהערשט. אַנשטאַט די אויס-געטראַכטע העלדן ווי אַנדריי קאַזשוכאָוו, האָב איך זיך באַקענט מיט די ווירק-לעכע, וואָס האָבן מקריב געווען זייער לעבן... אין מיין פּאַנטאַזיע האָב איך

געזען זייערע געשטאלטן. עס פעלט מיר ווערטער איבערצוגעבן מיט וואָס פֿאַר אַ התלהבות איך האָב געלייענט סאָפּיע פּעראַווסקאָיאַס בריוו צו איר פּאָטער, וואָס זי האָט געשריבן פֿאַרן טויט. איך האָב געוווּסט, אַז צווישן די רעוואָלוציאָנערע העלדן, וועלכע זענען באַרימט געוואָרן צוליב זייער מאַרטירערטום, האָט זיך אויך געפונען אַ ייִדישע טאַכטער, העסיע העלפּמאַן. ביי מיר און מיין חבר איז זי געוואָרן — „אונדזער העסיע“. איך האָב ווי געלעבט אין אַ וועלט פון וויזיעס. אַ נייע עקזיסטענץ האָט זיך פֿאַר מיר אָנגעהויבן. איך האָב זיך דערווייטערט פון אַלע מיינע באַענטע, אַפילו פון מיין מוטער. איך האָב זיך פֿאַרליבט אין „רעוואָ- לוציע“ ווי מען פֿאַרליבט זיך אין אַ מיידל. מיין איינציקע שטרעבונג איז געווען צו דינען איר, ווידמען איר מיין לעבן, העלדיש צו קעמפּן פֿאַרן אמת, פֿאַר די אינטערעסן פון פֿאַלק. דורך געשפרעכען מיט חברים, און דורך ליענען סאָציאַל- דעמאָקראַטישע ליטעראַטור, באַזונדערס פּלעכאַנאָווס בראַשור, בין איך געוואָרן איבערצייגט, אַז דער אידעאַל, פֿאַר וועלכן זשעליאַבאָוו, פּעראַווסקאָיאַ און העלפּמאַן האָבן אוועקגעגעבן זייערע לעבנס, וועט פֿאַרווירקלעכט ווערן נאָר דורך קאַמף פון די אַרבעטער-מאַסן. עס איז, אַלזאָ, נייטיק צו ענדערן די אַלטע קאַמף-מעטאָדן, אָבער די העלדן פון „גיין אין פֿאַלק“, וועמענס לעבן און טויט איז באַשריבן געוואָרן אין „פֿאַדפֿאַלנאַיאַ ראַסיאַ“ און „נאַראַדנאַיאַ וואַליאַ“, האָבן נישט אויפּגעהערט צו באַפֿליגען מיין פֿאַנטאַזיע, צו באַהערשן מיין האַרץ און מיין נשמה.

איך בין געווען, זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, זייער דאַנקבאַר מאַקסן, וואָס האָט אָנגעהויבן מיר סיסטעמאַטיש צו באַזאָרגן מיט אומלעגאַלע ליטעראַטור — די ביכלעך „סאָציאַל דעמאָקראַט“, „הונגעריקע און זאַטע“, די בראַשורן פון פּלעכאַ- נאָוו און וועראַ זאַסוליש, קאָוטסקיס „ערפורטער פּראַגראַם“ וכדומה. איך האָב אָנגעהויבן אָפט צו באַזוכן מאַקסן. ער מיט זיין מוטער, שוועסטער און ייִנגערן ברודער האָבן געוווּנט אין צוויי קליינע צימערן, אויף ניקאָלאַיעווסקי פּערעולאַק, וועלכע ייִדן האָבן אַ נאָמען געגעבן „גיטע טויבעס זאָולאַק“. אין די צימערן איז פשוט נישט געווען וווּ זיך אַ קער צו טון. זיין מוטער האָט געהאַנדלט מיט אַלטע פּרויען-קליידער, וועלכע זי פּלעגט אָפּקויפּן ביי פּוילישע פּאַניעס. די צימערן זענען געווען באַהאַנגען מיט קליידלעך, בלוזקעס און אַנדערע בגדים. די פּינצטערע שטיגן מיט די ברייטע טרעפּ האָבן געפירט נישט נאָר צו מאַקסעס דירה, נאָר אויך צו אַ קלויז. פֿאַר קאַנספּיראַטיווע צוועקן איז אַזאַ אַרויפּגאַנג געווען זייער גוט. אין פֿאַרגלייך מיט די שמוציקע טרעפּ האָט די דירה געשיינט

מיט ציכטיקייט. מאַקסעס משפּחה איז געווען אַ באַלעבאַטישע. זי איז באַשטאַנען פון קליינהענדלער, קרעמער און קליינבירגער. ווי אַ קינד האָט מאַקס זיך גע- לערנט אין דער ייִדישער אַנפּאַנג-שול (יעוורעיסקאַיע נאַטשאַלאַנאַיע אוטשיליטשע). אַבער זיין פּאַטער איז געשטאַרבן אַדער סתּם פאַרשווינדן, און די מאַמע האָט קוים פאַרדינט אויסצוהאַלטן דאָס הויזגעזינד. סוף-כל-סוף האָט די נויט איר געצווונגען אַז מאַקס זאָל ווערן אַ בעל-מלאכה. אין זיין פּאָך איז מאַקס געווען איינער פון די בעסטע אַרבעטער און זיינע פאַרדינסטן האָבן אַ סך געהאַלפּן דער גאַנצער משפּחה. ער האָט זיך ספּעציאַליזירט אין אויסשניידן פון רויע פעל יענע טיילן, וואָס ווערן באַנוצט פאַר מענערישע און ווייבערישע שיד. אַ גאַנצע וואָך פלעגט זיך פון אים הערן דער ריח פון פעל. ערשט פרייטיק נאָך דער אַרבעט, ווען ער האָט זיך אַרומגעוואָשן אין מרחץ און אַנגעטאָן ריינע בגדים, פלעגט דער ריח פאַרשווינדן. נידעריקער פון מיטעלן וווקס און דאַר, האָט ער אויסגעקוקט פיזיש אַ שוואַכער. אין דער אמתן אַבער האָט ער פאַרמאַגט ביינערדיקע, שטאַרקע הענט, און געווען זייער באַוועגלעך, צווישן ליטווישע יידן זענען זיינע לאַנגע בלאַנדע האָר און בלויע אויגן געווען אַ זעלטנהייט. מאַקס האָט געהאַט גרויסע, קלוגע אויגן, איינגעפאַלענע באַקן און אַ ברייטן שטערן. נישט נאָר מיט זיין בילדונג און באַלעזנקייט, אויך מיט זיינע געזיכטס-שטריכן האָט ער זיך אויסגעטיילט פון זיין סביבה. ער האָט פאַרמאַגט אַ קלאַרן, לאַגישן שכל און גרויסע פעיקייטן. ער האָט געקענט לשון-קודש און רוסיש, האָט געדענקט אויף אויסנווייניק פּושקינס, לערמאַנטאָוס און געקראַסאָוס לידער.

מיר האָט מאַקס באַשטימט אויסצולערנען צוויי קאַם-מאַכערינס ליענען און שרייבן. שפּעטער האָט ער מיר שוין צוגעטיילט אַ גרופּע אַרבעטער. איך האָב געדאַרפט קנעלן מיט זיי אַ קורס פון נאַטור-וויסנשאַפּט, דערציילן זיי ווי עס איז באַשאַפּן געוואָרן די וועלט, די זון און די ערד, די ימים און די ווילקאַנען און אַפילו באַקענען זיי מיט דאַרוויניזם. מאַקס האָט באַשטאַנען, אַז איך זאָל פירן נאָך אַ קרייז, וווּ איך האָב באַהאַנדלט דאָס לעבן פון פעלקער, אַנפּאַנגענדיק מיט ווילדע שבטים און פאַרענדיקנדיק מיט די ענגלענדער, מיט זייער פאַרלאַמענט און זייערע פּראַפּעסיאָנעלע פאַריינען. צו יעדער לעקציע האָב איך זיך גוט צוגעגרייט, איך האָב זיך באַצויגן ערנסט און געוויסנהאַפּט צו מיינע פליכטן. אַלע אַנטייל-נעמער אין די קרייזלעך זענען געווען צופרידן מיט מיר. ביסלעכווייז האָב איך אַנגעהויבן צו דערפילן אויך אַנדערע אויפגאַבן, ווי צום ביישפּיל, באַדינען קראַנ-קע, באַהאַלטן אומלעגאַלע ליטעראַטור א"א. מיט איין וואַרט, איך בין געוואָרן

איינער פון „אונדזערע“, וואָס האָט מיך געבראַכט אין באַרירונג מיט יענע אינטע-
ליגענטן, וואָס זענען דעמאָלט געשטאַנען בראש פון דער באַוועגונג.

מאַקס נאָדעל איז געווען איינער פון די באַוווּטזיניקסטע אַרבעטער. ער
איז אינטעלעקטועל געשטאַנען נאָענט צו די דערמאָנטע אינטעליגענטן, וואָס
האַבן זיך טאַקע באַצויגן צו אים מיט גרויס אַכטונג. אַן אַרבעט־טאַג אין יענער
צייט האָט געדויערט צוועלף שעה און מער. אָבער יעדע פרייע מינוט נאָך דער
שווערער אַרבעט האָט מאַקס אַוועקגעגעבן פאַר פאַרזאַמלונגען, פאַר באַגעגענישן
און קרייזלעך. אַהיים פלעגט ער קומען 12 דעם זייגער ביינאַכט און 7 אַזייגער פרי
איז ער שוין געגאַנגען צו דער אַרבעט. די באַוועגונג האָט געפאַדערט אַזוי פיל
צייט, אַז ער האָט געמוזט באַגרענעצן זיין שלאָף. אַט מוז ער זיין אויף אַ זיצונג
פון זיין פאַך, דאָ דאַרף ער אַנטיילנעמען אין אַ צוזאַמענקונפט וועגן דערקלערן אַ
שטרייק אין אַנדערע פאַכן, וווּ ער איז געווען דער „אַגיטאַטאָר“. ער מוז אויך
זיין אויף אַ פאַרזאַמלונג פון אַגיטאַטאָרן מיט די אינטעליגענטן. הויך דעם מוז
דאָך מאַקס אַנטיילנעמען אין אַ היפשע צאָל קרייזלעך, ווי אַ תלמיד אין אייניקע
און ווי אַ לערער אין אַנדערע. פונדעסטוועגן האָט ער נאָך געפונען צייט צו
באַזוכן טעאַטער, וואָס ער האָט שטאַרק ליב געהאַט.

ערנסטקייט און זאַלעכקייט האָט מאַקס געהאַט מער איידער ענטוויאַזם
אַדער סענטימענט. ער האָט אַ סך געלייענט, אַ סך געטרוימט, און דאָס האָט נאָך
פאַרגרעסערט זיין דערפאַלג. ער האָט מיר אַמאָל דערציילט, אַז ער איז דער
פאַרפאַסער פון איינע פון די פיר באַרימטע אַרבעטער־רעדעס, וואָס זענען געהאַלטן
געוואָרן אויף אַן ערשטע־מאַי־פאַרזאַמלונג אין 1892. די רעדעס זענען שפעטער
דערשינען אין אַ בראַשור, געדרוקט אין זשענעווע אונטער דעם נאָמען „פיר
רעדעס פון יידישע אַרבעטער“. איך מיין, אַז די בראַשור איז געווען דער ערשטער
ממשותדיקער באַווייז, אַז אין רוסלאַנד וואַקסט זיך פאַנאַדער אַ מאַדערנע יידישע
אַרבעטער־באַוועגונג*.)

(* די פיר רעדעס פון יידישע אַרבעטער, וואָס זענען געהאַלטן געוואָרן אויף דער מאַי־
פייערונג 1892 אין ווילנע, זענען אַרויס אומלעגאַל אין יאָר 1893 אין זשענעווע. די דאָזיקע
רעדעס זענען איבערגעדרוקט אין דעם דריטן באַנד פון די היסטאָרישע שריפטן פון ייווא
(פאַריז־ווילנע 1939). עס זענען דאָן אַרויסגעטראָטן:

פאַניע לעווין־רעניק, אַ שניידערין (איר מאַן, עקיבא רעניק, איז געווען אַ לערער),
געשטאַרבן אין 1896 אין בריסק.
יעלענע געלפאַנד־רוסקין, אויך אַ שניידערין (איר מאַן איז געווען שפעטער אַ דאָך־
טאַר, געוויינט נאָכדעם אין לענינגראַד).

ל. בערנשטיין

מאָס איז געווען דער גרינדער פון דער „אַרבעטער־קאַסע“ אין זיין פאך און דער איניציאַטאָר און אָרגאַניזאַטאָר פון זאָגאַטאָוושטשיקעס שטרייק, איינער פון די ערשטע שטרייקן פון ייִדישע אַרבעטער. ער האָט געהאַט אַ גרויסן איינ־פלוס אויף אַרבעטער, זיי האָבן אים ליב געהאַט. ער איז אָפט אַרויסגעטראָטן ווי אַ רעדנער אויף אַרבעטער־פאַרזאַמלונגען. זיינע רעדעס זענען געווען פול מיט אינהאַלט און שטענדיק לאַגיש געבויט.

ווען איך האָב זיך באַזעצט אין פראַנקרייך, האָב איך זיך באַקענט מיט פראַנצויזישע אַרבעטער. צווישן זיי זענען אידן געווען פערזענלעכקייטן, וואָס פלעגן פיגורירן אַלס קאַנדידאַטן בעת מוניציפאַלע און אַנדערע וואַלן. אייניקע פון זיי זענען אָפילו אויסגעוויילט געוואָרן פאַר דעפוטאַטן און סענאַטאָרן. נאָך אַזאָ באַקאַנטשאַפט האָב איך נאָך מער באַוווּנדערט די הויכע אינטעלעקטועלע מדרגה פון אַזעלכע אונדזערע אַרבעטער ווי משה דער איינבינדער, כאַנע ליפשיץ אָדער מאָס נאָדעל. אונטער באַדינגונגען פון אַ פרייער אַרבעטער־באַוועגונג, וואָלט אַ מאָס נאָדעל, בלי ספק געוואָרן אַ גרויסער פירער, וואָס וואָלט זיך דערוואַרבן אַן אַנזען און אַ נאַמען.

הגם מאָס איז געווען אַ סך עלטער פון מיר, האָט זיך אָבער צווישן אונדז אַנטוויקלט אַן אמתע פריינטשאַפט. מיר פלעגן זיך טרעפן אויף די „סכאָדקעס“, „וועטשערינקעס“, אויף אונדזער „בירזשע“ און אין טעאַטער. אָבער אויף שפּאַ־צירן צוזאַמען האָט אונדז אויסגעפעלט צייט. אין די טעג האָט מאָס געאַרבעט און אין די אַוונטן און שבתים איז ער געווען פאַרנומען מיט זיין געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. מיר פלעגן זיך אָבער טרעפן אין טעאַטער, זעלבסטפאַרשטענדלעך — אויף דער „גאַליאַרקע“.

די ערשטע ייִדישע פּאָלקס־מענטשן, וואָס האָבן אָנגעהויבן באַזוכן טעאַטער, זענען געווען „אונדזערע“ אַרבעטער. נאַטירלעך, דעם רוסישן טעאַטער, ווייל נישט אין ווילנע און נישט אין אַנדערע שטעט פון תּחום־המושב האָט

די ביידע רעדעס זענען געהאַלטן געוואָרן אין רוסיש.
די דריטע רעדע האָט געהאַלטן מאָטל מיזל, אין ייִדיש. (מ. מיזל האָט ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה געווינט אין ישראל).

די פערטע רעדע איז געהאַלטן געוואָרן פון ראובן גערשאַווסקי („יאַקאָו“) אַ קאַמאַשנ־מאַכער, פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה, אַ דענטיסט אין ווילנע. די דאָזיקע רעדע איז געווען אין רוסיש.

עס דאַרף בכּן פאַרשאַנען ווערן, אַז מאָס נאָדעל איז געווען דער מחבר פון איינע פון די רעדעס און נישט דער רעדנער. (רעדאַקציע)

ערשטע שפראצונגען

דעמאלט געשפילט יידיש טעאטער. די פרומע יידן האָבן באַטראַכט גיין אין טעאטער נישט בלויז פאַר אַ פאַרשווענדונג פון צייט און געלט, נאָר פאַר אַן עבירה. „אונדזערע“ אַרבעטער און אַרבעטאַרינס, וואָס האָבן געווינט מיט זייערע עלטערן, האָבן געמוזט האַלטן בסוד זייערע באַזוכן אין טעאטער. מאַקס איז געווען אַ ליידנשאַפטלעכער טעאטער־גייער. אין דעם פרט איז ער געווען אין אַ בעסערער לאַגע ווי זיינע חברים. ער איז געווען דער ראש פון זיין משפחה און פולקאם אומאַפהענגיק. דערצו נאָך איז זיין מוטער געווען נישט צו פרום.

נאָכן אַפאַרבעטן צוועלף שעה און שפעטער זיין פאַרנומען מיט די „קרייזלעך“, איז מאַקסן אָפט אויסגעקומען אַריינכאַפן זיך אין טעאטער שוין צום לעצטן אָקט. דערפאַר פלעגט אים דער פאַרגעניגן קאַסטן נאָר עטלעכע קאַפיקעס מיט וועלכע ער פלעגט אונטערקויפן דעם קאַנטראַליאָר פון דער גאַליאַרקע.

אין יענער צייט פלעגט אין ווילנע געוויינלעך גאַסטראַלירן נעזלאַבינס דראַ-מאַטישע טרופע. צוזאַמען מיט נעזלאַבינען האָבן געשפילט וועראַ קאַמיסאַרזשעוו-סקאַיאַ, וועלכע האָט שפעטער געגרינדעט איר אייגענעם טעאטער אין מאַסקווע, יאַבלאַנטשיק, באַרוויטש און אַנדערע, וואָס זענען שפעטער באַרימט געוואָרען ווי אויסגעצייכנטע אַרטיסטן. עס איז געווען פון וועמען צו זיין באַגייסטערט. מאַקס איז טאַקע געווען אַ הייסער חסיד פון די דערמאַנטע אַרטיסטן.

מיט אַ סך יאָרן שפעטער, בעת אונדזערע באַגעגענישן אין אויסלאַנד, פלעגן מיר נאָך אַלץ ריידן וועגן טעאטער־אַינדרוקן, וועגן קאַמיסאַרזשעוו־סקאַיאַ אין אַסטראַווסקיס אָדער זודערמאַנס פיעסן, וועגן דער אויפפירונג דורך נעזלאַבינס טרופע פון גוטשקאָוס „אוריעל אַקאַסטאַ“ אָדער האופטמאַנס „געוונקענער גלאַק“ (פאַטאַנוושי קאַלאַקאַל)...

אַנדערע ליידנשאַפטלעכע טעאטער־גייער זענען ביי אונדז דעמאלט געווען זלמן דער קעסטלמאַכער, צביה די הענטשקע־מאַכרין, דוד קאַץ און מערע זשאַלודסקי. אין די פרייטיק־צו־נאַכטן האָט מען „אונדזערע“ געקענט טרעפן אויף דער „גאַליאַרקע“. אַ סך פון זיי זענען געווען אַרבעטער. דער פרומער יידישער אַרום, וואָס איז דער עיקר באַשטאַנען פון קליין־בירגער, האָט אונדז באַשולדיקט, אַז מיר דערווייטערן זיך פון ייִדנטום.

חוץ אין דראַמאַטישן טעאטער, איז נאָך מאַקס געווען פאַרליבט אין דער אַפערע. ער האָט געקענט אויסנווייניק אַ סך אַריעס. ער האָט אַליין געהאַט אַן אַנגענעמע, הגם שוואַכע שטימע. ער פלעגט אָפט זינגען רוסישע און ייִדישע

רעוואלוציאנערע לידער, וועלכע זענען דעמאלט געווען אין דער מאדע. אויף אונדזערע וועטשערינקעס פלעגט ער אָנפירן מיטן געזאַנג.

גאַנץ אָפּט פלעגן מיר אים בעטן:

— מאַקס, זינג אונדו יענע אַריע, מיר ווילן הערן... ער איז נאָכגעקומען

דעם פאַרלאַנג, און —

געזונגען מיט פאַרגעניגן אַריעס פון אַנטאָן רובינשטיינס „דעמאָן“ אָדער פון

טשייקאָוסקיס „יעווגעני אָנעגין“.

**

צווישן דער גרופע, וואָס האָט די ערשטע פאַרלאַזט דעם „נעסט“ אין ווילנע, איז געווען מאַקס. אים האָט געצויגן קיין פעטערבורג, ווהיין עס איז אַוועקגעפאַרן מאַרטאָר־צעדערבוים גלייך ווי ער האָט פאַרענדיקט אין ווילנע דעם טערמין פון זיין פּאַליציי־אויפזיכט. מאַרטאָו איז געווען מאַקסעס לערער און האָט אים זייער געשעצט. מאַקס איז געווען זיכער, אַז אויך איז פעטערבורג וועט מאַרטאָו זיין „וועגווייזער“, אים אַריינפירן אין דער רעוואַלוציאַנערער באַוועגונג פון דער הויפטשטאָט. דערצו נאָך איז ער געווען איבערצייגט, אַז ווי אַ געשולטער בעל־מלאכה, וועט ער אויך אין פעטערבורג פאַרדינען גענוג כדי צו שטיצן זיין מוטער. די אַפטימיסטישע ידיעות פון פעטערבורג וועגן אַ קעמפּערישער אַרבע־טער־באַוועגונג האָבן אים צוגעגעבן נאָך מער חשק צו פאַרווירקלעכן זיין באַ־שלוס. איך דערמאָן זיך, אַז מיר פלעגן אָפילו זאַמלען געלט פאַר די פעטערבורגער שטרייקערס. מאַקס האָט זיך פאַרגעשטעלט, אַז אין דער זעלבער מאָס ווי פעטער־בורג איז גרעסער פון ווילנע, איז די רעוואַלוציאַנערע באַוועגונג דאָרט גרעסער און באַדייטנדיקער... ער האָט פאַנטאַזירט וועגן זיך. אין דער פעטערבורגער אַרבעטער־באַוועגונג און אין די סטודענטן־קרייזלעך, ווי ער וועט זיך באַגעגענען און באַקענען מיט שרייבער און ליטעראַטן, וועמענס ווערק ער האָט געלייענט. ער האָט אויך געטרוימט וועגן באַרייכערן דאָרט זיין גייסטיקן באַגאַזש, וועגן באַזוכן מוזיען און טעאַטערס. ער איז באַהערשט געוואָרן פון אַ חשק צו וווינען אין דער הויפטשטאָט. טיף אין האַרצן האָט ביי אים מסתם געטלעעט אַ האַפּענונג, אַז מיט דער הילף פון דער פעטערבורגער אינטעליגענץ וועט מעגלעך זיין דער־גאַנצן זיין בילדונג, וואָס איז איבערגעריסן געוואָרן בעת ער האָט פרי פאַרלאַזט די שול. עס האָט אים געלאַקט די פּערספּעקטיוו צו ווערן נישט בלויז אַן „אינטע־ליגענטער“ אַרבעטער נאָר אַפּשר טאַקע אַ פּולשטענדיקער אינטעליגענט, מיט אַ

געהערקער בילדונג און מיט א נייער, בעסערער פראפעסיע, זיך רעאליזום האט אים נישט געשטערט צו פארנעמען זיך מיט אזעלכע חלומות. ער האט געוויסט, אז ער פארמאגט די גייסטיקע פעיקייט.

ערב זיין אוועקפאר איז פארגעקומען א „וועטשערינקע“, וווּ איך און נאך חברים האבן זיך מיט אים געזעגנט. מען האט דארט געהאלטן רעדעס, געזונגען, געטרונקען לחיים און געווינטשן מאקסן כל-טוב. מאקס האט אן אויפהער געזונגען רעוואלוציאנערע לידער און אפערע-אריעס, און פארענדיקט מיט א טאסט פאר דער פרייהייט.

צומארגנס, ווען ער האט שוין געזאלט זיין אויפן וועג קיין פעטערבורג, האב איך באגעגנט זיין מוטער. אן אויפגערעגטע האט זי מיר דערציילט, אז מאקס איז נישט אוועקגעפארן, ער ליגט אין בעט א קראנקער. זי האט מיר געפרעגט אפשר ווייס איך, וואס האט מיט אים פאסירט. פארשטייט זיך, איך האב איר נישט דערציילט וועגן דעם געזעגענונגס-אוונט, נאר באלד אוועק צו מאקסן. געפונען האב איך אים אין בעט מיט א פארבונדענעם קאפ און א טויט בלאסן פנים. ער האט געקרעכצט, געזיפצט, געזידלט זיך און אנדערע, געסטראשעט, אז איז פעטערבורג וועט ער זיך אויסלערנען צו נעמען א שנאפס, אז עס וועט אים שוין נישט פארשאטן... עס האט געדויערט עטלעכע טעג ביז ער האט געקענט אפפארן קיין פעטערבורג, זעלבסטפארשטענדלעך, שוין אן א צווייטער „וועטשערינקע“.

עס זענען פארלאפן עטלעכע חדשים, ביז מיר האבן זיך דערוויסט, אז מען האט מאקסן ארעסטירט אין שייכות מיט די פראצעסן קעגן דעם פעטערבורגער „סאיוז באַרבי“. דערנאך איז אָנגעקומען די ידיעה, אז מען האט אים אַריינגעזעצט אין דער פעטראַפּאָולאַווסקער פעסטונג.

**

נישט איך און נישט ער האבן פארויסגעזען בעת מיר האבן זיך געזעגנט, אז אונדזער נאָענטסטע באַגעגעניש וועט זיין אין קאָוונע.

איך בין אַרויס פון שטוב אין גאַס און איידער איך האב באַוווּזן צו מאַכן עטלעכע טריט, איז מיר אַנטקעגן געקומען עפעס אַן אַלטינקער, אַן איינגעבויר-גענער, אַנגעשפּאַרט אויף אַ שטעקן. איך בין געבליבן שטיין ווי אַ פּאַרגליווערטער. די באַגעגעניש האט מיך אויפגעטרייסלט.

— וואָס, ברודער, דו האַסט מיך דערקאַנט?

2. בערנשטיין

— מאַקס, דאָס ביזסט דו?

— איך, און נישט איך, אָט ווי דו קוקסט מיך אָן...

זיין שטים איז געווען שוואַך, דאָס פנים אויסגעמאָטערט און באַוואַקסן מיט אַ באַרד. ער איז געווען זייער שטאַרק פאַרעלטערט.

די פעטראָפּאָולאָוסקע פעסטונג, וווּ ער איז געווען פאַרשפּאַרט איינער אַליין אין אַ קאַמער, פון וואָנען מען האָט אים דערנאָך איבערגעפירט אין דער „פרעד-וואַרילקע“ (דאָס פּרעדוואַריטעלנאווא זאקלוטשעניא) האָט פון אים געמאַכט אַ תל, אונטערגעבראַכן זיין געזונט. מען האָט אים פאַרשיקט קיין קאָוונע אונטער פּאַליציי-אויפזיכט. ער האָט אָבער באַקומען אַ דערלויבעניש אָפּצושטעלן זיך אין ווילנע אויף אַ טאָג אָדער צוויי, כדי צו זען זיך מיט זיין מוטער. אין ווילנע האָט ער געקראָגן מיין אָדרעס אין קאָוונע. עס איז געווען דער ערשטער טאָג פון זיין אָנקומען, גלייך נאָך דעם ווי ער האָט זיך געמאַלדן צו דער קאָוונער פּאַליציי, כדי דערפילן די נייטיקע פאַרמאָליטעטן.

מיר זענען אַריין צו מיר אין דירה, מיט מאַטערניש איז ער אַרויפגעגאַנגען די טרעפּ. ער האָט לאַנג נישט געקענט אָפּכאַפּן דעם אַטעם. ווי נאָר ער איז אַריין אין צימער האָט ער אָן כוחות זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער שטול.

מאַקס, וואָס האָבן זיי געמאַכט פון דיר?

אַנשטאַט ענטפערן האָט ער אַ מאַך געטון מיטן קאַפּ, און געוויזן אויף זיינע

פיס...

ער האָט זיך נישט אַנטזאָגט פון טיי, וואָס איך האָב באַלד אַוועקגעשטעלט אויפן טיש. אויף אַלע מיינע פּראָגן וועגן זיין לעבן אין פעטערבורג, וועגן דעם אַרעסט און וואָס ער האָט אויסגעשטאַנען אין דער פעסטונג, האָט ער אָבער גע-ענטפערט אָן חשק. ער האָט דערציילט, אַז מען האָט אים אַריינגעזעצט אין אַ זייער פייכטן קעלער, וווּ די נאַסקייט האָט זיך איינגעגעסן אין זיינע ביינער, אַז ער האָט זיך אַ סך אָנגעליטן אין תּפּיסה... ער איז געווען זיכער, אַז זיינע כוחות זענען אויסגעשעפּט, אַז ער וועט שוין לאַנג נישט לעבן. עס איז אים פאַרבליבן בלויז צו וואַרטן אויפן טויט...

דער אמת איז, אַז ער איז טאַקע געווען אין אַ שווערן צושטאַנד. עס איז געווען אַ שרעק אַ קוק צו טון אויף אים. דאָך, נאָך עטלעכע וואָכן, האָט ער אָנגעהויבן צו פאַרבעסערן זיך, זיין קערפּער האָט זיך אויסגעגלייכט און ער האָט צוריקגעקראָגן זיין פּריערדיקן אויסזען. זיין פנים האָט אויפגעלעבט, זיין שמייכל

ערשטע שפראך צונגאן

האָט זיך צוריק באַוווּזן און עס האָט זיך אויפגעוועקט ביי אים דער חשק צו זינגען. עס האָט אים אָבער אויסגעפעלט כוח צוריק צו גיין צו דער אַרבעט.

צו זיין פאך האָט ער איינגטלעך מער קיינמאָל זיך נישט צוגערירט. ביי מיר האָט ער זיך באַקענט מיט דער ציין־דאָקטערין, ראָזע זאַלקינד*.) זי איז געקומען פון סיביר קיין קאָוונע, כדי צו וווינען אונטער פאַליציי־אויפזיכט. זי האָט געמאַכט אַנשטרענגונגען צו קריגן אַ דערלויבעניש צו עפענען אַ דענטיסטישן קאַבינעט. זי איז געווען נידעריקער ווי מאַקס, געהאַט אַ רונדן פנים און רויטע באַקן, געווען אַ רעדעוודיקע אָבער אַן ערנסטע. זי איז אַ סך חדשים געווען פאַרשפּאַרט אין וואַרשעווער ציטאָדעל. זי האָט פאַרגעשלאָגן מאַקסן, אַזוי לאַנג ווי ער אַרבעט נישט, אים געבן לעקציעס פון פיזיאָלאָגיע און אַנאַטאָמיע... ביים לערנען זיך, האָט זיך צווישן זיי אַנטוויקלט אַ ליבע, וואָס האָט דערפירט צו אַ חתונה. מיט מאַקסעס הילף האָט זי איינגעאַרדנט אַ דענטיסטישן קאַבינעט, הגם אַ זייער באַ־שיידענעם. מאַקס האָט זיך אַנגעהויבן לערנען ציין־טעכניק, אין דעם נייעם פאך האָט ער גיך דעריאָגט זיין ווייב, און איר אַ סך געהאַלפן אין דער אַרבעט. שפעטער איז ביי זיי געבוירן געוואָרן אַ קינד.

נאָך אַזעלכע איבערלעבענישן האָבן זיי ביידע געפילט, אַז זיי דאַרפן „אַפּפּאַן דעם אַטעם“, זיך אַפרוען, זיך דערווייטערן אַ ביסל פון דער באַוועגונג. פונדעסטוועגן, נישט נעמענדיק קיין דירעקטן אַנטייל אין אונדזער קאָוונער אַרגאָ־ניזאַציע, האָבן זיי אַנגעהאַלטן פאַרבינדונגען מיט „אונדזערע“, ד״ה, מיט דער אינטעליגענץ און געהאַלפן דער באַוועגונג. אין אַ געוויסער נאַכט איז די פאַליציי געקומען אַדורכפירן אַ הויז־רעוויזיע. מאַקס און ראָזע האָבן זיך נישט פאַרלוירן. זיי האָבן אַרויסגעוויזן אַ גרויסע מאַס פון דערפינדערישקייט. וויסנדיק, אַז ווי אַ „פאַליטישער פאַרברעכער“, וועלכער האָט נישט תשובה געטון, וועט מען אים געוויס אַרעסטירן, האָט מאַקס געמאַכט אַן אַנשטעל, אַז ער איז אַ חולה־מסוכן, ראָזע האָט זיך גענומען פאַרען אַרום אים, געגעבן אים טראַפּנס און פּילן, אַרומ־געבונדן זיין קאַפּ, אים אַוועקגעלייגט אויפן דיוואַן, בכלל געמאַכט אַן אַנשטעל, אַז זי איז אַזוי באַזאַרגט וועגן זיין געזונט־צושטאַנד, אַז איר גייט נישט אַן וואָס די זשאַנדאַרמען זוכן. דער זשאַנדאַרמער־ע־אַפיציר איז עטלעכע מאָל צוגעקומען צו איר פרעגן מיט מיטגעפיל וועגן מאַקסעס געזונט־צושטאַנד. אָבער ביים פאַר־

* זי איז געווען די שוועסטער פון אַלבערט זאַלקינד, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַדער אין סיביר אַדער געזעסן אין תּפּיסה.

ענדיקן די רעוויזיע האָט ער דערקלערט, אַז ער האָט אַ פאַראַרדענונג אים צו אַרעסטירן. ראָזע האָט אַרויסגעוויזן נאָך מער זאָרג, פאַרלאַנגט אַז מען זאָל באַלד אַרויסרופן אַ דאָקטער. זי האָט געטענהט, אַז אַרויספירן אַ קראַנקן פון הויז ביינאַכט, אין אַ ווינטערדיקע זאָווערוכע, איז אַ גרויסע סכנה, זיין האַרץ וועט נישט אויסהאַלטן און ער וועט שטאַרבן אויפן וועג. עס איז איר געלונגען איינ-צוריימן דעם זשאַנדאַרמערע-אַפיציר אַפצולייגן דעם אַרעסט ביז אינדערפרי. ער האָט איבערגעלאָזט אַ זשאַנדאַרם צו באַוואַכן מאַקסן, אַרום וועמען ראָזע האָט זיך כסדר געפאַרעט. מאַקס איז געלעגן אַזוי ווי אין אַ באַווסטלאָזן צו-שטאַנד, אָבער גלייכצייטיק האָבן זיי זיך צוזאַמענגערעדט וואָס ווייטער צו טון. פאַרשטייט זיך, אַז מאַקס האָט דערפילט די נויטווענדיקייט צו גיין „אין דרויסן“. דער זשאַנדאַרם איז אים נאָכגעגאַנגען און זיך איבערצייגט, אַז דער „טואַלעט-צימער“ איז ביי דער קיר, אַ ביסל שפּעטער האָט מאַקס ווידער געמוזט „גיין“... מיט ראָזעס הילף איז ער אויפגעשטאַנען פון בעט, אַן איינגעבויגענער, קרעכצנדיק און אַכענדיק. שטעלן טרייט איז אים אַנגעקומען מיט דער גרעסטער מאַטערניש. צו וואָס היטן אַזאַ חולה? איז דער זשאַנדאַרם געבליבן זיצן אין דער באַקוועמער שטול און גערעדעמלט. מאַקס האָט זיך צוריקגעקערט. אַ וויילע איז ער פאַרבליבן אין זיין געלעגער, ווידער געקרעכצט און ווידער געדאַרפט אַרויסצוגיין... ראָזע האָט אים כסדר פאַנאַנדערגעפרעגט וווּ און וואָס עס טוט אים וויי. זי האָט אים געהאַלפן זיך אויפשטעלן, זיך באַוועגן, אָבער אין דער אמתן האָט זי צוגעגרייט די נייטיקע זאַכן צו אַנטלויפן. ווען עס האָט אַנגעהויבן טאַגן האָט מאַקס ווידער באַדאַרפט אַרויסגיין... עס האָט זיך איבערגעהזרט די סצענע פון זיפצן און קרעכצן, פון כלומרשטע ווייטיקן. ראָזע האָט אים ווידער געהאַלפן צו שטעלן טרייט. דער זשאַנדאַרם האָט געשלאָפן און געכראָפּעט. אין טואַלעט-צימער האָט מאַקס זיך איבערגעטון פאַר אַן אַלטיטשקע פרוי. מיט אַ גרויסער און דיקער פאַטשיילע אויפן קאַפּ און אויף די פלייצעס, מיט אַ קאַשיק אין האַנט איז ער אַרויסגעגאַנגען פון הויף... מיט רויקע טרייט האָט זיך געשלעפּט איבער די גאַסן אַן אַלטיטשקע, פונקט ווי זי וואָלט געגאַנגען אין מאַרק אַריין. פון קאַשיק האָט אַרויסגעסטאַר-טשעט אַ מילד-טעפל. ביי קיינעם האָט זיך נישט געקענט דערוועקן אַ חשד... אַזוי פאַרשטעלט האָט זיך מאַקס דערקליבן צו פריינט, ביי וועלכע ער האָט זיך אויסבאַהאַלטן עטלעכע טעג. מיט זיין קליין געוואַקס, דאַרן פנים און שפיציקן נאָז, האָט ער ווירקלעך אויסגעקוקט ווי אַן אַלטע פרוי. פון שטאַט איז אַרויסגעפאַרן אַן אַלטע אַרעמע פרוי. אין קאַשיק האָט זי געהאַט אַ שטיק שוואַרץ ברויט מיט

קען. ווען זשאנדארמען וואלטן זי אפילו אפגעשטעלט, וואלטן זיי ווארשיינלעך נישט דערקאנט אין איר דעם געזוכטן פארברעכער קעגן דער צארישער רעגירונג. מאַקס נאָדעל. זייער שנעל האָט זיך מאַקס אַריבערגעפּעקלט קיין אויסלאַנד און זיך באַזעצט אין בערן, שווייץ, וווּ ער האָט באַזוכט די לעקציעס אין דעם אוניווערזיטעט.

ראָזען האָט מען לאַנג געמאַטערט מיט אויספאַרשונגען, און נאָכגעפּאָלגט איר יעדן טראַט. מען האָט זי אָבער נישט אַרעסטירט. ווען אויך איר איז געלונגען אומלעגאל צו פאַרלאָזן רוסלאַנד, האָבן זיי ביידע אַ קורצע צייט געלעבט אין זשענעוו, און ענדלעך אָפּגעפאַרן קיין לאַנדאָן. דאָרט האָט ראָזע ווידער געעפּנט אַ דענטיסטישן קאַבינעט אין באַרימטן ווייטשעפּל, וווּ עס האָט זיך דעמאָלט געפונען די בונדישע דרוקעריי און דער אויסלענדישער קאָמיטעט פון „בונד“.

מאַקס איז דאָרט געוואָרן אַ טיכטיקער טוער אין דער בונדישער אַרגאַניזאַציע. יאָרן זענען פאַרלאָפּן. די רעוואָלוציע פון 1906-1905 איז געקומען און זיך פאַרענדיקט. מאַקס און ראָזע זענען פאַרבליבן אין לאַנדאָן. אייניקע מאל איז ער געקומען קיין פאַריז און מיר פלעגן זיך טרעפן ווי אַלטע פריינט.

ביי דער געלעגנהייט וויל איך דערמאָנען איינע פון אונדזערע באַגעגענישן אין 1908. מיר האָבן זיך געטראַפן אויפן וואַקאַנאַל, ערגעץ הינטער פאַריז, וווּ מיר האָבן אָפּגעוואַרט אַ צוג. מיר האָבן זיך צעשמועסט וועגן די לויפנדיקע פּאַסירונגען, וועגן די סיבות פון דורכפאַל פון דער רעוואָלוציע, וועגן די טוער פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, וואָס זענען געצווונגען אומצוקערן זיך קיין אויס־לאַנד און לעבן ווידער אין דער עמיגראַציע. מאַקס האָט דערמאָנט לענינען, מיט וועמען ער האָט זיך געטראַפן אין לאַנדאָן אין 1907, בעת עס איז דאָרט פאַרגע־קומען דער פינפטער קאָנגרעס פון דער רוסלענדישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. די זיצונגען פון קאָנגרעס זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין אַ פאַרלאָזענעם קלויסטער, וואָס האָט אויפּגעהערט צו דינען דעם רבּוּר־של־עולם. מאַקס האָט מיר דערציילט וועגן לענינס אַרויסטרעטונג אין לאַנדאָן, וועגן זיין עקשנותדיקן קאַמף מיט די מענשעוויקעס, זיין טאַקטיק אַרומצוריינגלען זיך מיט בלינדע נאָכ־פּאָלגער, בכלל וועגן לענינס נאַטור פון אַ הערשער. „ער האָלט אַלע לייצעס אין זיינע הענט“ האָט זיך מאַקס אויסגעדריקט. „לענין וועט זיך פאַר קיינעם נישט בייגן“. מאַקס האָט כּסדר איבערגעחזרט: „אַזאָ איז ער“. לויט אים איז אויסגעקומען, אַז אין דער גאַנצער רוסלענדישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, האָט מען נישט געקענט געפינען אַזוי פיל ווילנס־קראַפט. אַזאָ אַנטשלאַסנקייט, אַזאָ געיעג

נאך מאכט, ווי ביי לענינען. מאַקס האָט געטענהט, אַז טראַץ לענינס אומטאַלע-ראַנטער באַציונג צו קעגנער, זיין שאַרפּן פּאַלעמישן טאָן, זיינע ווילדע אַנפּאַלן, באַווייזט ער זיך נישט אין זיין אמתער ליכט.

אויב אַט דעם מענטשן זאָל געלינגען איבערצונעמען די מאַכט וועט די גאַנצע וועלט אויפגעציטערט ווערן, האָט מאַקס פּאַרענדיקט... נאָך דעם ווי די וועלט האָט טאַקע אויפגעציטערט ווען לענין האָט איבערגענומען די מאַכט אין רוסלאַנד, האָב איך אייניקע מאָל זיך דערמאַנט וועגן מיין געשפרעך מיט מאַקסן.

מאַקס נאָדעלס נביאות איז געווען אַ באַווייז, אַז ער האָט פּאַרמאַנט אַ געזונטן, גראַדן שכל, וואָס איז ליידער נישט אויסגענוצט געוואָרן נישט פאַר אונדזער געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט און אַפילו נישט פאַר זיין אייגענעם לעבן.

מאַקס האָט באַנוצט זיינע אומגעוויינלעכע פעיקייטן כדי אַן אַ שול, דורך זעלבסטבילדונג, אויסהאַלטן אין ענגלאַנד דעם עקזאַמען אויף אַ ציין-דאַקטער. ער האָט געקראָגן אַ דערלויבעניש צו פּראַקטיצירן אין איינעם פון די לאַנדאַנער שפיטאַלן. פאַר אַן אויסלענדער איז דאָס געווען אַ גרויסער אויפטו און כבוד. מאַקס האָט מיט רעכט געמעגט שטאַלצירן. ער איז אָבער פאַרבליבן אַן אומבאַ-פּרידיקטער.

זינט ער איז באַפרייט געוואָרן פון טורמע איז ער מער קיינמאָל נישט געווען דער זעלביקער. אַ נישט-באַפרידיקטער, איז ער געווען „נישט קיין וואַראַנע און נישט קיין פּאַווע“. פון די „אייגענע“ האָט ער זיך דערווייטערט און צושטייך צו די פרעמדע האָט ער נישט געקענט. קיין אַרבעטער איז ער שוין נישט געווען און קיין פולקאַמער אינטעליגענט איז ער נישט געוואָרן. אין לאַנדאַן, וווּ עטלעכע יאָר האָט זיך געפונען די בונדישע דרוקעריי און די אויסלענדישע פּאַרטרעטער-שאַפט פון „בונד“, אַלעקסאַנדער (קרעמער) און וולאַדימיר (קאַסאַווסקי), האָט מאַקס זיי אַ סך געהאַלפּן. אָבער אים איז נישט געלונגען צו פאַרנעמען אַן אַנפירנדיקן אָרט אין דער באַוועגונג. ער האָט נישט געקענט זיין און איז טאַקע נישט געוואָרן אַ מיטרעדאַקטאָר פון די בונדישע אַרגאַנען. ער איז געווען און איז פאַרבליבן אַן אַנטיילנעמער פון אַ בונדישן קרייז. דער דורכפאַל פון דער רעוואַלוציע אין 1905-1906, סטאַליפּינס רעאַקציאָנערער רעזשים, די נייע פּאַראַם-כוואַליע אויף ייִדן, האָבן אים געדריקט, האָבן אונטערגעגראָבן זיין גלויבן אין דער מעגלעכקייט צו באַפרייען די מענטשהייט, אין דער מעגלעכקייט אַרויסצופירן די מענטשהייט פון פינצטערן תהום.

דער נצחון פון באַלשעוויזם וואָס האָט זיך ברוטאַל אַפּגערעכנט מיט די

ערשטע שפראך צונגען

סאציאליסטישע, רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען און זיי פון דאָסניי פּאַרטרייבן אונטער דער ערד, האָט נאָך מער אַנטוישט מאַקסן און אויסגעלאָשן זיין רעוואָלוציאָנערן פייער. דערצו זענען צוגעקומען פּערזענלעכע צרות. ער האָט זיך פּאַנאָדערגע-גאַנגען מיט ראָזען און איז פּאַרבליבן איינער אַליין, נע-ונד. ער האָט פּאַרלוירן זיין צוטרוי צו מענטשן, געוואָרן פּאַרביטערט, באַהערשט פון פעסימיזם. אַפּגע-זונדערט פון אַלץ און אַלעמען איז ער פּאַרגעסן געוואָרן. ער האָט אויסגעזוכט פּאַר זיך אַ פּאַרוואָרפענעם ווינקל, כדי אויסבאַהאַלטן זיך פון מענטשן.

אין איינעם פון די לאַנדאָנער פּאַרשטעט האָט ער געקויפט אַ שטיקל באַדן און אַ וואַגאָן, וואָס די אייזנבאַן האָט שוין מער נישט געקענט באַנוצן. מיט אייגענע הענט, מיט גרויס מאַטערניש האָט ער אויסגעוואַנטירט דעם וואַגאָן צו וווינען אין אים. די דאָזיקע „נחלה“ האָט ער געקרוינט מיטן נאָמען „מיין נעסט“. ער האָט פּאַרברענגט דאָרט זיין פריי צייט, פריי פון אַלץ און פון אַלעמען. ער האָט אויפגעגעבן צו אַרבעטן און געלעבט אויף גראַשנס פון איבערגעבליבענע אַפּשפּאַרונגען. זיין איינציקע טאַכטער פּלעגט אים צייטנווייז באַזוכן, אָבער נאָך יעדער באַגעגעניש איז צווישן זיי געוואָרן אַ גרעסערע פּרעמדקייט.

אין 1945 איז מאַקס אָן איינזאַמער געשטאַרבן אין זיין „נעסט“. שכנים האָבן צופּעליק געפונען זיין קערפּער אין דעם אַלטן באַן-וואַגאָן. אַזוי איז אַוועק פון דער וועלט דער טעטיקסטער און באַגאַבטסטער צווישן די פּיאָנערן פון דער ייִדישער אַרבעטער-באַוועגונג, אַ מענטש, וואָס איז אין זיינע יונגע יאָרן געווען פול מיט לעבן, מיט טרוימען, מיט האַפענונגען.

ליזען די שניידערקע און איר מאן - אלטער

איך האב געוויסט וועגן ליזען נאך ווען איך בין געווען אין ווילנע. אבער איך האב זיך באקענט מיט איר און מיט איר מאן אלטער ערשט ווען איך בין געקומען קיין קאָוונע. איך קען זיך נישט דערמאָנען צי איך האָב געהאַט אַ „יאָווקע“ צו זיי, אָדער מען האָט זיי צוויסן געגעבן פֿון ווילנע וועגן מיין קומען. ווילנע איז אין יענער צייט געווען דער צענטער פֿון דער באַוועגונג.

קיין קאָוונע בין איך געפֿאַרן צוליב צוויי טעמים: ערשטנס האָט דאָרט געווינט מיינע אַ באַקאַנטע צו וועמען איך בין געווען ווייט נישט גלייכגילטיק. קודם־כל אָבער, ווייל עס איז בכלל געקומען די צייט פֿאַר מיר, פֿונקט ווי פֿאַר אַ סך „אונדזערע“, צו פֿאַרלאָזן ווילנער „נעסט“. די „ברכה“ צו פֿאַרן קיין קאָוונע, האָב איך באַקומען פֿון די ווילנער פֿירער פֿון דער באַוועגונג. עס איז נייטיק געווען אָנצווענדן אויך אין קאָוונע די „נייע טאַקטיק“, ד״ה, די מאַסן־אַגיטאַציע, לויט דעם באַרימטן „בריוו צו אַגיטאַטאָרן“. אין קאָוונע אָבער האָבן נאָך דעמאָלט געהערשט די „קרייזלעך“. איך בין באַאויפֿטראַגט געוואָרן אָנצווענדן די נייע טאַקטיק.

אין יענער צייט איז אין קאָוונע און אומגעגנט געווען אַ גאַנץ באַדייטנדע צאָל פֿאַבריקן און גרעסערע וואַרשטאַטן וווּ עס זענען געווען באַשעפֿטיקט כמעט אויסשליסלעך קריסטלעכע אַרבעטער — ליטווינער און פֿאַליאַקן. די ייִדישע אַרבעטער־מאַסע איז געווען באַשעפֿטיקט דער עיקר אין קליינע וואַרשטאַטן.

קאָוונע איז צוליב אַ סך טעמים געווען איינע פֿון די וויכטיקסטע צענטערן פֿון דער וואַקסנדיקער באַוועגונג, קודם־כל ווייל די בערשטער־אַרבעטער האָבן זיך געפֿונען אין די קליינע שטעטלעך פֿון קאָוונער, ווילנער, גראָדנער און סוואָל־קער גובערניעס. מיין אויפגאַבע איז געווען צו שטעלן זיך אין פֿאַרבינדונג מיט די בערשטער, קאָאַרדינירן זייער טעטיקייט. מען האָט מיר אָנגעזאַגט, אַז ליזען

ל. בערונשטיין

און אלטער וועלן מיר העלפן צו שאפן די נייטיקע פארבינדונגען מיט די בערשטער. מיט א טייל פון זיי בין איך געווען באקאנט נאך פון ווילנע. ליזעס ווייניג איז געווען אין א פארווארפן געסל, וואס האט זיך געצויגן לענגאויס דעם טייך ניעמאן. מיר האבן זיך געשפארט צי אזא דירה איז א מעלה אדער א חסרון. א מעלה איז זיכער געווען וואס שוין פון דערווייטן האבן מיר געקענט זען די פענצטער פון ליזעס ווייניג. א צייכן, ווי צום ביישפיל, א שירעם אין פענצטער אדער אין די אונטן א לאמפ, האט באטייט, אז מיר מעגן קומען צו ליזען.

געארבעט האט ליזע ביי זיך אין דער היים, מערסטנס איינע אליין. צייטנווייז אבער האט זי געמוזט נעמען צו הילף ארבעטארינס — זעלבסטפארשטענדלעך „אייגענע“ מענטשן. מיין פריינדיגע איז געווען ליזעס א שטענדיקער קליענט, ווי אויך א פארבינדונגס-מענטש צווישן מיר און ליזען. ווען עס איז געווען א צווייפל וועגן דעם צייכן אין פענצטער, האט מיין פריינדיגע געקענט קומען צו ליזען אונטער דעם אויסרייד, אז זי דארף באשטעלן אן ארבעט אדער אןמעסטן א פארטיקן מלבוש.

ליזעס מאן, אלטער, איז געווען א בערשטער. ער האט געהאט באקאנטשאפט מיט ארבעטער, וואס זענען געווען באשעפטיקט ביים באארבעטן די חזיר-האר פון די פעל, כדי צו פראדוצירן בערשטלעך. א בלאנדער, מיט א רונדן פנים, מיט ברילן, אלע מאל עלעגאנט געקליידט, א פריינטלעכער, איז ער געווען, וואס מען רופט, א ליבלעכער מענטש. א דענקענדיקער ארבעטער מיט א גלייכן שכל, פלעגט אלטער זיך גוט אריינעטירן אין יענע קארדינאלע פראגן, וואס האבן אונדז צו יענער צייט אינטערעסירט. ער האט א סך געלייענט און איינגעזאפט א סך וויסן און בילדונג אין די פארשיידענע קרייזלעך, וואס ער האט דורכגעמאכט.

ליזע איז געווען אינגאנצן אן אנדער טיפ. דער פנים פארטרויערט, א נאך ווי א בולבע, א קורצזיכטיקע, דאר, בלויו הויט און ביינער, דער קאפ איינגעבויגן, פלעגט זי מיט די פינגער כסדר זוכן אויפן ארבעטס-טיש די שער אדער א שטיקל שטאף. הגם נאך יונג, האט זי אבער אויסגעזען ווי אן אלטע פרוי. אירע געזיכטס-שטריכן און איר קליידונג זענען געווען פון א געוויינלעכער יידענע, איינע פון א סך, וואס מען פלעגט באגעגענען אין די שטעט און שטעטלעך פון דעם תחום-המושב. די דירה איז אבער געווען נישט אלטערס נאך ליזעס. מיר זענען געגאנגען צו איר און נישט צו אים. זיך מיישב זיין מיט איר, איר געבן אדער פון איר נעמען דירעקטיוון. אפילו אלטער אליין, וואס האט געהאט אן אייגענע מיינונג.

וואָס איז געווען זייער געאכטעט, איז געווען נישט מער ווי ליוועס מאָן. זי און נישט ער איז געווען דער צענטער. זיי האָבן ביידע באַלאַנגט צו פאַרטנאָיס (נחס) „קרוזשאַק“ (קרייזל). נאָך דעם ווי נח איז אַרעסטירט געוואָרן (סוף 1895), האָבן זיי ביידע איינגעהאַלטן אַלע פאַרבינדונגען וואָס פאַרטנאָי האָט איינגעשטעלט. מיט זייער אומדערמיטלעכער טעטיקייט האָבן זיי אַ סך געהאַלפן דער באַוועגונג. זי, מער ווי ער.

**

אין טעאָרעטישע ענינים איז ליווע געווען גאַנץ שוואַך, טראָץ דעם וואָס זי האָט דורכגעמאַכט די לערע פון אונדזערע קרייזלעך. זי האָט אָבער פאַרמאָגט אַ פראַקטישן שכל. זי האָט פאַרשטאַנען דעם גאַנג פון די געשעענישן, זייער קאַנסעקווענץ, זייערע וואַרשיינלעכע רעזולטאַטן. איר פראַקטישקייט האָט זיך אָבער קודם־כל באַצויגן צו באַשלוסן וועגן אונדזער טאַג־טעגלעכער טעטיקייט. זי האָט גוט פאַרשטאַנען און ריכטיק אָפגעשאצט מענטשן. טיף אין איר האַרצן איז זי געווען אַן אידעאָליסטקע און אַ טרוימערין. זי האָט באמת געגלייבט אין דער באַלדיקער פאַרווירקלעכונג פון סאַציאַליזם. איר גאַנץ וועזן, איר גאַנצער געדאַנקענגאַנג, איז געווען קאַנצענטרירט אויף אַ באַלדיקן נצחון פון דער באַוועג־גונג. זי איז געווען פאַרליבט אין סאַציאַליזם. די ליבע איז ביי איר געווען אַזאַ שטאַרקע, אַז זי איז אָפילו געווען אייפערזיכטיק. זי האָט זיך אינגאַנצן געווידמעט דער באַוועגונג וועמענס אינטערעסן זי האָט באַטראַכט פאַר דאָס טייערסטע אין איר לעבן. גלויבן און פראַקטישער שכל, טרוים און רעאַליזם, האָבן זיך אין איר פּערזאָן ווּנדערלעך באַהאַפּטן. איבערגעגעבנקייט צו דער באַוועגונג איז געווען איר גבורה. דערמיט דערקלערט זיך פאַרוואָס זי האָט אויסגעאיבט אַזאַ ווירקונג. די פּאַזיציע וואָס זי האָט זיך דערוואָרבן אין דער אַרגאַניזאַציע. זי וואָלט נישט געקענט זיך פאַרמעסטן מיט אייניקע פון די פּיאַנערן־אַרבעטער, וואָס האָבן גע־קענט אָנפירן מיט אַ „קרוזשאַק“, פאַרטייטשן אַ קאַמפּליצירטע פראַגראַם, טעאָרע־טיש אויפקלערן — „פּאַדקאָוען“* אַ שווערן קאַפיטל. דערפאַר אָבער איז ליווע געווען אַ געבוירענע פירערין. אירע האַנדלונגען, איר גאַנץ לעבן, איר באַציונג צו מענטשן, אירע עצות און באַמערקונגען, איר געפיל פון ווירדע און דער גייסט פון פּיאַנערישקייט, האָבן געדינט ווי אַ לעבעדיקער מוסטער פאַר אַנדערע. ליווע האָט זיך פאַרנומען מיט אַגיטאַציע צווישן אַרבעטער. גלייכצייטיק איז

(* אַ דעמאָלסטדיקער אויסדרוק, וואָס מיינט אונטערשמידן.)

זי געווען א מיטגליד אין יענעם "קרייזל", וואָס האָט אָנגעפירט מיט דער באַווע-
גונג. זי האָט פאַרוואַלטעט מיט דער אַרבעטער-ביבליאָטעק, וואָס האָט פאַרמאָגט
כמעט אויסשליסלעך ייִדישע ביכער. זי האָט אָנגעפירט מיט שטרייקן אין פאַר-
שיידענע פּאָכן, אַרגאַניזירט קרייזלעך פֿון פעיקערע און טעטיקערע אַרבעטער,
באַזאַרגט זיי מיט לערער פֿון דער אינטעליגענץ. חוץ דעם, האָט ליזע פאַרוואַלטעט
מיט דער פאַרשפּרייטונג פֿון רעוואָלוציאַנערע ליטעראַטור און יענע ייִדישע אויס-
גאַבעס, וואָס פּלעגן אָנקומען פֿון אַמעריקע, ווי צום ביישפּיל די "צוקונפֿט". זי
האָט געוויסט ווי און וווּ איינצואַרדענען די בערשטער פֿון די קליינע שטעטלעך,
וואָס פּלעגן קומען קיין קאָוונע. ליזע האָט געזאַמלט געלט פאַר אַרבעטסלאָזע,
איינגעאַרדנט פאַרזאַמלונגען און געפֿונען פאַר זיי פּאַסיקע פּלעצער. ליזע האָט
בעסער פֿון אונדז אַלעמען געקענט איבערצייגן און באַאיינפֿלוסן טראָץ דעם,
וואָס זי איז געווען שוואַך אין הלכות טעאָריע. זי האָט געקענט אויף אויסנווייניק
אַלע רעוואָלוציאַנערע לידער. זי האָט זיי געזונגען מיט געפּיל, מיט גלויבן און
באַגייסטערונג, מיט אַן אויפגעהויבענעם קאַפּ און אויסגעגלייכטער פיגור, ווי זי
וואַלט אין דער אמתן אַראַפּגעוואָרפֿן פֿון זיך די "קייטן". זי האָט שטאַלצירט, וואָס
זי איז איינע פֿון "אונדז". זי האָט אויך אַנדערע אָנגעשטעקט מיט דעם זעלביקן
געפּיל פֿון שטאַלץ צו באַלאַנגען צו "אונדזערע", מיט אַ באַוווּסטזיין און מיט אַ
פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר דער באַוועגונג.

יעדן אַרעסט אָדער דורכפאַל, יעדן באַגאַנגענעם טעות, האָט ליזע אויפגענומען
ווי אַ פּערזענלעכע טראַגעדיע.

בעת מיר פּלעגן קומען צו ליזע, האָט זי שטענדיק געהאַט אַ גאַנצן פּאַק
ענינים בנוגע וועלכע עס איז נויטיק געווען זיך צו באַראַטן, אָננעמען באַשלוסן,
אָדער זאַמלען אינפֿאַרמאַציע פאַר אַזאַ אָדער אַנדער קערפּערשאַפֿט. יעדע פּראַגע
פּלעגט זי רעפּערירן פאַר אונדז אַזוי איינפאַך, אַז אויך דער ענטפּער פּלעגט זיך
אַרויסווייזן צו זיך איינפאַך און קלאַר.

ליזע האָט זיך קיינמאַל נישט געמישט אין אינטימע ענינים פֿון אַנדערע, פֿון
"אונדזערע" האָט זי אָבער געפּאָדערט, אַז זיי זאָלן אָנהאַלטן חברישע און אויפֿ-
ריכטיקע באַצונגען צווישן זיך. זי איז געווען אַ געטרייע און זאָרפּולע מאַמע
פאַר די "אייגענע", יונגע פּריינדיגע, וואָס זי האָט אַריינגעצויגן אין דער באַוועגונג.
זיי פּלעגן קומען צו איר מיט זייערע דאָגות, וואָס זיי האָט קיינמאַל נישט געפּעלט.
אַט איז אַ חברטע געקומען צו ליזע וועגן איר קראַנקייט, וועגן אַרבעטסלאָזיקייט
אָדער גאַר וועגן אַ צוזאַמענשטויס, אַ קאַנפּליקט מיט די עלטערן. נישט זעלטן

ערשטע שפראַצונגען

האַבן „אונדזערע“ מיידלעך פאַרלאָזט זייערע היימען, כדי פטור צו ווערן פון אַ חתונה, וואָס מען האָט געוואָלט אויף זיי אַרויפצווינגען, אָדער כדי אויסצומיידן טאַג-טעגלעכע סכסוכים צוליב זייער אַנטייל אין דער באַוועגונג. ליזע האָט אַזעלכע מיידלעך געגעבן אַ דאָך איבערן קאַפּ און זיי באַשיצט אַפילו פון די עלטערן...

ידישע צייטונגען האָבן אין יענער צייט נישט עקזיסטירט און רוסישע ציי-טונגען האָט ליזע נישט געלייענט. זי האָט זיך אָבער שטאַרק אינטערעסירט מיט דעם וואָס עס קומט פאַר אין דער וועלט, באַזונדערס מיט דער אַרבעטער-באַוועגונג אין פאַרשיידענע לענדער. פאַליטישע נייעס אין רוסלאַנד גופא האָבן איר זייער אינטערעסירט. זי פלעגט אָפט קומען מיט פאַליטישע פראַגן צו מיר און צו אַנדערע, אַליין האָט זי אָבער אַ סך געלייענט, באַזונדערס אַמעריקאַנער יידישע ביכער, סאַציאַליסטישע בראַשורן, ווינטשעווסקיס פּאָעזיע, מאָריס ראָזנ-פעלדס פּאָעמען א.א. זי האָט שטאַרק געהאַלטן פון פרצעס „יום-טובּ בלעטער“, אַזעלכע ווי זיינע דעראַייאָנוגען „די שטריימל“, זיין קריטיק פון דער „יידישער גאַס“, און, זעלבסטפאַרשטענדלעך, מענדעלעס און שלום-עליכמס שאַפּונגען.

פּרץ, שלום-עליכמס און אַנדערע פראַגרעסיווע יידישע שריפטשטעלער פון יענער צייט האָבן נישט געוואָסט, אפשר אַפילו נישט געהאַט קיין אַנונג, אָ זייערע איבערגעגעבנסטע לייענער און נאַכפאַלגער האָבן זיך געפונען צווישן די יידי-שע אַרבעטער, וואָס זענען געוואָרן אַקטיוו אין דער באַוועגונג. עס איז אויסער יעדן צווייפל, אָ אונדזער באַוועגונג האָט צוגעגרייט דעם באַדן אויף וועלכן עס האָט זיך פאַנאָדערגעבליט די נייע יידישע ליטעראַטור, וואָס איז געוואָרען אַ באַשטאַנדטייל פון דער וועלט-ליטעראַטור. די יידישע ליטעראַטור פון יענער צייט איז געווען אין איינקלאַנג מיט יענעם פרייהייטס-קאַמף פון יידישע אַרבעטער, וואָס האָט אים פאַראייניקט מיט דער אַלגעמלעכער אַרבעטער-באַוועגונג.

אַזעלכע פּערזענלעכקייטן ווי ליזע האָבן בחוש פאַרשטאַנען דעם ענגן צוזאַמענבונד צווישן דער באַוועגונג און דער יידישער ליטעראַטור, באַזונדערס אין די ווערק פון י. ל. פּרץ אָדער שלום-עליכמס. זייער פרייהייטס-גייסט, זייער ליינשאַפטלעכער פּראַטעסט קעגן קולטורלאַזיקייט, קעגן דעם אַלטן סדר בכלל, קעגן דעם יידישן לעבן אין געטא, האָבן „אונדזערע“ פאַרשטאַנען בעסער ווי סתם לייענער. אין די דערמאָנטע ווערק האָט ליזע אַרויסגעלייענט איר אייגענעם דראַנג צו אַ פריי לעבן, אַ דערמוטיקונג פאַר דעם קאַמף פון אַלע „אונדזערע“ קעגן פאַליטישער אונטערדריקונג און סאַציאַלער פאַרשקלאַפונג.

ליזע, צוגלייך מיט אלע אנדערע אַרבעטער־פּיאָנערן פון אונזער באַוועגונג, איז דערצויגן געוואָרן אין די "קרייזלעך". די "קרוזשקאוּשטישניע" האָט זיך אָבער נישט איינגעגעסן אין אירע ביינער. אָן גרויסע קוויינקלענישן האָט זי אָנגענומען די "נייע טאַקטיק". ווי אַ פּראַקטישע טוערין האָט זי ריכטיק אָפּגעשאַצט די רעזולטאַטן פון אַ געלונגענער מאַסן־אַגיטאַציע. זי האָט אָבער געהאַלטן, אַז די "נייע טאַקטיק" טאָר זיך נישט באַגנוגענען נאָר מיטן עקאָנאָמישן קאַמף, אַז גלייכצייטיק דאַרפן פּראַקלאַמירט ווערן פּאָליטישע און אַנטי־דערינג לאַזונגען, אַז צווישן די אַרבעטער דאַרף געפירט ווערן אַן אַגיטאַציע פאַר אַ נייעם מאַראַל־לישן און עטישן לעבנס־שטייגער. ליזע, וועלכע האָט פאַרגעטערט די נעמען פון העסיע העלפּמאַן און סאַפּיע גינזבורג (*), האָט אנדערש גאָר נישט געקענט טראַכטן.

(* סאַפּיע מיכיליאָוואַ גינזבורג איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1865 אין אַ פּאַר־מעגלעכער ווילנער יידישער משפּחה. זי האָט זיך געלערנט אין גימנאַזיע און שפעטער אַוועקגעפאַרן די פעטערבורג, וווּ זי איז אָנגעקומען אויף די קורסן פאַר אַקשערקעס. אין אָנהויב פון די 80קער יאָרן, דאָס הייסט ווען זי איז אַלט געווען 17—18 יאָר, איז זי געווען זייער אַקטיוו ביים אַרגאַניזירן מיליטערישע קרייזלעך פון נאַראַדאָוואַלצעס. איר פּערזענלעכער חן און איר פּלאַמיקער גלויבן זענען געווען אַזוי שטאַרק, אַז טראַץ דעם, וואָס זי איז געווען זייער יונג, איז איר געלונגען צו איבערצייגן און אַריינציען אין דער באַוועגונג אייניקע אָנגעזעענע ליטעראַטן און געלערנטע. אונטער די אומשטענדן פון דער ווילדסטער רעאַקציע זענען זיי מסכים געווען צוזאַמענצושטעלן סאַציאַל־פּאָליטישע פּראַגראַ־מען פאַר די דערמאָנטע מיליטערישע קרייזלעך און אַליין דאָרט האַלטן לעקציעס. אין דער זעלביקער צייט האָט סאַפּיע גינזבורג נישט אויפּגעהערט זיך אַליין ווייטער צו לערנען. אין די 80סטע יאָרן איז זי צוויי מאל אַוועקגעפאַרן קיין אויסלאַנד, וווּ זי האָט באַזוכט לעקציעס אין אוניווערסיטעטן. דאָרט האָט זי זיך דערנעענטערט צו דער רעוואַלוציאָנערער עמיגראַציע פון שווייץ און פון פּראַנקרייך. אַ באַזונדער גרויסע השפּעה האָט אויף איר געמאַכט פ. ל. לאַוּראָו. זי האָט באַשלאָסן זיך אומצוקערן קיין רוסלאַנד און אָנהויבן צו אַרבעטן אומלעגאַל אונטער אַן אַנדער נאָמען. זי האָט אָנגעהויבן צוריק אירע פּריערדיקע רעוואַלוציאָנערע טעטיקייט. אויף אַזאַ אָפּן איז זי געווען די לעצטע פון די אָנגעזעענע פּרויען־געשטאַלטן פון די נאַראַדאָוואַלצעס. אין 1889 איז זי געוואָרן אַרעסטירט אין די דרום־געגנטן פון רוסלאַנד. צוזאַמען מיט אלע אַנטי־לעבנער פון איר קרייזל איז זי איר בערגגעבן געוואָרן צום געריכט. אַ ספעציעלע סעסיע פון העכסטן סענאַט האָט אין נאָוועמבער 1890 איר פאַראַורטיילט צום טויט. טויט־שטראַף איז איר פאַרביטן געוואָרן אויף אייביקער קאַטאָרגע. מען האָט איר אַריינגעזעצט אין שליסלבורגער פעסטונג, וווּ זי איז זעכסן איינע אַליין, איזאָלירט פון אַלעמען און פון דער גאַנצער וועלט. אין 1891, ווען זי איז אַלט געווען סך־הכל 25 יאָר, איז זי באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. מיט אַ שטיקל גלאַז, וואָס איר איז געלונגען צו געפינען אין דער שליסלבורגער טורמע, האָט זי איבער־געשניטן איר בלוט־אַרטעריע. איר אַנדענק איז געווען הייליק צווישן די יידישע רעוואַלוציאָנערן אין דער צייט פון די ווילנער קרייזלעך. מען האָט איר געשטעלט אויף אַן ברעט מיט סאַפּיע פּעראָוסקאַ און העסע העלפּמאַן. (דעמאָקראַט).

זי איז געווען זיכער, אַז די אַרבעטער־מאַסן וועלן אויפנעמען אַזעלכע פּאָליטישע
לאַזונגען מיט דער זעלביקער התלהבות ווי זיי האָבן אויפגענומען די פּאָדערונגען
פאַר אַ קירצערן אַרבעטס־טאַג, אָדער פאַר העכערע שכירות.

ליזע האָט געהאַלטן, אַז עס איז נישט גענוג צו זאָגן אַן אַרבעטער, אַז ער
איז אַ שקלאָף. עס איז נייטיק אים אויפצוקלערן פאַרוואָס ער איז אַ שקלאָף און
ווי אזוי זיך צו באַפרייען פון שקלאָפּעריי.

ווען אין די צייטונגען האָט זיך באַוויון אַ דערקלערונג פון פינאַנץ־מיניסטער
וויטע, אַז „גאַט צו דאַנקען“, מיר האָבן נישט קיין אַרבעטער־פּראָבלעם אין רוסי־
לאַנד און איך האָב די נייע איבערגעלייענט פאַר ליזען, האָט זי תיכף באַשלאָסן, אַז:
— ס'איז אַן אויסגעצייכנטע געלעגנהייט צו רופן אַ פאַרוואַמלונג, כדי אויפ־
צוקלערן די נייטיקייט און וויכטיקייט צו פירן אַ פּאָליטישן קאַמף קעגן דער
רעגירונג. זי האָט אַ פרעג געטון: איר שטימט אייך?

עס פאַרשטייט זיך, אַז איך בין געווען מסכים. אויפן אָרט האָבן מיר באַשלאָסן
ווען און וווּ צוזאַמענרופן עטלעכע צענדליק אַרבעטער, כדי באַהאַנדלען די פּראַגע
צי עס איז דאָ אַן אַרבעטער־פּראָבלעם אין רוסיאַנד, און פאַרוואָס די רעגירונג
טענהט אַז ס'איז נישטאַ.

ליזע האָט שטאַרק געהאַלטן פון דעם כלל, אַז נישט דער מענטש איז געשאַפן
געוואָרן פאַר דעם שבת, נאָר דער שבת פאַר דעם מענטש. שבת איז טאַקע געווען
איר אַפּר־טאַג. אַלע ענינים פון וואַרשטאַט זענען אָפּגעשלאָסן געוואָרן פרייטיק
נאָך זון־אונטערגאַנג. די דירה האָט באַקומען אַ יום־טובדיקן אויסזען. אַ ריינער
טישטעך האָט באַדעקט דעם טיש. אַן אויסגעוואַשענע און אין אירע שבתדיקע
מלבושים האָט ליזע אויך אויסגעזען יום־טובדיק. ליזעס שבת איז אָבער געפייערט
געוואָרן אַן רעליגיעזע צערעמאָניעס. לויט אַ פעסטגעשטעלטער טראַדיציע איז
דער שבת באַנוצט געוואָרן פאַר קאָנספּיראַטיווע באַגעגענישן און פאַרוואַמלונגען,
פאַר ליענען אומלעגאַלע ליטעראַטור און ביכער.

חיץ שניידעריי און געזעלשאַפטלעכע פליכטן, האָט ליזע נאָך געדאַרפט
זאָרגן וועגן דער הויז, וועגן איר אייגענער באַלעבאַטישקייט. קיין דינסטמיידל
האָט זי נישט געהאַט. מאַלצייטן האָט זי געגרייט נישט נאָר פאַר זיך און פאַר
אַלטערן, נאָר זייער אָפט אויך פאַר אַנגעקומענע פון דער פרעמד בערשטער, פאַר
חברים און פאַר אַנטיילנעמער פון קאָנספּיראַטיווע באַראַטונגען, כדי זיי זאָלן
נישט גיין אין אַ רעסטאָראַן. זי האָט קיינמאָל נישט געמאַכט קיין וועזן, וואָס
צו עסן, ברויט מיט קעז אָדער מיט הערינג אינאַוונט, זופ און פלייש בעת מיטיק.

איז געווען אַ מאַלצייט. עס איז געווען שווער צו פאַרשטיין וווּ ליזע געפינט צייט און ווי אזוי זי ספּראַוועט זיך מיט דאָס אַלץ. דער אמת איז, אַז נישט זעלטן האָט זי אַוועקגענומען צייט פון איר שלאָף.

אין אַלע אַרבעטן און באַראַטונגען האָט אַלטער אויך אַנטייל גענומען, אָבער ער האָט געשפּילט די צווייטע פּידל. ער פּלעגט זעלטן רייַדן אויף די „סכאַדקעס“. עס האָבן אים געפּעלט רעדנערישע פעיקייַטן. אָבער אין דער „אַנפּירונג“, וואָס איז באַשטאַנען פון זעקס אָדער אַכט מענטשן, פּלעגט אַלטער זיך באַטייליקן אין די דיסקוסיעס און אויסדריקן זיינע געדאַנקען קורץ און זאַכלעך. אַמאָל פּלעגט ער נישט זיין מסכים מיט ליזען. ער האָט יעדן ענין גרינטלעך אַדורכגעטראַכט. מיר אַלע האָבן פאַר אים געהאַט דעם גרעסטן דרך-אַרץ. דאָך, נישט ווי פאַר ליזען...

ליזע האָט געוויסט, אַז איך הייס לעאַן, לויט דעם ווילנער נוסח, „לעאַנטשיק“. לשם קאַנספּיראַציע האָט זי אָבער פאַרגעשלאָגן, אַז מייַן נאָמען זאָל זיין „טאַדּרעס“. אויף מייַן פּראָגע — פאַרוואָס טאַדּרעס? האָט זי געענטפּערט: וואָס איז דער אונטערשייד? בין איך פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ „טאַדּרעס“ נישט נאָר פאַר די בערשטער נאָר אויך פאַר אַ סך קאָווער אַרבעטער, וואָס האָבן אַנטייל גענומען אין אונדזערע מאַסן-פאַרזאַמלונגען, וווּ איך פּלעג אַרויסטרעטן. סוף-כל-סוף, כדי אויסצומיידן מיספּאַרשטענדענישן, האָט ליזע אויך אָנגעהויבן מיך רופן „טאַדּרעס“ אַפילו אין אונדזערע „ענגע“ קרייַזן. איך אַליין האָב זיך נישט צוגעווינט צום פּסעוודאָנים. אָבער „טאַדּרעס“ פון די אַרבעטער-פאַרזאַמלונגען, וואָס האָט גע- האַלטן און אָפּגעהיט די פאַרבינדונגען מיט די בערשטער, איז ליזען געוואָרן נענטער איידער דער ווילנער לעאַן.

**

אין שייכות מיט ליזען, דערמאָן איך זיך וועגן איינעם, וועמען עס איז געווען באַשערט באַרימט צו ווערן איבער דער גאַרער וועלט, וועמענס נאָמען האָט אָנגעוואָרפן אַ מורא אויף מיליאָנען מענטשן. איך האָב אין זינען פעליקס דזשערדזשינסקי, דעם פאַרזיצער פון יענער באַלשעוויסטישער איינריכטונג פאַר דער באַשיצונג פון דער רעוואָלוציע, וואָס איז באַקאַנט אונטער דעם העסלעכן נאָמען „טשרעוויטשיקאַ“.

אַ מעשה וועגן דזשערדזשינסקי אין שייכות מיט ליזען און אַלטערן קען אויסקוקן אויסטערליש. דער עולם ווייסט זיינע מעשים זינט דער קאָמוניסטישער

איבערקערעניש אין יאָר 1917. וואָס איך גיי דאָ דערציילן האָט אָבער צו דעם פּעריאָד נישט קיין שייכות.

פעליקס דזשערדזשינסקין האָב איך איינמאָל געבראַכט צו ליזען און אַלטערן. ער איז דאָן געווען 17 אָדער 18 יאָר אַלט. אויף זיינע באַקן האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן די ערשטע האָר. ער איז געווען באַשיידן, שעמעוודיק, טראַץ זיין איבער-געטריבענער „קאָנספּיראַציע“, פּלעגט ער זיך וואַרפן אין די אויגן מיט זיין גראַבן שטעקן, הויכע שטיוול, מיט זיינע בלויע ברילן און בכלל מיט זיין גאַנצער געשטאַלט פון אַן אומדערפאַרענעם, נאַיוון פאַרשווערער. קיינער פון אונדז האָט זיך נישט אַזוי געוואַרפן אין די אויגן ווי דער דעמאָלסטיקער פעליקס. ער האָט מיר געהאַלפן אויסצוקלייבן און קויפן אַ בעט, וואָס מיר ביידע האָבן געשלעפּט איבער דער גאַנצער שטאָט. אַגב, האָט ער איינגעטענהט מיט מיר, אַז מען קען און מען דאַרף שלאָפן אַן אַ שעניק. אָבער ווען ער האָט מיר שפּעטער באַגעגנט אין גאַס האָט ער מיר אויסגעמיטן, פונקט ווי ער וואַלט מיר קיינמאָל נישט געקענט. פאַרענטפּערט האָט ער זיך, אַז שפּיאָנען האָבן אים נאַכגעפּאַלגט...

דזשערדזשינסקי, פונקט ווי איך, איז געקומען פון ווילנע קיין קאָוונע מיט אינסטרוקציעס צו פירן די אַרבעט קודם-כל צווישן די פאַבריק-אַרבעטער, אָכער אויסשליסלעך צווישן קריסטלעכע, ד"ה, צווישן פּאַליאַקן און ליטווינער. ער איז געקומען קיין קאָוונע נאָך פאַר מיר. מיר האָבן זיך געטראָפן אַדאַנק אינסטרוקציעס פון ווילנע און מיר זענען געוואָרן פריינט. איך געדענק מיט וואָס פאַר אַ שטאַלץ ער האָט מיר געוויזן די ערשטע פּראַקלאַמאַציע געדרוקט אין ליטוויש, וואָס האָט פּאָפּולאַריזירט די סאָציאַל-דעמאָקראַטישע פּראָגראַם. ער האָט געבעטן איך זאָל אים באַקענען מיט אייניקע יידישע אַרבעטער, וואָס קענען גוט די הלכה פון קאָנספּיראַציע. ער האָט געוואַלט האָבן אין שטאָט אַ זיכערן קאָנטאַקט. מחוץ זיין קרייז פון פּאַליאַקן און ליטווינער. צוליב דער בקשה האָב איך אים געבראַכט צו ליזען.

ס'איז געווען אַ שבת. ליזעס וווינונג איז געווען צוגעראַמט. זי מיט אַלטערן זענען געווען אין אַ געהויבענער שטימונג, פריי פון אַרבעט און די טאַג-טעגלעכע דאגות. מיין גאַסט און די באַלעבאַטים האָבן געפירט אַ געמיטלעכן שמועס. ליזע האָט זיך באַמיט אויסצוגעפינען ביי דזשערדזשינסקין דעם צושטאַנד פון דער באַוועגונג צווישן די פּאַליאַקן און ליטווינער, הגם עס איז געווען קענטיק, אַז זי איז אַליין גוט אינפּאַרמירט. זי האָט זיך נאַכגעפּרעגט וועגן פּאַליאַקן, וועלכע זי האָט געקענט אין קאָוונע פון נחם צייטן, טוער, וואָס זענען אַרעסטירט געוואָרן.

2. בערונשטיין

איידער דזשערדזשינסקי איז געקומען קיין קאוונע. זי האט אים געפרעגט צי די פוילישע און די ליטווישע אַרבעטער זענען אינפֿאַרמירט וועגן דער ייִדישער אַרבעטער-באַוועגונג. זי האָט געהאַלטן, אַז וויסן איינע פֿון די אַנדערע, איז אין די אינטערעסן פֿון דער באַוועגונג, אַז עס איז נוצלעך איינצושטעלן אַ פֿאַרבינדונג צווישן די פֿאַרשידענע אַרגאַניזאַציעס. זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אַז ליעזע האָט גאַנץ גוט געוואָסט, וואָס פֿאַר אַ גרייסע מניעה פֿאַר אַזאַ פֿאַרבינדונג עס איז די שפּראַך-פּראָגע. בעת דעם געשפּרעך האָט דזשערדזשינסקי נאָכאַמאַל אַנטוויקלט זיינע געדאַנקען וועגן דער נייטיקייט צו „רעוואָלוציאַניזירן“ די אַרבעטער-באַוועגונג. ער האָט געהאַלטן, אַז מיר דאַרפֿן פֿירן אַ דירעקטן קאַמף קעגן דער פֿאַליציי-„אַכראַנע“, אַז מיר דאַרפֿן שטעלן אַ באַוואָפֿנטן ווידערשטאַנד בעת אַן אַרעסט און פֿאַרזוכן אַפּצושלאָגן אַרעסטירטע. ער האָט פֿאַרגעשלאָגן צו באַשטראַפֿן שפּיאַנען און אַרגאַניזירן דאָס אַנטלויפֿן פֿון טורמעס, ווי דאָס האָבן געטון די „נאַראַדאַ-וואַלצעס“. ער האָט נערוועזן שפּאַצירט איבערן צימער, זיינע ווערטער האָבן געקלונגען ערנסט, זיין פֿלאַמענדיקער טעמפּעראַמענט איז אונדז געווען סימפּאַטיש, בפרט אַז עס האָט זיך געפֿילט, אַז ער איז גרייט צו טון אַליין וואָס ער פֿרעדיקט פֿאַר אַנדערע.

ליעזע און אַלטער האָבן געמאַכט אַ טיפֿן איינדרוק אויף דזשערדזשינסקי, אַדאַנק זייער ערנסטקייט און פּעסטע איבערצייגונגען.

ווען מיר זענען שוין געווען אין דרויסן האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער וואַלט נישט געקענט מיר אַריינפֿירן אַזוי ווי איך האָב דאָס געטון, צו איינעם פֿון די בעסטע און געטרייסטע קריסטלעכע אַרבעטער...

אויף מיין פּראָגע — פֿאַרוואָס? האָט ער געענטפֿערט: וויל דו ביסט אַ ייד! אַפֿילו די בעסטע פֿון זיי האָבן נאָך נישט באַזיגט אין זיך דעם אַנטיסעמיטיזם. איך האָב אים דאָן געפרעגט: — באַקעמפֿן נישט אייערע אַגיטאַטאָרן דעם אַנטיסעמיטיזם?

דזשערדזשינסקי האָט געענטפֿערט:

— געוויס, מיר קעמפֿן, עס איז אַבער אַ שווערע און ווייט נישט דאַנקבאַרע מלאַכה. כדי צו זיין דערפֿאַלגרייך אין אונדזער מאַסן-אַגיטאַציע מוזן מיר אויס-מיידן געוויסע פּראָגן...

איך האָב אים געזאָגט, אַז איך וועל אים מיטנעמען צו אונדזער אַ מאַסן-„סכאַדקע“, וווּ ער וואַלט געקענט אַרויסטרעטן. — וועלן זיי מיר פֿאַרשטיין? — האָט ער געפרעגט.

ערשטע שפראצונגען

איך האָב געענטפערט: — פאַרשטיין וועט מען דיר; אייניקע מער, אַנדערע ווינציקער. קיינער אָבער וועט נישט האָבן קעגן דיין רעדן, נאָר דערפאַר ווייל דו ביסט נישט קיין ייד. קיינער וועט זיך פון דיר נישט אָפקערן, פאַרקערט, זיי וועלן אַרויסווייזן צו דיר אַ וואַרעמען געפיל, זיי וועלן באַטראַכטן דיין אַנוועזנהייט אַלס אַן אויסדרוק פון יענער פראַלעטאַרישער סאָלידאַריטעט, וואָס מיר פּרעדיקן שטענדיק.

ער האָט מיט מיר איינגעשטימט, אַז אייגנטלעך האַנדלט זיך נישט אין דעם באַוווּסטזיין. וויכטיק איז, וואָס מיר האָבן קיינמאָל נישט אַנגערעייצט אונדזערע אַרבעטער קעגן פּאַליאַקן אָדער ליטווינער. וויכטיק איז וואָס די ייִדישע אַרבעטער האָבן אַנגענומען דעם סאָציאַליזם ווי אַ באַפרייאַונג פון שקלאַפּעריי, אַן אונטערשייד פון נאַציאָנאַלער אָדער רעליגיעזער אַנגעהערדיקייט. בעת אונדזערע ווייטערדיקע באַגעגענישן, באַזונדערס נאָך דעם ווי ער איז באַקאַנט געוואָרן מיט אייניקע פון „אונדזערע“ אַרבעטער, פלעגט דזשערדזשינסקי זיך באַקלאַגן, אַז די גרעסטע שטערונג אין זיין פּראָפּאַגאַנדע-אַרבעט איז שיכרות און קולטורלאַזיקייט.

— בראַנפן איז דער גרעסטער שונא פון אונדזער באַוועגונג, אַ שונא פון אונדזער קאַנספּיראַציע, האָט ער זיך באַקלאַגט.

איין מאָל האָט דזשערדזשינסקי צו מיר אַ זאָג געטון:

— איך בין גאַרנישט זיכער, אַז איך וועל אַמאָל נישט טרעפן איינעם פון אונדזערע בעסטע און באַוווּסטזיניקסטע אַרבעטער אַ שיכורן אין דער געזעלשאַפּט פון אַ שיכורן זשאַנדאַר, וואָס האָט זיך אפשר פאַרשטעלט פאַר אַ שיכורן, כדי אַרויסצוקריגן אינפאַרמאַציעס פון דעם אַרבעטער...

דער יונגער דזשערדזשינסקי האָט מיט ווייטיק און צאַרן גערעדט וועגן דער אויסגעלאַסנקייט, די שיכרות, די געשלעגן און מערדערייען צווישן די אַרבע-טער. ער האָט מיר דערציילט ווי ברוטאַל זיי שלאַגן זייערע ווייבער, ווי שווער עס איז אויסצוואַרצלען די חיהשקייט אפילו ביי די שוין אַגטירטע פּוילישע און ליטווישע אַרבעטער.

דזשערדזשינסקי האָט אַלע מאָל אונטערגעשטראַכן, אַז ביי יידן באַגעגנט מען נישט אַזאַ פאַרדאַרבנקייט, אַז ביי אונדז, ייִדישע פּראָפּאַגאַנדיסטן און אַגאַטאַ-טאַרן, גייט אַלץ צו גרינגער, אַז מיר האָבן פאַר זיך אַ גינסטיקערן און פּרוכטבאַרן באַדן...

אינמאָל, בעת דזשערדזשינסקי איז געקומען צו מיר, האָט ער זיך אומגעקערט צו זיין באַליבטער טעמע וועגן „רעוואָלוציאָנערן ווידערשטאַנד“. אַרויסציענדיק

ל. בערנשטיין

פון קעשענע אַ רעוואָלווער, האָט ער אים געגלעט מיט דער האַנט און געזאָגט:
— פאַר אַ רעוואָלווער דאַרף מען נישט מורא האָבן. סאַציאַל־דעמאָקראַטן
דאַרף אַלע זיין באַוואַפנט...

קינער פון „אונדזערע“ האָט נישט געהאַט קיין רעוואָלווער.
ס'קען זיין, אַז אין אַזאַ זשעסט איז שוין געווען אַן אַנזאָג, אַז דזשערדזשינסקי
וועט ווערן דער פירער פון דער „טשרעזוויטשיקאַ“. דעמאָלט אָבער איז פעליקס
געווען אונדזער אַלעמענס ליבלינג.

**

איך בין געוואָרן אַרעסטירט. נאָך מיין באַפרייאַונג בין איך געקומען צוריק
קיין קאָוונע אונטער „פּאָליציי אויפזיכט“. עטלעכע חדשים נאָך מיין אַרעסט האָט
מען אויך דזשערדזשינסקיין אַרעסטירט. פאַר זיין אַרעסט האָט ער עטלעכע מאָל
באַזוכט ליזען און אַלטערן און זיך געטראָפן ביי זיי מיט „אונדזערע“ אַרבעטער.
געטריי זיין פּראַגראַם, האָט פעליקס באַשלאָסן אַנטלויפן פון טורמע, וועגן
וואָס ער האָט אונדז געלאָזט וויסן. די ידיעה האָב איך תיכף איבערגעגעבן ליזען
און אַלטערן. עס איז נייטיק געווען איינצושטעלן אַ סיסטעמאַטישן און זיכערן
קאָנטאַקט מיט דער טורמע. געהאַלפן האָט אונדז ליזעס אַ פריינדיגע, אַ קליינע
קרעמערקע, וועלכע האָט נישט גענומען קיין דירעקטן אַנטייל אין אונדזער באַווע-
גונג. אָבער מיט אירע געפילן און סענטימענטן איז זי געווען מיט אונדז. איר
נאָמען, אויב איך מאַך נישט קיין טעות, איז געווען אַלטע. איר שפּיז־קרעמל
האָט זיך געפונען אין אַ ווייניק־באַווינטער גאַס, און קונדן האָט זי אויך געהאַט
נישט קיין סך. דאָרט האָב איך איינגעאַרדנט איינעם פון אונדזערע קאָנספּיראַטיווע
פּונקטן.

אַ טורמע־אויפזעער (טורעמני־נאָדזיראַטעל) איז געווען אַלטעס אַ קונד. זי
האָט אים אָנגעהויבן אויספרעגן וועגן פּאָליטישע אַרעסטירטע. איר אויסרייד איז
געווען, אַז אַ סימפּאַטישער יונגער פּאָליאַק, וואָס פלעגט ביי איר קויפן פּראָדוקטן,
איז פלוצלינג פאַרשוונדן. זי האָט זיך דערוויסט, אַז מען האָט אים אַרעסטירט.
די יונגע און קלוגע אַלטע האָט פאַרשטאַנען ווי צו געווינען דעם צוטרוי פון
טורמע־אויפזעער. זי האָט קודם־כל אים פאַרקויפט אַלצדינג שפּאַט־ביליק. הכלל
— זי האָט אים דערנענטערט צו זיך און טאַקע געווינען זיין צוטרוי. זי האָט
אים צוגעזאָגט גוט צו באַלוינען פאַר איבערגעבן פעליקסן אַ צעטעלע. דער
אויפזעער איז מסכים געווען, אויף דעם וועג איז אונדז געלונגען איינצושטעלן

ערשטע שפראך צונגען

א רעגולערע קארעספאנדענץ מיט דזשערדזשינסקין, און צוגרייטן זיין אנטלויפן. ליזע האט אין דעם גאנצן ענין גענומען אן אקטיוון אנטהאלט. ליידער האט זיך דער פלאן נישט איינגעגעבן. אין דעם טאג ווען מיר האבן פארענדיקט אלע אונדזערע צוגרייטונגען, ווען אונדזערע פאטרוילן האבן פארגומען זייערע פאסטנס און ס'איז צוגעגרייט געווארן א באהעלטעניש וווּ צו ברענגען דעם אנטלאפענעם. איז פעליקסן נישט געלונגען, ווי עס איז געווען אפגערעדט, ארויפצוקלעטערן אויף דער וואנט פון טורמע. פאר ליזען מיט אלטערן איז דער דורכפאל געווען די גרעסטע אנטוישונג*.)

**
*

איך האב שוין דערמאנט, אז די פארשפרייטונג פון אומלעגאלע ליטעראטור צווישן די ארבעטער איז געווען אונטער ליזעס אויפזיכט. דער סקלאד מיט ליטעראטור איז געווען אין מיין רשות. איך פלעג אים האלטן אין עטלעכע פלעצער: ביי אלטע די קרעמערקע, ביי דער טאכטער פון א רייכן קאוונער פרייך, און ביי א לערער פון דער קאוונער פרויען-גימנאזיע. די בראשורן, דער עיקר די יידישע, וועלכע ליזע האט באדארפט, האט זי אליין, מיט דער הילף פון איינעם פון „אונדזערע“ ארבעטער, באהאלטן אין א בית-המדרש, וווּ קיינעם וואלט נישט איינגעפאלן זיי צו זוכן.

ליזע איז געווען זייער געאכטעט צווישן דער אינטעליגענץ און צווישן די ארבעטער. אין די אנפירנדיקע קרייזן פון ווילנע, האט מען איר גוט געקענט און געשעצט ווי א וויכטיקע טוערין אין דער באוועגונג

בעת מיינע אנדערטהאלבן יאר פון פאליציי-אויפזיכט אין קאוונע זענען געקומען צו א סוף, האב איך פארלאזט די שטאט. ליזען און אלטערן האב איך איבערגעגעבן מיינע פארבינדונגען און מיינע פונקציעס אין דער באוועגונג. צוויי אדער דריי יאר פלעג איך נאך באקומען ידיעות וועגן זיי. על פי נס איז זיי געלונגען זיך אויסצוהיטן פון די זשאנדארמען און אומגעשטערט אנפירן מיט אונדזער „ארבעט“.

צוליב דער באוועגונג האט ליזע א געוויסע צייט אויסגעמיטן צו האבן קינדער. וועגן דעם צי רעוואלוציאנערן דארפן האבן קינדער, האט ליזע אפט

* עס איז נייטיק צו פארצייכענען, אז קיין איין פאליאק אדער ליטווינער האט נישט אנטהאלט גענומען אין דעם נישט איינגעגעבענעם פלאן.

2. בערונשטיין

דיסקוטקרט מיט מיר און מיט אנדערע. שפעטער אָבער איז ביי זיי געבוירן געוואָרן אַ קינד, וואָס האָט זיי פאַרשאַפט אַ סך פרייד.

ליזע און אַלטער זענען געווען זייער מזלדיק, וואָס אָנבאַלאַנגט אַרעסטן סוף-כל-סוף האָבן זיי אָבער אויך געטיילט דעם גורל פון אַלע אנדערע פּיאָנערן פון אונדזער באַוועגונג. מען האָט זיי אַרעסטירט און פאַרשיקט קיין סיביר.

בעת איך בין אָפּגעפאַרן פון קאָוונע האָבן זיי מיר געגעבן אַ בערשטל אַלס אַן אַנדענק. די מתנה האָב איך אָפּגעהיט ווי איינע פון מיינע טייערסטע זאַכן און אַ נאָמען געגעבן „ליזעס בערשטל“.

ליזעס און אַלטערס פאַמיליע-נאָמען האָב איך קיינמאַל נישט געוואָסט. אַלנפאַלס ווייס איך אים נישט. מעגלעך, אַז אין בונדישן אַרכיוו איז געבליבן אַן אַנדענק פון זיי און אפשר אויך ביאָגראַפישע ידיעות וועגן זיי. איך האָב בלויז געוואָלט איבערגעבן מיינע זכרונות וועגן צוויי זעלטענע געשטאַלטן, וועגן צוויי אַרבעטער-פּיאָנערן, כדי מיינע דערינערונגען וועגן זיי זאָלן נישט פאַרשווינדן צוזאַמען מיט מיר.

אברהם דער בערשטער און דער „בערשטער־בונד“

צווישן די אַרבעטער־פּיאָנערן, מיט וועלכע מיר איז אויסגעקומען צו זיין פאַרבונדן, מיט וועלכע איך בין געווען אינטיים באַפריינדעט, האָט זיך אויסגעטיילט דער זייער באַגאַבטער אַברהם דער בערשטער. איך האָב זיך מיט אים באַקענט קורץ פאַר מיין אָפּפאַרן פון קאַוונע. פון אים האָב איך זיך דערוואַסט אַלע איינצל־הייטן וועגן דער לאַגע פון די בערשטער און וועגן זייער באַוועגונג, וועלכע האָט מיך שטאַרק אינטערעסירט. אַברהם האָט נאָך דעמאָלט געאַרבעט אין אַ וואַרשטאַט. אָבער די באַלעבאַטיים, וואָס האָבן געגרינדעט אַ פאַרבאַנד נאָך איידער די בערשטער־אַרבעטער האָבן זיך אַרגאַניזירט אין אַ פאַריין, האָבן באַקאָטירט אַברהמען. זיי האָבן געטענהט, אַז ער אַרגאַניזירט בונטן און שטרייקן, אַז ער איז משפּיע די בערשטער צו גרינדן אַ פאַריין.

מיר איז נישט באַקאַנט אַברהמס אָפּשטאַמונג. איך מיין אַז ער שטאַמט פון אַ זייער אַרעמער משפּחה. דער בערשטער־פּאַך, קאַנצענטרירט אין קליינע שטעט־לעך ווי פּאַניעוועזש, ווילקאַווישקי, ווערזשבאַלאָוואַ און אַנדערע, פלעגט ווערבירן זיינע אַרבעטער פון די אַרעמסטע שיכטן. די מלאכה איז געווען אַ שווערע, דער לויז נידעריק, און די אַרבעטס־באַדינגונגען אויסערגעוויינלעך שלעכטע. אַברהם איז געווען אַ בקי אין תורה, האָט גוט געקענט עברי און האָט וואַרשיינלעך דורכגעמאַכט אַ גוטע שול. איך ווייס נישט ווען און ווי אַזוי. עס קען זיין אַז ער איז געווען אַ ישיבה־בחור און איז געזעסן טעג און נעכט אין בית־המדרש ביי דער גמרא. דער אָנגעזאַמלטער וויסן און זיין בילדונג האָבן אים פיל געהאַלפן צו באַהערשן יענע קעגנשטאַנדן, וואָס מיר פלעגן אַדורכגיין אין אונדזערע

ל. בערנשטיין

„קרייזלעך“. ער האָט געקענט ליענען רוסיש און זיך באַנוצן אָפט מיט רוסישע ביכער. עס איז כדאי צו פאַרצייכענען, אַז ישיבה־בחורים און בכלל גמרא־לערנער, ווי נאָך זיי האָבן פאַרלאָזט דעם בית־המדרש און זענען געקומען אין באַרירונג מיט דער באַוועגונג, פלעגן זיך זייער שנעל אַריענטירן אין די וועלט־לעכע קעגנשטאַנדן. דער מוח האָט ביי זיי גוט געאַרבעט און גיך באַנומען די וועלטלעכע לימודים. זייערע גייסטיקע פעיקייטן האָבן געשטאַמט פון בית־המדרש־בענקל און פון די גמרא־בלעטער.

אַברהם קאַפּ איז אויך געווען גוט „צוגעגרייט“. ער איז געווען פון דער נאַטור אַ פעיקער און אַן אינטעליגענטער, אָבער די באַוועגונג האָט אַלע זיינע אינטערעסן פאַרקערפערט אין אַן אַנדער ריכטונג.

אַברהם האָט נישט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ בעל־מלאכה, וואָס פאַר־נעמט זיך מיט שווערער, פיזישער אַרבעט. אַז ער האָט שווער געהאַרעוועט האָבן עדות געזאָגט בלויז זיינע אייזן־שטאַרקע, מיט דיקע אָדערן דורכגעוועבטע הענט. ער האָט פאַרמאַגט אַן איידעלן פנים, כמעט בלוטלאָזע ליפן און שיינענדיקע, פאַרטרימטע אויגן, און וועלכע עס האָט זיך ווי אויסבאַהאַלטן אַ טיפער טרויער. עטוואָס העכער פון מיטעלן וווקס, איז ער געווען דאַר, אָביסל איינגעבויגן און זיך געהאַלטן זייער ציכטיק, מען האָט לייכט געקענט זען, אַז ער לייגט אַכט אויף דער ריינקייט פון זיינע בגדים, הגם זיי זענען שטאַרק פאַרעלטערט. גערעדט האָט ער שטיל, געלאָסן, וואָס האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט דעם איינדרוק פון זיינע מאַנירן. ער איז געווען פאַרזיכטיק מיט זשעסטיקולאַציעס אָדער אויסדרוקן. געלאַכט האָט ער זייער זעלטן. אַן אומצופרידענער, אָדער ווען עס האָט אים עפעס פאַרדראָסן, פלעגט ער בלאַס ווערן. ווען עס האָט אים עפעס הנאה געטון האָט ער ליבלעך געשמייכלט.

די באַלעבאַטיים, ווי איך האָב שוין דערמאַנט, האָבן אים באַיקאַטירט. אייגנט־לעך איז זייער באַיקאַט געווען כמעט ווי נישט נייטיק. ער וואַלט סיי ווי נישט געהאַט קיין צייט צו אַרבעטן, ווייל ער איז כסדר אַרומגעפאַרן פון שטאָט צו שטאָט אין שליחות פון דער באַוועגונג. ער איז וואַרשיינלעך געווען אין רוסלאַנד דער ערשטער פּראָפעסיאָנאַל, וואָס די אַרבעטער־באַוועגונג האָט באַשעפטיקט. דער בערשטער־בונד איז געווען דער ערשטער אמתער פּראָפעסיאָנעלער פאַרייז אין רוסלאַנד, וואָס האָט פאַראייניקט אַלע אַרבעטער פון דעם זעלביקן פאַך, צעשפרייטע אין פאַרשיידענע שטעט און שטעטלעך. דער הויפט אַרגאַניזאַטאָר פון פּראָפעסיאָנעלן פאַרייז איז געווען אַברהם. עס פאַרשטייט זיך אַז עקזיסטירט

ערשטע שפראך צונגען

האָט דער פאָררין אומלעגאַל, אַז אָנגעהעריקייט צו אים איז געווען פאַרבונדן מיט דער געפאָר צו ווערן פאַרפאַלגט, אַרעסטירט און פאַרשפּאַרט אין טורמע. פּונ-דעסטוועגן האָט אַברהם טעטיקייט באַוווּן צוצוציען צום פּאַררין און אַרגאַניזירן די מערהייט בערשטער-אַרבעטער פון פּוילן און ליטע. די בערשטער האָבן אין יעדער שטאַט געהאַט אַן אייגענע אַהדות-קאַסע. אַבער אַ געוויסער פּראָצענט פון די אַפּאַצאָלונגען אין דער קאַסע איז אַפּגעגעבן געוואָרן אין דער פאַראייניקטע אַדער צענטראַלער קאַסע פון אַלע בערשטער, כדי צו דעקן אַלגעמיינע אַרגאַני-זאַציאָנעלע אויסגאַבן, איינגעשלאַסן דעם געהאַלט פון אַברהמען. נישט האָבנדיק קיין אַנדערע מיטלען צום לעבן, האָט אַברהם נישט געקענט זיך אַפּזאָגן פון געהאַלט, אַבער ער האָט געשפּאַרט יעדן גראַשן. ער האָט באַשרענקט זיינע אויס-גאַבן ביז צום מינימום. ער האָט זיך אַליין פאַרמשפּט אויף אַ הונגער-לעבן אין בוכשטעבלעכן זין פון וואָרט, און אַבסאָלוט גאַרנישט פאַרמאַגט. אויב ער האָט דאָך שטענדיק אויסגעווען ריין איז דאָס געווען נאָר דערפּאַר, וואָס צו אים פּלעגט זיך נישט קלעפּן קיין שמוץ. ער האָט געזאַרגט פאַר זיין אויסערלעכן אויסווען, אַפּילו ווען זיין אַנצוג איז געווען אַ לאַטע אויף אַ לאַטע. אַברהם איז בכלל געווען אַ ריינער, אַ פינקטלעכער, אַן אַרבעטסזאַמער.

**

אַברהם האָט אַפּילו נישט פאַרמאַגט אַן אייגענעם ווינקל. ער פּלעגט שלאָפּן אַ נאַכט דאָ, אַ נאַכט דאָרט, ביי בערשטער-אַרבעטער, אין אַן אַכסניא אַדער אין אַ ביליקן האַטעל. עס האָט זעלטן פּאַסירט, אַז ער זאָל צוויי נעכט נאַכאַנאַנד שלאָפּן אין דער זעלבער בעט. בעת ער פּלעגט קומען קיין קאַוונע פּלעגט ליזע די שניידערקע באַזאָרגן אים אַן אָרט צו שלאָפּן ביי זיין אַדער ביי „באַקאַנטע“ אַרבעטער. „באַקאַנטע“ האָט אין אונדזער לשון באַטייט, אַז דער באַטרעפּנדיקער איז איינער פון „אונדזערע“, אַז ער געהערט צו אַ „קרייזל“ אַדער באַטייליקט זיך אין דער אַרגאַניזאַציע, אַז מען קען האָבן צוטרוי צו אים. ביסלעכווייז האָט דער וואָרט „באַקאַנטער“ באַקומען די זעלביקע באַטייטונג ווי דער וואָרט „חבר“, אַבער מען פּלעגט זיך מיט אים באַנוצן אין די מער זאָכעדיקע, אַלטעגלעכע געלעגנהייטן.

עס איז זייער וואַרשיינלעך, אַז ליזע פּלעגט אַפּילו פאַרריכטן אַברהם וועש, אַוועקגעבן צו וואָשן אַדער אַפּשר גאָו אַליין אויסגעוואָשן זיינע העמדער.

**

וועגן אברהמען קען מען באמת זאגן, אז ער איז געווען א העלדנמוטיקע פיגור, פול מיט פשטות, א העלד און א פגם. צו זיינע פונקציעס האָט געהערט אריבערברענגען פון אויסלאַנד אומלעגאַלע ליטעראַטור און פּאַנאַדערפירן די ליטעראַטור אין פאַרשידענע שטעט. די דאָזיקע אַרבעט האָט ער דערפילט איינפאַך, פשוט און אַן פּרעטענזיעס, פונקט ווי די פונקציע וואָלט נישט געווען פאַרבונדן מיט דער קלענסטער געפאַר, פונקט ווי ער זאָל ברענגען פון אויסלאַנד פאַר זיך אומשולדיקע שטוב־זאַכן. די אויסגאַבן פון שמוגלען און טראַנספּאָרט האָט ער דערפירט צו אַ מינימום. דאָס איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר אים. איך דערמאַן זיך אַזאַ פּאַל: ער האָט געדאַרפט אַוועקפירן ליטעראַטור און טינט פאַר דער דרוקעריי אין אַ געוויסער שטאַט. ער האָט אויסגעזעכנט ביז אַ גראַשן די רייזע־הוצאות און מיטגענומען מיט זיך דעם באַטרעף. צוליב קאַנספּיראַציע האָט ער געקויפט אַ באַן־בילעט נישט דירעקט צו דער שטאַט, נאָר ביז אַ פונקט, וווּ מען דאַרף בייטן דעם צוג. אויף יענער סטאַנציע האָט ער זיך אַרומגעזען, אַז ער האָט אַ טעות געהאַט אין חשבון, אַז אים פעלט פּופציק קאַפּיקעס צום באַן־בילעט כדי פאַרענדיקן די רייזע. וואָס טוט מען? ער וואָלט גערן פאַרקויפט עפעס פון זיינע אייגענע בגדים, אָבער די אומלעגאַלע ליטעראַטור איז נאָך געווען אַרומגעוויקלט אַרום זיין גוף. אַ זייגער אָדער אַנדערע ווערטפולע חפצים, וואָס לאָזן זיך פאַרקויפן, האָט ער נישט געהאַט. וואַרטן אויף דער סטאַנציע? אָבער — אויף וואָס, ווער וועט אים ברענגען די ישועה? חוץ דעם קען אַזאַ וואַרטן צוציען די אויפּמערקזאַמקייט פון דער סטאַנציע־זשאַנדאַרמערע. נאָך אַ לאַנגן ישוב־הדעת האָט אַברהם באַשלאָסן צו בעטן נדבות. ער האָט טאַקע אויסגע־שטרעקט די האַנט און אויסגעבעטלט ביי פאַרבייגייענדיקע יידן צו קאַפּיקע אָדער צוויי קאַפּיקעס, דערציילט זיי, אַז מען האָט ביי אים אַרויסגעגעבעט דעם טייטטער. עס איז אים אויסגעקומען צו איבערחזרן אַ סך מאָל די זעלבע אויסגעטראַכטע מעשה ביז ער האָט צוזאַמענגעקליבן דעם האַלבן רובל.

בעת ער האָט מיר דערציילט וועגן דעם האָט ער באַמערקט, אַז ער איז קיינמאַל נישט געווען עמעצן אַזוי דאַנקבאַר ווי יענעם יידן, וואָס האָט אים דערלייגט די לעצטע צוויי קאַפּיקעס. „אָבער ערשט ווען דער צוג האָט מיך אַוועקגעפירט פון יענער פאַרשלאַטענער סטאַנציע מיט דעם בילעט אין מיין קעשענע, האָב איך פרייער אַפּגעאַטעמט“, האָט ער פאַרענדיקט.

זיין אן געלט, ריכטיקער אן א גראַשן, איז פאַר אים געווען נאַרמאַל. עס האָט אים אויסגעפעלט אויף דאָס נייטיקסטע, אַפילו אויף אַ פעקל פאַפּיראַסן — ער איז געווען אַ לייַדנשאַפטלעכער רייכערער. האָט אַמאַל געטראָפּן אַז ער איז געבליבן אין אַן אומבאַקאַנט שטעטל אָן אַ פאַפּיראַס און אָן אַ גראַשן געלט. ער איז אַרומגעגאַנגען איבער די גאַסן און געטרוימט צו געפינען כאַטש פינף קאַפּי-קעס. פינף קאַפּיקעס, פינף קאַפּיקעס, האָט ער גערעדט צו זיך אַליין, ווי ער וואָלט געגלייבט זיי אַרויסצוכישפּן... געווען איז עס ווינטער צייט, מיט אַן אַראָפּגעלאַזטן קאַפּ האָט ער אַ לאַנגע צייט שפּאַצירט איינבייגנדיק זיך איבער אַ שטיקל גלאַז אָדער מעטאַל, וואָס האָט אים אויסגעזען צו זיין אַ מטבע. פינף קאַפּיקעס... פּלוצלינג האָט עפעס אַ גלאַנץ געטון. ער האָט זיך איינגעבויגן, צוגעפאַלן צו דער ערד און אַנגעטאַפּט אַן אמתע זילבערנע מטבע, צען קאַפּיקעס. „נו, גיי גלייב נישט אין מזל“, האָט ער צו מיר געזאָגט, נאָכן דערציילן וועגן דעם גליקלעכן צופאַל, וואָס האָט אים דערמעגלעכט צו קויפּן נישט נאַר אַ פעקל פאַפּיראַסן נאַר אויך אַ געשמאַקע בולקע.

איך האָב קיינמאַל נישט געהערט, אַז עמעצער זאָל האָבן אַ טענה צו אַברהמען, עמעצער זאָל זיך אויף אים באַקלאַגן אָדער זיין אומצופּרידן מיט אים. ער האָט געקענט אויסקומען מיט מענטשן, געוויסט ווי מיט זיי זיך צו באַגיין, קיינמאַל אַ מענטשן נישט באַליידיקט. ווען ער האָט זיך איבערצייגט, אַז יענער איז גערעכט, האָט ער גלייך מיט אים איינגעשטימט און זיך אונטערגעגעבן. איז אָבער געווען פאַרקערט, פּלעגט ער נישט אַפּטרעטן אויף אַ האָר פון זיין פּאַזיציע, אָבער אויסמיידן צו שאַפּן אַן איינדרוק, אַז ער פּילט זיך ווי אַ זיגער. איבערהויפּט האָט ער זיך אויסגעהיט פון מאַכן דעם צווייטן צו קליין-געלט, ער האָט אַלע מאָל פאַרלאַנגט, אַז מען זאָל אין אים רעספעקטירן דעם מענטש, פּונקט ווי ער רעספעקטירט דעם מענטש אין אַנדערע.

די באַוועגונג איז געווען ביי אברהמען אַן אַראָנאָישער טייל פון זיין וועזן. אין קאַמף פאַר בעסערע אַרבעט-באַדינגונגען פאַר די בערשטער האָט ער געפּוּעלט, אַז מאַטעריעלע און מאַראַלע פּאַדערונגען זאָלן פאַרנעמען אַ גלייכן אַרט. מען דאַרף צווינגען די באַלעבאַטים צו באַהאַנדלען די אַרבעטער ווי מענטשן, האָט ער געטענהט. אַזאַ צוגאַנג האָט שטאַרק אויפגעבראַכט די אַרבעטגעבער, וועלכע האָבן זיך געווערט קעגן אַן אַטענטאַט נישט נאַר אויף זייער קעשענע נאַר אויך

אויף זייער אויטאָריטעט. אַברעם האָט פאַרלאַנגט, אַז זיי זאָלן רעספּעקטירן די מענטשנווירדע פון זייערע אַרבעטער. אונטער זיין ווירקונג האָבן די בערשטער געפאָדערט בעסערע סאַניטאַרע באַדינגונגען אין די ווערקשטאַטן, אויסנוצנדיק דערצו אַפילו די פאַבריק-אינספּעקטאָרן.

מיר שיינט, אַז אַברעם האָט פאַרעפנטלעכט אַן אַרטיקל וועגן היגייענע אין דער אומלעגאַלער צייטונג פון די בערשטער, „דער וועקער“, וואָס איז פון אַנהייב ביזן סוף אויסגעפילט געוואָרן פון אים און מיר, ספּעציעל די ערשטע דריי נומערן. די אַלגעמיינע אַרטיקלען האָבן איך געשריבן. אַברעם האָט געמאַכט דער עיקר די כראָניק פון דער באַוועגונג. פאַר איין נומער, וואָס האָט געזאָלט דער-שיינען ערבֿ-פּסח, האָט ער אַנגעשריבן אַ געלונגענעם פעליעטאָן, וווּ ער האָט שאַרפּזיניק צוגעפאַסט די הגדה צו דעם קאַמף פון די בערשטער.

איך פלעג מיינע אַרטיקלען שרייבן אין רוסיש און אַברעם פלעגט זיי איבער-זעצן אויף ייִדיש. שפּעטער פלעגן מיר ליינען די איבערזעצונגען, זיין כראָניק און די קאָרעספּאָנדענציעס פון די פאַרשיידענע שטעטלעך. מיר האָבן געהאַט מיינונגס-פאַרשיידנהייטן אָבער קיינמאַל נישט קריגערייען, ווייל די אַרבעט איז אונדז ביידן געווען טייער און מיר האָבן געפילט די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר יעדן וואָרט.

איך מוז זיך אָבער מודה זיין, אַז אַברעם איז געווען פינקטלעכער און מער אויסגערעכנט ווי איך.

עס פלעגט טרעפן אַז אין דעם אָפּגערעדטן טאָג צו דער באַשטימטער שעה פלעגט ער קומען צו מיר און פרעגן:

— איר'ט אַנגעשריבן?

— ניין, נאָך נישט באַוווּזן צו פאַרענדיקן.

— וואָס הייסט נישט פאַרענדיקט?

זוך איך אַ תירוץ: — מען האָט מיר געשטערט, כ'האַב געהאַט אַן אַנדער ענין צו דערליידיקן...

אַברעם בלייבט זיצן אַן אומצופרידענער און קוקט אויף מיר מיט פאַרדרוס.

— מיר דאַרפן דאָך אוועקשיקן דעם מאַנוסקריפט! דער אָפּהאַלט איז נאָר

צוליב אייך! אין אַ פאַר טעג דאַרף שוין זיין פאַרטיק דער גאַנצער מאַטעריאַל פאַר דעם נומער. וואָס טוט מען? אפשר וועט איר איצט שרייבן, איר טוט דאָך

גאַרנישט...

— מיר דאַרפן דאָך באַטראַכטן...

— באטראכטן וועלן מיר אן אנדער מאָל. איך וועל זיך אַוועקזעצן און צוואַרטן.

אַברהם האָט אין ייִדיש איינגעטענהט מיט מיר אַזוי לאַנג ביז ער האָט סוף־כל־סוף מיך געצווונגען צו נעמען זיך פאַר דער פען. וואָרטנדיק ביז איך וועל פאַרענדיקן דעם אַרטיקל האָט ער דערוויל געלייענט אַ בוך. ווען מיר פלעגט זיך דאָך נישט איינגעבן צו פאַרענדיקן צו דער צייט, ביי אונדז איז געווען אַ מנהג נישט צו פאַרבלייבן ביז שפעט אינאַונט איינער ביים צווייטן, איז ער אָן חשק אַוועקגעגאַנגען, אָבער מיט תנאי, אַז מאָרגן אינדערפרי וועט ער קומען... ער איז טאַקע געקומען! ער אַליין האָט קיינמאַל נישט פאַרשפעטיקט. עס האָט נישט געטראָפֿן אַ נומער זאָל פאַרשפעטיקן צוליב אַברהמען. פינקטלעך און צו דער צייט צוגרייטן דעם מאַטעריאַל איז געווען זייער וויכטיק, ווייל די ערשטע נומערן „וועקער“ האָט מען געדרוקט אין אויסלאַנד, ווהיין מען האָט געדאַרפט צושטעלן די מאַנוסקריפטן דורך געהיימע וועגן*.)

**
*

מיט פופציק יאָר שפעטער, האָב איך נישט איינמאַל זיך פאַרטראַכט איבער אונדזער דעמאָלסטדיקער אַרבעט. אַברהם און איך האָבן געשריבן נישט סתם אין דער וועלט אַריין, נישט כדי זיך אַליין צופרידן צו שטעלן, אָדער ווייל מיר האָבן געוואַלט נעמען אויף זיך די פאַראַנטוואָרטלעכקייט און ריזיקירן מיט אונדזער פרייהייט. מיר זענען געטריבן געוואָרן דורך אַ כוח, וואָס איז געווען שטאַרקער פון אונדזער ווילן. טויזנטער אַרבעטער האָבן געלייענט אונדזערע אַרטיקלען אין „וועקער“, געגלויבט אין אונדזער געשריבן וואָרט, האָבן זיך אויפגעפירט און געהאַנדלט אין הסכּם מיט די געלייענטע אַנווייזונגען, ריזיקירט דערביי מיט זייער אייגענער פרייהייט, מיט זייער פליכט לגבי טאַטע־מאַמע, פרוי און קינדער, וועלכע וואַלטן אין פאַל פון אַן אַרעסט אָדער פאַרשיקונג, געווען די ערשטע קרבנות. טויזנטער מענטשן זענען צוזאַמען מיט אונדז געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אונדזער אַרבעט. וואָס האָב איך און אַברהם דעמאָלסט געוויסט? ווי ווייט האָט געגרייכט אונדזער וויסן, אויף וועלכן עס האָט זיך דאָן געשטיצט אונדזער פראָפּאַגאַנדע, אונדזער געדרוקט וואָרט? האָבן מיר געקענט מענטשן, זייער לעבן? איך

(* דזשאַן מיל, וועלכער האָט דעמאָלסט געוויינט אין אויסלאַנד, האָט אונדז געהאַלפֿן איינצואַרדענען, אַז דער „וועקער“ זאָל געדרוקט ווערן אין אויסלאַנד.)

2. בערנשטיין

אליין בין נאך געווען א מינדעריעריקער. מיר האבן אפילו נישט געהאט מיט וועמען זיך אן עצה האלטן, איינעם מיט מער דערפארונג וואס זאל קענען אונדז אויפקלערן אונדזערע פעלערן און טעותן. מיר זענען געווען די ריכטער איבער אונדזער אייגענער ארבעט. מיר האבן געהאט א טיפן גלויבן, וואס האט אויסגעפילט אונדזער גאנצן לעבן. מיר האבן נישט געצוויפלט אין דער ריכטיקייט פון אונדזערע דעמאלסטדיקע האנדלונגען. מיר האבן זיך געפילט ווי א טייל פון א שטראם, וואס האט אונדז אלעמען געטראגן און מיטגעריסן. מיר זענען געווען איבערצייגט, אז אונדזער מינדלעכע און שריפטלעכע פראפאגאנדע איז ענג געבונדן מיט יענעם קאמף פאר פרייהייט, פאר מענטשלעכער ווירדע, וואס דורות פאר אונדז האבן שוין געפירט, וואס איז שוין פאר זיי געווען א לייכטנדער שטערן. הגם איך בין נאך דעמאלסט געווען א מינדעריעריקער האב איך שוין געפרוווט צו שרייבן פאר לעגאלע צייטונגען. מיין טרוים איז געווען צו ווערן א זשורנאליסט. מיינע פריינט האבן מיר געזאגט און איך האב אליין געגלויבט באמונה־שלימה, אז איך באזיץ זשורנאליסטישע פעיקייטן. גוט אדער שלעכט, אבער איך בין טאקע געווארן און פארבליבן א זשורנאליסט. עטלעכע יאר שפעטער האבן מיינע ארטיקלען אנגעהויבן דערשיינען אין בונדישן זשורנאל „ידישער ארבעטער“, אין רוסישן „ראבאטשע דעלא“ און שפעטער אויך אין די דיקע רוסישע זשורנאלן (*). וואס זענען דערשינען אין די גרויסע שטעט. איך האב מיין גאנץ לעבן שטאלצירט דערמיט, וואס מיין זשורנאליסטישע קאריערע האט זיך אנגעהויבן אין „וועקער“ און קיינעם הילף, פארבונדן מיט אזוי פיל סכנות, געטון מיט אזא ברען און חשק.

איך האב שוין דערמאנט, אז אברהם האט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין אינטעליגענץ, מיט זיין שכל און קלארן פארשטאנד. איך האב אבער נאך נישט דערמאנט, אז ער איז געווען א גלענצנדער יידיש־קענער.

צווישן אברהם פונקציעס איז אויך געווען אריבערשמוגלען פון אויסלאנד די געדרוקטע נומערן „וועקער“ און זיי פארשפרייטן צווישן די בערשטער אין די פארשיידענע שטעטלעך. אין דער געפערלעכער ארבעט האט אים א סך געהאלפן זיין גאנצענטער פריינט אורטשיק.

(* אין דער אומלעגאלער פרעסע זענען דעמאלסט מיינע ארטיקלען געווען אונטער געשריבן: ל—קא, בעת אין דער לעגאלער פרעסע זענען זיי געגאנגען אונטערן פסעוודאָנים ל. באַריסאָוויטש.

**
*

אין א שיינעם פרימאָרגן, בעת איך האָב נאָך געשלאָפֿן, האָט זיך דערהערט אַ קלונג און עמעצער האָט פֿאַרזיכטיק אָנגעקלאַפֿט אין טיר. דאָס איז געווען דער אָפּגערעדטער סימן, אַז עס איז געקומען איינער פֿון „אונדזערע“. אָבער וואָס עפעס אַזוי פֿרי? וואָס האָט פֿאַסירט? דער גאַסט איז געווען אַברהם. אַריינקור מענדיק האָט ער געהאַלטן אַ פּעקל אונטערן אַרעם.

— כ'האָב מיטגעבראַכט אַ חיה! האָט ער געזאָגט מיט אַ שולדיקן פֿנים באַלויכטן מיט אַ ליבלעכן שמייכל.

איך האָב געוואוסט, אַז עס דאַרף אָנקומען דער ערשטער נומער „וועקער“ און פֿאַרשטאַנען וואָס האָט אברהמען געבראַכט צו מיר אַזוי פֿרי.

— אַלץ געבראַכט צו אייך. נישט געהאַט קיין אַנדער ברירה, דאָס פּעקל וועט דאַרפֿן פֿאַרבלייבן ביי אייך ביז אינאַוונט. עס איז נישט גוט, אָבער איך האָב זיך נישט געקענט העלפֿן...

איך בין געווען אונטער פֿאַליציי־אויפֿזיכט. ברענגען צו מיר דאָס פּעקל איז געווען קעגן אַלע כללים פֿון קאָנספּיראַציע. ער האָט זיך אָבער פֿאַרענטפּערט, אַז ער האָט נישט געהאַט וווּ צו באַהאַלטן דעם „וועקער“. אַרומטראָגן זיך מיט אים איבער דער שטאָט האָט נישט געטויגט. אינאַוונט וועט ער געפֿינען אַ פּלאַץ, וווּ די אויסגאַבע צו באַהאַלטן.

„דער וועקער“ איז דאָך געווען אונדזער שאַפֿונג אויף וועלכער מיר האָבן מיט אומגעדולד געוואָרט. די פֿרייד האָט באַזייטיקט אַלע אַנדערע דאַגות. מיט אַ ציטער האָבן מיר געעפֿנט דאָס פּעקל און אַרויסגענומען עטלעכע עקזעמפּליאַרן, מיר האָבן באַזונדער באַטראַכט אַלע פֿיר בלעטער, וואָס זענען געווען פֿון אַ געוויינלעכן צייטונגס־פֿאַרמאַט, געדרוקט מיט אַ געדיכטן אָבער דינעם שריפט. — נישט דיר, נישט מיר, אַן אייגענע צייטונג, האָט אַברהם באַגייסטערט געזאָגט.

דער צייטונגס־פֿאַרמאַט פֿון אונדזער „וועקער“ האָט אונדז בייךן שטאַרק הנאה געטון. נישט קיין בראַשור, נישט קיין בלעטל, נאָר אַן אמתע צייטונג האָט נאָך קיינמאַל פֿריער נישט דערשינען אומלעגאַל. מיר האָבן געגלויבט, אַז טאַקע דערפֿאַר וואָס דער „וועקער“ קוקט אויס ווי אַ צייטונג, וועט ער מאַכן אַ באַזונדער גוטן איינדרוק, מיר האָבן נישט געמאַכט קיין טעות. נאָכאַמאַל און ווידעראַמאַל האָבן מיר באַקוקט די בלעטער פֿון „וועקער“.

אלע מאָל מיט אַלץ מער אויפּמערקזאַמקייט. אַברעם האָט אויפן קול איבערגע-
לייענט די אויפּשריפט „דער וועקער“... דער נאָך האָט ער פּונקט אזוי הייליך
איבערגעלייענט די נעמען פון אַלע אַרטיקלען און קאַרעספּאַנדענציעס. ער האָט
גענומען ליינען די אַרטיקלען, וועלכע זענען געווען געדרוקט לויטן סדר וואָס מיר
האַבן פעסטגעשטעלט. די שריפט פאַר די קעפלעך און פאַרן טעקסט זענען געווען
גוט צוגעקליבן. „דער וועקער“ האָט אונדז נישט נאָר צופּרידגעשטעלט. ער האָט
אונדז פשוט אַריינגעבראַכט אין התלהבות. מיר זענען געזעסן אַ לאַנגע צייט.
יעדערער מיט אַ „וועקער“ אין האַנט, באַווונדערנדיק נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל
די ריינע און שיין געדרוקטע בלעטער. מיר האָבן זיך געטיילט מיט אונדזערע
אינדערקן און געדאַנקען. מיר זענען געווען גליקלעך און שטאַלץ.
נאָכן אויסטרינקען אַ גלעזל טיי און צובייסן מיט אַ שטיקל ברויט, האָבן
מיר באַשלאָסן, אַז אַברעם זאָל תיכף אַוועקטראַגן אַן עקזעמפּליאַר צו ליזען, כדי
אויך זי צו דערפרייען.

די דערשיינונג פון „וועקער“ איז געווען אַן ערשטראַנגיקע פּאַסירונג, כמעט
אַ סענסאַציע. ליינענדיק די צייטונג וואָס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן פאַר אים,
ווי יעדער אַרטיקל איז געווען געווידמעט זיין אַרבעט און זיין קאַמף, האָט יעדער
אינער פון „אונדזערע“ בערשטער, זיך דערפילט שטאַרקער, מוטיקער, מענטש-
לעכער. אַ שטאַרקן אינדרוק האָט די דערשיינונג פון „וועקער“ געמאַכט אויף די
באַלעבאַטים, פון וועלכע מיר האָבן פון דעם נישט געמאַכט קיין סוד. די באַלע-
באַטים זענען געווען אַפילו מער דערשטוינט און איבערראַשט איידער די פּאַליציי
אַדער די זשאַנדאַרמערע, בפרט אַז דער „וועקער“ האָט אָנגעהויבן דערשיינען
גלייך נאָך זובאַטאָווס מאַסן-אַרעסטן, וואָס האָבן אַרויסגעריסן פון אונדזערע רייען
די וויכטיקסטע פירער פון דער באַוועגונג. די פאַראַנטוואָרטלעכסטע טוער פון
„בונד“.

מיט פרייד האָט אַברעם מיר דערציילט זיינע אינדערקן אין צוזאַמענהאַנג
מיט דער פאַרשפרייטונג פון „וועקער“, וועמענס דערפאַלג עס האָט איבערגע-
שטיגן אַלע אונדזערע דערוואַרטונגען.

אין צוזאַמענהאַנג מיט מינע זכרונות וועגן אברהמען וויל איך אויך איבערגעבן
פּרטים וועגן „בערשטער-בונד“. איך האָב שוין דערמאַנט, אַז ער איז געווען דער
ערשטער פּראָפּעסאַנעלער פאַריין אין רוסלאַנד, געבויט לויט דעם מערב-אירא-
פּעישן שטייגער. דער „בערשטער-בונד“ האָט פאַראייניקט אַרבעטער פון דער
זעלביקער פּראָפּעסיע, וואָס זענען געווען צעזייט און צעשפרייט איבער פאַרשיי-

דענע שטעט און שטעטלעך. פאקטיש האָט דער דאָזיקער פאַריין עקזיסטירט נאָך איידער ער איז אָפּיציעל געגרינדעט געוואָרן, איידער ער האָט געקראָגן אַ נאָמען און עס זענען באַשטימט געוואָרן זיינע סטאַטוטן. זיין פאַקטישע עקזיסטענץ איז געוואָרן מעגלעך אַ דאַנק די ספּעציפּישע באַדינגונגען פון בערשטער-פּאַך. די פאַבריקאַנטן פלעגן דעם רויען חזיר-האַר קויפן אין די ווייטסטע געגנטן פון רוסלאַנד. נאָכן סאַרטירן, נאָכן רייניקן און באַאַרבעטן, פלעגט די סחורה פאַרקויפט ווערן הויפטזעכלעך אין אויסלאַנד, אויפן לייפּציקער יאַריד. פאַרשטייט זיך, אַז די פאַבריקאַנטן זענען געווען פאַראינטערעסירט נישט צו קאַנקורירן צווישן זיך איבער דעם פרייז פאַר רויע חזיר-האַר און פאַר באַאַרבעטן די האָר צום פאַר-קויף אין אויסלאַנד. איידער עס איז געקומען די צייט צו קויפן חזיר-האַר און פאַר דעם לייפּציקער יאַריד פלעגן די פאַבריקאַנטן זיך צוזאַמענפאַרן און זיך פאַרשטענדיקן וועגן די מקחים. ביי דער געלעגנהייט פלעגן זיי זיך אויך פאַר-שטענדיקן וועגן באַדינגונגען און פרייזן פאַר די בערשטער-אַרבעטער. פאַר-שטענדלעך, אַז דער יד-אַחת פון די פאַבריקאַנטן האָט געשאַפן אַן אוימגינסטיקע לאַגע פאַר די אַרבעטער. דער ענטפּער איז געווען אַן אייגענער פאַריין.

אין די שטעטלעך וווּ עס האָט זיך קאַנצענטרירט דאָס אויסאַרבעטונג פון חזיר-האַר זענען די בערשטער געווען דער איינציקער אַרבעטער-עלעמענט, וואָס האָט במילא געפירט צו אַ דערנענטערונג צווישן זיי. די טעריטאָריעלע נאָענטקייט פון אַ ריי שטעטלעך ווי אויגוסטאַוו, ווילקאַווישקי, קאלוואַריאַ, א"א, האָט דער-מעגלעכט און לייכטער געמאַכט אַנצוהאַלטן אַ קאַנטאַקט צווישן די אַרבעטער. אַ פאַרבינדונג צווישן די בערשטער-אַרבעטער האָט שוין עקזיסטירט נאָך איידער צו זיי האָט זיך דערטראָגן דער רוף פון דער באַוועגונג אין די גרעסערע שטעט אַנצוהייבן אַ קאַמף פאַר בעסערע אַרבעטס-באַדינגונגען. די בערשטער האָבן אָנ-געהויבן צעמענטירן די אייניקייט און די אַלטע קאַנטאַקטן צווישן פאַרשיידענע פונקטן פון בערטער-אַיאָן. אין ספּעציעלע פּאַלן פלעגן זיי זיך צוזאַמענקומען און זיך פאַרשטענדיקן וועגן אַ געמיינזאַמער אַקציע, וואָס זאָל געפירט ווערן גלייכצייטיק אין פאַרשיידענע פונקטן. ווי פון זיך אַליין האָט זיך אַנגעהויבן צו פאַרמירן און זיין טעטיק אַ צווישן-שטאַטישער פאַריין פאַר קעגנזייטיקער הילף און קאַמף פון די צעזייטע און צעשפרייטע אַרבעטער.

זומער, 1898, איז אין קאָוונע אָפּגעהאַלטן געוואָרן יענער צוזאַמענפאַר, וווּ עס איז פאַרמעל און אָפּיציעל געגרינדעט געוואָרן דער „בערשטער-בונד“. לויט דער ריי איז ער געווען דער פינפטער צוזאַמענפאַר פון די בערשטער. ער איז

פארגעקומען אין דער קווארטיר פון אַ בערשטער־אַרבעטער. די דירה איז באַ־
 שטאַנען פון איין אַרעם מעבלירט צימער מיט בלויו צוויי שטולן. די דעלעגאַטן
 זענען געזעסן אויפן בעט און אויף אַ ברעט, וואָס איז געווען אַנגעשפּאַרט אויף
 דער בעט און אויף אַ שטול. דעם צווייטן שטול האָט מען צוגעטיילט מיר אַלס
 דער פּאַרויצער פון צוזאַמענפּאַר. פון די בערשטער איז געווען בלויו אַלטער.
 ליזעס מאַן, ווייל די לעצטע עטלעכע יאָר האָט ער זיך באַטייליקט אין דער
 באַוועגונג פון די בערשטער, פּאַרשטייט זיך, אַז אַברהם און זיין נאַענטסטער
 פּריינט אורטשיק, זענען אויך אַנוועזנד געווען. אורטשיק, איינער פון די פּיאַנערן
 פון דער בערשטער־באַוועגונג, איז געווען אַ פּיינער אַיבערגעגעבענער בחור,
 וועמען די באַלעבאַטים האָבן באַיקאַטירט פונקט ווי אברהמען. דעלעגאַטן צום
 צוזאַמענפּאַר זענען געקומען פון פּאַרשיידענע שטעט און שטעטלעך. איך געדענק
 נאָר איינעם פון זיי, אָבער ווי איך זאָל נישט נישטערן אין מיין זכרון, קען איך
 זיך נישט דערמאַנען זיין נאָמען. ער האָט אונדז אַלעמען באַצויבערט. ער איז
 געווען אַ הויכער און געבויט ווי אַן אַטלעט, אָבער מיט פּיינע געזיכט־שטריכן
 און שוואַרצע אויגן און לאַנגע ברעמען. אַן ענלעכן טיפּ, אַן איטאַליענער, האָב
 איך שפּעטער באַגעגנט אין אויסלאַנד. עס איז פשוט געווען נישט צו פּאַרשטיין
 ווי אַזוי אַזאַ בילד־שיינער מאַן איז אויסגעוואַקסן אין אַ ליטוויש שטעטל. ער
 איז געווען אַ פּלאַם־פּיערדיקע נאַטור מיט אַ גרענעצלאַזן גלויבן. סאַציאַליזם
 איז פאַר אים געווען אַ הייליקייט, וועגן פּרייהייט האָט ער געטרוימט ווי וועגן
 אַ געליבטער.

דער באַריכט פון די דעלעגאַטן וועגן דער לאַגע אין די פּאַרשיידענע שטעט
 האָט באַוווּזן ווי נייטיק עס איז צו באַפעסטיקן דעם פּאַרייך, צו רעגולירן זיין
 טעטיקייט, געבן אים אַן אַפּיציעלע סאַנקציע, מיט סטאַטוטן, מיט אַן אויסדער־
 וויילטן צענטראַל־קאָמיטעט, וואָס זאָל האָבן באַשטימטע רעכטן און פּליכטן. אַלע
 זענען געווען מסכים, אַז אַ בעסער־אַרגאַניזירטער פּאַרייך וועט צוגעבן כוח דער
 באַוועגונג, וועט אָנפילן מיט אַ טיפּערן גלויבן די בערשטער, וועט אַנטוויקלען
 אין דעם בערשטער אַ געפיל פון סאַלידאַריטעט מיט זיינע חברים, וועט אים
 צוגרייטן צום קאַמף מיט די באַלעבאַטים און וועט העלפן פּאַרשפּרייטן צווישן
 די אַרבעטער דעם סאַציאַל־דעמאָקראַטישן אידעאַל. דער צוזאַמענפּאַר האָט אַנגע־
 נומען די נייטיקע באַשלוסן. אין צענטראַל־קאָמיטעט האָט מען אויסגעוויילט מיר
 (איך האָב פיגורירט אונטערן נאָמען „טאַדרעס“, ליזע האָט מיך אַזוי געקרוינט).
 אברהמען און אורטשיק, דער צוזאַמענפּאַר האָט פעסטגעשטעלט די כללים פון

די קעגנזייטיקע באַציונגען פון צענטראַל-קאָמיטעט מיט די אַרטיקע קאָמיטעטן. איינשטימיק מיט גרויס צופרידנקייט האָבן מיר באַשלאָסן צו פראַקלאַמירן, אַז דער בערשטער פאַריין שליסט זיך אָן אין „בונד“, איך האָב באלד אָנגעשריבן אַ באַגריסונג פאַרן צענטראַל-קאָמיטעט פון „בונד“.

אויפן צוזאַמענפאַר האָט געהערשט אַ יום-טובדיקע שטימונג. די דעלעגאַטן האָבן געפילט די גרויסע פאַראַנטוואָרטלעכקייט, וואָס זיי האָבן גענומען אויף זיך. זיי האָבן ריכטיק אָפגעשאַצט די באַדייטונג פון צוזאַמענפאַר. זיי האָבן געוווּסט, אַז די באַטייליקונג אין אים איז אַ היסטאָרישע פאַסירונג אין זייער לעבן. עס איז באַשלאָסן געוואָרן אַרויסצוגעבן אַן אומלעגאַלן אַרגאַן פאַר דער שריפטלעכער אַגיטאַציע צווישן די בערשטער-אַרבעטער. די אַרטיקע קאָמיטעטן זאָלן שאַפן די מיטלען. אַ פאַרשלאָג אַ נאָמען צו געבן דעם אַרגאַן „דער בערשטער“ איז אָפגעוואָרפן געוואָרן. מען האָט געזוכט אַ קאַמף-נאָמען, וואָס זאָל אויסדריקן זיין אינהאַלט. מען האָט זיך געאייניקט, אַז דער נאָמען זאָל זיין „דער וועקער“. אַ לעבעדיקע דיסקוסיע איז געפירט געוואָרן וועגן דרוקן באַריכטן פון די ערטער. עס איז אָנגעוויזן געוואָרן, אַז אַנרופן אַ שטאַט מיטן ריכטיקן נאָמען, ספּעציעל קלענערע שטעטלעך, וועט צוציען די אויפמערקזאַמקייט פון דער מאַכט און פירן צו פּאָליציאָרישע רעפּרעסיעס, וואָס וועט נאָך שווערער מאַכן דעם אַזוי אויך ביטערן קאַמף. געזיגט האָט אָבער די מיינונג, אַז אויטענטישע נעמען פון די ערטער וועלן העלפן צו שטאַרקן די אַרבעטער-סאָלידאַריטעט, וועלן זיין אַ הילף אין קאַמף.

דער צוזאַמענפאַר האָט אויך באַהאַנדלט די קאַמפּס-מעטאָדן. אַ טייל דעלעגאַטן האָבן געהאַלטן, אַז קעגן ברוטאלע אונטערנעמער דאַרף מען אָנווענדן סאַבאַטאַזש. געזיגט האָט די מיינונג פון אַברהמען, אורטיק און אַנדערע, וועלכע האָבן גע-טענהט, אַז אַזעלכע קאַמפּס-מעטאָדן וועלן צעשטערן דעם עטישן כאַראַקטער פון דער באַוועגונג, וועלן אַריינברענגען דעמאָראַליזאַציע צווישן די אַרבעטער, אַז אין דעם לעצטן סך-הכל וועלן אַזעלכע מעטאָדן נישט ברענגען נוצן דער באַוועגונג. אין דעם זעלביקן גייסט זענען אָנגענומען געוואָרן באַשלוסן וועגן לערן-יינגלעך. די באַלעבאַטיים האָבן געשטרעבט צו באַשעפטיקן וואָס מער לערן-יינגלעך, וועמען זיי האָבן גאַרנישט געצאָלט, אָדער געצאָלט אַ שיבוש. די אַרבעטער ווידער האָבן זיך בכלל אַנטזאָגט צו לערנען אָנפאַנגער. אַרויסגייענדיק דערפון, אַז דער פאַריין האָט פאַר זיך נישט בלוזן פּראַפעסיאָנעלע נאַר אויך אַלגעמיינע אַרבעטער-צילן, איז דער פאַרשלאָג צו פירן אַ קאַמף קעגן לערן-יינגלעך אָפגעוואָרפן געוואָרן.

דער באַשלוס פון צוזאַמענפאַר איז געווען צו קעמפן מיט אַלע מיטלען קעגן דער געוויסנלאַזער עקספּלאַטאַציע פון לערן-ינגלעך, נישט דערלאַזן צו באַשעפטיקן קינדער, וועלכע האָבן נאָך נישט דערגרייכט דעם דערלויבטן, צו אַרבעטן, עלטער, וואָס איז באַשטימט דורך דעם געזעץ.

דער צוזאַמענפאַר האָט אויך באַשלאָסן, אַז דער „בערשטער-בונד“ דאַרף צו-זאַמען מיט אַנדערע אַרבעטער-אָרגאַניזאַציעס קעמפן נישט נאָר פאַר די עקנאַמישע אינטערעסן פון די אַרבעטער נאָר אויך פאַר פּאַליטישע רעכט, פאַר פּרייהייט פון דער פּרעסע, פּרייהייט צו גרינדן אַרבעטער-פאַראיינען, פּרייהייט צו שטרייקן און פאַר גלייכבאַרעכטיקונג פון יידן.

דער צוזאַמענפאַר איז באמת געשטאַנען אויף דער געהעריקער הויך, נאָך היינט, בעת איך דערמאָן זיך וועגן אים, באַווונדער איך דעם באַוווּסטזיין און דעם בירגערלעכן מוט פון די דעלעגאַטן, מיינסטנס קליינשטעטלדיקע אַרבעטער, וועגן וועלכע מען האָט געמיינט, אַז זיי זענען באַהערשט פון פאַרשיידענע פאַראורטיילן און זענען לאַיאַל צו דער רעגירונג און דעם רעזשים פון לאַנד.

אברהם, וועלכער איז אַליין געווען די פאַרקערפערונג פון יענעם אידעאַל, וואָס האָט באַזעלט אַלע פּיאַנערן פון אונדזער באַוועגונג, האָט אַ סך מאל פאַר דעם צוזאַמענפאַר, געטענהט, אַז די בערשטער זענען אַ „מערקווירדיק פּאַלק“, אַז זייטיקע האָבן נישט די קלענסטע פאַרשטעלונג, וועגן דער אויפלעבונג צווישן זיי, און וועגן דער אומגעהייער ווירקונג, וואָס די באַוועגונג האָט געמאַכט אויף זיי. ער איז געווען גערעכט.

**

עס איז כדאי צו פאַרצייכענען, ווי אַזוי די בערשטער פּלעגן אַליין צוציען צו זיך אינטעליגענטן. צו זיי, אין די שטעטלעך, פּלעגן אָפט קומען זוכן פרנסה אַרעמע בחורים, וואָס האָבן זיך אַליין געגרייט צו פאַרשיידענע עקזאַמענס, כדי צו פאַרדינען אויף לעבן דורך געבן פריוואַטע לעקציעס פון רוסיש אָדער אַריט-מעטיק. פאַר יידישע קינדער אין אַזעלכע שטעטלעך זענען נישט געווען קיין שולן, און פריוואַטע לערער האָבן אַלע מאל געקראָגן גענוג קינדער צו לערנען. פּלעגן זיך צוזאַמעננעמען עטלעכע בערשטער-אַרבעטער, וואָס האָבן געדורשט נאָך וויסן, צו דריי אָדער פיר אין אַ גרופע, כדי דינגען אַזאַ לערער און באַצאַלן אים פאַר עטלעכע לעקציעס אַ וואָך, די נייע לופט פון די גרעסערע שטעט האָט די בערשטער

געהאלפן צו משפיע זיין פאליטיש זייערע לערער און געווינען צווישן זיי נוצלעכע מיטארבעטער פאר דער באוועגונג. לערנען האט אויף אזא אופן געפירט צו "קראמאלע".

דער צענטראל־קאמיטעט איז באאויפטראגט געווארן צו פארעפנטלעכן אן אפיציעלע דערקלערונג וועגן דער גרינדונג פון פראפעסיאנעלן פאריין פון די בערשטער און זיינע צילן. אזא דערקלערונג, וואס איך האב אנגעשריבן אין רוסיש האט אברהם איבערגעזעצט אויף יידיש. די דערקלערונג איז דערשינען אין אַ בראַשור, וואָס איז געווען געדרוקט אין אַן אומלעגאַלער בונדישער דרוקעריי (*). דאָס איז געווען אַ באַשטעטיקונג, אַז דער צענטראַל־קאָמיטעט פון „בונד“ האָט אַקצעפּטירט מיין ווערק. די בראַשור איז געווען מיין ערשטער צושטייער צו דער אומלעגאַלער ליטעראַטור! גרויס איז אָבער געווען מיין איבערראַשונג ווען עטלעכע חדשים שפעטער איז דער פולער טעקסט פון דער בראַשור איבערגעדרוקט געוואָרן אין פּלעכאַנאָוס אויסגאַבע „ראַבאַטניק“. עס האָט מיר שטאַרק ווי געטון, וואָס אַנשטאַט דעם וואָרט „שטעטינשטיק“ (בערשטער) האָט פּלעכאַנאָוו באַנוצט דעם וואָרט „שטעטאַטשניק“, וואָס מיינט בערשטל־מאַכער, אַ פּאַך, וואָס האָט נישט געשפּילט קיין ראלע אין דער באַוועגונג.

די בערשטער האָבן אויסגעפּילט די בכּוּדִיקע אויפגאַבע פון אַרייַנשמוגלען אין לאַנד די אומלעגאַלע ליטעראַטור, וואָס איז געווען געדרוקט אין אויסלאַנד. די אויפגאַבע איז זיי אַנפּאַרטרויט געוואָרן צוליב זייער רעוואָלוציאַנערן מוט, אויף וועלכן מען האָט זיך געקענט פּאַרלאַזן און מחמת דעם, וואָס זייערע שטעטלעך זענען געווען נאָענט צום גרענעץ. אזא טראַנספּאָרט פון אומלעגאַלער ליטעראַטור האָבן זיי איינגעשטעלט נישט בלויז פאַר דעם „בונד“, נאָר אויך פאַר דער גאַנצער רוסלענדער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג. אַ גרויסן טייל פון דער אַרבעט האָבן אויסגעפירט אברהם מיט אורטשיקן, זיין טרייער געהילף.

עס איז נישט קיין חידוש, וואָס צווישן די פּיאַנערן פון „בונד“ איז געווען אַברהם דער בערשטער. עס לייגט זיך מיר אויפן שכל, אַז קיינער פון זיינע חברים בערשטער האָט זיך נישט פּאַרגעשטעלט, אַז זייער אברהם איז געווען איינער פון די פּיאַנערן פון יענעם „בונד“, פאַר וועלכן זיי האָבן געהאַט אַזא דרײַ־אַרץ און

(* פון דעם פארשטאָרבענעם פראַנץ קורסקי האָב איך אויסגעפונען, אַז אַפילו דער בונדישער אַרכיוו האָט נישט קיין איין עקזעמפּליאַר פון דער בראַשור.

2. בערנשטיין

סענטימענט, וועלכער איז אין זייערע אויגן געווען אַרומגערינגלט מיט דער גלאַריע פון אַן אויסגעטרױמטן סוד.

אַ לאַנגע צײַט איז אַברהמען געלונגען אויסצוהיטן זיך פון שפּיאַנען. אָבער דער סוף איז געווען, אַז אויך ער איז אַרעסטירט געוואָרן. זײַן אמתן פאַמיליע-נאַמען אַלעקסאַנדריסקי וואָלף האָט מען זיך דערווסט ערשט דאַן, ווען וועגן זײַן אַרעסט איז געווען מיטגעטיילט אין דער „אַרבעטער שטימע“.

דוד „טארעס“ און דער צווייטער צוזאמענפאר פון „בונד“

ס'איז געקומען צופארן דוד (דאוויד). אין דעם איז נישט געווען קיין שום אויסערגעוויינלעכעס. ער פלעגט אפט קומען צו מיר און קיינמאל וועגן זיין קומען נישט צוויסן געבן פארויס. טיילמאל פלעגט ער זיך בלויז „אריינכאפן“, פאר- בלייבנדיק אין קאווע פון איין צוג ביזן אנדערן. שוין עטלעכע חדשים ווי ער איז געווען דער „פארבינדלער“, באנוצנדיק זיך מיט דער מיליטערישער שפראך, ד"ה, דער פארבינדונגס-אגענט צווישן צענטראל-קאמיטעט און די ארטיקע ארגאניזא- ציעס פון „בונד“. דורך אים פלעג איך, וואס כ'בין געשטאנען בראש פון קאווער קאמיטעט איבערגעגעבן אונדזערע באריכטן און מעלדונגען פאר דער „ארבעטער- שטימע“, סיי וועגן אונדזערע ענינים און סיי וועגן דער באוועגונג פון די בערשטער. און ער האט אונדז איבערגעגעבן אינסטרוקציעס פון צענטער און אויך די ידיעות וועגן גאנג פון דער ארבעט אין אנדערע ראיאנען פון „בונד“.

אבער אויב עס איז נישט געווען וואס צו ווונדערן זיך מיט זיין קומען, האב איך אבער דאס מאל דערפילט א מאדנע אומרויקייט שוין אין די ערשטע מינוטן ווי ער האט זיך גאר באוויזן ביי מיר אין צימער.

געוויינלעך א פריילעכער און ווי „ס'האט זיך געקענט דוכטן“ א זארגלאזער, פלעגט ער אומעטום אריינטראגן א געוויסע אויפלעבונג בעת ער פלעגט זיך באווייזן. און צו זיין נערוועזיטעט בין איך שוין פון לאנג געווען געוויינט. ער איז תמיד געווען באוועגלעך, פונקט ווי זיין בלוט וואלט פארמאגט א צומיש פון קוועקזילבער. זיצן אדער שטיין אויף אן ארט, אן באוועגונג, אפילו א גאנץ קורצע צייט, איז פאר אים אוממעגלעך געווען. בעת ער האט גערעדט, איבערהויבט אין דער אנוועזנהייט

פון עטלעכע מענטשן, פלעגט ער זיך אַנשפּאַרן אָן ווענטל פון שטול און אומבאַ-
 מערקט פאַר זיך אַליין, פלעגט ער אָנהייבן דרייען דעם שטול און דערנאָך אים
 אויך אונטערהייבן. עס פלעגט טרעפן, אַז איך פלעג אים אָפּשטעלן, דערמאָנענדיק
 אים די באַרימטע ווערטער פון איינעם פון גאַגאַלס העלדן:

— אַלעקסאַנדער מאַקעדאָנסקי איז געווען אַ גרויסער העלד, אָבער צו וואָס
 דאַרף מען ברעכן שטולן?

דאָס מאָל האָב איך דערפילט ביי אים אַ צערודערונג, וואָס איז נישט געווען
 אין זיין נאַטור. און נישט דערפאַר, וואָס ער האָט זיך געזעצט, און תיכף צוריק-
 אויפגעשטאַנען און געשפּרייט איבערן צימער... נאָר ווייל ער האָט געשוויגן, האָט
 אָפּט אַ פיר געטון מיט דער האַנט איבערן קאַפּ, האָט צעשטרייט געקוקט אין אַלע
 זייטן, ווי ער וואָלט אויסמיידן מיין בליק.

ענדלעך האָט ער זיך אָפּגערופּן:

— ס'איז נישט גוט... נישט גוט...

— וואָס איז נישט גוט? וואָס איז? ביסט נישט געזונט?

— ניין! זייער שלעכטע ניס. ווייסט גאַרנישט?

— קיין שום ספּעציעלעס נישט. נו, זאָג שוין, וואָס איז געשען?

ער האָט געזאָגט, אַז ס'איז שוין עטלעכע שעה ווי ער איז געקומען צופּאַרן,
 אָבער ער האָט זיך אַרומגעבלאָנקעט, זיך „געדרייט“ איבער דער שטאַט, כדי צו
 פאַרזיכערן זיך, אַז מען גייט אים נישט נאָך און צי מען שפּיאַנירט אויך נישט נאָך
 מיין הויז.

וואָס אַן אמת האָט מען אונדז פון צענטער געוואָרנט, אַז אין בונדישן ראַיאָן
 האָבן זיך באַוויזן אַ סך געהיים-אַגענטן פון דער אַכראַנע און אַז אַלע דאַרפן זיין
 אויסערגעוויינלעך פאַרזיכטיק.

— עס קומען פאַר אַרעסטן, — האָט דוד געזאָגט.

— ווער איז אַרעסטירט געוואָרן?

— אַלעקסאַנדער.

כ'האָב זיך דערפילט ווי מען וואָלט מיר דערלאָנגט מיט אַ דובינע איבערן
 קאַפּ. דאָס הייסט, אַז דער „בונד“ האָט פאַרלוירן זיין פּייער. און דערצו נאָך
 האָב איך פון אַלע אונדזערע פירער, אַלעקסאַנדערן געקענט בעסער פון אַלעמען,
 בין צו אים אַממערסטן געווען צוגעבונדן און אים האָב איך עס געהאַט צו פאַר-
 דאַנקען, וואָס איך בין אַזוי פרי געוואָרן אין דער באַוועגונג איינער פון די
 „פאַראַנטוואָרטלעכע טוער“. עס קען גריילעך זיין, אַז „אונדזערע“ האָבן זיך באַצויגן

צו מיר מיט א ספעציעלער ווייכקייט און אפילו מיט א געוויסער צערטלעכקייט, ווייל איך בין געווען און בין פארבליבן דער יינגסטער צווישן זיי.

— וולאדימיר איז אויך ארעסטירט, — האט דוד געמאלדן, אפשטעלנדיק זיך אין מיטן צימער און קוקנדיק מיר גלייך אין די אויגן אריין. און אפוארטנדיק נאך עטלעכע מינוט, האט ער ארויסגעשאסן:

— און אויך גליעב... ס'איז ארעסטירט דער גאנצער צענטראל־קאמיטעט... און אויך די דרוקעריי איז אריינגעפאלן... א פולשטענדיקער דורכפאל! מיט דער דרוקעריי איז ארעסטירט געווארן ישראל־מיכל און גרישע דער סטאלער...

דוד האט זיך אוועקגעזעצט אויף א שטול ווי א דערשלאגענער, גלייך ווי ער וואלט אליין זיך ערשט איצט דערוויסט דאס אליין, וואס ער האט דערציילט. אבער אין דער זעלבער צייט איז ער שוין אזוי ווי רוקער געווארן און איז שוין מער נישט אויפגעשפרונגען פון זיין ארט. איצט האב איך אנגעהויבן שפרייזן איבערן צימער, נישט זייענדיק בכוח זיך אן עצה צו געבן מיט דער אויפערענונג, וואס האט מיך ארוםגעקאפט. עס איז אנשטשטאנען א לאנגער און שווערער שווייגן. איך האב גערויכערט א פאפיראס נאך א פאפיראס, נישט פרעגנדיק דערווייל קיין שום זאך.

יעדערער פון אונדז האט געקענט ארעסטירט ווערן, יעדערער האט געקענט זיין זיכער, אז ער וועט דעם דאזיקן גורל נישט אויסמיידין. עס זענען שוין נישט איין מאל פארגעקומען, ווי מען פלעגט זיך דעמאלט אויסדריקן, „גרויסע ארעסטן“, ווען פאר איין און דער זעלבער זאך זענען ארעסטירט געווארן צענדליקער מענטשן אין פארשידענע שטעט. איך אליין בין שוין געווען צוגעצויגן צו אזא מין ענין, אמת, אן גענוגנדיקע באווייזן און אפילו אן קיין שום באווייזן, און דער־פאר בין איך, פארהעלטניסמעסיק, גיך באפרייט געווארן, אין דער צייט ווען די מערהייט ארעסטירטע וועגן דעם זעלבן ענין זענען פארבליבן אין טורמע. צווישן זיי זענען געווען: צילע קליס, אמסטערדאם, מיראן פייקעס און אנדערע. אבער עס זאל אויף אמאל, אין איין פאנג, צוגענומען ווערן דער צענטראל־קאמיטעט און די דרוקעריי, אז עס זאל אזוי ווי מיט א מעסער אפגעשניטן ווערן דער גאנצער „אויבנאך“ פון „בונד“, — דערויף האט זיך קיין איינער פון אונדז נישט געריכט און דער צו זענען מיר נישט געווען צוגעגרייט... ס'איז געשען א גרויס אומגליק! דאס וואלט מסתמא פארשטאנען יעדער איינער וואס וואלט אין דעם מאמענט געזען דודן און מיך.

ל. בערנשטיי

דוד האט דערציילט אלע פרטים פון דורכפאל. ער האט אנגערופן נאך נישט ווייניק נעמען. די ארעסטן זענען פארגעקומען גלייכצייטיק אין ווילנע, אין מינסק, אין ביאליסטאק, אין באברויסק, אין ווארשע און אין נאך אנדערע שטעט. זוכא-טאָוס שפיאָנען האָבן, פאַרבייטנדיק אָפּט איינער דעם אנדערן, זיך בוכשטעבלעך נאכגעשלעפט נאך די טריט פון געוויסע טוער פון „בונד“. זיי זענען מיט זיי אַרומגעפאַרן פון שטאָט צו שטאָט, האָבן אויסשפיאָנירט קאַנספּיראַטיווע דירות, אויסגעפונען דעם אָרט פון דער געהיימער דרוקעריי, ווו ס'האָט זיך געדרוקט די „אַרבעטער-שטימע“... אַלעקסאַנדער (קרעמער), וולאַדימיר (קאַסאַוסקי) און די איבעריקע, האָבן זיכער באַמערקט אַז מען שפיאָנירט זיי נאָך און זיי האָבן זיך אויך באַוויון צו איבערצייגן, אַז דאָס שפיאָנירן ווערט געפירט סיסטעמאַטיש, לויט אַ באַשטימטן פּלאַן. זיי האָבן אַנגעהויבן קלאַפן טרעוואַגע, פאַרווישן די שפורן, האָבן געפאַדערט פון אַלעמען אַ פאַרשטאַרקטע קאַנספּיראַטיווקייט; ס'איז שוין אָבער געווען צושפעט... און אפשר האָט זוכאַטאָו, נאָך דעם ווי זיינע אַנגענטן האָבן באַמערקט אַ ספּעציעלע פאַרזיכטיקייט ביי די אַנגעצייכנטע קרבנות, באַשלאָסן ווייטער נישט צו ציען און אַרעסטירן אַלעמען אויף אַמאָל, אין איינער אָדער צוויי נעכט. אַלע אַרעסטירטע האָט מען אַוועקגעפירט קיין מאַסקווע. מען האָט זיי צעשיקט איבער די מאַסקווער טורמעס און מיט דער אויספאַרשונג האָט אַנגעפירט זוכאַטאָו אַליין. ער האָט זיך געריבן די הענט פאַר שמחה, איז פון זיינע עלטסטע באַגריסט געוואָרן און איז געווען זיכער, אַז ער האָט מיט איין קלאַפּ דערהרגעט אויף טויט אונדזער באַוועגונג.

דוד איז געקומען צופאַרן צו מיר נאך די אַרעסטן, וועגן וועלכע ער האָט זיך דערוואַסט זייענדיק אין וואַרשע. ווען ער איז געזעסן ביי מיר איז עס אפשר געווען דעמאָלט, ווען זוכאַטאָו, טריומפּירנדיק און לחלוטין נישט באַהאַלטנדיק זיין טריומף, האָט געפירט איינעם פון זיינע ערשטע פאַרהערן. און עס קען אויך זיין, אַז ער האָט קיינעם נאָך נישט באַוויון אויסצופּרעגן, האָט נאָך אַפילו נישט באַוויון זיך צו באַקענען מיט די פּראַטאַקאַלן פון די הויז-זוכונגען און אַרעסטן. דערווייל האָט דוד צו מיר גערעדט:

— נישט אַלץ איז פאַרלוירן! די באַוועגונג איז פאַרבליבן. מען דאַרף ווייטער אַרבעטן! מען דאַרף ענטפּערן זוכאַטאָו! מען דאַרף נישט וואַרטן...

נישט ביי אים, נישט ביי מיר, זענען געווען וועגן דעם קיין שום ספיקות. איך געדענק, דער טאָג — ס'איז געווען סוף יולי אָדער אָנהייב אויגוסט — איז געווען זייער אַ הייסער. דוד איז געווען אַפּגעגאַסן מיט שווייס. ער האָט כּסדר

ערשטע שפראַצונגען

געווישט דאָס פנים. מיר האָבן פונדעסטוועגן מיט התמדה געטרונקען טיי. אַ גלאָז נאָך אַ גלאָז, נישט דערפאַר ווייל מיר זענען געווען דורשטיק, נאָר צוליב אונדזער גערוועזער צערודערונג.

מיר האָבן פעסטגעשטעלט וווּ ווער עס איז געבליבן, ווער עס האָט אויסגעמיטן דעם אַרעסט פון די, וואָס האָבן געפירט און געקענט פירן אַ מער אַדער ווייניקער זעלבסטשטענדיקע אַרבעט, ווער עס איז געבליבן גאַנץ פון די אַרטיקע קאַמיטעטן פון „בונד“ און וואָלט געקענט נעמען אויף זיך מער פאַראַנטוואָרטלעכע ראַלן. אַזעלכע זענען, ליידער! געווען זייער ווייניק. פון די פירנדיקע אינטעליגענטן איז קיינער נישט געבליבן, נישט רעכענענדיק, פאַרשטייט זיך די, וואָס האָבן זיך געראַטעוועט קיין אויסלאַנד: דזשאַן מילל און טימאַפּיי קאַפּעלזאָן. און וועגן אַרויסרופן זיי אין געגעבענעם מאַמענט, האָט נישט געקענט זיין קיין שום רייד. אונדז איז אַפילו נישט איינגעפאַלן צו טראַכטן וועגן דעם. און אויב מיר האָבן גערעדט וועגן דזשאַנען, איז עס בלויז געווען ווייל מיר האָבן גערעכנט אויף אים, אויף זיין הילף, אויף זיינע פאַרבינדונגען, ווי אויף אַן אומבאַדינגטן אַנשפאַר אין אויסלאַנד. ווער האָט געקענט זיין מיט אונדז? ווער האָט געקענט קומען אין באַטראַכט?

צו דער אינטעליגענץ האָבן מיר געקענט צורעכענען סערגיי זעלדאַוו (* אַ גלענצנדער יידיש-קענער — ער האָט שוין פאַרמאָגט אַ געוויסע געניטקייט פון איבערזעצן פון רוסיש אויף יידיש — און אויך זיין ווייב, די ליבע טייבעטשקע, וועלכע איז טעאָרעטיש געווען גאַנץ ווייניק צוגעגרייט. ביידע זענען זיי געווען אין ווילנע און האָבן דאָרט פאַרנומען אַן אַנגעזעענעם אַרט אין דער באַוועגונג. דוד האָט זיי שוין געזען און האָט זיי מודיע געווען, אַז ער פאַרט צו מיר... דוד אַליין האָט געהאַט באַזוכט אַן אַנפאַנג-שול, ער האָט איר נישט געענדיקט. איך האָב יאָ געענדיקט די אַנפאַנג-שול און וואָס שייך סערגיעו, איז ער דוכט זיך אין קיין שום שול קיינמאָל נישט געגאַנגען. אַלע זענען מיר מער פון אַלץ געווען אויטאָדידאַקטן. מיר האָבן זיך אַליין געלערנט, אַריבערשפּרינגענדיק פון אילאָוואַיסקעס לערנביכל פון געשיכטע צו פּיסאַרעווס „רעאַליסטן“, צו דער „גע-שיכטע פון ציוויליזאַציע“ פון באַקל, צו דער „אַנטשטייאַונג פון פאַמיליע און אייגנטום“ פון ענגעלסן, צו דער „פּילאָזאָפּישער סיסטעם“ פון העגעלן און צו דער

(* שפּעטער האָט ער געשריבן אונטערן פּסעוודאָנים „ניעמאַנסקי“. אויך באַקאַנט ווי אַלעקסאַנדער — סענדער זעלדאַוו.)

„ווערט־טעאָריע“ פון מאַרקסן. נישט ווילנדיק דערמאָן איך זיך דאָ ווי איך פלעג מיט עטלעכע יאָר פאַר דעם, גאַנצע טעג פאַרברענגען אין דער ווילנער עפנטלעכער ביבליאָטעק און ווי איך האָב דאָרט, ווישנדיק באַהאַלטנערהייט די טרערן, געוויינט ביים ליענען דאָס בוך פון נ. זיבער „דאָויד ריקאַרדאָ און קאַרל מאַרקס“, כ׳האַב געוויינט פון פאַרדרוס, ווייל ביי דער גאַנצער אָנשטרענגונג פון מיין פאַרשטאַנד, האָב איך פאַרט נישט אַלץ פאַרשטאַנען. צי האָט דער באַאַמטער, דער ביבליאָטעקאַר זיך צוגעקוקט צו די ליענער? מעגלעך. מיר האָט ער נישט איין מאָל געמאַכט אַ באַמערקונג, אַז איך בעט צו „ערנסטע“ ביכער, פאַר מיין עלטער, און עס האָט געטראָפן, אַז ער האָט זיך אָפגעזאָגט מיר זיי אַרויסצוגעבן.

דער חשק צום לערנען זיך, — איז ווי ביי זעלדאָוון, אַזוי אויך ביי מיר, געווען אַ גרויסער, מיר פלעגן „פאַרצוקן“ ביכער. בעת איך בין אַוועקגעפאַרן פון ווילנע, האָט סערגיי איבערגענומען ביי מיר דאָס ביבליאָטעקל פון אונדזער קרייז, וואָס איך האָב ביז דעמאָלט געהאַלטן ביי זיך און וועלכע איז באַשטאַנען הויפט־זעכלעך פון ביכער „אַרויסגענומענע פון געברויך“. ער איז דערפון געווען אוי־סערגעוויינלעך צופרידן, הגם אין פאַל פון אַ הויז־זוכונג איז דאָס ביבליאָטעקל געווען אַ זיכערער און אומבאַשטרייטבאַרער באַווייז פון רעוואָלוציאָנערער „קראַ־מאַלע“. אָבער דערפאַר, וואָס פאַר אַ רייכע שפייז זי האָט פאַרמאַגט, וואָס פאַר אַ מעגלעכקייט צו „שלינגען“ ביכער, איבערהויפט אין די נעכט. אָבער נישט געקוקט אויף אונדזער גאַנצן חשק צו זעלבסטבילדונג, איז ביי אונדז פאַרן „לערנען“ פאַר־בליבן וואָס ווייטער אַלץ ווייניקער צייט. מען האָט געדאַרפט פאַרדינען אויפן לעבן און ווייטער זענען מיר געווען פאַרוואָרפן מיט אַרבעט, וואָס איז געווען פאַרבונדן מיט דער באַוועגונג: פאַרזאַמלונגען, קרייזלעך, זיצונגען, באַגעגענישן... און אונדז, סערגיען, דודן און מיר איז עס פאַרגעשטאַנען צו פאַרנעמען דעם אָרט פון די „אינטעליגענטן, פירער“ פון אונדזער באַוועגונג, פאַרבייטן אַלעק־סאַנדערן, וולאַדימירן, גלעבן און אַנדערע.

צי האָבן מיר געזאָלט צווייפלען אין אונדזערע קענטענישן און כוחות? צי האָבן מיר זיך פריער געזאָלט אונטערוואָרפן עקזאַמענס וועגן טעאָריע און פראַק־טיק? מיט זענען געווען איבערגעגעבן דער זאַך, האָבן געהערט צו איר פולשטענ־דיק; און אַפּוואַרפנדיק אַלע ספיקות, האָבן מיר זיך אַוועקגעשטעלט אויף די לידיק־געוואָרענע וואַך־פאַסטנס.

פון די אַרבעטער־טוער, פון יענע, וואָס זענען געווען פּיאַנערן פון דער באַוועגונג און זענען דערצויגן געוואָרן אין די ווילנער קרייזלעך זענען פאַרבליבן...

מיר האָבן מיט דודן זיי איבערגעצייילט אויף די פינגער: מערע זשאלדוסקי — אַ שניידעריין, צביה — אַ זעמשערקע, אונדזער קאָוונער ליזע און איר מאַן אַלטער, אַברהם דער בערשטער, זיין חבר אורטשיק, אויך אַ בערשטער און נאָך עטלעכע מענטשן. דוד האָט אָנגערופן נאָך אייניקע, וואָס האָבן געהערט, אַזוי צו זאָגן, צום צווייטן דור און האָבן זיך ארויסגערוקט שוין אין פראַצעס פון דער מאַסן־ באַוועגונג אין ביאָליסטאָק, אין וואַרשע, לאַדזש און פאַר וועלכע ער האָט גאַראַנטירט.

— הייסט עס, אַז קיין צוריקציען זיך וועט נישט זיין! האָט דוד פאַרענדיקט אונדזער געשפרעך, וואָס האָט זיך פאַרצויגן ביז שפעט אין דער נאַכט. עס איז בלויז פאַרבליבן אויפצוקלערן אויף וויפל יעדערער פון אונדז האָט זיך געקענט האַלטן פאַר אַ „ריינעם“, ד״ה, פאַר אַזאַ, וואָס איז נישט אַריינגעפאַלן אין דעם באַאַבאָכטונג־קרייז פון די מאַסקווער געהיים־אַגענטן. עס איז דאָך מעגלעך געווען זיך משער צו זיין, אַז מען האָט אונדז איבערגעלאָזט אויף דער פריי בלויז צוליב דעם, כדי צו האָבן נייע אויסגאַנגס־פּונקטן אויף צו שפּיאַנירן און צוצוגרייטן אַ נייעם דורכפאַל. דוד איז געווען זיכער, אַז נאָך אים האָט קיינער נישט נאַכגע־ שפּיאַנירט. ער האָט אָבער אַלענפאַלס באַשלאָסן איבערצוגיין אויף אַן „אומלע־ גאַלער לאַגע“, ד״ה, לעבן אויף אַ פרעמדן פאַס, נישט האָבן קיין שטענדיקע דירה, אַריבערפאַרן פון איין שטאָט אין דער אַנדערער. ער האָט געהאַלטן, אַז אַ פאַר שטעט, ווי וויטעבסק, דווינסק, ווו ער האָט געהאַט פאַרבינדונגען און קאָנספּיראַ־ טיווע דירות, זענען נאָך געווען פולשטענדיק זיכערע.

וואָס שייך מיר, איז הגם איך בין געווען אַ „פּאָדנאַדאָרנער“, ד״ה, איך בין געווען אַדמיניסטראַטיוו אונטער דער אויפזיכט פון דער פּאָליציי און פון דער זשאַנדאַרמען־פּאַרוואַלטונג, כ׳האַב זיך אַלע וואָך געדאַרפט מעלדן אין דער פּאָ־ ליציי און אַן אַ דערלויבעניש פון דער זשאַנדאַרמעריע האָבן איך אין ערגעץ נישט געטאַרט אַרויס פון קאָוונע, — בין איך אָבער זיכער געווען, אַז די „מאַס־ קווער“ שפּיאַנעס זענען נאָך מיר נישט נאַכגעאַנגען. און וואָס שייך דער אַרטיקער זשאַנדאַרמעריע, האָט זי מיך געקענט, אָבער זי איז געווען פאַרנומען מיט זוכן „קאַרמאַלע“ — פּאָליטישע „טרופות“ צווישן ליטווישע נאַציאָנאַליסטן און נאָך אויך צווישן די קריסטלעכע פּאַבריק־אַרבעטער. אָבער די ייִדישע באַוועגונג איז געווען קאַנצענטרירט אויסשליסלעך צווישן האַנטווערקער און אין דער אויסערלעכקייט האָט זי זיך נאָך ווייניק אָנגעזען. און וועגן דעם, אַז אין קאָוונע איז געווען קאַנ־ צענטרירט די אַנפירונג פון דער בערשטער־באַוועגונג, האָט נישט די אַרטיקע

ושאנדארמערע, נישט די מאַסקווער אַכראַנקע נישט באַוויזן צו דערשמעקן. איך האָב דערפאַר אויך קאָוונע געהאַלטן פאַר אַ פאַרהעלטניסמעסיק נישט געפערלעך-כער שטאַט.

מיר האָבן זיך אָנגעמערקט אַ פּלאַן פון האַנדלונגען. קודם כל האָבן מיר געהאַלטן פאַר נייטיק צונויפצורופן אין דער נאַענטסטער צייט אַ צווייטן צוזאַמען-פאַר פון „בונד“, כדי מיט אַ מאַקסימאַלן עפעקט צו קענען מעלדן, אַז דער „בונד“ איז נישט אונטערגעגאַנגען, נישט דערמאַרדעט געוואָרן, נאָר אַז ער לעבט און וועט לעבן. דעם צוזאַמענפאַר האָבן מיר באַשלאָסן צו מאַכן אין קאָוונע, ביי מיר. די ידיעה וועגן דורכפאַל פון צענטראַל-קאָמיטעט און פון דער דרוקעריי איז נאָטירלעך געווען אַ דערשיטערנדיקע! אָבער אויף אונדז, יונגע, האָט זי נישט אָנגעוואָרפן קיין פחד. מיר האָבן זיך נישט פאַרלוירן, זענען אַפילו נישט געוואָרן נידערגעשלאָגן. מיר האָבן געוויסט, אַז די באַוועגונג אַלס גאַנצע, ד״ה די אַרבעטער-אַרגאַניזאַציעס און דער עיקר, דער גייסט פון „אונדזערע“ אַרבעטער, זייער פּראָ-טעסט-געפיל, זייער גלויבן אין דער באַפרייאַונג, זענען פאַרבליבן, האָבן זיך איינגעהאַלטן אין דער פולער מאַס. מיר האָבן צוליב דעם נישט געקענט האָבן קיין שום ספיקות. זיכער האָבן מיר נישט געקענט מיינען, אַז מיר וועלן זיין אויף דער „געהעריקער הויך“, אַז מיר וועלן ווערט זיין אונדזערע נעכטיקע פירער און לערער, וועלכע זובאַטאָו האָט אַרעסטירט. ווער פון אונדז האָט געקענט פרעטענדירן צו פאַרבייטן אַלעקסאַנדער? אָבער, ווי מיר דוכט זיך, האָבן מיר זיך גאָר וועגן דעם נישט פאַרטראַכט. די לאַגע האָט געצווונגען, מען האָט געמוזט האַנדלען. פאַר געפילן פון פאַרלוירנקייט איז נישט געווען קיין צייט. אָבער דאָך, וויפיל מוט און דרייסקייט איז עס דעמאָלט געווען! וואָס פאַר אַ יוגנטלעכער דראַנג און יוגנטלעכער גלויבן!

דוד האָט צוליב אַ שטאַרקערער קאָנספיראַציע זיך אויסגעקליבן דעם צונאָ-מען „טאַראַס“.

פון מיינע דערנערוונגען וועגן דוד, איז זיין קומען צופאַרן דעמאָלט מיט דער ידיעה וועגן גרעסטן בונדישן דורכפאַל, געדענקט זיך מיר נאָטירלעך מער ווי אַלץ. מיר דעם דאָזיקן קומען זיינעם איז דאָך אויך פאַרבונדן דער העכסט-פאַראַנטוואָרטלעכער באַשלוס, וואָס מיר יונגע האָבן אָנגענומען! ער איז דאָך שיעור נישט געווען אַ ווענדפונקט אין לעבן פון יעדן איינציקן פון אונדז. ניין, עס איז דערפאַר קיין שום חידוש נישט, וואָס דער דאָזיקער עפיזאָד, אַזוי צו זאָגן, איז אַרויסגעשווימען דער ערשטער בעת איך האָב אָנגעהויבן שרייבן וועגן

דודן. אָבער איך וויל נאָך דערציילן וועגן אים אַליין. — די הויפטזאַך וועגן אים. מער ווי וועמען עס איז אָן אַנדערן געהערט דער כבוד פון צוריקאויפשטעלן די אַנפירונג פון דער באַוועגונג, וואָס איז געקעפט געוואָרן דורך זובאַטאָוס אַרעסטן. דוד קאַץ איז געווען אַ פעלדשערס אַ זון. דער פאַטער האָט פאַר אים אויס־געקליבן די קאַריערע פון אַ מלוכה־לערער. איך מוז זאָגן, אַז אַ סך טאַטעס און מאַמעס אין ווילנע, האָבן זיך אַרומגעטראָגן מיט דעם טרוים וועגן אַזאַ קאַריערע פאַר זייערע זין. דאָס האָט זיך נאָטירלעך דערקלערט מיט דער צוציאַונגס־קראַפט פון דעם ווילנער ייִדישן לערער־אינסטיטוט, — דעם איינציקן אין תּחום און אַפילו אין גאַנצן גרויסן רוסלאַנד, ייִדישן לערן־אַנשטאַלט, וואָס האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אי אַ מין מיטלשול און אי אַ הויכשול. דער דירעקטאָר און די לערער זענען געווען רוסישע — קריסטן. אַ ייד איז געווען בלויז דער אינספּעקטאָר, דער באַרימטער „אױטשאַני יעוורי“ (געלערנטער ייד) שטיינבערג. ער איז אויך געווען דער לערער פון העברעיִש און אויך דער געשעפּטס־פירער. דער אינס־טיטוט איז געווען אַ שטרענג געשלאָסענער אַנשטאַלט, דאָס לערנען און די פּולע אויסהאַלטונג, פון דעם עסן און ביכער, ביו אַ העמד און אַ באָד, — איז אַלץ געווען אויפן חשבון פון דער מלוכה און דאָס אַליין האָט שוין געקענט צוצייען צו זיך די בליקן און די טרוימען פון אַ סך עלטערן.

דער לערער־קורס איז געווען אַ פיר־יעריקער. אָבער עס איז דוכט זיך דערלויבט געווען אין צוויי קלאַסן צו בלייבן אויף נאָך אַ יאָר אין אַ קלאַס. אַ יונגערמאַן, וואָס האָט זיך אַריינגעקראָגן אין אינסטיטוט, איז וויבאַלד אַזוי, פאַר־זאָרגט געווען, פּולשטענדיק, אויף פיר יאָר מיט אַלעם נייטיקן, — און אַמאָל אפּשר אויך אויף פינף, זעקס יאָר. נישט קיין קליינער געווינס ווי פאַר די דאָזיקע יונגעלייט, אַזוי אויך פאַר זייערע עלטערן. דערצו איז אויך די אונגיפּאַרם פון די שילער פון אינסטיטוט געווען, אויב נישט קיין זייער צוציענדיקע, איז אָבער זייער אָן איינדרוקספּולע. אָנהייבנדיק דערפון וואָס דאָס היטל איז געווען פון אַפיציעלן „קאָזיאַנעם“ טיפּ מיט סאַמעטענע קאַנטן, כּמעט ווי ביי אַ „טשינאַוויק“, — און אַט דאָס־אַ אויף אַ קאַפּ פון אַ ייִדישן יונגמאַן. ווייטער אין די יום־טובים, אַריינגערעכנט אויך שבת, האָבן די שילער געדאַרפט גיין אָנגעטאַן אין אַ לאַנגן, אויפגענייטן אויף דער מאַס, שוואַרצן סורדווט, אַזאַ מין אַרט מונדיר, מיט אַ ווייסן שטייפן קאַלנער און אַ שוואַרצן קראָואַט! דעם טאַטן, דער מאַמען, אַלע קרובים און באַקאַנטע איז געווען פון וואָס אַנצוקוועלן און מיט וואָס צו שטאַלצירן, קוקנדיק אויף אַזאַ מין יומטובדיק, און מיט אַזאַ חשיבות, געקליידטן יונגמאַן.

ל. בערנשטיין

און ער אליין האָט אויך געקענט זיין צופרידן מיט זיך, ער האָט געקענט פילן, אז ער איז עפעס נישט אַבי ווער, אַז ער איז גאָר אַ מין אויסדערווילטער, ווייל כּדי אָנצוקומען אין אינסטיטוט האָט מען געדאַרפט אויסהאַלטן אַ קאַנקורס-עקזאַמען, צו וועלכן עס האָבן זיך געגרייט און זיך געשטעלט הונדערטער בחורים, צונויפגעפאַרענע פון אַלע שטעט און אַפילו שטעטלעך פון צפון-מערב-געגנט. און פרייע ערטער זענען געווען בלויז פון 20 ביז 30 אַ יאָר.

דער אינסטיטוט האָט געגרייט לערער פאַר יידישע אָנפאַנג-שולן און די לערער-שטעלע איז געווען פאַרזיכערט תּיכּף נאָכן ענדיקן אים.

די שכירות איז געווען נישט קיין גרויסע, אָבער די פּאָזיציע פון אַ לערער, האָט געהערט צו דעם מין וואָס מען האָט געקענט מקנא זיין. ער איז געווען אַן „אָפיציעלער מענטש“, כּמעט אַ באַאַמטער און האָט אַפילו געהאַט רעכט אויף עפעס אַ מין ווייץ-מונדיר מיט גאַלדענע קנעפּ. אַלץ צוזאַמען — די אויסהאַלטונג אויפן חשבון פון דער מלוכה אין דער צייט פון לערנען זיך, די פאַרזיכערטע שטעלע און די פאַרהעלטניסמעסיק בכּבּודיקע לאַגע, מיט אַ מונדיר פון כּמעט אַ „טשינאַוויק“ — האָבן נישט געקענט נישט לאַקן צו זיך אַ סך עלטערן און יונגעלייט. אַוודאי, סוחרים, פאַבריקאַנטן, רייכע מענטשן, האָבן געפירט זייערע קינדער אויפן וועג פון אַן אוניווערזיטעט-קאַריערע. אָבער וואָס פאַר אַ גליק האָט עס געקענט זיין פאַר אַ קליינעם קרעמער, אַ בעל-מלאכה, אָדער גאָר אַ גאַסן-הענדלערין צו זען דעם זון אַ ריין געקליידעטן, אין אַ שוואַרצן סורדוט פון גוטן טוד, אין אַ היטל מיט סאַמעטענע קאַנטן, אין גוטע שיד און דערצו נאָך אַ פאַרזאַרגטן אויף זיין גאַנץ לעבן און נאָך מיט אַ פענסיע אויף די עלטערע יאָרן! ממש אַ נחת!

אַט וועגן דעם גליק, וועגן דעם נחת, האָט אויך געטרוימט דודס פּאָטער. זיין זונס פעיקייטן האָבן אים פּולשטענדיק געגעבן רעכט דערויף. אָבער דער זון האָט גאַרנישט געשטרעבט צו פאַרווירקלעכן די באַגערן פון זיין פּאָטער. דוד האָט זיך אַרויסגעדרייט פון לערנען, האָט אַרומגעשטיפט, נישט געקענט אויסקומען מיט זיין פּאָטער. ביז דער פּאָטער האָט מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ זיך געזעגנט מיט זיין האַפּענונג און כּמעט ווי אַ מאַך געטון מיט דער האַנט אויף זיין זון; קיין לייט, אַזוי צו זאַגן, וועט שוין פון אים נישט אַרויסקומען; „שלאַג זיך קאַפּ אַן וואַנט!“ האָט ער אים טוף-כל-סוף געזאַגט. דאָס יינגל האָט באמת פאַרלאָזט די אָנפאַנג-שול, איז אַ געוויסע צייט אַרומגעגאַנגען ליידיק, דערנאָך איז ער אָנגע-קומען צו אַ הענטשקע-מאַכער, איז געוואָרן אַ בעל-מלאכה. אַ פאַרכאַפּטער פון

ע ר ש ט ע ש פ ר א צ ו נ ג ע ן

דער באַוועגונג, בעת ער איז געווען אַ יאָר 18, איז ער אַריינגעפאלן אין איינעם פון די קרייזלעך, וווּ מען האָט געלערנט קולטור־געשיכטע פון פעלקער און פּאָליטישע עקאָנאָמיע. דאָ האָבן זיך גאָר גיך אַנטפלעקט זיינע פעיקייטן, וואָס זענען אים צונאָך געקומען סיי פאַר אים אַליין, כדי ער זאָל זיך קענען אויף גיך אַ סך אויסלערנען און סיי דערפאַר, אַז ער זאָל קענען באַמערקט ווערן דורך די אינטעליגענטן, די פירער פון קרייז און זיי זאָלן אים אָנהייבן „אַרויסרוקן“. דוד האָט ליב באַקומען דאָס בוך, האָט אָנגעהויבן ערנסט צו אַרבעטן. פונדעסטוועגן האָט ער אַ סך זאָכן געכאַפט, ווי מען זאָגט, מיטן קוק, אַ דאַנק זיין פלינקער אַריענטאַציע, און גייסטיקער אויפנאַם־פעיקייט. צו דעם אַלעם האָט ער נאָך געהאַט אַ זעלטענעם זכרון.

אַ מענטש פון מיטעלן וווקס, מיט רעגלמעסיקע געזיכטס־שטריכן, מיט שוואַרצע, עטוואָס געקרויזטע, קורץ געשוירענע האָר, האָט זיך דוד אויסגעצייכנט, ווי כ׳האַב שוין פריער דערמאָנט, מיט אַ זעלטענער באַוועגלעכקייט. באַוועגלעך זענען געווען זיינע קלוגע שוואַרצע, מיט אַ פייערל, טיילמאָל שמיכלענדיקע אויגן; באַוועגלעך זענען געווען זיינע הענט, זיין קאַפּ, אַפילו זיינע אַקסלען. ער האָט נישט קיין סך זעסטטיקולירט, ער איז אָבער קיינמאָל נישט געווען רויק, זיינע פלינקע שוואַרצע אויגן האָבן זיך אויף קיין איין זאָך לאָנג נישט אָפּגע־שטעלט, זיי האָבן אָבער אַזוי ווי אַלץ און אַלעמען געוואָלט זען אויף אַינאַל; די הענט האָבן נישט געוואָלט זיין אָן אַרבעט און האָבן שטענדיק עפעס וואָס געריירט, געדרייט; אַפילו די פיס האָבן נישט געקענט פאַרטראָגן קיין אומבאַוועגלעכקייט. ער האָט נישט געקענט רויק זיצן און האָט זיך אַלע ווילע אַ וואָרף געטון מיטן שטול אויף הינטן און אים געדרייט אויף איין פיסל. געלאַכט האָט ער לייכט; ער האָט אין אַ סך זאָכן געפונען קאַמישע שטריכן און אַ געלעגנהייט זיך אויסצולאָכן. און דערציילנדיק עפעס אַ קאַמישע זאָך, האָט ער אַליין מער פון אַלעמען הנאה געהאַט, האָט זיך געפאַטשט מיט די הענט איבער די קני, זיך געדרייט, שיעור נישט געקייקלט זיך אויף דער ערד... ער האָט האָלט געהאַט צו כאַפּן אַלעמען ביים וואָרט, ספעציעל, פאַרשטייט זיך, ווען מען האָט זיך אויסגעדריקט נישט אַזוי געלונגען. ער האָט דעמאָלט געקענט מאַכן דערפון אינגאַנצן אומגעריכטע און טיילמאָל פולשטענדיק איבערגעטריבענע אויספירונגען. און דאָס אַלץ זייער ערנסט, אָבער נישט אויסהערנדיק דערביי צו שמיכלען מיט די אויגן.

דודן פלעגט פאַרשאַפּן פאַרגעניגן צו רייצן זיך מיט אונדזער זלמנען דעם איינבינדער, אויך אַ פּיאַנער פון דער באַוועגונג, ער פלעגט אים טיילמאָל דער־

פירן ביז משוגעת, אויף אזוי ווייט, אז יענער פלעגט זיך וואַרפן אויף אים מיט די פויסטן. דוד פלעגט, פאַרשטייט זיך, באַווייזן זיך אַרויסצודרייען פון קלאַפּ און זיך צעלאַכט מיט אַזאַ געלעכטער, אַז סוף־כל־סוף פלעגט ער מיט אים אַנ־שטעקן אויך דעם גוטמוטיקן און נישט זייער קלוגן, אַבער גרענעצלאַז־איבערגע־געבענעם זלמנען.

— וואָס זאַל מען מיט אים טון? ער איז נישט קיין ערנסטער, פלעגט זלמן זאָגן, שוין נישט דראַענדיק מיט די פויסטן, נאָר טייטלענדיק מיט אַ פינגער אויף דודן, וואָס פלעגט אַליין, פון זיין זייט, שטופן זיין פינגער אין זלמנען אַריין, כדי ער זאַל נאָך מער לאַכן. געענדיקט האָט זיך געוויינלעך אַלץ מיט אַ פאַרשלאַג אויסצוטרינקען אַ „גלעזעלע וואַרעמס“. דוד האָט איבערגעציילט די שטימען פאַר און קעגן און האָט פאַרגעלייגט צו ציען קניפלעך ווער עס זאַל גיין נאָך הייס וואַסער, דערביי האָט ער עפעס אַזוי געקענט מאַנעוורירן, אַז דער קניפל פלעגט שוין אַריינפאַלן צו זלמנען. אויף דער גאַס פלעגט דוד שפּרייזן זייער האַסטיק, פאַרלויפנדיק קונציק דעם וועג אַנדערע דורכגייער און באַווייזנדיק דערביי תמיד צו וואַרפן אַ בליק אי אויפן דורכגייער, אי אויף אַ שיינער פרוי און אויך אויף אַ פענצטער פון אַ געשעפט. אַלץ וואָס איז אים איבערגעגעבן געוואָרן האָט ער אויסגעפירט פינקטלעך און גוט. ער האָט באַוויזן אומעטום צו זיין, אַלץ צו וויסן און תמיד אַלץ צו געדענקען. פונקט אַזוי גערן האָט ער אויך תמיד געגעסן און געטרונקען, אויסצייכענענדיק זיך, ביי זיין נאַטירלעכן קערפער־געבוי, מיט אַ גאָר איבערנאַטירלעכן אַפעטיט.

מען האָט נישט געקענט צוטראַכטן קיין מער באַקוועמען מענטשן פאַר דעך ראָל פון אַ פאַרבינדונגס־אַגענט, פאַר כסדרדיקן אַרומפאַרן און פאַר האַבן באַר ציונגען מיט אַ סך מענטשן. מעגלעך, אַז די דאָזיקע ראָל איז דודן נישט אַזוי איבערגעגעבן געוואָרן, ווי זי איז אַריינגעפאַלן צו אים פון זיך אַליין, אַזוי ווי זי וואָלט אים געקומען לויט זיין כאַראַקטער און זיינע פעיקייטן. נאָך מער, אַז ער האָט פיזיש געקענט אַ סך פאַרטראַגן, איז געווען פלינק אויף צו געבן אַן ענטפער, אַן אַרגומענט און האָט זיך געקענט אַרויספלאַנטערן פון אַן אומאַנגענעמער לאַגע. דער גוטער זכרון האָט אים געדינט, אַז ער זאַל נישט אַלץ דאַרפן פאַרשרייבן און אַנדערע זאַכן בכלל נישט פאַרשרייבן און דאָס האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ גרויסע באַקוועמעלעכקייט אין די קאַנספּיראַטיווע באַציונגען. וואָס אַן אמת, ער איז געווען איינער פון די דרייצן אַנטוילנעמער פון צוזאַמענפאַר, וואָס האָבן געגרינדעט דעם „בונד“.

דוד האָט אַוועקגעוואָרפֿן זײַן פֿאָך און איז איבערגעגאַנגען אין דער לאַגע פֿון אַ רעוואָלוציאָנער־פֿראַפעסיאָנאַל. בעת ער פֿלעגט קומען צופֿאַרן צו מיר פֿלעגט ער זיך אַרױפוואָרפֿן אויף די נייע ביכער פֿון די רוסישע „לינקע“ זשורנאַלן. אָבער ער איז אַליין געווען גאַנץ גוט באַקאַנט מיט נייע ביכער, דער עיקר נאַטירלעך מיט אַזעלכע, וואָס האָבן אונדז געקענט אינטערעסירן מיט זייער געזעלשאַפטלעכן אינהאַלט. וווּ איז געווען זײַן שטענדיקע דירה? וווּ זענען געווען זײַנע וועש, זײַנע זאַכן, מלבושים? דאָס האָט ער נישט געוואָסט. אפשר האָט ער דאָס אַלץ גאַרנישט געהאַט. קומען פֿלעגט ער שטענדיק מיט ליידיקע הענט. אָן אַ וואַליזקע, אָן אַ פֿעקל, אָבער ער האָט תמיד געדאַרפט עפעס קויפֿן פֿון וועש־זאַכן: אַ קאַלנער, אַ העמד, אַ נאַזטיכל. ער איז געווען פֿינקטלעך און רײַך אָנגע־טאָן, מיט נאָך אַ גרעסערער זאַרגזאַמקײט אין דעם זין, ווי אַ סך פֿון „אונדזערע“ און ער האָט אויך זייער ליב געהאַט זיך צו פֿאַרען אין באַד.

ס'האַט געטראָפֿן, אַז בעת ער פֿלעגט קומען צופֿאַרן, זאַל ער שוין נאָך די ערשטע געשעפטלעכע שמועסן, אַ זאַג טאָן: קום אין באַד!

זײַן געפֿערלעכער אַפעטיט האָט אָפט אַרױסגערוקט. — שוין צו אָפט. — די פֿראַגע וועגן עסן. געוויינלעך האָבן מיר זיך דערנערט זייער באַשיידן, זיך באַגרענעצט אין די אַוונטן, למשל, מיט ברויט מיט פּוטער. דוד פֿלעגט פֿאַרשלאָגן מען זאַל נאָך צוגעבן דערצו אַ הערינג, אָדער גאַר דעם גרעסטן לוקסוס — טײַ־ווּרשט. איינמאַל בעת ער איז געקומען צופֿאַרן האָט ער פֿאַרגעשלאָגן צו פֿייערן עפעס אַ געשעעניש און גיין אין אַ רעסטאָראַן. איך האָב די קאָונער רעסטאָראַנען נישט געקענט. זענען מיר אַוועק זוכן און האָבן לאַנג אַרומגעבלאַנקעט איבער די גאַסן. נישט דערפֿאַר, ווייל מיר האָבן נישט געפּונען, נאָר ווייל מיר פֿלעגן זיך אָפשטעלן בײַ יעדער רעסטאָראַן און נישט געוואָסט וואָס צו טון: איינער האָט אונדז אויסגעזען ווי אַ צו טײַערער, אָן אַנדערער ווי נישט קיין גוטער. אַרײַנגעפֿאַלן זענען מיר סוף־כל־סוף אין זייער אַ פֿאַסקודנעם רעסטאָראַן, וווּ מיר האָבן כמעט מורא געהאַט צו עסן וואָס מען האָט אונדז דערלאַנגט און באַצאַלן איז פּונדעסטוועגן אויסגעקומען טײַערער ווי מיר האָבן זיך פֿאַרגעשטעלט. בעת מיר זענען אַרױס פֿון רעסטאָראַן האָט זיך דוד הילכיק צעלאַכט און זיך תיכף געלאָזט גיין צו דער טערקישער בעקעריי, וואָס האָט זיך געפּונען נישט ווייט פֿון רעסטאָראַן. די בעקעריי האָט טאַקע געהערט צו אַמתע טערקן, עס האָבן דאַרט פֿאַרקויפט טערקן אין רױטע פעסקעס און פֿאַר איין קאַפּיקע האָט מען דאַרט געקענט אויפֿן אָרט אויפֿעסן אַ געשמאַקן בײַגל, אָדער אַ זיס־ווער בײַ־

7. בערנשטיין

טעלע מיט ראָזשינקעס. דוד האָט אַריינגעשלונגען איינעם נאָכן אַנדערן עטלעכע בייגל און האָט זיך באַרויקט.

ער איז יעדעס מאָל געקומען צופאַרן, ווי עס איז שוין דערמאָנט געווען, אומגעריכט, ווי פון הימל אַראָפּגעפאַלן. ער האָט זיך געטיילט מיט מיר מיט די ניסן, האָט זיך פאַנאָדערגעפרעגט וועגן די קאָוונער ענינים און אויך וועגן דער לאַגע ביי די בערשטער, האָט געגעבן עצות און אַליין, פון זיין זייט, זיך אָן עצה געהאַלטן וועגן זאָכן, וואָס איז פאַרגעשטאַנען צו טון. און דאָס אַלץ זייער גיך, געשעפטלעך, נישט פאַרלירנדיק קיין איבעריקע ווערטער, — און אַזוי ווי איילנד-דיק זיך איבערצוגיין צו ווייניקער וועזנטלעכע טעמעס, ווי למשל, צו מעשיות וועגן געמיינזאַמע באַקאַנטע, צו זאָכן, וואָס ער האָט צופעליק געזען אָדער געהערט וועגן זיי, צו פאַרשיידענע טאַג-געשעענישן. ווי איך האָב שוין פריער געזאָגט, האָט ער געקענט מאַכן אָן איינדרוק פון אַ זאַרגלאָזן מענטשן, צוליב דעם, ווייל אים האָבן טיילמאַל אינטערעסירט פולשטענדיק זייטיקע קלייניקייטן און ווייל ער איז געווען אַזוי דערפֿינדעריש אויף וויצן און געלעכטער. ער האָט אָבער קיינמאַל נישט פאַרגעסן קיין שום זאַך, וואָס איז געווען וויכטיק, האָט נישט אַרויסגעלאָזט פון אויג אַ זאַך וואָס האָט אַ שייכות צו דער באַוועגונג. — האָט מער ווי אַלץ טאַקע געטראַכט נאָר וועגן איר, איז ביז די טיפענישן פון זיין נשמה געווען באַזאָרגט בלויז מיט איר, מיט אירע נויטן און דערפֿאַלן. ער איז געווען אַ טיכטיקער מענטש אין פולסטן זין פון וואָרט, אַ „טוּרער“, אָבער אָן שום געמאַכטער וויכטיקייט, נישט אַרומגעוויקלט זיך מיט קיין וואַלקן פון קאַנספּיר-ראַציע און האָט פשוט געקענט שוויגן וועגן דעם וואָס מען האָט נישט גע-דאַרפט ריידן.

ער איז קיינמאַל נישט פאַרבליבן ביי מיר לאַנג, — אַ טאַג-צוויי, נישט מער, — אַפּטמאַל אַפילו בלויז עטלעכע שעה, אָבער מיר האָבן פונדעסטוועגן אָפּגעגעבן נישט ווייניק צייט פאַר טעאַרעטישע פראַגן און דיסקוסיעס. דוד האָט פאַרטיידיקט און איז באַשטאַנען אויף דער ריינקייט פון די סאַציאַל-דעמאָקראַטישע פרינציפן און אויף אונדזער נייער אַגיטאַציע-טאַקטיק. ער האָט גוט תּופּס געווען אַזעלכע ווערק פון פלעכאַנאוון ווי „סאַציאַליזם און פּאַליטישער קאַמף“, האָט זיך אויך אָן עצה געגעבן מיט זיין בוך, וואָס איז אַרויס אונטערן פּסעוודאָנים בעלטאַוו: „צו דער פראַגע פון מאַניסטישן באַנעם פון דער געשיכטע“; האָט זייער גוט פאַרגעדענקט „אַרבעטס-לויזן און קאַפיטאַל“ פון מאַרקס; איז געווען באַגייסטערט פאַר לאַסאַלס רעדעס, האָט געקענט שיעור נישט אויף אויסנווייניק די גרונט-

געדאנקען פון „ערפורטער פראגראם“; ער איז געווען גוט באקאנט מיט דער געשיכטע פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג און האָט מיט אינ-טערעס נאַכגעפּאָלגט דעם דיספּוט צווישן די נאַראַדיקעס און מאַרקסיסטן, אין אַלץ, פאַרשטייט זיך, זייענדיק מסכים מיט די לעצטע און אויפנעמענדיק מיט פאַרגעניגן די „קלעפּ“, וועלכע זיי האָבן, לויט זיין מיינונג, דערלאַנגט די ערשטע.

נאָך יענעם קומען זיינעם, וועגן וועלכן איך האָב פּרזער דערציילט, ד״ה, נאָך זובאַטאָוס באַרימטע אַרעסטן, וואָס די צאַרישע רעגירונג איז געווען זיכער, אַז זיי האָבן דערשטיקט דעם „בונד“, האָט דוד קאַץ — „טאַראַס“ (אַבער נישט בולבאַ, ווי ער פּלעגט זיך אַליין וויצלען), זיך פּולשטענדיק אַריינגעוואַרפן אין דער אַרבעט, צוריק איינגעשטעלט די איבערגעריסענע פאַרבינדונגען מיט די באַזונד-דערע קאַמיטעטן און מיט פּערזאָנען, האָט איינגעטיילט די פּליכטן, באַקומען ערגעץ געלט, האָט אַפילו באַוווּזן עפעס אין געהיים אָפּצודרוקן און זיך צו פאַרבינדן מיט אויסלאַנד. און דורכגעפירט האָט ער עס אַלץ לייכט, גובר זייענדיק אַלע שוועריקייטן און נישט באַקלאַגנדיק זיך.

אַט אַזוי, מערסטנטייל לויט זיין אייגענער איניציאַטיוו, אַבער זעענדיק זיך אַפט מיט סערגיי זעלדאַוו, מיט מיר, מיט אונדזער ליזען, מיט נאָך אַנדערע, — און מיט אונדזער אַלעמענס פּולסטן הסכּם, האָט ער דערפירט די זאַך ביזן צווייטן צוזאַמענפאַר פון „בונד“. דער צוזאַמענפאַר איז צושטאַנד געקומען סוכות אין 1898 אין קאָוונע, ביי מיר אויף דער דירה, ריכטיקער, אין מיין צימער, וואָס איך האָב פאַרנומען אין אַ דירה פון אַן אַלטער פּוילישער פּרוי.

דער צוזאַמענפאַר איז אומבאַדינגט נייטיק געווען שוין צוליב דעם אַליין כדי אויסצווויילן אַ נייעם צענטראַל-קאַמיטעט. דעם באַשלוס צונויפצורופן אים האָבן מיר אַנגענומען אומגעפער מיט אַ חודש פּרזער ווי ער איז פאַרגעקומען. מען האָט געמוזט וואַרטן אויף די „גרויסע“ יידישע יום-טובים, כדי צו האָבן אין אונדזער רשות אַ צוויי-דריי פּרייע טעג, אַז די אַרבעטער און אַרבעטערינסט, וואָס זענען אַנגעמערקט געוואָרן זיך צו באַטייליקן אין אים, זאָלן קענען קומען נישט אַרויסרופנדיק דערמיט קיין שום ספּעציעלן חשד. דער צוזאַמענפאַר איז טאַקע פאַרגעקומען אין די טעג פון סוכות.

ביז איצט קען איך נישט פאַרשטיין, ווי אַזוי האָבן מיר, טאַראַס און איך, בעת מען האָט נאָך די אַרעסטן געדאַרפט אָפהיטן די שטרענגסטע קאַנספּיראַציע,

ל. בערנשטיין

איבערהויפט פאר אזא זאך ווי א צוזאמענפאר, געקענט באשליסן איינצוארדענען אים ביי מיר, ביי אזא איינעם, וואס איז געווען אונטער פאליציי-אויפזיכט און איז פערזענלעך געווען באקאנט סיי דער פאליציי און סיי דער זשאנדארמערע און וואס האט נאך צו דעם אלעמען געהאט א קליין צימערל, וואס א דריטל פון אים איז געווען פארנומען מיט א בעט... אמת, מיין באלעבאסטע, די אלטיטשקע, איז געווען א זיכערע „אויסבאהאלטערין“, זי האט געוויסט, וואס דאס איז „פאלי-טיקע“, האט געהאט א געוויסע פארשטעלונג וועגן דער רעוואלוציאנערער באווע-גונג און האט פון גאנצן הארצן געהאט די זשאנדארן, שוין דערפאר אליין, וואס זיי האבן ביי איר צוגענומען א זון, א סטודענט און ער איז געווען ערגעץ פאר-שיקט. אויסער דעם בין איך נאך געווען באפריינדעט מיט איר טאכטער, וואס האט שטודירט אין פעטערבורג, א קורסיסטין פון די „לינקע“. אבער דאס אליין איז נאך פונדעסטוועגן געווען נישט גענוג, כדי צו באטראכטן מיין צימער ווי דעם זיכערסטן ארט. צי דען איז טאקע אין די אלע שטעט פון אונדזער באוועגונג, ווו מיר האבן געהאט פארבינדונגען, אין זין פון קאנספיראציע, נישט געווען קיין מער פאסיקערער ארט?? מעגלעך, אז צוזאמען מיט דעם פולסטן צוטרוי וואס מיר האבן געהאט צו מיין אלטיטשקער, האט אין אונדזער באשלוס, נאך אויך געשפילט א געוויסע ראָל די וויכטיקע סיבה, וואס זובאטאָווס אַרעסטן האָבן פולשטענדיק אויסגעמיטן קאָווע. דאָס האָט אונדז געגעבן אַ מעגלעכקייט זיך פאַרצושטעלן, אַז אין שטאַט איז נישט געווען קיין שום „נעסט“ פון זובאַטאָווס געהיים־אַגענטן. מען האָט זיך שוין אויך גערעכנט דערמיט, וואָס איך, זייענדיק אונטער פּאָליציי־אויפזיכט, וואָלט נישט געקענט פאַרן אויב דער צוזאַמענפאַר וואָלט געווען אין אַן אַנדער שטאַט. אָפנים, אַז האַנדלען בעסער, מער פאַרויכטיק האָט מען נישט געקענט. און דאָס באַווייזט אויך אין וואָס פאַר אַ געדריקטער לאַגע מיר האָבן זיך געפונען נאָך די אַרעסטן, וועלכע זובאַטאָוו האָט באַטראַכט ווי די „ליקווי-דאַציע“ פון „בונד“.

אין צוזאמענפאר האבן אויסער טערגיי זעלדאָוו, דוד (טאראס) און מיר זיך נאך באטייליקט: טייבענטשקע (סערגייס ווייב), די שניידערין מערע זשאלודסקי, ווי א דעלעגאט פון ווארשע, צביה די הענטשקע-מאכערין, די קאוונער ליוע און איר מאן אלטער, אברהם דער בערשער און נאך אייניקע דעלעגאטן פון ביאליס-טאָק, פון לאָדזש, פון דווינסק, צווישן די געקומענע איז געווען מיכאלעוויטש, וועלכן איך האב ביזן צוזאמענפאר נישט געקענט. ער האט זיך באטייליקט אונטער עפעס א נאמען, נאר צווישן זיך האבן מיר אים געגעבן א צונאמען „פליצקע“.

צוליב זיין עטוואָס אויסגעבויענער פלייצע. פון די אַנטיילנעמער פון ערשטן צוזאַמענפאַר זענען אַנוועזנד געווען: דוד און מערע זשאָלדסקי*.)

מען האָט גערעדט ייִדיש. מיר האָבן נישט באַטראַכט נישט קיין טעאָרעטישע און נישט קיין טאַקטישע פּראָגן. צו טעאָריעס האָבן מיר דעמאָלט קיין קאַפּ נישט געהאַט און וואָס שייך דער טאַקטיק, האָט זיך די נייע, דאָס הייסט, די אַגיטאַציע-טאַקטיק אויף אַזוי ווייט באַרעכטיקט. האָט געגעבן אַזעלכע גלענצנד דיקע רעזולטאַטן, אַז פאַרלויפיק האָט זי נישט געפּאָדערט קיין שום אויסבעסער רונגען. עס זענען געווען באַריכטן פון די ערטער, וואָס האָבן קלאַר עדות געזאָגט וועגן דעם, אַז די באַוועגונג וואָקסט אין דער ברייט און אין דער טיף, און אַז די קאַמפּס-לאַזונגען, וואָס דער „בונד“ האָט אַרויסגעלאָזט זענען גוט אויפגענומען געוואָרן פון דער מאַסע.

מיר האָבן זיך געטיילט מיט די אינדערוקן וועגן דער לאַגע, וואָס האָט זיך געשאַפּן נאָך די אַרעסטן. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זיי האָבן לחלוטין נישט אַפּגעשוואַכט די פעסטקייט פון די אַרגאַניזאַציעס. דאָס האָט זיך דערקלערט דערמיט, וואָס די אַרעסטירטע חברים, אין זייער ווייט גרעסטער מערהייט, זענען שוין מער נישט געווען אין קיין דירעקטע באַציונגען מיט די דאָזיקע אַרגאַניזאַציעס. נישט די מיטגלידער פון צענטראַל-קאָמיטעט, נישט די צוגענומענע אַר-בעטער פון דער בונדישער דרוקעריי זענען שוין פּערזענלעך נישט געווען פאַר-בונדן מיט די פּראַפעסיאָנעלע פּאַרייען, וועלכע האָבן, נישט געקוקט אויף דעם גוואַלדיקן דורכפאַל, ווייטער געפירט זייער אַקטיוון לעבן, מיט די געהיימע „סכאַדקעס“; מיט וואָל; מיט צוגרייטונגען צו שטרייקן; מיט געלט-זאַמלונגען; מיט דער אַגיטאַציע פאַר באַשטימטע לאַזונגען; מיט דעם אויסשמידן געפילן פון סאָלידאַריטעט און גלייכצייטיק מיטן גייסט פון קאַמף. עס זענען אויך פאַרבליבן כמעט אומבאַרירט די סקלאַדן פון דער אומלעגאַלער ליטעראַטור, אונדזערע אַרבעטער-ביבליאָטעקלעך און כמעט אומעטום האָבן ווייטער פונקציאָנירט די אויפקלערונג-קרייזן, וואָס זענען נאָך געווען אין אַ גאַנץ גרויסער צאָל. אַנדערש

(* אין דאָזיקן צווייטן, צוזאַמענפאַר פון „בונד“ האָבן זיך באַטייליקט די ווייטערדיקע דעלעגאַטן:

דוד קאַץ „טאַראַס“; צביה הורוויטש (וואַרשע); שיינע-רייזל סעגאַל (לאַדזש); אַלטער דער בערשטער; ל. בערנשטיין (ביידע פון קאַוונע); סערגיי נייעמאַנסקי „זעלדאוו“; בייניש מיכאַלעוויטש; יחיאל פעדער (די לעצטע דריי פון ביאַליסטאָק); לעאַן גאַלדמאַן און פּאַטי קרעמער. פון דער אומלעגאַלער דרוקעריי פון „בונד“ — שמואל דער שוואַרצער.

(רעדאַקציע)

2. בערנסטיין

גערעדט, דאס אַלץ, וואָס איז געווען דער פונדאמענט פון אונדזער באַוועגונג, איז פולשטענדיק איינגעהאַלטן געוואָרן און איז פאַרבליבן פעסט. מען האָט, הייסט עס, געקענט ווייטער בויען, — אין דעם זענען מיר געווען איבערצייגט און מער ווי דאָס האָבן מיר נישט געוואָלט.

פון אַלע ערטער האָט מען זיך באַקלאַגט אויפן מאַנגל פון אַגיטאַטאָרן און אויך אויפן מאַנגל פון דער נייער ליטעראַטור, וואָס פאַרענטפערט טאַג־פראַגן, דער עיקר בראַשורן אויף ייִדיש. די דעלעגאַטן האָבן אויך אַנגעוויזן אויף דעם מאַנגל אין אַנפירערשאַפט מיט דער באַוועגונג, וואָס האָט זיך שוין אַנגעהויבן פילן צוליבן פעלן פון צענטראַל־קאָמיטעט. די וואָלן פון אַ צענטראַל־קאָמיטעט זענען זעלבסטפאַרשטענדלעך, געווען איינער פון די וויכטיקסטע פונקטן אויף דער טאַג־אַרדענונג. קיין אַנדערע מענטשן, אויסער די, וואָס זענען אַנוועזנד געווען אויפן צוזאַמענפאַר זענען נישט געווען און עס איז אויסגעקומען, וויבאַלד אַזוי, אויסצוויילן פון זיי. צי זענען מיר געווען גענוג צוגעגרייט, גענוג אויטאָ־ריטעט פאַר אַזאַ ראַל? יעדערער האָט די דאָזיקע פראַגע געדאַרפט לייזן פאַר זיך אַליין... ביי דער געשאַפענער לאַגע איז גענוג געווען שוין דאָס אַליין, וואָס אַן שום שרעק, אַן שום פאַרלעגנהייט, זענען מיר פאַרבליבן אויפן אָרט, נישט אַפגעטראָטן פאַר דער פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון דער אויפגאַבע, וואָס האָט זיך אַזוי פלוצלינג אַוועקגעשטעלט פאַר אונדז און האָבן דרייסט גענומען אויף זיך די דאָזיקע פאַראַנטוואָרטלעכקייט.

מען איז געזעסן ביי מיר אין צימער. עס האָבן אויסגעפעלט שטולן און עטלעכע זענען געזעסן אויפן בעט, פון וועלכן עס איז אַגב אויסגעקומען אַראַפֿ־צונעמען די קאַלדרע. עס גייט אין דעם, וואָס די באַלעבאַסטע האָט געהאַט פאַרדונגען נאָך אַ צימער צוויי גימנאַזיסטקעס און אונדזערע צימערן זענען געווען אַפגעטיילט צווישן זיך מיט אַ טיר. די טיר איז פאַרשטייט זיך געווען פאַרשלאָסן. אַבער מיר האָבן געהאַלטן, אַז מען דאַרף די טיר פאַרהענגען און אויף דעם האָבן מיר פאַרניצט די קאַלדרע. אין אַוונט האָבן מיר פאַרהאַנגען דעם פענצטער און דערויף זענען אַוועק די ליילעכער און דער מאַנטל... אין צימער איז געווען געדיכט אַנגערויכערט, און כדי אים אויסצולופטערן איז אויסגעקומען צו עפענען פון צייט צו צייט דעם פענצטער. דעמאַלט האָבן די דעבאַטן אויפגעהערט און אַלע זענען געזעסן שטיל. מיטיק עסן זענען מיר נישט געגאַנגען, כדי נישט צו ציען אַן איבעריקן מאָל די אויפמערקזאַמקייט מיטן גיין און קומען פון די דעלע־גאַטן. אַלע האָבן זיך צופרידנגעשטעלט מיט ברויט מיט הערינג, מיט קעז און

מיט ווירשט, דאָס אַלץ האָבן מיר שוין ביידע, טאַראַס און איך, געהאַט צוגעגרייט פון פריער. אַנדערע אָבער האָבן באַדויערט, וואָס ס'איז נישט געווען קיין טיי. — אַט, ווען ס'איז דאָ אַ גלעזל טיי, — האָט אַן אומעטיקער געזאָגט „פלייצקע“, דאָס הייסט, מיכאַלעוויטש.

דער ערשטער טאָג איז אַריבער בשלום. טאַראַס איז געבליבן נעכטיקן ביי מיר און די איבעריקע האָט ליזע איינגעאַרדנט ביי באַקאַנטע, אָבער קיין איינער איז, נאטירלעך, נישט געגאַנגען אין קיין האַטעל. אויף מאַרגן איז שוין נישט געווען אַזוי רויק. מען האָט באַמערקט, אַז מען שפּיאַנירט און אפשר האָט זיך עס בלויז אויסגעדוכט. אין אַוונט האָט מען באַשלאָסן נישט צו ריזיקירן, איבער-צורייסן די זיצונג, פאַנאָדערצוגיין זיך איינציקווייז. ווי אַן אַרט פון אַ באַגעגעניש האָט מען באַשטימט דעם ברעג פון ניעמאַן, ווהיין אַלע האָבן געדאַרפט קומען זיך דערוויסן, וווּ און ווען מיר וועלן זיך ווידער פאַרזאַמלען. ליזע און אַלטער האָבן פאַרגעלייגט זייער דירה, אָבער דאָס האָבן מיר געהאַלטן פאַר נישט באַקוועם. איך בין אַוועק זוכן אַ לאַקאַל. ס'איז אַגב נישט אויסגעקומען לאַנג צו זוכן. איך בין אַוועק צו דער לערערין אַננע סעמיאַנאָוונע רובינשטיין (דערנאָך האָט זי, לויט איר מאַן, זיך גערופּן מאַטיס). זי האָט געהערט צו דער ראַדיקאַ-לער אינטעליגענץ. קיין אוממיטלבאַרן אַנטייל אין אונזער באַוועגונג האָט זי נישט גענומען, אָבער צו איר האָט מען זיך תמיד געקענט ווענדן נאָך אַ טובה און זיך קיינמאַל נישט באַגעגנט מיט קיין אַפּזאָג. שפעטער האָט זי אין קאַוונע געשפּילט אַ גרויסע געזעלשאַפטלעכע ראַלע. זי איז געווען איינע פון די צענטראַלע פּערזענלעכקייטן פון דער יידישער געזעלשאַפטלעכקייט אין דער ליטע; און דאָס האָט פּולשטענדיק אַנטשפּראַכן איר ווייט נישט דורכשניטלעכן שכל און איר זעלטענע געפּילפּולקייט. זי איז געווען אַ פאַרוואַלטערין פון אַ פּרי-וואַטער פּרויען-שול און אַליין געהאַט דאָרט איר דירה. די שול איז צוליב די יידישע יום-טובים געווען פאַרמאַכט, האָב איך געבעטן אַננע סעמיאַנאָוונע אַז זי זאָל אונדז אָפּגעבן אויף אַ פאַרזאַמלונג פון אַ צענדליק מענטשן, אויף עטלעכע שעה איינעם פון די קלאַס-צימערן. איך האָב צוגעגעבן, אַז עס וועלן קומען פּול-שטענדיק זיכערע מענטשן, צווישן זיי אויך ליזע, וועלכע זי האָט געקענט. איך האָב איר אָבער נישט געזאָגט אַז עס קומט פאַר אַ צוואַמענפאַר, דאָס וואַלט געווען נישט קאַנספּיראַטיוו. כ'האָב איר אָבער געגעבן צו פאַרשטיקן, אַז ס'איז אַ פאַרזאַמלונג, וואָס האָט אַ וויכטיקע באַדייטונג. איך צווייפל, צי איך האָב זיך דעמאָלט אָפּגעגעבן אַ דיין-וחשבון אויף וואָס פאַר אַ געפאַר איך שטעל אויס

אָנע סעמיאָנאָווען און אפילו איר שול. אָבער ס'איז מעגלעך, אַז אױך זי האָט וועגן דעם נישט געטראַכט. „איך געטרוי אייך“, האָט זי געזאָגט, פונקט ווי דאָס וואָלט געווען גענוג, כדי צו באַזייטיקן סיי די ספיקות און סיי די געפאַר, און זי האָט אָנגעוויזן אין וועלכן פון די קלאַס־ציימערן מען זאָל זיך פאַרזאַמלען.

אָנעמענדיק אַלע פאַרזיכטיקייטס־מיטלען האָבן מיר, ליזע און איר, גע־נראַכט צופירן אַלע דעלעגאַטן אין שול, וווּ מיר האָבן אױך פאַרענדיקט אונדזער צוזאַמענפאַר. מיר זענען שוין געזעסן עטלעכע שעה, פאַרשטייט זיך, אָן שום טומל, באַמיענדיק זיך צו רעדן ווי ווייט מעגלעך שטיל, ווען ס'האָט זיך דער־הערט אַ לייכטער קלאַפּ אין טיר, אַלע האָבן איינגעהאַלטן דעם אַטעם, זיך אָנגע־שפיצט. איך בין צוגעגאַנגען צו דער טיר, האָב זי עטוואָס געעפנט. הינטער איר איז געשטאַנען אָנע סעמיאָנאָווע מיט אַ גרויסן טאַץ זעמל און אַנדערע געבעקסן און ביי דער טיר, אויפן דיל, איז געשטאַנען אַ קאַכיקער סאַמאָואַר, וועלכן איך האָב פייערלעך אַריינגעטראָגן אין קלאַס. עס האָבן זיך באַוויזן גלעזער, צוקער, דער דאָזיקער פולשטענדיק־אומגעריכטער צווישנשפיל איז געווען אַן אָנגענע־מער סורפריז, — מיר האָבן מיט פאַרגעניגן צוגעביסן, זיך אונטערגעלעצט. די טיי האָט אָנגענעם אָפגעפרישט די פאַרטריקנטע העלדזער. בעת די זיצונג האָט זיך געענדיקט, בין איך פייערלעך באַפולמעכטיקט געוואָרן אויסצודריקן אין אַלעמענס נאָמען אונדזער דאַנק דער זעלטן־גאַסטפריינדלעכער ווירטין.

ווי איך האָב שוין דערמאָנט, איז דאָס וויכטיקסטע פון צוזאַמענפאַר געווען דאָס אויסוויילן דעם נייעם צענטראַל־קאַמיטעט. מען האָט באַשלאָסן, אַז ער זאָל באַשטיין פון דריי מענטשן, אַזוי ווי דער פּרזידענט, אין וועלכן עס זענען אַריין אַלעקסאַנדער קרעמער, וולאַדימיר קאַסאַווסקי און גליעב מוטניקאָוויטש. אָבער ווי אַזוי אויסוויילן? אודאי, דורך אַ געהיימער אָפּשטימונג. אָבער וועמען עס איז פון אונדז דאַרף מען דאָך אַנטרויען דעם סוד גופא, דאָס הייסט, אונ־דזערע געהיים־אָפּגעגעבענע צעטלען מיט די נעמען, ס'איז געווען זעלבסטפאַר־שטענדלעך, אַז דעם וועמען מיר וועלן אַנטרויען, דאַרף שוין זיין אַ זיכערער מיט־גליד פון צוקונפטיקן צ״ק. איינשטימיק, האָבן מיר אָן קיין שום רייבונגען, אויסגעקליבן דוד טאַראַסן, אַרויסווייזנדיק אים דערמיט אונדזער אַנערקענונג, וואָס איז אים געקומען פאַר דער איניציאַטיוו און ענערגיע, וואָס ער האָט אַרויס־געוויזן אין אַזאַ קריטישן מאָמענט אין דער געשיכטע פון „בונד“.

דוד האָט זיך נישט אָפּגעזאָגט. ער איז געווען אַביסל פאַרשעמט; ריכטיקער, אויפגערודערט. איידער מיר זענען צוגעטראָטן צו די וואָלן פון די עטלעכע מיט־

גלידער פון צענטראַל-קאָמיטעט, האָבן עטלעכע פון אונדז, צווישן זיי אויך איך, אַראָפּגענומען זייערע קאָנדידאַטורן, דערקלערנדיק, נאַטירלעך, צוליב וועלכע מאַטיוון זיי טוען דאָס. איך האָב אָנגעוויזן דערויף, אַז איך בין דער ינגסטער פון אַלעמען, געפֿין זיך נאָך אונטער פּאַליציי-אויפזיכט, אַז איבערגיין אויף אַן אומ-לעגאַלער לאַגע זעט מיר איצט אויס נישט אָננעמבאַר; דערצו שטייט מיר נאָך פאַר צו גיין דינען און אַז חוץ אַלץ האָט בכלל קיין זין נישט איבערצורייסן מיין אַרגאַניזאַטאָרישע אַרבעט אין קאָוונע, ווי די אַרטיקע אַזוי אויך אין דער באַ-וועגונג פון די בערשטער.

מיט יעדערן וואָס האָט אַראָפּגענומען זיין קאָנדידאַטור האָט מען זיך שטאַרק געאַמפּערט. טאַראַס האָט נאָך אויך אָנגעוויזן דערויף, אַז דאָס דאָזיקן אָפּזאָגן זיך האָט ביז גאַר באַשווערט דעם אויסוואַל. מען האָט צוליב דעם באַשלאָסן צו געבן דעם צענטראַל-קאָמיטעט דאָס רעכט פון קאַאַפּטאַציע, דאָס הייסט, דאָס רעכט צוצוציען וועמען ער וועט געפֿינען פאַר נויטיק, סיי אויף צו באַשליסן געוויסן פּראָגן און סיי אים בכלל צו פאַרגרעסערן, אויב מען וועט דאַרפֿן.

**

די ידיעה וועגן צווייטן צוזאַמענפאַר האָט ביי אַ סך אַרויסגערופן אַ שטאַרקע פאַרווונדערונג. בעת דוד איז אין עטלעכע וואַכן אַרום ווידער געקומען אין קאָוונע, האָט ער נישט אַן שטאַלץ און אויך נישט אַן געלעכטער, מיר דערציילט, אַז אין אויסלאַנד האָבן דזשאַן, טימאַפּיי און אַנדערע בונדיסטן, זיך כמעט אָפּגע-זאָגט צו גלויבן אין דעם, אַז ס'איז פאַרגעקומען אַ צוזאַמענפאַר, אַז ס'איז אויס-געוויילט געוואָרן און עס עקזיסטירט אַ נייער צענטראַל-קאָמיטעט און אַז די אַרבעט גייט ווידער מיטן פולן גאַנג.

אַבער אויב די "יונגע" האָבן זיך אַרויסגעוויזן אַזוי אויף דער הויך, אויב דער שרעקלעכער דורכפאַל פון צענטראַל-קאָמיטעט, פון דער דרוקעריי אאַ"וו, האָט זיך אַרויסגעוויזן נישט ווי קיין דורכרייס וואָס לאַזט זיך נישט פאַרריכטן, האָט מען עס מער ווי אַלץ און אַלעמען, געהאַט צו פאַרדאַנקען דער אַנטשלאַסן-קייט, דער איבערגעגעבנקייט און איניציאַטיוו פון דעם כלומרשט זאַרגלאַזן, ווי ס'האַט זיך אַמאָל געקענט דוכטן, לייכטיזניקן — דוד קאַץ, וואָס איז געוואָרן אונדזער "טאַראַס", דער פּונקט אַזאַ טיכטיקער ווי טעטיקער, דער פּונקט אַזאַ קלוגער ווי שאַרפּזיניקער.

7. בטרנסשטיין

איך וועל דאָ אויך דערמאָנען, אַז אין וואַרשע, אין דווינסק, אין לאָדזש און אין אַנדערע שטעט, וואָס זענען פאַרהעלטניסמעסיק נישט לאַנג אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער באַוועגונג, האָט דער נײַער צענטראַל־קאָמיטעט געפונען נישט ווייניק, אַרויסגערוקטע דורך דער באַוועגונג אַליין, נײַע מענטשן, וואָס האָבן נישט געהערט צו די ווילנער.

מאָסיי דער איינבינדער און זלמן דער קעסטל-מאַכער

גערופן האָבן מיר אים מאָסיי, צוגעבנדיק צייטנווייז „איינבינדער“ (פּערע-פּליאַטשיק), לויט זיין פּאָך. אָבער אַז זיין פּאַמיליע-נאַמען איז געווען דוּשקאַן האָב איך זיך דערוואַסט ערשט דאַן ווען איך האָב געלייענט וועגן זיין אַרעסט.

מאָסיי איז ביי מיר געווען אַן אָפּטער באַזוכער. ער פּלעגט ברענגען איינ-געבונדענע ביכער און צוריקגעמען אַנדערע איינצובינדן.

איך האָב דעמאָלט פּאַרוואַלטעט מיט דער האַלב-לעגאַלער ביבליאָטעק פּון אונדזער ווילנער קרייז „יוגנט“. צו דעם קרייז האָבן געהערט גימנאַזיסטן, וואָס האָבן שוין געהאַלטן ביי פּאַרענדיקן גימנאַזיע, און קריגן זייער „אַטעסטאַט זרעלאָסטי“ (רייפּקייט-צייגעניש). סטודענטן פּון ייִדישן לערער-אינסטיטוט און די פּאַרשידענע האַלבע און גאַנצע אינטעליגענטן, וואָס קיינער ווייסט נישט ווען און ווי אַזוי זיי האָבן אין זיך איינגעזאַפּט זייער בילדונג און וויסן. צו דער לעצ-טער קאַטעגאָריע פּון מענטשן, וואָס האָבן אַליין געקנעלט און זיך געלערנט, האָט אויך געהערט חיים-יאַנקל העלפּאַנד, וואָס איז ווי אַן ערשט-ראַנגיקער שריפט-שטעלער שפּעטער באַקענט געוואָרן אונטער דעם פּסעוודאָנים „א. ליטוואַק“.

די ביבליאָטעק איז געווען צוזאַמענגעשטעלט דער עיקר פּון לעגאַלע ביי-כער, וועלכע זענען, לויט דער פּאַראַרדענונג פּון דער רעגירונג, צוריקגעצויגן געוואָרן פּון צירקולאַציע און מ'האַט זיי נישט געקענט באַקומען אין עפּנטלעכע ביבליאָטעקן. צווישן אַזעלכע פּאַרווערטע ביכער האָבן זיך געפּונען די שריפטן פּון הערצען, פּון טשערנישעווסקי און דאַבראַליובאַוו, פּון פּיסאַרעווי, לאַווראַוו, טשעלגונאַוו און רעשאַטניקאַוו, אַמיליעווסקיס ראַמאַן „שאַג זאַ שאַגאַם“ (טריט

נאך טריט), פאַרשידענע ווערק פון אַנדערע רוסישע שרייבער, וואָס איך געדענק שוין איצט נישט זייערע נעמען, לאַסאַלס רעדעס, מאַרקסעס „קאַפיטאַל“, ביכער וועגן דער געשיכטע פון געזעלשאַפטלעכע באַוועגונגען, פון סאַציאַלע וויסנ-שאַפטן, פּאָליטישע עקאָנאָמיע, ווי אויך וועגן דער לאַגע פון אַרבעטער אין רוס-לאַנד און אַנדערע לענדער. די מאַכט האָט אויך פאַרבאַטן אייניקע רוסישע און איבערגעזעצטע ראַמאַנען, ווי אויך פּראַגרעסיווע זשורנאַלן ווי „אַטעטשעסט“ ווענאַ זאַפּיסקי“ פון די 70ער און 80ער יאָרן, אַלע יאָרגענג פון „דעלאַ“ און „סאַוורעמיעניק“, פון „רוסקאַיאַ מיסל“ און אַנדערע. די אַלע אויסגערעכנטע זשורנאַלן האָט די צענזור יאָרן נאַכאַנאַנד דערלויבט צו דערשיינען. אומדער-וואַרטעט אָבער האָט מען זיי דערקלערט פאַר שעדלעכע. ווען עס האָט זיך נאָר געמאַכט אַ געלעגנהייט, פלעגן מיר איינקויפן איינצלע נומערן פון אַזעלכע זשורנאַלן. אַרטיקלען וואָס האָבן געהאַט אַ גרעסערן ווערט פאַר אונדזער סאַציאַ-ליסטישער אויפקלערונגס-אַרבעט פלעגן מיר אויסשניידן, צוזאַמענשטעלן פון זיי העפטן איבער פּילאָזאָפּיע און סאַציאַלאָגיע, וועגן געשיכטע, אַרבעטער-און אַגראַר-פּראַגן, וועגן דער פּרויען-פּראַגע, געזעלשאַפטלעכע שטרעמונגען און דאָס גלייכן. מיר האָבן געוויסט אין וועלכע זשורנאַלן פלעכאַנאָו און לאַווראַו שרייבן אונטער פּסעוודאָנאָמען. ווען מיר פלעגן געפינען זייערע אַרטיקלען האָט דאָס אונדז פאַרשאַפט אַ סך פּרייד. מיר האָבן אַבאַנירט אַזעלכע ראַדיקאַלע זשורנאַלן ווי „רוסקאַיע באַגאַטסטוואַ“, „מיר באַזשי“, „נאַוטשאַיע אַבאַוּרעניע“ און אַנדערע. מיר פלעגן קויפן נייע ביכער, — דער עיקר אַזעלכע, וואָס האָבן געהאַט אַ שייכות צו דער פּאָלעמיק פון די „נאַראַדאַוואַלצעס“ מיט די „מאַרק-סיסטן“.

געלט צו פירן די ביבליאָטעק האָבן מיר געקראָגן פון מיטגליד-אַפּפּאַל און פון די פּראַפּיטן, וואָס מיר פלעגן מאַכן פון בעלער און „וועטשערינקעס“ לטובת פאַרשידענע אינסטיטוציעס און געלעגנהייטן. די צייט האָט געפאַדערט, אַז מיר זאָלן קויפן וואָס מער ביכער, כדי נאַכצוקומען דעם שנעלן ווקס און רייף ווערן פון פאַרשידענע געזעלשאַפטלעכע ריכטונגען, וואָס אַפילו די פאַרפּאָלגונגען פון דער צאַרישער רעגירונג זענען נישט געווען אימשטאַנד אַפּצושטעלן. די מאַכט איז געצווונגען געווען צו טאַלערירן דעם פּרוו פון דער לעגאַלער פּרעסע אַפּצו-שפּיגלען דעם געזעלשאַפטלעכן דערוואַכונג-פּראַצעס. דער מאַרקסיזם, וואָס האָט זיך שוין געהאַט שטאַרק פאַרשפּרייט, האָט אַנגעהויבן אַרויסצוגיין אויף דער אויבערפלאַך. אייניקע פון פלעכאַנאָוס ביכער זענען דערשינען לעגאַל, אונטער

ערשטע שפראצונגען

פארשיידענע פסעוודאנימען. לעגאל זענען אויך דערשינען אייניקע פון לענינס ארבעטן, ווי למשל „די אנטוויקלונג פון קאפיטאליזם אין רוסלאנד“, פון פיאטר סטרוווע, פון בערדאיעוו און טוגאן-באראנאווסקי. עס איז דערלויבט געווארן ארויסצוגעבן מארקסעס „קאפיטאל“, פרידריך ענגעלסעס „געשיכטע פון דער משפחה“ און געוויסע אנדערע מארקסיסטישע ווערק. אייניקע לאווראוס ביכער זענען אויך אדורך בשלום די צענזור. עס זענען דערשינען נייע אויפלאגעס פון פיסאראוס ווערק, פון מיכאילאָווסקי, טשעלגונאווס און רעשעמניקאווס שריפטן. פון אַ ריי אנדערע ביכער איז אַרונטערגענומען געוואָרן דער פאַרבאַט און מען האָט זיי געקענט פאַרקויפן און קויפן. אָבער ביבליאָטעקן איז נאָך אַלץ נישט געווען דערלויבט צו האָבן ביי זיך אַזעלכע ביכער, אפילו ווען זיי זענען שוין דערשינען לעגאל. מיר האָבן זיי אָבער אַלע איינגעשאַפט פאַר אונדזער אומלע-גאַלער ביבליאָטעק.

מאָסיי דעם איינבינדער האָט אַלזאָ קיינמאַל נישט אויסגעפעלט קיין אַרבעט. אַפט זענען אונדזערע ביכער געווען די איינציקע אַרבעט, וואָס ער האָט געהאַט. מיט דעם צוגאַב פון אַרבעט, וואָס איך פלעג פאַר אים קריגן ביי מיינע באַקאַנטע. ליידער האָט אַלץ צוזאַמען געקלעקט נאָר אויף אַ הונגער-עקזיסטענץ.

טראַץ דעם וואָס ער איז געווען אַ גלענצנדער בעל-מלאכה האָט מאָסיי נישט געקענט קריגן באַשעפטיקונג ביי באַלעבאַטיים. אין זייערע אויגן איז ער געווען אַ „בונטאַווישטיק“ און אַ „פילאַזאָף“. ווען ער איז געקומען אין אַ וואַר-שטאַט זוכן אַרבעט פלעגן די באַלעבאַטיים אים ווייזן די טיר און זאָגן: „פאַר אַזעלכע ווי דו איז נישטאַ קיין אַרבעט“. ווען דער דוחק אין אַרבעטער איז אָבער געווען גאָר גרויס פלעגט מען אים לאָזן אַרבעטן, אָבער די באַלעבאַטיים פלעגן אונטער פאַרשיידענע תירוצים זיך באַמיען וואָס שנעלער פטור צו ווערן פון אים.

זיין לאַגע האָט מאָסיי אויפגענומען „פילאַזאָפיש“. אָבער ער האָט שטאַרק געזאָרגט פאַר זיין אויסערלעכן אויסזען. ער האָט געהאַלטן פון כלל, אַז „מען נעמט דיך אויף לויט דיין קליידונג“. ער פלעגט אַרויסזאָגן דעם כלל מיט סאַר-קאַזום, מיט אַ שמיכל, וואָס האָט געקענט באַטייטן גלייכגילטיקייט און אפילו פאַראַכטונג. ער פלעגט אָבער שטענדיק זאָרגפעליק רייניקן און פּוּצן זיינע ביליקע בגדים.

מאָסיי מוטער האָט געהאַנדלט מיט יאַגדעס, גרינס, פּרוכט, אַפהענגיק פון סעזאָן. מיט אירע צוויי קאַשיקעס פלעגט זי זיך אַוועקשטעלן אין גאַס, אָדער אין

א טויער פון א געביידע, ביז די „דוואַרניקעס“ (סטרוזשעס) אָדער די אַנדערע שיצער פון רוראון-אַרדענונג פלעגן איר נישט אוועקטרייבן. אין אַזאָ פאַל פלעגט זי פשוט וואַנדערן איבער די גאַסן, שלעפּנדיק אויף די הענט די צוויי שווערע קאַשיקעס, און אויסרופן: „יידן, יידענעס, קויפט פלוימען, זעלטענע פלוימען, זיסע ווי צוקער“. די מאַמע איז געווען אַן אַלמנה און מאַיסיי איז געווען ביי איר דער איינציקער זון. זיי האָבן געוווינט צוזאַמען אין אַ קליין, אַרעם צימערל. דירה-געלט האָט געצאָלט מאַיסיי. קומענדיק אַהיים שפּעט ביינאַכט, פלעגט די מאַמע אַרויסנעמען פון אירע קאַשיקעס די איבערגעבליבענע „סחורה“ — צעקוועטשטע יאַגדעס אָדער עטלעכע באַרנעס... פאַר זיך און פאַר איר זון! זי האָט נישט געוווּסט, אַז מאַיסיי איז כמעט שטענדיק אַרבעטסלאָז. כדי איר נישט צו פאַרשאַפּן עגמת-נפש, פלעגט ער יעדן פרימאַרגן פאַרלאָזן אין איילעניש די שטוב און געמאַכט אַן אַנשטעל, אַז ער האָט מורא פאַרשפּעטיקן צו דער אַרבעט. אין דער אמתן פלעגט ער אַ גאַנצן טאַג זיין ביי אַ חבר, וווּ ער פלעגט איינבינדן דאָס ביסל ביכער, וואָס באַקאַנטע פלעגן אים געבן און דער עיקר זיך פאַרנעמען מיט לייענען.

מאַיסיי אמתע ליידנשאַפט איז געווען לערנען און לייענען. ער פלעגט זיך וויצלען, אַז דער מזל האָט אים צוגעשפּילט, ווייל אַן איינבינדער איז כסדר „אין דער געזעלשאַפט פון ביכער“. געלייענט האָט ער אַלץ וואָס איז אים געקומען אונטער דער האַנט. אָבער מיט דער צייט האָט זיך ביי אים אַנטוויקלט אַ חוש פאַר גוטע ביכער. צווישן די ביכער צום איינבינדן פלעגט ער אויסקלייבן צו לייענען נאָר יענע, וואָס האָבן געקענט אים גייסטיק באַרייכערן, באַפרידיקן זיין דראַנג צו לערנען. ער האָט ליב געהאַט שיינע ליטעראַטור און די קלאַסיקער האָבן אים ספּעציעל אינטערעסירט. די ווערק פון גרויסן סאַטיריקער סאַלטיקאָוו-שטעדרין, פון טורגעניעוו און טאַלסטאָי, פון זאַלאַ און דיקענס, זענען געווען זיינע ליבלינגס. צוגלייך מיט אַנדערע מיטגלידער פון אונדזער קרייז פלעגט אויך ער זיך באַנוצן מיט די ביכער פון אונדזער ביבליאָטעק.

עס פלעגט טרעפן, אַז ברענגענדיק מיר אַ פעקל פריש אייגעבינדענע ביכער, פון וועלכע עס האָט זיך נאָך געטראָגן דער ריח פון קליין, האָט ער קודם-כל געבעטן אַ פאַפיראַס, פאַרייכערט מיט קענטיקער צופרידנקייט און שווייגן ביז איך פלעג איבערציילן די ביכער. אויף מיין פראַגע וווּ זענען די איבעריקע, איז זיין ענטפער געווען:

— נאָך נישט איבערגעלייענט.

— מען פארלאנגט דאך זיי פון מיר...
 — נישקאשע, זיי וועלן צווארטן.
 — איך האב דאך איך געבעטן זיי ברענגען באצייטנס, און איר, מאַסיי, האָט דאָך צוגעזאָגט.

— אין עטלעכע טעג אַרום וועל איך זיי ברענגען. האָט איר זיי געלייענט?...
 איידער איך האָב באַוווּיזן צו ענטפּערן האָט ער זיך שוין פּאַנאַדערגערעדט וועגן די נייע ביכער, וואָס ער האָט געלייענט. שטיל, געלאָסן, האָט ער פּאַרמור-לירט זיינע געדאַנקען און גוט דורכגעטראַכטע אָפּשאַצונגען. דער אַביעקטיווער אָדער סוביעקטיווער צוגאַנג פון מחבר האָבן אים שטאַרק אינטערעסירט. ער איז געווען זעלבסטפאַרשטענדלעך אַן אָנהענגער פון דעם אַביעקטיוון מעטאָד. ער האָט זיך באַטראַכט פאַר אַן אויסגעהאַלטענעם, באַוווּסטיניקן סאַציאַל-דעמאָקראַט-מאַרקסיסט. ער האָט שטודירט „אַרבעט-לוין און קאַפיטאַל“, „דער בירגערקריג אין פּראַנקרייך“, די באַרימטע קדמה צו מאַרקס „קריטיק פון פּאַליטישער עקאָנאָמיע“ האָט ער געקענט אויף אויסנווייניק. ער האָט איין-פּעסט געהאַלטן פון דער באַקאַנטער פּאַרמולע, אַז „דער זיין באַשטימט דעם באַוווּסטינין“. דעם כלל האָט ער באַטראַכט פאַר דעם פּונדאַמענט פון אַביעקטיוון דענקען.

מאַסיי האָט געלייענט סיסטעמאַטיש און ערנסט. זיינע געבוירענע פעיקייטן האָבן אים אין דעם פּרט אַ סך געהאַלפּן. ווען ער האָט זיך אָבער אָנגעשטויסן אויף אומפאַרשטענדלעכע ערטער, האָט ער זיך געווענדט צו אונזערע אינטעלי-גענטן נאָך אויפקלערונגען.

ער האָט געהערט צום „סאַמע העכסטן“ קרייז, וווּ מען האָט געלערנט קאַרל מאַרקס פּאַליטישע עקאָנאָמיע אונטער דער לייטונג פון אַזעלכע אינטעליגענטן ווי מאַרטאַוו-צעדערבוים, וואָס האָט דעמאָלט געוווּינט אין ווילנע, אַלעקסאַנדער קרעמער א.א. מאַסיי האָט באַלאַנגט צו יענער גרופּע אַרבעטער, וואָס פּלעגן שוין אַליין אָנפירן מיט קרייזלעך פון אַרבעטער, וואָס האָבן געהערט צו פּאַרשיידענע פּאַכן און נאָרוואָס אַריין אין דער באַוועגונג.

מאַסיי האָט נישט נאָר שטיל גערעדט, ווי איך האָב שוין באַמערקט, ער איז בכלל געווען אַ שטילער מענטש. די שטילקייט איז געלעגן אויסגעגאַסן אויף זיין פנים און האָט אַרויסגעקוקט פון זיינע פאַרטרוימטע אויגן. אַפילו זיין גאַנג האָט געמאַכט דעם איינדרוק, אַז ער באַוועגט זיך אין אַ שטילן חלום. ער האָט זיך נישט געטומלט, זיך נישט אויפּגערעגט, נישט באַנוצט שאַרפע אויסדרוקן. זיינע

מיינונגען פלעגט ער ארויסזאגן איינפאך און קלאר. צו זיינס א ווארט האט מען זיך צוגעהערט און אים רעספעקטירט.

אויסערלעך האט זיך מאַסיי מיט גאַרנישט אויסגעצייכנט. וואַרשיינלעך האט ער גאַרנישט געוואָלט זיך אויסטיילן פון אַנדערע, מחמת צוליב קאָנספּיראַ-ציע און אַנדערע טעמים איז דאָס נישט געווען געוונטשן. צווישן „אונדזערע“, סיי אַרבעטער און סיי אינטעליגענטן, זענען געווען אַזעלכע וואָס האָבן ליב געהאַט צו טראָגן אַ גראָבן שטעקן, אַדער לאַנגע האָר, אַדער זיך ווייזן מיט אַ בוך אונטער דער פּאַכע. אַנדערע ווידער האָבן בכלל זיך געהאַלטן מעשה פּילאָזאָפּ. מאַסיי דער איינבינדער איז געווען פּריי פון אַזעלכע איינריידענישן. ער האָט זיך אויפֿ-געפּירט איינפּאַך, רויק און צוריקגעצויגן. ער איז געווען אַ מיטלוויקסיקער, מיט אַ בלייכן, כּמעט בלוטלאָזן פנים, מיט שיינע געזיכט־שטריכן און אַ גרויסן שטערן, וואָס האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ געלערנטן. אַ בלאַנדער, אַ געגאַלטער מיט דינינקע ווענצעלעך און דינע ליפּן, האָט ער געהאַט אַ פּאַר ברוינע אויגן, וואָס האָבן אָפט איראַניש געפּינקלט.

מאַסיי איז געווען איינער פון אונדזערע באַגאַבסטע אַרבעטער. אַ באַלע־זענער מיט אַ קלאָרן שכל איז ער אַבער געווען דער באַשיידנסטער פון אַלע. וועגן אים וואָלט געפּאַסט צו זאָגן, אַז ער האָט איינגעזאַפּט אַ גאַנצן קוואַל מיט וויסן אַבער געבליבן אויסערלעך נישט געענדערט. ער האָט זיך אַבער אויסגעטיילט פון זיין אַרום מיט זיין אַנטשלאַסנקייט און פעסטן כאַראַקטער.

די אינטעליגענטן וואָס האָבן זיך פאַרנומען מיט אויפקלערן די אַרבעטער, פלעגן זיך קאַנצענטרירן הויפטזעכלעך אויף סאַציאַלע פּראָבלעמען, אויף דער געשיכטע פון געזעלשאַפטלעכע פאַרהעלטניסן און ענלעכע קעגנשטאַנדן. מאַסיי, צוזאַמען מיט אייניקע אַנדערע אַרבעטער, האָבן זיך אַבער שטאַרק אינטערעסירט אויך מיט עטישע פּראָבלעמען. ער האָט נאַטירלעך אַקצעפּטירט די גאַנגבאַרע פאַרמולע אַז „דאָס זיין באַשטימט דעם באַווסטזיין“. ער האָט אַבער געזוכט פאַר זיך אַליין אַן ענטפּער אויף דער פּראָגע ווי זאָל ער, אַלס אַרבעטער און סאַציאַ-ליסט, איינאַרדענען זיין אייגן לעבן. דער ענין האָט געעגבערט זיין מוח, באַזונדערס די פּראָגע וועגן ליבע, משפּחה, באַציונגען צווישן מענער און פרויען און אַנדערע אַזעלכע פּראָבלעמען. וועגן זיי איז ער אַלע מאַל גרייט געווען צו שמועסן. ער האָט שטאַרק געהאַלטן פון טשערנישעווסקיס ראַמאַן „וואָס טוט מען“, ווייל דער מחבר האָט אַוועקגעגעבן אַ סך פּלאַץ און אויפּמערקזאַמקייט די דערמאַנטע פּראָבלעמען.

מאָסיי האָט געפירט אַ לעבן פון אַן אַסקעט. ער האָט זייער הויך געשעצט רייניקייט. אין זיין אַרבעט איז ער געווען אויסערגעוויינלעך געוויסנהאַפט. צו „אונדזערע“ אַרבעטאַרינס, האָט ער זיך באַצויגן ריטערלעך. זידל-ווערטער אָדער ווילגאַרע אַנעקדאָטן זענען ביי אים געווען טריף ווי חזיר. ער איז געווען איינער פון יענע ייִדישע טרוימער וואָס זענען געווען פעיק צו פאַרגעסן די וואַכעדיקע דאגות. מיט אַ געטלעכער רויקייט פלעגן זיי פאַרלאָזן זייער אַרבעט, אוועקגיין אין בית-המדרש לערנען תורה און חכמה פון די נביאים, כדי צו זיין מיט זיך מיט דער תורה, ביו זיי פלעגן דערפילן, אַז עס רוט אויף זיי די שכינה... אין מאָסייען איז דער אַלטער ייִדישער טרוימער געוואָרן פאַראייניקט מיט דעם מאָדערנעם רעוואָלוציאָנער, וואָס איז געווען באַאיינפלוסט פון אַזעלכע העלדישע געשטאַלטן ווי זשעליאַבאָוו, מיכאַילאַוו, סאַפיע פּעראַווסקאַיא, וועגן וועלכע ער האָט געלייענט אין סטעפניאַק קראַוטשינסקיס „אונטערערדישע רוסלאַנד“ און אין באַרימטן „קאַלענדאַר פון נאַראַדנאַיאַ וואַליאַ“.

איך ווייס נישט גענוי, וואָס האָט דערנענטערט מאָסייען מיט אַ צווייטן פון „אונדזערע“ אַרבעטער, זלמן דער קעסטלמאַכער (קאַראַבאַטשניק). טראַץ זייערע קעגנזעצלעכע נאַטורן האָט זיך צעבליט צווישן זיי אַ פריינטשאַפט. זלמן איז געווען אַן אומגעוילדיקער, אַן אויפגערעגטער און אַ טומלער. בעת ער האָט גערעדט פלעגט רינען שפיייעכץ פון זיין מויל. ער האָט גערעדט אַ סך, מיט גאווה אָבער אַן טאַק. שטענדיק אין איילעניש, תמיד פאַרנומען, האָט ער אַלע מאָל געמאַכט דעם איינדרוק ווי עמעצער וואָלט אָפגעוואַרט אויף אים, כדי צו דערליידיקן וויכטיקע ענינים. זיין אויסזען האָט נישט געמאַכט קיין גוטן איינדרוק. אַ הויכער, מיט אומנאַטירלעך-לאַנגע פיס, מיט אַ לאַנגן פנים פון וועלכן עס האָט אַרויסגעשטעקט אַ לאַנגע נאַז, האָט זלמן פאַרמאַגט אַ פאַר אויגן, וואָס האָבן אויסגעקוקט ווי נאַזו אָדער גאַר נאַריש, באַזונדערס ווען די שפאַקולן פלעגן זיך אים אַראַפגליטשן אויפן שפיץ נאַז, אָדער ער פלעגט זיי אַראַפנעמען. ער פלעגט ווערן באַגייסטערט פון יעדער קלייניקייט. דערביי פלעגט ער זשעסטירן קולירן מיט די הענט און באַוועגן מיט די פיס. פלוצלינג, אַן שום גרונט, פלעגט ער ווערן אויפגערעגט, זיך באַליידיקן און זיך וואַרפן שלאָגן. אין אונדזערע אויגן איז ער אַפט געווען פשוט לעכערלעך. פונקט ווי מאָסיי איז געווען געלאַסן און געדולדיק איז זלמן געווען בערווען און אומרויך.

זלמן האָט זיך באַצויגן צו מאָסייען מיט גרויס דרך-אַרץ, אָבער גלייכצייטיק ווי ער וואָלט געווען אַ בטלן אויף וועלכן ער אַליין דאַרף כסדר אַכטונג געבן.

וועגן מאַסייען פלעגט ער זאָגן, אַז חוץ זײַנע ביכער, פאַרשטייט ער גאַרנישט.
ער פלעגט כסדר געבן מאַסייען אינסטרוקציעס.

מען דאַרף דאָך לעבן. וואָס מײַנסטו, אַן אַנדערער וועט דען פאַר דיר לעבן? ...
אַז מען איז אַ סאַציאַליסט דאַרף מען אויפהערן עסן? יאָ, מײַן טײַערער, אַן
פלודערן קען מען אַפילו אין הײף נישט אַרויסגיין...

בשעת ער איז געווען אַן אַרבעט, פלעגט מאַסיי אָפט זײַן בײַ זלמנען, וואָס
האַט געוווינט אין אײן צימער אָבער מיט אַ באַזונדערן אַרײַנגאַנג. קומענדיק פון
דער אַרבעט פלעגט זלמן מיטברענגען שפײז, ברויט און הערינג, זעלטן ווען
אויך קאַלבאַסע, אָבער שטענדיק גענוג עס זאָל קלעקן פאַר צוויי. נאָר טײַ האָט
מען געדאַרפט ברענגען פון אַ דרויסנדיקער טײַ-הויז ("טשיינע") און די דאָזיקע
שליחות פלעגט געוויינטלעך טון זלמן.

בײַ זיך אין דערהיים האָט מאַסיי שטענדיק געהאַט טאַבאַק מיט גילזן און
אין ווינטער האַלץ צו הייצן דעם אויוון. צוואַמען מיט זלמנס שפײז און זלמנס
זאָרגן וועגן אים — האָט מאַסיי אַדורכגעשטופט דעם טאַג. איך מוז זאָגן, אַז
זלמנס זאָרג וועגן אים איז געווען אַן אויפריכטיקע, אַ ברידערלעכע. מאַסיי איז
געווען דאַנקבאַר זלמנען און אים אַרויסגעהאַלפן אין אַלע טעאַרעטישע אָנגע-
לעגנהייטן. ער האָט אים אויפגעקלערט די טעותן, וואָס עס האָבן באַגאַנגען
די נאַראַדאָוואַלצעס און וועגן דעם סוביעקטיוון מעטאָד פון אויפפאַסן די גע-
שיכטע. זײַן פּרײַנטשאַפט צו זלמנען איז געווען אַן אויפריכטיקע און עכטע.

עטישע פּראַגן האָבן אויך זלמנען שטאַרק אינטערעסירט. זײַנט ער איז
געווערן אַ באַוווּסטזײַניקער מענטש, האָט ער געזוכט דעם ענטפּער ווי אַזוי אַ
מענטש דאַרף לעבן און זיך אויפפירן. אַזעלכע פּראַגן ווי "דער קריטיש-דענקן-
דיקער מענטש" אָדער "די ראַל פון מענטש אין דער געשיכטע" האָט זײַ בײַדן
שטאַרק אינטערעסירט. זלמנען האָט מער פון אַלץ אינטערעסירט דער "עטישער
מענטש". ער האָט געהאַלטן, אַז פונקט ווי אַן פלודערן קען מען נישט אַרומגיין,
אַזוי וועט אונדזער "זאָך" נישט זיגן אַן עטישע מענטשן.

ער פלעגט צושטיין צו מאַסייען מיט דער פּראַגע: — מעג אַן אַרבעטער
גנבענען? מעג איך אָפּנאַרן אָדער זאָגן ליגן?

מאַסיי פלעגט אַ קוק טון אויף זײַן פּרײַנט אַביסל איראַניש און ענטפּערן:
— אַמאָל מעג מען און אַן אַנדערשמאַל טאָר מען נישט!

אַן אויפגערגעטער פלעגט זלמן אויסרופן: — קײַנמאַל טאָר מען נישט!
— ווען זשאַנדערמען וועלן דיר אויספאַרשן וועסטו זײַ דערצײלן דעם אמת.

אנרופן די נעמען פון די חברים וואָס דו קענסט, וואָס יעדערער פון אונדז טוט, אלעמען און אלץ אַרויסגעבן?

זלמן איז געוואָרן אין כעס און געענטפערט:

— דו בינסט אַ טשודאַק! נישט וועגן זשאַנדאַרמען האַנדלט זיך. קיין אַנדער משל ווי אַ פאַרהער פון דער פאַליציי האָסט דו נישט געקענט צוטראַכטן? דו האַלטסט מיך פאַר אַזאַ שוטה? דו מיינסט אַז איך קען אַרויסגעבן מיינע אייגענע? דאָס אַליין, וואָס ביי מאַסייען האָט זיך געקענט דערוועקן אַ חשד — אַז ער איז אַ שוואַכלינג, האָט זלמען שטאַרק אויפגערעגט.

— מיר וועלן נאָך זען ווער פון אונדז בידן וועט זיך בעסער האַלטן בעת אַ פאַרהער.

אַן אויפגערעקטער האָט זלמן מאַרשריט איבערן צימער, אַראַפגענומען פון נאָז די ברילן און זיי פאַרזיכטיק גערייניקט.

— מיר וועלן נאָך זען!

— פלוידער נישט, — האָט אים מאַסיי פרוברט צו באַרוקן. — דו האָסט דאָך אַליין געזאָגט, אַז מען טאַר קיינמאַל נישט זאָגן אַ ליגן, האָב איך דיר גע- וואַלט באַוויזן...

— „מיר וועלן נאָך זען“, האָט אים זלמן איבערגעריסן. אָבער מאַסיי האָט אַלע מאַל באַוויזן צו דערפירן די קריגעריי צו אַ פרידלעכן סוף. זלמן האָט טרונמפירט בעת מאַסיי איז מסכים געווען מיט זיין אויסטייטשונג, אַז מען טאַר טאַקע נישט קיין מאַל אָפּנאָרן חברים, אַז בעת איינער אַרבעט אַ פאַר אַ באַלעבאַס דאַרף ער אויך טון די אַרבעט געוויסנהאַפט.

פון נאַטור אַן ערלעכער, האָט זלמן געהאַלטן אַז „אונדזערע“ אַרבעטער דאַרפן זיך באַמיען צו זיין די בעסט-קוואַליפיצירטע אין זייער פאַך, כדי די באַלע- באַטים זאָלן זיך נייטיקן אין זיי. כדי זיי זאָל אַנגקומען שווער צו פאַרבייטן „אונדזערע“ אויף אַנדערע. אַ סך פון „אונדזערע“ אַרבעטער האָבן טאַקע געהאַלטן פון דעם כלל און אים דורכגעפירט אין לעבן. זיי זענען געווען די בעסטע און פעיקסטע אין זייערע פאַכן און פאַרנומען דאָרט דעם אויבנאָן.

זלמן איז אויך געווען אַן אויסגעצייכנטער אַרבעטער, הגם אים האָט געפעלט אַ פינגער אויף איין האַנט. די באַלעבאַטים האָבן געוואוסט, אַז ער געהערט צו די „פילאָזאָפּן“, אָבער ער איז זעלטן געווען אַרבעטסלאָז. אויך אין דעם פרט איז ער געווען דער היפּוך פון מאַסייען.

**

זלמנס וויכטיקסטע אייגנשאפט איז געווען, וואס ער האט מיט טיפן גלויבן און ביישפיללאזער טרייהייט געדינט אונדזער „זאך“. ער איז שטענדיק געווען גרייט צו העלפן יעדן איינעם. טאמער איז אַ חבר קראַנק געוואָרן, איז זלמן געווען ביי זיין בעט, געזאָרגט וועגן אים און געשאַפן פון באַקאַנטע אין אַפטייקן די פאַרשריבענע פאַר אים רעצעפטן.

„אונדזערע“ אַרבעטער האָבן געהאַט אַן אייגענע קראַנקן-קאַסע. אמת, זייער אַן אַרעמע. מחמת דער אַפּפּאַל אין דער קאַסע איז געווען זייער קליין, וואָלט זי נישט געקענט עקזיסטירן אַן דער איבערגעגעבנקייט פון אַזעלכע מיטגלידער ווי זלמן. כדי אויפצוהאַלטן די קראַנקן-קאַסע האָט מען איינגעאַרדנט „וועטשע-רינקעס“, לאַטערייען און אַנדערע אונטערנעמונגען, מער ווי אַנדערע האָט גע-זאָרגט פאַר אַזעלכע אונטערנעמונגען אונדזער זלמן.

זלמן איז געווען אַ שטענדיקער מיטגליד פון קאַמיטעט, וואָס האָט פאַר-וואַלטעט מיט דער ביבליאָטעק. די גאַנצע ביבליאָטעק האָט געקענט אַריין אין איין קליינעם אַלמער אין זלמנס דירה. אונדזערע אַרבעטער האָבן געוואָלט אַליין, אַן די אינטעליגענטן, פאַרוואַלטן מיט דער ביבליאָטעק. אָבער מיך האָבן זיי צוגעצויגן צום קאַמיטעט פון דער ביבליאָטעק, ווייל איך בין געווען זייער באַ-פריינדעט מיט אַ סך אַרבעטער. די צווייטע סיבה איז געווען, וואָס דער קאַמיטעט האָט געוואָלט, אַז די ביבליאָטעק זאָל פאַרמאָגן רוסישע ביכער. מאַסיי, זלמן און אַנדערע האָבן געהאַלטן, אַז רוסישע ביכער זענען נייטיק פאַר דער גייסטיקער אַנטוויקלונג פון די אַרבעטער.

היות איך פלעג ליב האָבן זיך גריבלען אין ביכער-געשעפטן, האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט צו קריגן רוסישע ביכער. דערצו נאָך האָב איך אויך געשאַפן געלט זיי צו קויפן. אָבער דער עיקר האָט מען זיך גענייטיקט אין יידישע ביכער, אין אַזעלכע, וואָס מען האָט ווייניק געדרוקט אין רוסלאַנד. עס זענען דעמאָלט געווען אין פאַרקויף בלויז ראַמאַנען און דערציילונגען פון ספּעקטאַר, שלום-עליכם, מענדעלע מוכר-ספרים, פרצעס יידישע ביבליאָטעק און יום-טוב-בלעטער און שלום-עליכם יידישע פּאָלקס-ביבליאָטעק. אין אַמעריקע האָט מען שוין אַרויסגעגעבן פּאָפּולערע וויסנשאַפטלעכע ביכער, איבערזעצונגען פון ענגליש-שע און פּראַנצויזישע פּראַפּעסאָרן. אָבער אַפילו מיט די אַמעריקאַנער ביכער איז אונדזער ביבליאָטעק נאָך אַלץ געווען אַרעם.

די גרויסע נאכפראגע פון אונדזערע ארבעטער נאך יידישע ביכער האט געשטויסן דעם ווילנער אינטעליגענטן-קרייז ארויסצוגעבן יידישע ביכער, דער עיקר פאפולערע וויסנשאפטלעכע ווערק. ציליע קליס, שפעטער געווארן דעם לערער גאזשאנסקיס ("לנו") פרוי, האט באזונדערס א סך אויפגעטון אויף דעם געביט.

זלמן האט זיך זייער געערגערט מחמת דער עולם פלעגט נישט גענוג אפהיטן די ביכער. ער פלעגט ווערן שטארק אויפגערעגט ווען א בוך פלעגט פארפאלן גיין. אפט פלעגט ער באטראכטן א צעריסענעם אדער פארפאטשקעטן בוך און זידלען די שולדיקע מיט די ערגסטע ווערטער.

מאסיי פלעגט אים דאן א פרעג טון: — וואלסט זיי אריינגעזעצט אין טורמע?

א ברוגער פלעגט זלמן אויסרופן: — דו ביסט נישט בעסער פון זיי. ער פלעגט דערלאנגען מאסייען דעם צעשעדיקטן בוך און פרעגן צי ס'איז מעגלעך אים פארריכטן דורך א נייעם איינבונד.

וועגן זלמען האט מען דערציילט פארשיידענע אנעקדאטן. דער עולם האט זיך בכלל געוויצלט אויף זיין חשבון. גאנץ אפט פלעגט מען אים דערציילן אויסגעטראכטע מעשהס וועגן חברים. ער פלעגט זיי אבער נעמען פאר גוט-געלט און גלייך רעאגירן מיט א גוטמוטיקער באמערקונג ווען די מעשה איז אים געפעלן געווארן, אדער מיט כעס ווען די דערציילונג האט אים געערגערט. ווי א גוטער חבר איז ער באלד געלאפן מיט דער "נייס" צו אנדערע, וואס האט אים אפט לעכערלעך געמאכט און סוף-כל-סוף אריינגעבראכט אין כעס. נישט זעלטן פלעגן מיר באהאלטן א בוך, וואס ער האט נארוואס געהאלטן אין זיין האנט, כדי מיט פארגעניגן צו זען ווי ער דרייט זיך דעם קאפ זוכנדיק דעם בוך, ווי ער זידלט זיך אליין און פילט אן דעם צימער מיט א הרהא. פלוצלינג פלעגט ער דערזען דעם בוך אויפן זעלבן ארט, ווי ער האט אים אליין אוועקגעלייגט.

— ווי אזוי האב איך פארקוקט? בין איך פון זינען אראפ? — פלעגט ער נאזו א פרעג טון גראד יענעם, וואס האט דעם שפאס געמאכט. פארשטייט זיך, אז ער פלעגט ווערן זייער אויפגערעגט בעת ער פלעגט זיך דערוויסן, אז מען האט פון אים א ביסל חזק געמאכט. לאנג איז ער אבער נישט געווען אין כעס אויף קיינעם. אין גרונט איז ער געווען פול מיט גוטסקייט און חברישע געפילן. ער האט געלעבט מיטן קאלעקטיוו צו וועלכן ער האט געהערט, מיטן פאריין צו וועלכן ער איז געווען איבערגעגעבן מיט לייב-און-לעבן, וועלכן ער האט געדינט

2. בערנשטיין

און אָפּגעהיט זיינע אינטערעסן און זיין כבוד. אַ דורכפּאַל פון אונדזערס אַן אונ-
טערנעמונג. האָט זלמען געערגערט מער ווי אַן אַנדערן. קיינער האָט נישט
געזאָרגט אַזוי געטריי וועגן אַ חבר אין נויט, וועגן אונדזערן אַ קראַנקן אָדער אַן
אַרבעטסלאָזן, ווי דאָס האָט געטון זלמן.

פאַר זלמען איז סאַציאַליזם געווען מער ווי אַ חלום וועגן אַ צוקונפטיקער
אַרדענונג. סאַציאַליזם איז געווען איינגעבאַקן אין זיין נשמה, אין זיין גאַנצן
וועזן, אין זיין לעבנס-באַגריף, אין זיין שטרעבן צו גלייכהייט און ברידערלעכקייט.
טראָץ דעם באַגרענעצטן וויסן און נישט געקוקט אויף זיין אומרויקער און
טומלדיקער נאַטור, האָט זלמן געהערט צום קרייז, וואָס האָט פאַרנומען ביי
אונדז דעם „אויבאַן“. עס איז געווען שווער צו באַגיין זיך אַן אים, קיינער האָט
אים נישט געקענט פאַרבייטן. אין דער באַוועגונג האָט ער גענאַסן פון אַ גרענעצ-
לאָזן צוטרוי. מיר האָבן אים זייער געשעצט פאַר זיין איבערגעגעבנקייט צו דער
„זאָך“, זיין חברישן און ברידערלעכן גייסט. אַדאַנק דעם גייסט האָט ער זיך
דערנענטערט צום קלוגן און אויסערגעוויינלעך-באַגאַבטן מאַסיי.

ס'קען זיין, אַז מאַסייען איז נימאס געוואָרן די כסדרדיקע אַרבעטסלאָזיקייט.
עס לייגט זיך אָבער אויפן שכל, אַז אים האָט פשוט שטאַרק געצויגן ערגעץ וווּ
אין אַנדערע טיילן פון לאַנד, אין צפון אָדער דרום, וווּ די באַוועגונג האָט זיך
מער ווי אין ווילנע גענייטיקט אין אַרבעטער-אַגיטאַטאָרן. ער האָט באַשלאָסן
אָוועקצופאַרן אין אַן אינדוסטריעלן צענטער מיט אַ סך פאַבריקן און זאָוואָדן.
די פראַגע איז געווען צי ער זאָל פאַרן קיין ביאַליסטאָק, וווּ עס האָט זיך שוין
אַנגעהויבן אַ באַוועגונג צווישן ייִדישע וועבער, אָדער קיין יעקאַטערינאַסלאָו, וווּ
עס זענען שוין אויך פאַרלייגט געוואָרן ייִדישע גרופּעס.

עס איז געווען די צייט ווען אונדזערע אַרבעטער און די אינטעליגענטן, וואָס
האַבן דורכגעמאַכט די ווילנער „קרייזלעך“, האָבן זיך אָוועקגעלאָזט אין פאַרשיי-
דענע טיילן פון לאַנד. עס האָט פאַרשאַפט פרייד און נחת די פירער פון דער
באַוועגונג, וואָס די וועמען זיי האָבן דערצויגן, לאָזן זיך אין וועג אַריין, כדי
אין אַנדערע ערטער צו וועקן די אַרבעטער צום קאַמף פאַר זייער מענטשלעכער
רעכט, פאַר דער באַפרייאַונג פון דער אַרבעט און פון דער מענטשהייט בכלל.
ביי אונדז האָט זיך דעמאָלט געפירט אַ דיסקוסיע ווהיין צו פאַרן. די חלוקי-
דעות זענען געווען פאַרבונדן מיט דער ברייטערער פראַגע: וואָס צו טוין? אייניקע
האַבן געהאַלטן, אַז מען דאַרף פאַרן אין די אינדוסטריעלע מער אַנטוויקלטע ערטער
פון „טשערטאַ אַסעדלאָסטי“ (תחום המושב), כדי זיין ווייטער טעטיק צווישן די

יידישע אַרבעטער. זיי האָבן אַרגומענטירט, אַז דער דערפֿאַלג פֿון דער „זאַך“ פֿאַדערט, אַז די אַגיטאַציע צווישן יידן זאָל געפֿירט ווערן פֿון יידן אין דער שפֿראַך פֿון די מאַסן. נאָך אַן אַרגומענט איז געווען, אַז נאָר יידן קענען פֿאַרשטיין די נויטן פֿון די ייִדישע מאַסן, זייערע פֿסיכאָלאָגישע אייגנשאַפֿטן, די ספּעציפֿישע פֿאַליטישע און עקאָנאָמישע באַדינגונגען פֿון זייער לעבן. די וואָס האָבן פֿאַר-טראַטן אַזאַ שטאַנדפּונקט זענען בלי-ספּק געווען די שפּעטערדיקע טרעגער פֿון דעם אויטאָנאָמיע-געדאַנק, פֿון דער נאַציאָנאַלער אַבער נישט נאַציאָנאַליסטישער אַרבעטער-באַוועגונג, פֿון דער טעאָריע און פֿראַקטיק פֿון „בונד“. עס זענען געווען אַבער אויך אַזעלכע, וועמען עס האָט געצויגן איבער די גרענעצן פֿון תּחום-הַמוֹשָׁב, צו די גרויסע רוסישע פֿאַבריק-צענטערס, קיין פעטערבורג... זיי האָבן געטענהט, אַז די ייִדישע אַגיטאַטאָרן, וואָס ריידן גוט רוסיש, דאַרפֿן אַרבעטן צווישן רוסישע אַרבעטער, כדי זיי דערנענטערן צו זיך, כדי צו געווינען זייער פֿריינטשאַפֿט און זיין דער רינג, וואָס זאָל צוזאַמענבינדן די ייִדישע און רוסישע אַרבעטנדיקע מאַסן. זיי האָבן געהאַלטן, אַז אַרבעטער אַחדות, סאָלידאַרישקייט און ברידערלעכקייט פֿאַרלאַנגען פֿון די ייִדישע אַגיטאַטאָרן אַזאַ האַנדלונג*.)

אויך זלמן דער קעסטלמאַכער האָט פֿאַרלאָזט ווילנע. איך ווייס נישט ווהיין ער איז געפֿאַרן און וואָס מיט אים האָט פֿאַסירט. אַפֿילו זיין פֿאַמיליע-נאַמען קען איך זיך מער נישט דערמאָנען. אַבער ער שטייט פֿאַר מייע אַויגן ווי אַ לעבע-דיקער, פֿונקט ווי איך וואָלט זיך צעשייט מיט אים ערשט נעכטן. איך זע ווי ער שפּאַצירט מיט שנעלע טריט, אָנגעשפּאַרט אויף זיין שטעקן, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן צו דער ערד קאָפּ, ווי ער וואָלט געמאַסטן זיינע טריט, אַלע מאָל אין איילעניש, אַלע מאָל פֿאַרטיפּט אין זיין אייגן וועלט. ביי מיר איז נישטאַ קיין צווייפל, אַז אויך ער האָט פֿאַרוכט דעם טעם פֿון די צאַרישע טורמעס.

* מאַסיי דער איינבינדער איז צוויי מאָל צוגעקאָאָפּטירט געוואָרן צום צענטראַל-קאָמיטעט פֿון „בונד“ — איין מאָל אין יאָר 1901 און דעם צווייטן מאָל אין יאָר 1905.
(רעדאַקציע)

מערע זשאָלודסקי און צביה די הענטשקע מאַכערין

פרויען האָבן געשפילט אַן אויסערגעוויינלעכע ראָל אין דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג. צווישן זיי האָבן זיך אויסגעטיילט מערע זשאָלודסקי און צביה הורוויץ, אַ הענטשקע־מאַכערין.

געמאַסטן מיט די באַגריפן פון דער סביבה אין וועלכער זי האָט זיך אויפֿ־ געהאַדעוועט איז מערע געווען אַ טיפישע „באַלעבאַטישע טאַכטער“ פון פאַרמעג־ לעכע עלטערן. די מאַמע האָט שטאַלצירט מיט איר טאַכטער און געהאַפּט, אַ זי וועט מאַכן אַ גוטן שידוך. מערע איז געווען קלוג, געראַטן, פול מיט לעבן. גאַר קיין מיאוסע און אַ זייער פעזקע, האָט זי זיך גוט געלערנט און זיך געגרייט צום אַרויסלאָז־עקזאַמען פון דער פרויען־גימנאַזיע. די מאַמע האָט ענדלעך צוגע־ שטימט אַפּצולייגן די חתונה פון איר טאַכטער, ביז זי וועט ענדיקן די גימנאַזיע און באַקומען אַ דיפּלאָם. אָבער די טאַכטער האָט זיך אָנגעהויבן בונטעווען, אַרויסזאָגן אַפיקורסישע געדאַנקען, געוואַגט צו האָבן אייגענע מיינונגען וועגן גוט און שלעכט, וועגן מנהגים, וועגן פרויען און אַפילו וועגן שידוכים. נאָך ערגער איז געווען, וואָס זי האָט זיך טאַקע גענומען צו פאַרווירקלעכן אירע געדאַנקען. זי האָט נישט געוואָלט הערן פון שדכנים, אויסגעלאַכט די חתנים וועגן וועלכע די מאַמע האָט נישט אויפּגעהערט צו רייזן. זי האָט זיך אַרומגע־ רינגלט מיט פאַרדעכטיקע באַקאַנטע וועגן וועלכע קיינער האָט נישט געוויסט ווען און פון וואָגען זיי קומען, אָדער מיט וואָס זיי באַשעפּטיקן זיך. בכלל איז מערע אַרויס פון שפּאַן. זי איז נישט געווען אין שטוב בעת די מאַמע פלעגט

בענטשן ליכט פרייטיק-צירנאכט. זי איז געגאנגען ווען און ווהין זי האָט אַליין געוואָלט, אָנגעהויבן זיך קליידן באַשיידן און בכלל אויסגעלאַכט זיך פון די רייד וועגן דעם ווי אַ „באַלעבאַטישע טאַכטער“ דאַרף זיך פירן, וואָס עס פאַסט און וואָס עס פאַסט נישט...

דער חשק צו לערנען איז ביי מערע זשאָלדוסקי כסדר געוואָקסן אונטער דעם אינפלוס פון די נייע ווינטן, וואָס האָבן צעשטערט די טרוימען פון אַ סך טראַדיציאָנעלע ייִדישע טאַטע־מאַמע. מערע איז אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער אַטמאָספּערע פון אונדזערע ווילנער קרייזלעך. גרייטנדיק זיך צום עקזאַמען, האָט זי גלייכצייטיק אַ סך געלייענט, ד"ה, זיך זעלבסט „אַנטוויקלט“, לויט דער טער־מינאַלאָגיע פון יענער צייט. איר פאַרשריט אויף דעם געביט האָט אַרויסגערוּפן באַוונדערונג ביי די אינטעליגענטן־פירער. מערע האָט אָבער פאַרמאַגט אייגנ־אַרטיקע כאַראַקטער־שטריכן, זי איז בכלל געווען אַ מענטש מיט אַ שטאַרקן ווילן. זי האָט זיך נישט געלאָזט באַאיינפלוסן פון אַנדערע און איז נישט אַוועק מיטן אויסגעטראַטענעם וועג פון די קרייזלעך. זי האָט זיך דערווייטערט פון איר משפּחה אָבער נישט געקומען נענטער צו אונדזער באַוועגונג. מען האָט געזען באַשיימפערלעך אַז זי גייט מיט איר אייגענעם וועג, אין אַנקלאַנג מיט אירע אידעאַלן פון אַ לעבן, וואָס זאָל האַרמאָניזירן מיט איר נישט־בויגזאַמען און שטאַלצן כאַראַקטער. דאָרט וווּ אַנדערע פלעגן נישט פרעגן קיין שאלות און פאַלגן אינסטרוקציעס און אַנווייזונגען, האָט מערע צו ערשט גוט זיך אַריינגע־טראַכט, כדי צו פאַרמירן איר אייגענע מיינונג. עס איז נישט געווען אין איר נאַטור פאַלגן אַנווייזונגען פון אַנדערע. זי איז שטענדיק געווען גרייט אַנצונעמען אַ זעלבסטשטענדיקע שטעלונג און האַנדלען ווי איר אייגענער שכל האָט איר דיקטירט. אַפילו אַן אייגענער קאַפּריז איז פאַר איר געווען אַן ענין. אונטער דער ווירקונג פון די געלייענטע ביכער האָט זי אָנגעהויבן צו בענקען נאָך העראַזשע, גרויסע טאַטן, אונדזער „אַרבעטער־קאַסע“, אונדזערע שטרייקן, אונדזערע קרייז־לעך, האָבן אויסגעזען קליין אין אירע אויגן. וואָס מער זי האָט געלייענט וועגן דער רעוואָלוציעאַנערער באַוועגונג אין פאַרשיידענע לענדער און ביי פאַרשיידענע פעלקער, אַלץ מער האָט מערע זיך באַצויגן מיט סקעפטיציזם צו דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג, צו דער אַגיטאַציע צווישן ייִדישע אַרבעטער. אונדזער באַ־וועגונג האָט דאָך נישט געהאַט קיין היסטאָרישע טראַדיציעס. מיר האָבן דאָך נישט פאַרמאַגט קיין מענטשן מיט באַרימטע נעמען, אָדער אַ רעקאָרד פון גרויסע נצחונות און העראַזשע טאַטן. געוויס איז שוין דעמאָלט געווען אַ רעוואָלוציעאַנער־

געשטימטע יידישע אינטעליגענץ. זי איז אָבער געשטאַנען אָן אַ זייט פון אונדזער באַוועגונג. אַ סך פון זיי זענען געווען טעטיק אין אַנדערע אַרגאַניזאַציעס. מערע האָט זיך נישט באַגנוגט מיט דעם וואָס זי האָט גוט גערעדט פּויליש. זי האָט גענומען שטודירן די פּוילישע שפּראַך, באַקענען זיך מיט פּוילישע קלאַסיקער, לייענען די פּוילישע רעוואָלוציאַנערע ליטעראַטור. עס קען זיין, אַז איר האָט געצויגן צו דער פּוילישער אַרבעטער-באַוועגונג, וועלכע האָט געירשנט די העל-דישע טראַדיציעס פון באַוואַפּנטן אויפשטאַנד. אפשר האָט זי געהאַלטן פאַר וויכטיק צו פאַרבינדן די ייִדישע אַרבעטער-באַוועגונג מיט דער פּוילישער, אין אַזאַ פּאַל האָט זי אַליין זיך גענומען צו דערפילן די אויפגאַבע...

מיר איז עדיהיום נישט קלאַר, וואָס האָט מערען דערנענטערט צו אונדז. אַלנפּאַלס האָט זי דורכגעמאַכט אַ לאַנגן וועג, וווּ עס האָבן נישט געפּעלט קיין פּיינלעכע אַנטווישונגען. דער פּאַקט איז, אַז סוף-כל-סוף איז זי צוגעשטאַנען צו „אונדזער“ באַוועגונג. די נייע דעציזיע האָט זי אַדורכגעפירט גרינטלעך, מיט אַנטשלאַסנקייט, מיט דעם גאַנצן ווילן פון איר אויסערגעוויינלעכער פּערזענלעכ-קייט. זי האָט אויפגעגעבן דעם עקזאַמען, אויפגעהערט צו שטודירן, האָט זיך גענומען לערנען פאַר אַ שניידערקע און איז אַריין אַרבעטן אין אַ וואַרשטאַט. זי האָט געוואַלט קומען אין נאַענטן קאַנטאַקט מיט אַרבעטער, פאַרוואַן דעם טעם פון זייער האַרעפאַשנעם לעבן, דער עיקר — לעבן צווישן אַרבעטער און געווינען זייער צוטרוי.

נישט קיין שיינע, מיט זומערשפּרינגלעך אויפן פנים, איז מערע אָבער געווען אַ חנוּדיקע, אַדאַנק אירע סימפּאַטישע און אַנגענעמע געזיכט-שטריכן האָט זי געצויגן צו זיך די אויפמערקזאַמקייט. עס האָט איר קיין מאָל נישט אויסגעפּעלט קיין ווערטער און זי איז קיינעם נישט געבליבן שולדיק אַן ענטפּער, אַפילו נישט אַלעקסאַנדערן (קרעמער). אויף אַ בייזער באַמערקונג האָט זי געענטפּערט מיט נאָך אַ בייזערע, זי איז גרייט געווען אַפילו זיך צו שלאַגן, אָבער זיך נישט אונטערצוגעבן. זי איז געווען אַ כעסניצע, אָבער אַן כעס אין איר נשמה. בכלל איז זי געווען אַ פּריילעכע, אַ לעבעדיקע, אַ לאַכנדיקע און פול מיט צויבער. טראַץ דעם וואָס זי האָט זיך גוט אויסגעלערנט די מלאכה און זיך ערנסט באַצויגן צו איר שניידעריי, האָבן די באַלעבאַטים איר נישט ליב געהאַט צוליב איר ווידערשפּעניקייט, מוטיקער אויפפירונג, און איר שעדלעכן איינפלוס אויף אַנדערע. מערען פּלעגט מען טאַקע אַפט אַנטוואַגן פון דער אַרבעט. דערפאַר אָבער האָט זי געוואַנען אַ גרויסן איינפלוס אויף די אַרבעטער.

שניידעריי איז געווען איינע פון די שווערסטע מלאכות. באלעבאטישע טעכער פלעגן אבער אויסקלייבן דעם פאך, ווייל ער איז באטראכט געווארן פאר מער בכבודיק איידער זאקנמאכעריי אדער פאפיראסנמאכעריי. מיידלעך פון פאר-ארעמטע באלעבאטישע משפחות, וואס זענען געווארן שניידערקעס, האבן נאך נישט אינגאנצן פארלוירן זייער יחוס, און זיך נישט אידענטיפיצירט מיט סתם „פראלעטאריער“. פון אלע פראפעסיעס איז דער שניידער-פאך געווען אמנאענטסטן צו דער יידישער באלעבאטישער פסיכאלאגיע. א מיידל און א פרוי האט דאך סיי-ווי-סיי געדארפט קענען צושניידן און נייען פאר זיך און פאר דער משפחה. עס איז אפילו געווען א סגולה צו א שידוך... דערצו נאך זענען די שניידער-ווארשטאטן געווען קליין, און די באלעבאטים האבן אליין אויך געארבעט. צווישן זיי און זייערע עמלעכע ארבעטארינס זענען געווען נישט קיין שלעכטע, אפט אפילו גוטע באציאונגען.

אין די דאזיקע שניידער-ווארשטאטן האט בכלל געהערט א פאטריארכאלע אטמאספערע, — אין א געוויסער מאס — א המשך פון דער משפחה. אונדזער פראפאגאנדע האט צוליב דעם טאקע ביי זיי נישט געפונען קיין אפלאנג, הגם די פאטריארכאלע פארהעלטענישן זענען באנוצט געווארן דורך די באלעבאטים פאר דער שענדלעכסטער עקספלוואטאציע. אויסלערנען זיך די מלאכה האט גענוי מען יארן. במשך דער לאנגער צייט האבן די לערן-מיידלעך געארבעט כמעט אומזיסט. אין סעזאן פלעגט מען ארבעטן ביז 16 שעה א טאג און די ארבעטער האבן פארדינט, ווי מען פלעגט זאגן, „וואסער אויף קאשע“.

מערען האט געקאסט אן א שיעור כוחות און צייט ביז איר איז געלונגען אויפצוועקן די שניידער פון לעטארגישן שלאף און זיי באוועגן אנטווייבן א קאמף קעגן שקלאפעריי. די ערשטע האבן די שניידערקעס אין עמלעכע וואר-שטאטן פארלאנגט א קירצערן ארבעטס-טאג. נאכהער האבן די שניידער בכלל אנגעהויבן זיך בונטעווען. ענדלעך איז אויסגעבראכן אן אלגעמיינער שטרייק פון אלע שניידער. די שטאט איז געגאנגען אויף רעדלעך. אומעטום האבן אלע גערעדט וועגן דעם אלגעמיינעם שטרייק. פונקט ווי דער עצם פונדאמענט פון לעבן האט זיך א טרייסל געטון. א קלייניקייט? אפילו די שניידערקעס, די טעכטער פון באלעבאטישע משפחות, האבן זיך צעבונטעוועט, און מען קען נישט אויספארטיקן די קליידער פאר די עלעגאנטע דאמען. אין די משפחות, וועמענס טעכטער האבן געשטרייקט, האט מען טעג און נעכט היציק דעבאטירט און זיך געקריגט. אויף אייניקע פארזאמלונגען פון שטרייקערס האט מערע באוויזן, אז זי

פארמאגט אן אמתן כוח-הדיבור, א טאלאנט פון א געבארענעם רעדנער. זי איז געוואָרן איינע פון די גלענצנדסטע אַגיטאַטאָרקעס. זי האָט געוואוסט ווי אַנציינדן אַנדערע מיט דעם פּיער וואָס האָט געברענגט אין איר אייגן האַרץ. די שטאַט האָט געקלונגען מיט איר. אַבער דער שם האָט פאַרשלאָסן פאַר מערען די טירן פון אַלע שניידער-וואַרשטאַטן. זי וואָלט וואַרשיינלעך געקענט בלייבן און גרינדן אַ שניידער-קאַאָפּעראַטיוו, אַזעלכע האָבן שוין דעמאָלט עקזיסטירט אין ווילנע. זי האָט געקענט זיך אויסלערנען אַן אַנדער מלאכה. זי האָט אַבער שוין נישט געקענט איינזיצן אין ווילנע. איר האָט געצויגן ווי מיט אַ מאַגעט אין גרעסערע שטעט. זי איז טאַקע באַלד אַוועקגעפאַרן קיין וואַרשע. אַדאַנק די פּוילישע שפּראַך, וואָס זי האָט געקענט, האָט זי דאָרט שנעל פאַרנומען אַן אָרט אין דער באַוועגונג. דוד (טאַראָס) האָט מיר דערציילט, אַז אין דער פּוילישער הויפּטשטאַט האָבן זיך נאָך מער פּאַנאָנדערגעבליט אירע אַגיטאַטאָרישע פעיקייטן. זי פלעגט אין וואַרשע אויפטרעטן אויף ריזיקע פאַבריק-פאַרוואַמלונגען. זי האָט אימפּאַנירט די אַרבעטער מיט איר רעוואָלוציאָנערן ברען. איר דינאַמישע נאַטור האָט אַלעמען מיטגעריסן.

ס'איז קיין חידוש נישט. וואָס מערע זשאָלודסקי איז אויסגעוויילט געוואָרן אַלס אַ דעלעגאַט צום גרינדונגס-צוואַמענפאַר פון „בונד“.

צום לעצטן מאָל האָב איך זיך באַגעגנט מיט איר אויפן צווייטן צוואַמענפאַר פון „בונד“, וואָס איז פאַרגעקומען אין קאַוונע, ביי מיר אין וויוונג.

אויפן זעלביקן צוואַמענפאַר האָב איך געטראָפן אַ צווייטע מערקווירדיקע אַרבעטער-מיידל, אויך איינע פון די פּיאָנערן — צביה די הענטקע-מאַכערין. זי איז אויך געווען אַ גלענצנדיקע ריינדערין. דערצו נאָך איז זי געווען ווונדער-שיין, וואָס האָט מסתם מיטגעהאַלפן צו איר דערפאַלג. מיר דאַכט, אַז לכתחילה איז זי געווען אַן אַנגעשטעלטע אין אַ געשעפט און געוואָרן אַ הענטקע-מאַכערין, כדי אין די אינטערעסן פון דער באַוועגונג צו זיך אַן אמתע אַרבעטאַרין.

מיט איר ליבן שמייכל, וואָס האָט שטענדיק באַלויכטן איר פנים, מיט איר פריינטשאַפט און איינפאַכקייט איז זי געווען פול מיט חן. אירע גרויסע שוואַרצע אויגן, איר גאַנצע געשטאַלט האָט אונדז אַלעמען באַצויבערט. זי האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון איינער, וואָס קומט פון גאָר אַן אַנדער וועלט, וווּ אַלץ איז זויבער, ליכטיק און שפּילעוודיק...

אין קעגנטייל צו מערעס שטורמישע נאַטור, איז צביה געווען, אַדער זיך געהאַלטן, רויק און באַלאַנסירט. קיין שאַרפן זשעסט, קיין ביזו וואָרט האָט מען

פון איר נישט געהערט, ווי זי וואָלט קיינמאָל נישט זיין אויפגערעגט. זי איז בלייבן געווען אַ פּערזענלעכקייט. אין מאַמענטן ווען זי איז געווען פאַרלומט, האָבן אירע אויגן אויסגעזען טיף ווי אַ תּהום. וואָס פאַר אַ סוד האָט זיך דאָרט אויסבאַהאַלטן? קודם־כל — אומבאַגרענעצטער גלויבן. זי האָט געגלויבט אין אַ נס, וואָס וועט פאַרווירקלעכן אירע חלומות.

צביה האָט אַדורכגעמאַכט די שול פון די „קרייזלעך“, וווּ זי האָט געקראָגן אַ סך וויסן. דערצו האָט זי אויך אַ סך געלייענט. זי האָט פאַרמאַגט אַ נאַטירלעכע אינטעליגענץ, וואָס האָט איר דערמעגלעכט צו פילן זיך היימיש אין דער געזעל־שאַפט פון אינטעליגענטן. גלייכצייטיק איז זי אויך געווען אַ „אייגענע“ צווישן די אַרבעטאַרינס. ס'קען זיין, אַז אין טעאָרעטישע ענינים איז זי געווען הינטער־שטעליק לגבי מערע. אָבער זי האָט פולקאָם באַהערשט יענעם מאַטעריאַל, וואָס איז געווען נייטיק פאַר דערפאַלגריכע אַגיטאַציע און פּראָפּאַגאַנדע. זי האָט גערעט רויק, איינפאַך און איבערצייגנדיק, זי האָט נישט באַנוצט סתם שיינע פּראָזן און אויסגעמיטן „טיפּזיניקע“ ווערטער. זי האָט זיך באַמיט צו ווירקן דורך קלאַרקייט פון די געדאַנקען. פונדעסטוועגן פלעגן אירע ווערטער טיף אַרייַן־דרינגען אין האַרצן און עס איז געווען אַ פאַרגעניגן צו הערן איר רעדן, און צו קוקן אויף איר פנים, וואָס האָט געוועקט צוטרוי. עס איז גאַרנישט קיין ווונדער, וואָס זי האָט אויסגעאַיבט אַ גרויסן איינפלוס אויף די אַרבעטער. צביה פלעגט זיך אָבער באַליידיקן צוליב דעם קלענסטן רמו אויף אינטימערע געפילן, וואָס חברים־מענער פלעגן אַרויסווייזן צו איר.

צביה פלעגט זיך פילן שלעכט און ווערן שטאַרק אין כּעס אַפילו צוליב אַן אומשולדיקער באַמערקונג וועגן איר שיינקייט. זי האָט געהאַלטן, אַז די אַטמאָספּערע פון דער באַוועגונג דאַרף זיין ריין פון אַזעלכע זייטיקע געפילן... עס איז אומבאַשטרייטבאַר, אַז צביה די הענטשקע־מאַכערין האָט באַשיינט אונדזערע ווילנער „קרייזלעך“.

פונקט ווי מערע האָט אויך צביה פאַרלאָזט דעם „ווילנער נעסט“. זי איז אויך אַוועקגעפאַרן קיין וואַרשע. איר האָט געצויגן צו די פאַבריקן און גרויסע וואַרשטאַטן, ד"ה, צו מעגלעכקייטן פון אַגיטאַציע צווישן טויזנטער און צענדליק־טויזנטער פאַבריק־אַרבעטער.

זי איז אַרעסטירט געוואָרן אין וואַרשע. איך ווייס נישט צוליב וואָס, אָבער איר האָט מען אַריינגעזעצט נישט אין דער וואַרשעווער ציטאַדעל נאָר אין דער ביאַליסטאַקער טורמע. מעגלעך, אַז זי איז אַרעסטירט געוואָרן אין שייכות מיט

ערשטע שפראך צונגערן

דעם „דורכפאל“ אין ביאליסטאק. די אויספארשונג האט מסתם פעסטגעשטעלט, אז זי איז געווען פארבונדן מיט דער יידישער אַרבעטער-באוועגונג פון ביאליסטאק. כמעט אַ יאָר איז זי אָפגעזעסן אין טורמע און איז באַפרייט געוואָרן קורץ פאַר דעם ערשטן צוזאַמענפאַר פון „בונד“. אַלע צוגרייטונגען צום גרינדונגס-צוזאַמענפאַר פון „בונד“ זענען שוין געווען פאַרענדיקט. דאָס איז וואַרשיינלעך געווען די סיבה, וואָס זי איז נישט געווען אויף דעם צוזאַמענפאַר (*). מסתם האָט מען אויך מורא געהאַט, אַז צביה ווערט נאָכגעשפּיאַנירט, כדי אויסצוגעפינען מיט וועמען זי שטייט אין פאַרבינדונג. זי האָט נישט געטאַרט זיך ווייזן אין איר געבורט-שטאָט, ווילנע, וווּ דער צוזאַמענפאַר איז פאַרגעקומען.

אויף אונדזער צווייטן צוזאַמענפאַר אין קאַוונע, האָט צביה אָפגעגעבן אַ באַריכט וועגן אונדזער באַוועגונג, וואָס האָט געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק אויף אַלע אַנטיילנעמער. אַלע האָבן געהאַלטן, אַז זי דאַרף פאַרנעמען אַן אַרט אין צענטראַל-קאָמיטעט, וועלכן מיר האָבן דעמאַלט אויסגעקליבן. די וואָלן זענען געווען געהיימע און מען האָט זיך נישט צוזאַמענגערעדט אין פאַרויס וועגן קאַנדידאַטן. איך געדענק אָבער, אַז מען האָט זיך שטאַרק געשלאָגן מיט דער דעה אויסוויילן מערען אָדער צביהן. דער אויסוואַל איז געווען — צביה, אָבער מען האָט געגעבן דעם צענטראַל-קאָמיטעט פּולמאַכט צו קאָאָפּירן אַנדערע, וואָס זענען נייטיק צו דער אַרבעט. אַלע האָבן געהאַט אין זינען קודם-כל מערע זשאַלודסקי. זי איז טאַקע גיך געוואָרן איינע פון די צענטראַלע פּרויען-פּיגורן אין „בונד“.

(*) וועגן דער סיבה פאַרוואָס צביה האָט זיך נישט באַטייליקט אין דעם גרינדונג-צוזאַמענפאַר פון „בונד“ איז נייטיק צו ברענגען וואָס עס שרייבט וועגן דעם דזשאַן מילל אין זיינע זכרונות.

אין באַנד 1 פון זיינע „פּיאַנערן און בויער“, איך קאָפּירט: „די וואַרשעווער דעלע-נאַציע, אַרקאַדי וויל אַפּלייגן דעם צוזאַמענפאַר“, דערציילט ער:

„...עס איז אַנגענומען געוואָרן מיין פאַרשלאָג צו שיקן אַ דעלענאַציע פון דריי. איך און ל. גאַלדמאַן זענען אויסגעקליבן געוואָרן איינשטימיק. די שטימען פאַר דעם דריטן דעלעגאַט האָבן זיך צעטיילט. עס איז קיין ספק נישט געווען, אַז צביה הורוויטש וואָלט געווען דער דריטער דעלעגאַט, אויב נישט דער אומשטאַנד, וואָס זי איז אַקאַרשט אַרויס פון תּפּיסה. זי האָט דאַרטן פאַרבראַכט אומגעפער אַ גאַנצן יאָר און אויף אַנאָ אופּן פאַרלוירן דעם קאַנטאַקט מיט די מענטשן און גער-שעענישן אין דער וואַרשעווער באַוועגונג. צוליב אַט דער סיבה, האָב איך זיך אַרויסגעזאָגט פאַר מערע זשאַלודסקי און זי איז טאַקע אויסגעוויילט געוואָרן. צביה האָט דאָס מיר נישט געעקנט פאַרגעבן און חדשים לאַנג האָט זי זיך שטאַרק געברוגט אויף מיר...“

(רעדאַקציע).

„אברהם דער רעזטשיק“ און זיין אפאזיציע

עס איז מיר אויסגעקומען צו טרעפן זיך אָפּט מיט אַברהם גאַרדאַן, באַקאַנט אונטערן נאָמען „אַברהם דער רעזטשיק“ (פון פאך איז ער געווען אַ רעזטשיק, דאָס הייסט, אַ שניצער, גראַווירער אויף מעטאַל), איך האָב אויך באַזוכט זיינע פאַרזאַמלונגען. ער איז פאַרבליבן אין מיין זכרון אַזאַ ווי איך האָב אים אַ סך מאַל באַגעגנט אין ווילנע אויף ניקאַלאַיעווסקי פּערעולאַק, וועלכן יידן האָבן אַ נאָמען געגעבן „גיטקע טויבעס זאַוולאַק“. עס איז מיר אומבאַקאַנט ווער עס איז געווען די גיטקע טויבעס, פאַר וועלכע מעשים-טובים האָט זי פאַרדינט דעם כבוד, אַז יידן זאַלן איר ווידמען אַ געסל, וואָס איז צווישן די ווילנער יידן געוואָרן זייער באַרימט. אין מיינע צייטן האָט זיך נישט געפונען קיין איינער, וואָס האָט געוואוסט פון וואָנען דער נאָמען פון געסל האָט זיך גענומען. קיינער האָט זיך מיט דעם נישט אינטערעסירט. וויכטיק איז, וואָס דער פּערעולאַק האָט געפירט צו דער דייטשער גאַס, וועלכע איז געווען דער וועג צו די צוויי קוואַרטאַלן, געדיכט-באַווינטע מיט יידן. ביז שפּעט אין דער נאַכט האָט דאָרט גע-ברויזט מיט לעבן. דער פּערעולאַק איז געווען אַ שמאַלער און נאָר אויף איין זייט איז געווען אַ טראַטוואַר, אויף וועלכן עס איז נישט געווען גענוג פּלאַץ פאַר צוויי מענטשן צו באַוועגן זיך. דערצו נאָך איז דער פּערעולאַק געווען איינגעטונקט אין שמוץ, איבערהויפט ווינטער.

אין דעם פּערעולאַק, וואָס איז געווען פול מיט בערגלעך מיסט, האָט מען שטענדיק געקענט טרעפן אַברהם „רעזטשיק“, אין דער באַגלייטונג פון זיין געטרייען נאַכפּאַלגער, אָדער ווי מיר האָבן אים גערופן „אַדיטאַנט“ גרישאַ דער זאַגאַטאוּשטשיק (קאַמאַשן-שטעפּער). ביידע זענען זיי געווען קליינרווקסיקע, אַפּגעלאָזענע, און אויסגעקוקט נישט ווי אַרבעטער נאָר ווי אַ פאַר אַרעמעלייט.

7. בערנשטיין

בעטלער, אדער פראפעסיאנעלע תהילים-זאגערס, וואס מען פלעגט דינגען צו זאגן תהילים נאך א מת.

ווינטער-צייט איז אברהם ארומגעגאנגען אין א צעריסענעם פאלטא, פאר- שמוצטע פלודערן און צעריסענע קאלאשן, אבער אלע מאל מיט א פעקל הינטער זיין ארעם. מיר האבן אלע געווסט, אז אין דעם פעקל געפינען זיך חוץ ביכער אויך עקזעמפלארן פון זיינע „בריוו“ צו אינטעליגענטן און ארבעטער. ווען ער ארבעט רעגלמעסיק וואלט ער געוויס גוט פארדינט. אבער אים וואלט אויסגעפעלט צייט צו לערנען, צו לייענען און אנצופירן מיט זיין אפאזיציאנעלע טעטיקייט. איז ער געווען צופרידן ארומצוגיין אין צעריסענע קאלאשן און לידן הונגער, אבי צו זיין באלעבאס איבער זיין צייט און אנפירן מיט דער אפאזיציע פון די ארבעטער קעגן די אינטעליגענטן.

אברהם „רעזטיק“ איז בלי-ספק געווען איינער פון די אמבעסטן באלעזענע און פעיקסטע צווישן אונדזערע ארבעטער אין די ווילנער „קרייזלעך“. אבער דאס קרייזל האט נישט געביטן זיין אויסערלעכן אויסזען, ווי דאס איז געווען דער פאל ביי א סך פון אונדזערע פיאנערן, אויף וועלכע די קרייזלעך האבן געשטעלט א מין חתימה פון געהערן צו דער „אינטעליגענץ“. זייער קולטורעלע דערהייבונג האט זיך אפגעשפיגלט אין זייער פנים, מאניערן און אלגעמינער באנעמונג. אויב פון אנהייב האט מען זיי גערופן „פילאזאפן“, האבן שפעטער אפילו זייטיקע מענטשן זיי באטראכט פאר „אינטעליגענטן“. אברהם איז געווען אן אויסנאם.

ווען די אינטעליגענטן, די פירער פון דער באוועגונג, האבן פארגעשלאגן די „נייע טאקטיק“ פון מאסן-אגיטאציע, וואס איר פארפאסער איז געווען ארקאדי קרעמער, האט אברהם זיך געשטעלט בראש פון דער אפאזיציע. איך גלייב אז, הגם ער האט אנגענומען פלעכאנאווס שטאנדפונקט, אז די רוסלענדער רעוואלוציע וועט זיין זיגרייך נאר ווי אן ארבעטער-רעוואלוציע, האט ער זיך קיינמאל נישט באטראכט פאר א מארקסיסט. ער האט געגלייבט נישט נאר אין נייטיקייט נאר אויך אין דער אומפארמיידלעכקייט פון דער ארבעטער-באוועגונג. ער האט געפרעדיקט קלאסן-קאמף און האט אנטהילגענומען אין ארגאניזירן שטרייקן. די „נייע טאקטיק“ האט באטייט איבערגיין פון „פראפאגאנדע צו אגיטאציע“, לויטן דעמאלטדיקן אויסדרוק; אנטשטאט ווערבירן יחידים פאר די קרייזלעך, כדי זיי דארט אנטוויקלען, זיך אפגעבן מיט אגיטאציע צווישן די מאסן, כדי צו שאפן א מאסן-באוועגונג. קעגן דעם איז אברהם שארף ארויסגעטראטן. ער האט גע-

ערשטע שפראך צונגען

האַלטן, אַז די אינטעליגענטן ווילן נישט מער דערפילן זייער פליכט. די „נייע טאַקטיק“ האָט ער באַטראַכט פאַר אַ פרווון צוצונעמען פון די אַרבעטער די מעגלעכקייט צו לערנען, צו אַנטוויקלען זיך, צו ווערן „באַוווסטזיניק“.

ער איז געווען מסכים מיטן שטאַנדפונקט פון קלאַסן־קאַמף, אָבער נישט מיטן „היסטאָרישן מאַטעריאַליזם“. זיין אַפּאָזיציע האָט ער געשטיצט אויף די לערעס פון דעם פּילאָזאָף־רעוואָלוציאַנער פּיאַטר לאַווראַוו און סאַציאַלאַג און ליטעראַטור־קריטיקער מיכאַילאַווסקי, וואָס האָבן אין די זיבעציקער יאָרן פון פאַריקן יאַרהונדערט „באַהערשט די מוחות“. פון זייערע טעאָריעס איז שפּעטער אַרויסגעוואַקסן די באַוועגונג צווישן דער רוסישער אינטעליגענץ צו „גיין אין פּאַלק“, וואָס האָט דערפירט צו דער שאַפונג פון דער באַרימטער אַרגאַניזאַציע „נאַראַדנאַיאַ וואַליאַ“ און אירע טעראָריסטישע אַקטן.

„רעזטשיק“ איז געווען אַ הייסער חסיד פון לאַווראַוו. ער פלעגט אַפט ציטירן לאַווראַווס „היסטאָרישע בריוו“, וואָס זענען דערשינען סוף פון די זעכציקער יאָרן און זענען גלייך דורך דער רעגירונג פאַרווערט געוואָרן. די „היסטאָרישע בריוו“ האָבן שטאַרק אויסגענומען ביי דער אינטעליגענץ און מען האָט זיי געשמאַק געלייענט. זיי זענען פאַרשפּרייט געוואָרן אין געשריבענע עקזעמפּלאַרן, באַזונדערס צווישן דער שטודירנדיקער יוגנט אין די זיבעציקער יאָרן. די אַרטיקלען פון דעם באַגאַבטן פּובליציסט מיכאַילאַווסקי האָבן אַ סך בייגעטראָגן צו דעם גרויסן דערפאַלג פון די „היסטאָרישע בריוו“.

לאַווראַווס „היסטאָרישע בריוו“ און מיכאַילאַווסקיס אַרטיקלען האָבן גע־שטעלט דעם טראַפּ אויף דער „ראַלע פון יחיד אין דער געשיכטע“. ביידע האָבן אונטערגעשטראַכן די באַטייטונג פון פּערזענלעכער איניציאַטיוו, פון קרבנות־גרייטקייט און איבערגעגעבנקייט, פון קריטיש־דענקענדיקע בירגער, וואָס קעמפּן פאַר פּראַגרעס, פאַר ראַדיקאַלע ענדערונגען פון די געזעלשאַפטלעכע פאַרהעל־טענישן, פאַר די אינטערעסן פון די האַרעפּאַשנע מאַסן, פאַר זייער רעכט און מענטשן־ווירדע.

לויט לאַווראַווס און מיכאַילאַווסקיס טעאָריע, האָבן אַזעלכע יחידים, טראַץ דעם וואָס זיי זענען אַ קליינע מינדערהייט, געקענט באַווירקן דעם גאַנג פון דער געשיכטע. אָבער די האַרעפּאַשנע מאַסן, וואָס לעבן אַליין אין נויט און דחקות, פּראָדוצירן די מיטלען, אַז אַזעלכע יחיד־סגולה זאלן האָבן די מעגלעכקייט זיך צו לערנען, צו אַנטוויקלען, צו ווערן „קריטיש־דענקענדיקע פּערזענלעכקייטן“. די פּאַלקסמאַסן, וואָס קענען זיך נישט באַפרייען פון אַרעמקייט, בויען אָבער

מיט זייער שווייס און מיט זייער פראצע, שולן, ביבליאטעקן, אוניווערסיטעטן, לאַבאָראַטאָריעס. זיי שאַפן פאַר יחידים די מעגלעכקייט צו לערנען זיך...

דער פּוּעל־יוצא פון אַזאַ בליק איז געווען דער באַגריף וועגן אַ פליכט פון אַזעלכע יחידים לגבי די האַרעפּאַשנע מאַסן, אַ פליכט וואָס דאַרף באַצאָלט ווערן. ווי אַזוי און מיט וואָס? קודם־כל דורך גייסטיק אַנטוויקלען און אויפקלערן די מאַסע, אַז זי זאָל פאַרשטיין פאַרוואָס איר אַרבעט באַרייכערט נאָך מער די פאַר־מעגלעכע שיכטן, וואָס הערשן, אונטערדריקן און עקספּלאַטירן. די געבילדעטע, געלערנטע יחידים זענען מחויב אויפצוקלערן די מאַסע וועגן דער נייטיקייט צו קעמפן קעגן אַזאַ אומגערעכטן, גרויזאַמען סדר, ווייזן איר דעם וועג, וואָס פירט צו באַפריינג פון דלות און אונטערדריקונג...

ווי מיר זאָלן זיך נישט באַציען היינט צו אַזאַ טעאָריע, דער פאַקט איז, אַז זי האָט זייער שטאַרק משפיע געווען די אינטעליגענטן, אַז די מאַראַל פון לאַוו־ראָוס „היסטאָרישע בריוו“ האָט צוגעצויגן די יוגנט ווי מיט אַ מאַגנעט. די יידישע אינטעליגענץ, די פּיאַנערן און אַרגאַניזאַטאָרן פון די יידישע אַרבעטער־קרייזלעך, שפּעטער פון דער אַגיטאַציע צווישן די מאַסן, זענען אויך באַווירקט געוואָרן פון די „היסטאָרישע בריוו“. די דאָזיקע ווירקונג האָט אַנגעהאַלטן אַפילו דאַן ווען ווי מאַרקסיסטן האָבן זיי שוין געצוויפלט אין לאַוו־ראָוס טעאָריע וועגן דער „ראַל פון יחיד אין דער געשיכטע“. די מער באַלעזענע אַרבעטער פון אונז־דזערע קרייזלעך זענען געווען באַקאַנט מיט די „היסטאָרישע בריוו“, ווייל זיי זענען געווען אינגעשלאָסן ווי ליען־שטאַף אין דעם אַלגעמיינעם פּראַגראַם פון אַנטוויקלונג, וואָס די באַוועגונג האָט אויסגעאַרבעט.

די „בריוו“ האָבן געהאַט אַ גרויסע השפעה אויף אַברהם „רעזשיק“, וועל־כער איז אין די קרייזלעך גייסטיק אויסגעוואַקסן. אין זיין קעגנערשאַפט צו דער נייער טאַקטיק, וואָס די אינטעליגענטן האָבן פאַרגעשלאָגן, האָט ער זיך געשטיצט אויף די „היסטאָרישע בריוו“ און זיי אַלעמאַל ציטירט.

דער איבערגאַנג צו דער נייער טאַקטיק האָט בלי־ספּק געשאַפן אַ קריזיס אין אונדזער באַוועגונג, אַ קריזיס, וואָס האָט געמוזט איבערלאָזן קרענקלעכע קאַנסעקווענצן. אַברהם איז נישט געווען דער איינציקער צווישן די אַרבעטער ביי וועלכע די נייע טאַקטיק האָט נישט געפונען קיין חן. אָבער ער איז געווען מער אַנטוויקלט ווי די אַנדערע. דערצו האָט ער פאַרמאָגט די אַמביציע צו זיין אַ פירער.

מען קען נישט זאָגן, אַז ער האָט געשאַפן די אַפּאָזיציע. עס איז אָבער אמת, אַז ער איז געוואָרן איר אָנפירער און איר וואַרטזאָגער. ער איז געווען פעיק און אויך געוואַגט אַרויסצוטראַגען קעגן די אינטעליגענטן, וואָס זענען געווען די אַנערקענטע אויטאָריטעטן צווישן אונדזערע אַרבעטער פון די קרייזלעך.

געוויס האָט זיך עפעס „געפּלאַנטערט“ אין אַברהםס קאַפּ. אָבער אין דעם וואָס ער האָט געפּריידיקט איז געווען אַ סתירה צווישן דעם מאַרקסיוזם ווי אַ פּאָליטיש-עקאָנאָמישע טעאָריע און אַ פּילאָזאָפּיש-געשיכטלעכע סיסטעם. ער האָט אָנגענומען די טעאָריע און אַפּגעוואַרפּן די סיסטעם. די טעאָריע פון מערווערט האָט ער באַטראַכט פאַר דעם יסוד פון אמתן קאַמף קעגן דער אַראַגאָניזירטער עקספּלאָאָטאַציע פון אַרבעט. אָבער אין דעם היסטאָרישן מאַטעריאַליזם האָט ער געזען אַ פּאַרלייקענונג פון דער ראַלע און פּליכט פון דער „קריטיש-דענקענדיקער פּערזאָן“, דאַס הייסט, אַן אָפּזאָג פון די אינטעליגענטן און פון אַזעלכע אויפגע-קלערטע אַרבעטער ווי ער אַליין, צו באַצאָלן זייער חוב צו די האַרעפּאַשנע מאַסן.

זיין אַפּאָזיציע האָט זיך געשטיצט אויף זיין אייגענער דערפאַרונג. ער האָט באַקומען זיין דערציִונג אין די „קרייזלעך“, וווּ ער איז געוואָרן אַ „מענטש“. דאָרט האָט ער אַ סך געלערנט, באַהאַפּטן זיך מיט דער אייראָפּעיִשער קולטור, דיסקור-סירט וועגן געזעלשאַפּטלעכע שטרעמונגען, מיט איין וואָרט, געוואָרן אַ „קריטיש-דענקדיקע פּערזאָן“, געוואָרן אַ באַוווּסטזיניקער פּראַלעטאַריער. זיין אויספיר איז געווען, אַז כּדי צו ווערן אַ באַוווּסטזיניקער, אַ קעמפּער פאַר אונדזער אידעאָל, דאָרף יעדער אַרבעטער דורכמאַכן די זעלבע עוואָלוציע, דורכגיין די זעלביקע שול ווי ער, אַברהם דער „רעזטשיק“. אויב די רעוואָלוציע קען און וועט זיגן נאָר ווי אַן אַרבעטער-רעוואָלוציע, דאָרף זי אָנגעפירט ווערן דורך באַוווּסטזיניקע אַרבעטער, וואָס זענען נישט נאָר אַנטוילגעמער אין קלאַסן-קאַמף, נאָר גייסטיק אויפגעקלערט, קולטורעל-אַנטוויקלטע און אינטעליגענטע פּראַלעטאַריער.

„רעזטשיק“ האָט געשטעלט די פּראָגע; וואָס באַוועגט די אינטעליגענטן; אמת, דערווייל נאָר אַ קליינע צאָל פון זיי, אַנצושליסן זיך אין קאַמף פאַר דער אַרבעטער-זאַך, ריזיקירן מיט זייער קאַריערע, פּרייהייט, צאָלן פאַר זייער אַנטייל אין דער באַוועגונג מיט טורמע און פּאַרשיקונג? לויט דער מאַרקסיסטישער טעאָריע האָבן זיי דאָך געדאַרפט פּאַרטיידיקן די אינטערעסן פון דער בורזשואַזיע, וועמענס קינדער זיי זענען. זיין ענטפּער איז געווען, אַז די אינטעליגענטן זענען געוואָרן „קריטיש-דענקענדיקע פּערזאָנען“. זייער באַוווּסטזיין האָט אַנטוויקלט ביי זיי באַגריפּן און געפּילן, וואָס האָט זיי דערהויבן איבער זייער אייגענער סאָציאַל-

לער סביבה. זיי זענען געוואָרן אידעאָליסטן, וואָס איז אין ווידערשפּרוך מיט זייערע מאַטעריעל־עקאָנאָמישע אינטערעסן. ער האָט אָנערקענט די ראָל פון די אינטעליגענטן, אָבער קאָטעגאָריש אַרויסגעטראָטן קעגן דעם, אַז די אַרבעטער דאַרפן איבערלאָזן פאַר דער אינטעליגענץ די פירערשאַפט פון דער באַוועגונג. אַרבעטער דאַרפן אַליין איבערנעמען די אַנפירונג מיט דער באַוועגונג, אויסטיילן פון זיך אַליין וועגווייזער און פירער. אָבער ווי קען מען ווערן פירער און וועג־ווייזער, אָן בילדונג, אָן וויסן? אַברהמס ענטפער איז געווען — קרייזלעך, וואָס וועלן אַנטוויקלען אַרבעטער, געבן זיי בילדונג און וויסן?

מיר איז אויסגעקומען אַ סך מאָל צו ריידן מיט אַברהמען. טראָץ זיין סכסוך מיט אונדזערע אינטעליגענטן־פירער, האָט ער זיי געוואָלט געווינען, ווייל ער האָט זיך גענייטיקט אין מענטשן אַנצופירן מיט די קרייזלעך, וואָס ער האָט אָנגעפאַנגען אַליין צו גרינדן. ער האָט מיר געגעבן צו ליינען זיינע „בריוו צו אַרבעטער“ און „בריוו צו אינטעליגענטן“. זיי זענען געווען זיין ענטפער אויף אַלעקסאַנדערס „בריוו צו אַגיאַטאָרן“, וווּ עס איז באַגרינדעט און פאַרטיידיקט געוואָרן די „נייע טאַקטיק“ פון מאַסן־אַגיאַציע. איך האָב בייגעוויינט אייניקע פון אַברהמס פאַרזאַמלונגען. כ'מוז צוגעבן, אַז אויף פאַרזאַמלונגען פלעגט ער אַפט אַרויסטרעטן דעמאָגאָגיש.

די אינטעליגענטן ווילן, פלעגט ער זאָגן, אַז מיר זאָלן זיך לאָזן פירן ווי אַ טשערעדע שעפּסן. זיי ווילן אויף שטענדיק איינהאַלטן אין זייערע הענט די פירערשאַפט פון דער באַוועגונג. אָבער וואָס באַרעכטיקט זיי צו פירערשאַפט? דער ענטפער איז: זייער וויסן, זייער בילדונג, וואָס זיי האָבן אַדאָנק אונדזער פראַצע. אָן די אַרבעטער, וואָס האַרעווען, וואָלטן זיי נישט געקענט זיך לערנען און אוניווערסיטעט און ווערן אינטעליגענטן. דערביי פלעגט ער זיך פאַררופן אויף דער אויטאָריטעט פון לאַווראַוון, דעם גייסטיקן און אינטעלעקטועלן באַגריינ־דער פון דער רעוואָלוציאָנערער אַרגאַניזאַציע „נאַראַדנאַיאַ וואַליאַ“.

אַברהם האָט געטענהט, אַז די מאַראַלישע פליכט פון אינטעליגענטן איז צו טיילן זיך מיט זייער וויסן, איז צוגרייטן די אַרבעטער, אַז אויך זיי זאָלן ווערן פירער און נישט בלויז נאָכשלעפּער... די אינטעליגענטן זענען אונדז שולדיק אַ חוב, וואָס מיר דאַרפן פאַדערן, אַז זיי זאָלן באַצאָלן.

אין די דיסקוסיעס מיט אַברהמען און זיינע נאָכפאַלגער האָבן די אינטעלי־גענטן, איבערהויפּט אַרקאַדי קרעמער, נישט געלייקנט זייער מאַראַלישן חוב. אין קעגנטייל, זיי דערפילן אים היינט, פונקט ווי זיי האָבן דערפילט זייער פליכט אין

דער פארגאנגענהייט. זייער איינציקע שטרעבונג איז צו אנטוויקלען דעם קלאסן-
 באווסטזיין ביי אַ וואָס גרעסערע צאל אַרבעטער. אַזאַ מאַסן-אַגיטאַציע האָט אַ
 גרויסע היסטאָרישע באַדייטונג און איז וויכטיקער איידער אויסבילדן אין די
 קרייזלעך איינצלענע, גייסטיק-אַנטוויקלטע אַרבעטער, אַן אַרבעט וואָס דויערט
 שוין היפשע עטלעכע יאָר. פאַר דעם דערפאַלג פון דער באַוועגונג איז נייטיק
 אַרופצופירן זי אויף אַ ברייטערן וועג. אַבער דאָס אַלץ האָט אַברהם נישט פאַר-
 שטאַנען אָדער נישט געוואָלט פאַרשטיין. ער האָט כסדר דעמאָגאָגיש געטענהט:
 — די אינטעליגענטן מאַכן אונדז צו קליין-געלט. זיי ווילן, אַז מיר זאָלן
 קעמפן פאַר גראַשנדיקע הוספות. די גראַשנס וועלן אַבער אונדז נישט מאַכן מער
 באַווסטזיניק, וועלן נישט באַרייכערן אונדזער וויסן און אַנטוויקלונג... אַליין
 שטאַלצירן זיי מיט אידעאָליזם, אַבער וואָס שייך אונדז, ווילן זיי, מיר זאָלן
 זיך צופרידנשטעלן מיט קליינלעכע מאַטעריעלע אויסבעסערונגען...
 פון אַברהם „רעזשיסיקס“ רייד איז געווען געדרונגען, אַז די איינציקע כוונה
 פון די אינטעליגענטן איז אַריינצונאַרן די אַרבעטער אין אַן „אומגינסטיקן פאַר
 זיי מסחר“. זיי ווילן האַלטן די אַרבעטער אין „שקלאַפּעריי און אומוויסנהייט“,
 כדי אַליין בלייבן די פירער פון דער אַרבעטער-באַוועגונג.
 מיט אַזאַ דעמאָגאָגיע איז געלונגען אַברהם „רעזשיסיקן“ געווינען אויף זיין
 זייט אַרבעטער. אַ סך פון „אונדזערע“ האָבן זיך סאַלידאַריזירט מיט אים, ווילן,
 באַהערשט פון אַ דורשט נאָך בילדונג, נאָך „אַנטוויקלונג“, האָבן זיי מורא געהאַט,
 אַז אין דער באַוועגונג וועט בילדונג אָדער אַנטוויקלונג נישט פאַרנעמען מער
 אַזאַ וויכטיקן אָרט ווי פריער. אַזאַ מורא האָט דעצידירט וועגן דעם דערפאַלג
 פון דער אַפּאָזיציע. אַרבעטער זענען אַריבער אויף דער זייט פון דער אַפּאָזיציע
 אַדאַנק אַברהם אַפּעלירן צו זייער דראַנג נאָך בילדונג.
 דער צייטווייליקער דערפאַלג פון דער אַפּאָזיציע האָט עדות געזאָגט, אַז
 אונדזערע אַרבעטער פּאָדערן בילדונג און אַנטוויקלונג, האָט עדות געזאָגט וועגן
 זייער אידעאָליזם. דער אויסדרוק „קליין-גראַשנדיקער“, וואָס איז דעמאָלט געוואָרן
 זייער פּאָפּולער און דער עקל מיט וועלכן עס האָבן דעם אויסדרוק באַנוצט מענטשן,
 וואָס האָבן פאַרדינט גראַשנס, געלעבט אין דחקות, און געווען געצווינגען זיך
 אַפּצוואַגן פון דאָס נייטיקסטע, איז געווען אַ סימן פון דער אידעאָליסטישער
 מדרגה פון די, וואָס זענען אַדורך די שול פון אונדזערע קרייזלעך.
 די אַפּאָזיציע האָט זיכער באַטייט אַ קריזיס פון דער באַוועגונג, אַבער
 נישט קיין נוצלאָזער קריזיס. דער שטרייט האָט דערמעגלעכט בעסער זיך פּאַנאַ-

דערצוקלייבן אין געזעלשאפטלעכע חלוקי-דעות, געהאלפן גרינטלעכער צו פאָר- שטייך די היסטאָרישע באַדייטונג פון קלאַסן-קאָמף, פון דער פרייהייט-באַוועגונג בכלל, אין וועלכער מיר זענען געוואָרן מיטבאַטייליקטע.

דער קריזיס איז ספּעציעל כאַראַקטעריסטיש פאַר דער יידישער אַרבעטער- באַוועגונג פון יענער צייט. דער באַדן איז צוגעגרייט געוואָרן דורך הונדערטער יאָרן פון יידישער געשיכטע, דורך דער ספּעציפישער יידישער „גייסטיקייט“. אין די ערשטע יאָרן פון אונדזער באַוועגונג האָט דער דאָזיקער באַדן אונדז געשפּיזט. נישט ביי די ליטווישע, נישט ביי די פּוילישע און נישט ביי די רוסישע אַרבעטער, וואָלט אזאָ אַפּאָזיציע לשם בילדונג און וויסן מעגלעך געווען.

**

דער גרויסער דערפאַלג האָט אַברהמען נישט געמאַכט פאַר אַ בעל-גאווה. אין קעגנטייל, ער האָט זיך געהאַלטן זייער איינפאַך. ער איז געווען צוגענגלעך צו מענטשן און געהאַנדלט קעגן אַלע כללים פון קאָנספּיראַציע. קעמפּנדיק קעגן דער אינטעליגענץ בכלל, ספּעציעל קעגן אייניקע פון אונדזערע אינטעליגענטן, האָט ער זיך אָבער באַצויגן מיט גרויס אַכטונג און כּמעט ווי פאַרגעטערט אַלעק- סאַנדערן (קרעמער). ער האָט ווי פאַראויסגעפּילט דעם צייטווייליקן כאַראַקטער פון זיך דערפאַלג. ער האָט גענומען זיינע תּלמידים און נאַכפּאָלגער אונטער זיינע פּליגלען, פּונקט ווי ער האָט געוואָלט זיי באַשיצן קעגן דער אַנקומענדיקער געפּאָר... אַברהם האָט נישט פאַרמאַגט קיין כּוח-הדיבור. ער איז נישט געווען קיין רעדנער. איך צווייפל צי ער וואָלט געקענט באַאיינפּלוסן אַ גרויסע פאַרזאַמלונג. אָבער ער איז געווען גוט פאַר קליינע צוזאַמענקונפּטן מיט דיסקוסיעס. ער איז געווען דערפּינדעריש אין אַ פּאַלעמיק, פאַרשטאַנען ווי צו באַזיגן אַ קעגנער.

ער האָט געהאַט עפעס פון אַ סעקטאַנט, עקשנות פון אַ פּאַנאַטיק, וואָס זאַמלט אַרום זיך נאַכפּאָלגער, וועלכע וואַרפן זיך בלינד אונטער זיין ווילן. ווען די אַפּאָזיציע איז שוין געווען צעשמעטערט, זענען נאָך אַלץ פאַרבליבן מיט אים איבערגעגעבענע חסידים, צווישן זיי אייניקע אַרבעטאַרינס, וואָס האָבן געקוקט אויף אים ווי אויף אַ צדיק, וועלכער איז זיך מקריב פאַר אַ גערעכטער זאָך. אַברהם האָט פאַרכאַפט יענעם טייל פון דער אומלעגאַלער ליטעראַטור, וואָס האָט זיך געפּונען ביי זיינע אַנהענגער בעת עס איז פאַרגעקומען די שפּאַל- טונג. ער האָט פאַרכאַפט אויך אַ צאָל לעגאַלע ביכער. ער איז געווען באַשעפּטיקט מיט די אַפּאָזיציע-ענינים טאָג און נאַכט. אים איז נישט פאַרבליבן צייט צו אַרבעטן און זיינע פאַרדינסטן זענען נאָך מער איינגעדאַרט געוואָרן. ער האָט

געפירט אן אמתן הונגער-לעבן, און באנוגנט זיך מיט טרוקן ברויט. ער האט זיך קיינמאל נישט צעשיידט מיט זיינע ביכער און האט זיי גרינטלעך שטודירט. אברהם "רעזטשיק" (גארדאן) און זיין "אדיוטאנט" גרישא בילין, זענען ארעסטירט געווארן אין יאנואר, 1893, ווען די "נייע טאקטיק" האט שוין פול-שטענדיק טריומפירט, ווען די אפאזיציע איז צוזאמענגעבראכן. די רעוויזיע, וואס איז דורכגעפירט געווארן אין זיין קווארטיר, האט געדויערט עטלעכע שעה. א סך ארבעטער, וואס האבן זיך דערוויסט וועגן דער רעוויזיע, האבן זיך פארזאמלט ביים הויז, ווו אברהם האט געווינט. ווען מען האט די ארעסטירטע ארויסגעפירט אין גאס, האט דער עולם, וואס איז באשטאנען אויסשליסלעך פון יידישע ארבע-טער, הייס פראטעסטירט און געדראט די פאליציאנטן און זשאנדארמען. דאס איז געווען פון די ערשטע, פון די ארבעטער אליין אימפראוויזירטע, גאסן-מאניפעסטאציעס פון פראטעסט קעגן דעם ווילקיר פון דער רעגירונג. אין איינעם פון די אפיציעלע רעגירונגס-דאקומענטן ווערט געזאגט, אז אין דער מאניפעסטאציע האבן אַנטיילגענומען "צוויי טויזנט מענטשן". מען קען זיך פארשטעלן אברהםס פארווונדערונג, ווען אין גאס, בעת ער האט זיך געפונען אונטער דער וואך פון פאליציי און זשאנדארמען, האט ער דערזען אזא ריזיקע מחנה מאניפעסטאנטן, וועלכע זענען נישט געווען און נישט געקענט זיין חברים פון זיינע "קרייזלעך". דאס זענען געווען ארבעטער, וואס זענען אריינגעצויגן געווארן אין דער באווע-גונג דורך דער "נייער טאקטיק", קעגן וועלכער אברהם האט רעוואלטירט. די מאניפעסטאציע אליין איז געווען א רעזולטאט און א גלענצנדיקע באשטעטיקונג פון דער ריכטיקייט פון דער נייער טאקטיק פון מאסן-אגיטאציע, וואס האט מיט עטלעכע יאר שפעטער געפירט צו א נאך מער באדייטונגספולער און געוואג-טער מאניפעסטאציע; אין א ווילנער פארשטאט האט א מחנה ארבעטער אנגעפאלן אויף דער פאליציי, באפרייט דריי פאליטישע ארעסטירטע און געצוונגען דעם פריסטאו מיט די אוראדניקעס צו אנטלויפן. אברהם "רעזטשיק" האט געוויס געוויסט אויך וועגן דער מאניפעסטאציע.

פונדעסטוועגן האט אברהם קיינמאל נישט אנערקענט די ריכטיקייט פון דער נייער טאקטיק פון "מאסן-אגיטאציע". ער איז פארבליבן אן אנהענגער פון קרייזלעך, געבליבן טריי דער טעאריע פון די "קריטיש-דענקנדיקע פערזענלעכ-קייטן". זיין ברודער, א דאקטאר, וואס האט א סך יארן געווינט און שטודירט אין פאריז. האט מיר געזאגט, אז ער איז פארבליבן אן "אפאזיציאנער" ביז די לעצטע טעג פון זיין לעבן.

לעצן גאלדמאן

אין דער שולע ווו ער האָט געלערנט, פונקט ווי אין הויז פון זיינע עלטערן, האָט מען אים גערופן „ליאַוואָקאַ“. אזוי האָבן אויך מיר אים גערופן במשך פון די ערשטע יאָרן פון זיין אַנטייל אין דער ייִדישער אַרבעטער-באַוועגונג, נאָך איידער דער גרינדונג פון „בונד“.

ער האָט געשטאַמט פון אַ מערקווירדיקער משפּחה, ווו אַלע, אַ חוץ די עלטערן זענען פאַרצייכנט געוואָרן אין די אַנאַלן פון דער רוסלענדער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. עס וואָלט געווען אַן עוולה נישט צו דערמאָנען דעם פאַר-דינסט פון די עלטערן, וואָס האָבן דערצויגן אַזעלכע קינדער. די אויסערגעוויינ-לעכע אַטמאָספּערע אין דער שטוב פון זיינע עלטערן, האָט פיל בייגעטראָגן, אַז אַלע פינף קינדער זאָלן יונגעהייט צושטיין צו דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, נישט געקוקט אויף די גרויסע פּערזענלעכע געפאַרן.

די משפּחה האָט געהערט צו די, וואָס זענען דעמאָלט באַטראַכט געוואָרן פאַר פאַרטגעשריטענע, „אינטעליגענטן“. צווישן די עלטערן און די קינדער זענען נישט פאַרגעקומען קיין מחלקות. מען האָט נישט געצוונגען די קינדער אַפּצוהיטן רעליגיעזע מנהגים, אָדער בלינדערהייט צו פאַלגן דעם ווילן פון די עלטערן. ביי די קינדער האָט מען געוועקט דעם חשק צו בילדונג און וויסן. די עלטערן האָבן געזאָרגט פאַר דער אינטעלעקטועלער און גייסטיקער אַנטוויקלונג פון די קינדער. אין אַזעלכע משפּחות האָט געהערשט אַ פרייהייטס-קלימאַט, וואָס האָט געהאַלפּן די עלטערן צו דערציען די קינדער פאַר אינטעליגענטע מענטשן. מען האָט אין זיי געפלאַנצט די געווינהייט צו ליענען ביכער. די קינדער איז געווען דערלויבט איינצולאָדן צו זיך חברים און חברטעס, בתנאי אַז מען זאָל זיך פאַרהאַלטן אַנ-שטענדיק. קינדער אין אַזעלכע משפּחות האָבן רעספּעקטירט טאַטע-מאַמע, און די עלטערן פלעגן זיך רעכענען מיט די געפילן פון זייערע קינדער.

2. בערנשטיין

דער עלטסטער פון די פינף קינדער איז געווען באַריס. ער האָט געענדיקט די ווילנער גימנאַזיע, אָנגענומען געוואָרן אין פעטערבורגער אוניווערסיטעט, און איז געוואָרן איינער פון די וויכטיקסטע טוער אין „סאַיוו באַרבי זאָ אַסוואַבאַזש“ דעניע ראַבאַטשעוואָ קלאַסאַ“ (פאַרבאַנד פון קאַמף פאַר דער באַפֿריינג פון אַרבע-טער קלאַס). אַ געוויסע צייט איז ער אַפילו געשטאַנען בראש פון דער דאָזיקער אַרגאַניזאַציע. אייניקע מאָל איז ער געווען אַרעסטירט און געוואָרן פאַרשיקט. ערשט נאָכן אַנטלויפן פון דער פאַרשיקונג האָט ער זיך דערפילט „אויף דער פריי“. ער האָט זיך אַלס דעלעגאַט באַטייליקט אין עטלעכע צוזאַמענפאַרן פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פאַרטיי, אויך אין פינפטן, אַג לאַנדאַנער צוזאַמענפאַרן. ווען עס איז געגרינדעט געוואָרן די באַלשעוויסטישע פראַקציע (אין יאָר 1903) איז ער צוגעשטאַנען צו די מענשעוויקעס. ער האָט געשריבן פאַר לעגאַלע און אומלעגאַלע אויסגאַבעס. דאָס איז ער געווען דער באַרימטער „איגאָר“ „גאַריעוו“, וועלכער האָט פאַרנומען אַזאַ בכבודיקן אַרט אין דער געשיכטע פון דער רוסלענ-דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פאַרטיי, זינט זי איז געבוירן געוואָרן.

דער יינגערער זון, מישאַ, האָט פרייוויליק פאַרלאָזט די גימנאַזיע, כדי זיך אינגאַנצן אָפגעבן דער אַרבעט פאַר דער באַוועגונג. אַ גלענצנדיקער רעדנער, איז ער שפעטער געוואָרן איינער פון די פירער פון „בונד“. מיכאַיל גאַלדמאַן איז געווען באַרימט אונטער דעם נאָמען מאַרק ליבער.

צוויי טעכטער, אַלגאַ און יוליאַ, האָבן פאַרענדיקט די ווילנער גימנאַזיע. נאָך גאָר יונגע מיידלעך האָבן זיי שוין געפירט סאַציאַליסטישע פראַפאַגאַנדע צווישן ליטווישע, פּוילישע, יידישע און רוסישע אַרבעטער. אויך זיי האָבן נישט באַוווּן זיך אויסצוהיטן פון אַרעסטן, און פאַרוכט דעם טעם פון טורמעס און יאָרן אונטער פּאָליציי אויפזיכט... יוליאַ גאַלדמאַן איז אין איר געבורט-שטאָט ווילנע געוואָרן אַן איבערגעגעבענע בונדיסטקע, און זיך פאַרנומען מיט פראַפאַגאַנדע צווישן יידישע אַרבעטער. אין 1904 איז זי אַנטלאָפן קיין אויסלאַנד און איז אין דער שווייץ געשטאַרבן פון טובערקולאָז.

„ליאַלקאַ“, דאָס הייסט, לעאַ גאַלדמאַן, איז לויטן עלטער געווען דער מיטלסטער צווישן די דריי ברידער. האַדעווענדיק זיך אין אַזאַ משפּחה, האָט ער אין זיינע קינדער-יאָרן שוין געהערט וועגן דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, וועגן דער אומלעגאַלער טעטיקייט און וועגן די געפאַרן מיט וועלכע אַזאַ אַרבעט איז פאַרבונדן. שפעטער, ווען ער איז עלטער געוואָרן, האָט ער זיך אויפּמערקזאַם צוגעהערט צו די געשפרעכען און דיסקוסיעס, וואָס זענען געפירט געוואָרן אין זיין

אָנוועזנהייט. זיי האָבן געהאַט אויף אים אַ גרויסע ווירקונג. ער איז געווען דער איינציקער צווישן זיינע פינף ברידער און שוועסטער, וואָס זייער פרי, נאָך כמעט אַ קינד, אמת וואָס האָט פיל געלייענט, דערפילט אַ נייגונג צו ווערן אַן אַרבעטער. גראַד איז אין יענער צייט אין ווילנע געעפנט געוואָרן אַ ייִדישע פאָך־שול (רעמעסליענאַיע אוטשילישטשע), צוזאַמען מיט זיין נאָענטסטן חבר, מיכל פּראַנקפורטער, וואָס האָט אויך געשטאַמט פון אַן אינטעליגענטער משפּחה, זענען זיי ביידע אַריינגעטראָטן אין דער אָפּטיילונג פאַר שלאָסעריי פון יענער שול. עס איז אויסער צווייפל, אַז די השפּעה פון דער אַנקומענדיקער רעוואָלוציע, וועמענס טרעגער איז געווען דער אַרבעטער־קלאַס, האָט אין אַ גרויסער מאָס זיי באַאיינפלוסט צו מאַכן אַזאַ אומגעוויינלעכן שריט. פּסיכאָלאָגיש איז זייער האַנד־לונג, אַגב זענען זיי געווען נישט די איינציקע, געווען אין אַנקלאַנג מיט דער באַרימטער באַוועגונג צווישן רוסישע אינטעליגענטן „גייז צום פּאָלק“ (כאַזשדעניע וו נאַראַד). אַן אייגנאַרטיקער פּעריאָד פון דער רוסלענדישער רעוואָלוציע, באַ־קאַנט א״נ „נאַראַדניטשעסטוואַ“.

פאַרבייגייענדיק וויל איד דאָ דערמאַנען אַן אַנדער שילער פון דער ווילנער פאָך־שול, נחום ליפשיץ. ער איז געווען אַ קיילעכדיקער יתום און זיין דערציִונג האָט ער געקראָגן אין אַ תּלמוד־תּורה, ווו ער האָט געלעבט אונטער די ערגסטע באַדינגונגען... ער איז געווען גליקלעך ווען די פאַרוואַלטונג פון תּלמוד־תּורה האָט אים אַריינגעגעבן אין דער פאָך־שול.

דאָרט, אין דער דאָזיקער שול, האָט זיך אָנגעהייבן די באַקאַנטשאַפט פון גאַלדמאַן און פּראַנקפורטער מיט נחום ליפשיץ, וואָס איז גיך פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ פּריינטשאַפט. נחום ליפשיץ האָט זיך אָנגעשטעקט מיט זייערע רעוואָלוציע־ציאָנער־סאָציאַליסטישע אידעען. זיי האָבן אויף אים געמאַכט אַ שטאַרקן איינ־דרוק. אַלע דריי, זענען זיי געווען דער דריילינג (טראַיקאַ) גלענצנדיקע תּלמידים, וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייערע פּעיקייטן. זיי האָבן זיך שנעל אויס־געלערנט די מלאכה, ווי אויך די אַלגעמיינע קעגנשטאַנדן, וואָס מען האָט געלערנט אין דער שול. די זעלבסטבילדונג, מיט וועלכער זיי האָבן זיך ענערגיש אָפּגעגעבן אין זייער פּרייער צייט, האָט זיי אַ סך געהאַלפן צו פאַרנעמען די ערשטע ערטער אין זייער קלאַס.

ביכער פאַר זעלבסטבילדונג האָבן גאַלדמאַן און פּראַנקפורטער געהאַט לרוב אין זייערע היימען. גאָר גיך איז דער דריילינג אַריינגעטראָטן אין אונדזערע „קרייזלעך“, און אין אַ קורצער צייט שפּעטער אין אונדזער וויכטיקסטן קרייז,

וואס איז געווען אונטער דער לייטונג פון דעם באגאבטן מאַרטאָו (צעדערבוים), וועלכער האָט געשפילט אַזאַ גרויסע ראָלע אין דער פירערשאַפט פון דער רוס- לענדער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. די דריי יונגע בחורים האָבן אויף זיך געצויגן מאַרטאָווס אויפּמערקזאַמקייט. ער האָט גענומען מיט זיי קנעלן סאַ- ציאַליזם אַלס צוגאַב צו יענע קעגנשטאַנדן, וואָס זיי האָבן געלערנט אין די קרייזלעך. אַט דער, אַזוי צו זאָגן מאַרטאָווסקער באַגאַזש, האָט אַ סך בייגעטראַגן צו דעם, אַז נאָכן פאַרענדיקן די פּאַך-שול, האָבן זיי אַלע דריי זיך אויסגעצייכנט אין אונדזער באַוועגונג.

פּיזיש איז „ליאַקאַ“ געווען אַן עכטער ריי, הגם נידעריקער פון מיטעלן וווקס. געגאַנגען איז ער מיט שווערע טריט, וואָס האָט געמאַכט אויף מיר דעם איינדרוק, אַז ער טוט דאָס אַמישנע, כדי צו מאַכן אַנדערע פּילן, אַז ער איז אַן אַרבעטער פון ווערקשטאַט. ער האָט געהאַט אַ קאַפּ מיט שוואַרצע, געקרייזלטע האַר, אַ בלאַסן פנים און אויגן, וואָס האָבן געבליצט מיט פּונקען, ענלעך אַ ביסל צו אַ ציגיינער. זיין פנים האָט אַבער אויסגעדריקט חכמה, און עס האָט פון אים געאַטעמט מיט ענערגיע און ריטערלעכקייט.

אין מיין זכרון איז געבליבן איינגעקריצט אַ באַגעגעניש, איינע פון אַ סך, וואָס איך האָב געהאַט מיט אים. אַ געהיימע 1טע מאַי-פּייערונג אין 1895 אָדער 1896. צוליב קאָנספּיראַציע איז די פּייערונג פאַרגעקומען גלייכצייטיק אין פאַר- שידענע ערטער. די פאַרזאַמלונג וואָס איז האָב אין זינען, איז געווען באַזוכט פון אַ גרויסן עולם, ווייל אין איר האָבן אַנטיילגענומען כמעט אַלע אינטעליגענטן- פירער, מיט אַלעקסאַנדערן (א. קרעמער) בראש. פון אַנדערע האָט מען אַהין צוגעלאָזן אויסשליסלעך אַזעלכע אַנטיילנעמער, צו וועמען די פירער האָבן געהאַט אַבסאָלוטן צוטרוי, געשטאַנען מיט זיי אין שטענדיקן קאָנטאַקט, און פון וועמען זיי האָבן פיל דערוואַרטעט פאַר דער באַוועגונג. צווישן די אַנטיילנעמער זענען געווען אויך האַלבע אינטעליגענטן און אַרבעטער.

די פאַרזאַמלונג איז פאַרגעקומען אין אַ וואַלד, וווּ מען האָט געפּונען אַן אַרט, אַרומגערינגלט מיט געדיכטע ביימער, כדי זיך נישט וואַרפן אין די אויגן, אַבער פון וועלכן מען האָט געקענט זען, וואָס עס קומט פאַר אין דער נאַכבאַר- שאַפט. געקומען איז מען אין גרופּן פון צוויי אָדער דריי, אין דער באַגלייטונג פון אַ וועגווייזער. עס האָט געהערשט אַ באמת פּייערלעכע שטימונג. אַלע האָבן געפּילט, אַז זיי לעבן איבער אַן אויסערגעוויינלעכן מאַמענט. איך אליין, נאָך זייער

יונג, האָב געפילט, אז איך געם אַנטייל אין אַ ריטואַל פון ווידמען זיך אַ געהיי-
מער, וויכטיקער לעבנס-אויפגאַבע...

כדי צו באַגרייפן אונדזערע דעמאָלסטדיקע געפילן, דאַרף מען קענען זיך
אַריבערטראַגן אין יענער עפאַכע, אין דער אַטמאָספער פון שטרענגסטער קאַנס-
פיראַציע, ווען באַטייליקונג אין דער באַוועגונג האָט באַטייט מיטמאַכן דעם
אויסערגעוויינלעך-ווונדערלעכן אויפשטייג אינעם לעבן פון די יידן. איינער וואָס
האַט אַליין נישט דורכגעמאַכט יענע עפאַכע קען נישט האָבן אַ ריכטיקן באַגריף
וועגן אונדזער עמאַציע.

אונדזער יום-טוב, טאַקע בלויז אונדזער, וואָס איז געפייערט געוואָרן אזוי
קאַנספיראַטיוו, האָט פאַרויסגעזאַגט דעם געבורט פון אַ נייער וועלט פון פרייהייט
און ברידערלעכקייט.

אין מיין אייגענער פאַנטאַזיע האָב איך זיך דעמאָלט פאַרגעשטעלט, אז מיר
געפינען זיך שוין ביי דער טיר פון דער נייער וועלט, וועגן וועלכער מיר האָבן
געטרוימט און צו וועלכער מיר האָבן געשטרעבט...

ווען די פאַרזאַמלונג איז געעפנט געוואָרן, האָבן מיר פאַרמירט אַן ענגן
קרייז, אין צענטער פון וועלכן אַן אַרבעטער האָט פאַנאַנדערגעוויקלט די רויטע
פאַן, אינטעליגענטן און אַרבעטער האָבן געהאַלטן רעדעס וועגן דער באַדייטונג
פון ערשטן מאַי, וועגן פאַראייניקונג פון פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער, וועגן
דער וויכטיקייט פאַר די אזוי מוראדיק-עקספּלואַטירטע יידישע אַרבעטער צו
באַטייליקן זיך אַקטיוו אין דעם קאַמף פאַר דער פאַרווירקלעכונג פון סאַציאַליזם.
אויב איך מאַך נישט קיין טעות האָט מען אויך געלייענט באַגריסונגען פון פּוילישן
און ליטווישן פּראָלעטאַריאַט.

ווי עס פאַסט פאַר אַ יום-טוב, האָט מען געמאַכט אַ לחיים און צוגעביסן
אַ בולקע מיט קאַלבאַסע.

נאָכן שליסן די פאַרזאַמלונג האָט זיך אַנגעפאַנגען אַ לעבעדיקער שמועס.
די פּראָגראַם איז געוואָרן אויסגעשטעלט און אַלץ וואָס איז פאַרבליבן צו טון,
איז געווען פאַנאַנדערגיין זיך מיט דער זעלביקער פאַרזיכטיקייט ווי מען האָט
זיך צוזאַמענגעקומען.

אומדערוואַרטעט איז אָבער אויפגעטראָטן נאָך אַ רעדנער, פון די יוגנטלעכע.
ער איז געווען — לעאַן גאַלדמאַן. דער אופן און דער אינהאַלט פון זיין רעדע
איז פאַר אונדז אַלעמען געווען אַן איבערראַשונג. מיר האָבן געזען באַשיימפערליך,
אז ער האָט די רעדע נישט געהאַט צוגעגרייט, נישט איינגעזערט. זיין אַרויסטריט

ל. בערנשטיין

האָט געהאַט אַ שייכות צו די פּרזער געהאַלטענע רעדעס. ער האָט גערעדט פליסיק, זיך נישט אָפּגעשטעלט צו זוכן אַ פּאַסיקן אויסדרוק, נישט אונטערגעבראַכן זיין געדאַנקען-גאַנג.

לויט דער פּאַרמע און אינהאַלט איז זיין רעדע געווען אַ זייער גוטע. ער' האָט באַוויזן, אַז אַרבעטער טאַרן זיך אַליין נישט נאַרן, אַז פּרייהייט איז נישט אַלמעכטיק. פּרייהייט איז אַ נויטווענדיקייט און מען דאַרף פאַר איר קעמפּן. פּרייהייט דאַרף זיין איינע פון די לאַזונגען פון דער אַרבעטער-באַוועגונג. אַבער פּרייהייט אַליין וועט נישט צעברעכן די קייטן פון עקאָנאָמישער און בירגערלעכער שקלאַפּעריי, פון וועלכע די אַרבעטער ליידן. די קאָנסטיטוציע, וואָס מען וועט אויסקעמפּן, וועט זיין אַז אויסדרוק פון די כוחות-פאַרהעלטענישן אין דער געזעל-שאַפט (לויט לאַסאַלס דעפּיניציע). אַפילו ווען דער פּראַלעטאַריאַט וועט זיין דער אַוואַנגאַרד אין קאַמף פאַר פּרייהייט, אַבער נישט זיין גענוג שטאַרק און גענוג קלאַסן-באַווסטיגייט, קען פּאַסירן, אַז מען וועט אים נישט דערלויבן צו געניסן פון דער פּרייהייט, פאַר וועלכער ער האָט געבראַכט אַזויפיל קרבנות. עס קען פּאַסירן, אַז דער אַרבעטער זאָל בלייבן געשמידט אין די קייטן פון בירגער-לעכער קנעכטשאַפט, וואָס וועט שטערן זיין קאַמף פאַר דער באַפּרייונג פון אַרבעט, פאַרן סאָציאַליזם. אַרבעטער טאַרן נישט פאַרגעסן, אַז דער קאַפיטאַליזם וועט פאַרבלייבן זיין שונא נומער איינס, ביז יענער צייט, ווען ער וועט דורך דעם פּראַלעטאַריאַט פּאַריכטעט ווערן.

איך פּרעטענדיר נישט איבערצוגעבן פינקטלעך ליאַלקעס אויסדריקן. איך האָב אַבער ריכטיק איבערדערציילט דעם אינהאַלט פון זיין רעדע, וועמענס פּיילן זענען געווען געריכטעט קעגן קאַפיטאַליזם, וואָס דריקט און עקספּלאַטירט דעם פּראַלעטאַריאַט. זיין רעדע האָט אויסגעדריקט די זאַרג פאַר דער צוקונפּט, נאַכן זיג פון דער בירגערלעכער רעוואַלוציע.

איך בין זיך מודה, אַז אין פּאַרגלייך מיט אונדזערע ענטוואַסטישע אויסרופן „זאָל לעבן די פּרייהייט“ האָט מיין חברס רעדע געקלונגען ווי ער זאָל שטעלן אונטער אַ פּראַגעצייכן די פּרייהייט גופא. וואָס איז געווען פאַר אונדז אַזוי צו-ציענדיק, אַזוי רייצנדיק און אַזוי שטראַלנדיק.

די געדאַנקען וואָס זענען אַריסגעזאַגט געוואָרן דורך גאַלדמאַנען זענען נישט געווען ניי פאַר מיר. זיי זענען מיר געווען באַקאַנט פון לייענען לאַסאַלס רעדעס, מאַרקסן, און פון מיין באַקאַנטשאַפט מיט דער געשיכטע פון רעוואַלוציעס אין מערב-איראָפּע. פונדעסטוועגן האָט זיין רעדע אויף מיר געווירקט ווי מען

וואָלט מיך באַגאַסן מיט אַן עמער קאַלטן וואַסער. טאַקע דערפאַר איז מיר גוט פאַרבליבן אין זכרון אַלץ וואָס ליאָווקע האָט געזאָגט. טראָץ דעם וואָס צווישן די רעדנער איז געווען „אונדזער“ אַלעקסאַנדער.

דער פאַקט, וואָס ער האָט געהאַלטן די רעדע אויף דער וויכטיקסטער מאַי-פאַרזאַמלונג, אין וועלכער עס האָבן זיך באַטייליקט די אָנגעזעענסטע טוער פון דער באַוועגונג, האָט באַדייטנדיק פאַרגרעסערט גאַלדמאַנס פּרעסטיזש צווישן „אונדזערע“, ווי אויך דעם צוטרוי צו אים מצד די פירער, די אינטעליגענטן.

די אַראַטאָרישע אייגנשאַפטן פון לעאַן גאַלדמאַן, וואָס האָבן שפּעטער, אין 1903, אויף דעם קישינעווער פּראָצעס, אַרויסגערופּן אַלגעמיינע באַוונדערונג, בעת ער איז אַרויסגעטראָטן מיט זיין גלענצנדיקער, געוואַגטער און קרעפטיקער פאַרטיידיקונג-רעדע, וואָס איז גיכער געווען אַ באַשולדיקונג קעגן דעם צאָרישן רעזשים, האָבן זיך שוין אַנטפלעקט אויף דער דערמאָנטער 1טער מאַי-פאַרזאַמלונג.

אַ צווייטן מאַל האָב איך זיך באַגעגנט מיט אים אין פאַריז, אין 1909. אָבער כּדי צו דערגאַנצן די ביאָגראַפיע, וועל איך אין קורצן דערציילן, וואָס עס האָט מיט אים פאַסירט אין צווישן-צייט, הגם איך האָב די פאַסירונגען אַליין נישט בייגעווינט. ווען אונדזער ווילנער „מחנה“ האָט זיך צעשפּרייט איבערן לאַנד, כּדי פירן די רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדע נישט נאָר אין די גרענעצן פון תּחום-המושב (משערטא אַסעדלאַסט), נאָר אויך אויסער אים, איז לעאַן גאַלדמאַן אַוועקגעשיקט געוואָרן קיין וואַרשע. באַלד איז קיין וואַרשע אַוועקגעפאַרן אויך די שניידערקע מערעלע גינזבורג, וועלכע איז שפּעטער געוואָרן זיין ווייב.

אַזוי ווי ער האָט געקענט די פּוילישע שפּראַך, איז אים אָנגעקומען גרינגער זיך דאַרט צו אַרבעטירן. זיין טעטיקייט איז אָבער געווען צווישן יידישע אַרבע-טער. אין 1897, איז אים צוגעטיילט געוואָרן דער כּבוד צו זיין דעלעגאַט צום ערשטן צוזאַמענפאַר פון „בונד“. אויף אַזאַ אופן איז ער נישט נאָר געווען איינער פון די פּיאַנערן פון דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג, נאָר אויך איינער פון די גרינדער פון דער רומפּולער, גרויסער יידישער סאַציאַליסטישער אַרגאַניזאַציע „בונד“. אין וואַרשע איז ער אַרעסטירט געוואָרן אין שייכות מיט אַ פּראָצעס אין ווילנע, ווהיז די זשאַנדאַרמען האָבן אים טאַקע געבראַכט און פאַרשפּאַרט אין תּפּיסה. גראַד אין דער זעלביקער צייט האָט ער געדאַרפט זיך שטעלן צום „פּריזיוו“, דאַס הייסט, ווערן אַ זעלנער, דערצו נאָך איז ער געווען אונטער פּאַלי-ציי-אויפזיכט. הכלל, מען האָט אים אַוועקגעשיקט אונטער אַ מיליטערישער וואַך אין אַ דיסיפּלינאַרן באַטאָליאַן, אין נישני נאַוואַגאַראַד. ער האָט געדאַרפט דאַרט

2. בערנשטיין

אפיצן די יארן פון זיין מיליטער-דינסט. די פערספעקטיוו איז געווען זייער א טרויעריקע, ערגער ווי זיצן אין טורמע אָדער פאַרשיקט צו ווערן. אין דיסציפלין-נארן באַטאָליאַן האָט מען אַריינגעזעצט סאַלדאַטן, וואָס זענען פאַרמשפּט געוואָרן צו לייַדן אונטער אַ קאַטאַרוזשנעם רעזשים... גאַלדמאַן האָט באַשלאָסן צו אַנטלויפן. אויפן וועג קיין ניוזשני נאָווגאַראַד, בעת די אויפּמערקזאַמקייט פון זעלנער וואָס האָט אים געהיט, איז אָפּגעשוואַכט געוואָרן, איז ער אַרויסגעשפּרונגען פון וואַגאַן. עס איז אים געלונגען.

די נייע וועגן זיין אַנטלויפן האָט ביי אונדז אַלעמען אַרויסגערופן גרויס פרייד און באַוונדערונג. „ליאַלקע“ האָט מיט אַזאַ טאַט אויסגעוואַקסן אין אונדזערע אויגן און זיך געשאַפן אַ רעפּוטאַציע פון אַ העלד.

פאַרשטייט זיך, אַז פון דעם טאַג ווען ער איז אַנטלאָפן, האָט ער געלעבט אומלעגאַל.

אויף ווי ווייט איך קען זיך דערמאַנען, זענען דוד קאַץ (טאַראַס) און לעאַן גאַלדמאַן געווען די ערשטע, וואָס האָבן געלעבט אויף פאַלשע פעסער, דאָס הייסט, אומלעגאַלע אין אונדזער באַוועגונג.

בעתן אינטערנאַציאָנאַלן סאָציאַליסטישן קאָנגרעס אין פאַריז, אין 1900, איז וועלכן איך האָב זיך באַטייליקט אַלס מיטגליד פון דער בונדישער דעלעגאַציע, מיט אַ מאַנדאַט פון בערשטער-בונד, בין איך אַרויס פון זאַל, וווּ עס זענען פאַרגעקומען די זיצונגען, וואַרשיינלעך, ווייל אויף דער טריבונע איז געשטאַנען אַ דעלעגאַט, וואָס האָט גערעדט אַ מיר אומבאַקאַנטע שפּראַך. צו מיין איבער-ראַשונג האָב איך ביים אַריינגאַנג זיך באַגענגט פנים אל פנים מיט לעאַן גאַלדמאַן.

— ליאַוקאַ!

— נו, יע...

— ווי אַזוי קומסט דו אַהער?

— גאַנץ פשוט, געקומען צופאַרן...

נישט געבנדיק מיר אַ געלעגנהייט אים ווייטער פאַנאַנדערצופּרעגן, האָט

ער זיך געווענדט צו מיר:

— הער נאָר, קאַנסטו אפּשר מיך אַריינפירן צו די זיצונגען פון קאָנגרעס?

— זייטיקע מענטשן, אָבער נאָר אַזעלכע, וואָס האָבן געהאַט פאַרטיילעגיי-

טימאַציעס, האָט מען אַריינגעלאָזט בלויז אויף דער גאַלערייע. איך וועל אָבער

זיך ווענדן צו אונדזערע און זיי וועלן דיר העלפן. וואַרט דאָ צו. ער האָט אָבער

געענטפּערט:

— איך האָב אַ דעלעגאַטן־מאַנדאַט פון רוסלאַנד. איך האָב אָבער נישט באַוווּזן צו קומען אין צייט צום קאָנגרעס, און זיך מעלדן צו דער רוסישער דעלעגאַציע. שוין עטלעכע שעה ווי איך שטיי ביי דער טיר און וואַרט, אפשר וועט אַרויסקומען אַ באַקאַנטער. איך קען זיך נישט צוזאַמענריידן מיט די וואָס היטן דעם אַריינגאַנג...

איך האָב דערפילט זיין ביטע. אונדזערע האָבן צוגעשטעלט צום ביוראָ פון קאָנגרעס זיין מאַנדאַט. מען האָט אים אַרויסגעגעבן אַ דעלעגאַטן־קאַרטע, איך געדענק נישט צי אויף זיין ריכטיקן נאָמען צי אויף זיין פּאַלשן.

בעתן טומל איבער זיין מאַנדאַט בין איך ווידער אַרויס פון זאָל צו לעאָנען. פאַר מיר איז געשטאַנען דער זעלביקער „ליאַלקאַ“, אינגאַנצן זיך נישט געענ־דערט. אַ דיקלעכער, אָן איינגעקאָרטשעטער, מיט שוואַרצע ווי פעך, געקרייזלטע האָר, מיט טרויעריקע שוואַרצע אויגן, וועלכע איך האָב אַזוי גוט געקענט. הגם ער איז געווען געזוכט פון דער זשאַנדאַרמערע און פון דער רוסישער מיליטע־רישער מאַכט, האָט ער זיך אויסערלעך לחלוטין נישט געענדערט; עפעס נישט ווי די „אומלעגאַלע“. דערצו נאָך איז זיין פנים און זיין גאַנצער אויסזען פאַר־בליבן אַזוי טיפיש, אַזוי כאַראַקטעריסטיש, אַז ווער עס האָט אים איין מאָל געזען וואָלט אים גרינג דערקענט.

מיר האָבן זיך צעשמועסט. ער האָט מיר דערציילט מיט מער איינצלעהיטן וועגן זיין אַנטלויפן. אייגנטלעך, האָב איך שוין וועגן דעם געוויסט. עס האָט אים פאַרדראָסן און געערגערט, וואָס אים איז געלונגען צו קומען נאָר צו די לעצטע סעסיעס פון קאָנגרעס. גערעדט וועגן דעם האָט ער אַזוי, פונקט ווי ער זאָל האָבן באַגאַנגען אַ פאַרברעכן לגבי זיין מאַנדאַט. ענדלעך, בעת ער איז אַריינגעקומען אין זאָל האָבן מיר אים פאַרגעשטעלט פאַר דער רוסישער דעלע־גאַציע. פון דער היים איז ער געווען באַקאַנט נאָר מיט די בונדישע דעלעגאַטן — אַלעקסאַנדער (קרעמער) קאַסאַוסקי, גליעב (מוטניק). אויפן קאָנגרעס האָט ער זיך באַקענט מיט פלעכאַנאַוו, קריטשעווסקי און אַנדערע. זיין מאַנדאַט האָט ער געקראָגן פון ערגעץ אַ רוסישער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע אויפן יוג (דרום).

נאַטירלעך האָט ער זיך נישט אַוועקגעזעצט מיט אונדז, בונדיסטן. איך זאָג „נאַטירלעך“ ווייל זיין מאַנדאַט איז געווען נישט פון אונדז. אָבער עס איז פאַרט געווען אויסטערליש, אַז „ליאַלקאַ“ זאָל נישט זיין מיט אונדז, מיט זיינע פריינט

2. בערנשטיין

און חברים, מיט די פירער און לערער פון די יידישע אַרבעטער אין ווילנע און אין וואַרשע!...

זיין אַרט אויפן קאַנגרעס איז געווען צווישן דער רוסישער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער דעלעגאַציע. איך געדענק אָבער נישט צי ער איז געווען פון פּלעכאַ-נאַוס אָדער קריטשעווסקיס גרופע. צווישן די ביידע גרופעס איז דעמאָלט אָנגעגאַנגען אַ ביטערער קאַמף. אין דער געשיכטע פון דער רוסלענדער רעוואַ-לוציאַנערער באַוועגונג זענען די צוויי גרופעס באַקאַנט ווי „גרופאַ אַסוואַבאַזש-דעניאַ טרודאַ“ (גרופע פון באַפריינג פון אַרבעט) און די אַרגאַניזאַציע „ראַבאַ-טשעיע דעלאַ“. אָדער ווי מען האָט איר שפּעטער אַ נאַמען געגעבן „גרופע פון קאַמף קעגן עקאָנאָמיזם“. אידעיש און אַרגאַניזאַציאָנעל איז דער „בונד“ געשטאַנען נאַענטער צו דער גרופע „ראַבאַטשעיע דעלאַ“, וווּ עס האָבן זיך גרופירט דער עיקר יונגע סאַציאַל-דעמאָקראַטישע „פּראַקטיקער“, וואָס זענען געווען ענג פאַרבונדן מיט דער באַוועגונג. דאַקעגן די „גרופאַ אַסוואַבאַזשדעניאַ טרודאַ“ האָט פאַרמאַגט אַזעלכע גדולים ווי פּלעכאַנאָוו, אַקסעלראַד, וועראַ זאַסוליש, לעאַ דייטש און אַנדערע, דאָס הייסט, יענע, וואָס האָבן געלייגט דעם פּונדאַמענט פאַר דער רוסלענדער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע, וואָס זענען געווען אירע אַנערקענטע טעאָרעטיקער.

דאָ איז נישט דאָס אַרט זיך צו פאַרנעמען מיט די חלוקי-דעות פון די צוויי גרופעס און זייערע קאַמף-מעטאָדן, הגם ביי מיר זענען פאַראַן וועגן דעם אַ היפש ביסל פּערזענלעכע דערניצערונגען... איך פּערזענלעך בין איבערצייגט, אַז זייער שטרייט האָט אין אַ גרויסער מאָס באַווירקט דעם גאַנג פון דער רעוואַלוציאַנערער באַוועגונג אין רוסלאַנד, פאַר און נאָך דעם נצחון פון דעם באַלשעוויזם אין 1917.

איך קער זיך אום צו לעאַן גאַלדמאַן. איך געדענק נישט גענוי, אָבער אויפן גרונט פון דעם, וואָס מיט אים האָט שפּעטער פאַסירט, בין איך איבערצייגט, אַז ער איז אַריינגעטראָטן אין פּלעכאַנאָווס גרופע, צו וועלכער עס האָבן דעמאָלט זיך אָנגעשלאָסן לענין, מאַרטאַוו, פאַטרעסאַוו און אַנדערע, וואָס האָבן אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן די באַרימטע „איסקראַ“.

**

לעאַן גאַלדמאַן איז אַרעסטירט געוואָרן אויפן קישינעווער וואַקזאַל אין 1902, מיט אַ טשעמאַדאַן אָנגעפילט מיט אומלעגאַלער ליטעראַטור. ביי אים אין דירה

ערשטע שפראַצונגען

האַט די פּאָליציי געפונען די אומלעגאַלע דרוקעריי פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע „איסקראַ“. אין יענע יאָרן זענען פּאָליטישע פּאַרברעכער באַשטראַפּט געוואָרן נישט בלויז אַדמיניסטראַטיוו. אין ספּעציעל וויכטיקע פּאַלן, ווי אין דעם פּאַל גאַלדמאַן, פּלעגט מען פּאַרפירן פּאָליטישע פּראָצעסן, גאַלדמאַן, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, האָט אויף זיין פּראָצעס, וואָס איז פּאַרגעקומען נאָך צוויי יאָר זיצן אין תּפּיסה, געהאַלטן אַ גלענצנדיקע, שטאַרקע און מוטיקע רעדע, בעת וועלכער ער האָט דעמאָסקירט דעם רעזשים, איינע פון יענע רעדעס, וואָס די ריכטער איז דעמאָלסט אויסגעקומען צו הערן פון „פּאָליטישע פּאַרברעכער“. נאָך דעם קישנעווער פּראָצעס איז גאַלדמאַן אָפּגעזעסן אין תּפּיסה איין יאָר, און איז פּאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. פון דאָרט איז ער אין 1905 טון יאָר אַנטלאָפּן.

ערב די רעוואָלוציאַנערע געשעענישן פון יאָר 1905, ווי אויך שפּעטער, 1907 אין פּאַריז, האָב איך זיך ווידער געטראָפּן מיט אים. אָבער די באַגעגענישן געהערן שוין נישט צו די זכּרונות וועגן דעם אָנהייב פון דער ייִדישער אַרבעטער-באַוועגונג.

איך האָלט אָבער פאַר נייטיק צו פאַרצייכענען, אַז לעאָן גאַלדמאַן, וועמען דער „בונד“ האָט דערצויגן, איז געווען איינער פון די באַרימטע טוער אין דער אַלגעמיינער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג אין רוסלאַנד. די היסטאָרישע באַדייטונג פון „בונד“ איז געווען פיל גרעסער איידער זיין רעוואָלוציאַנערע טעטיקייט צווישן ייִדישע אַרבעטער. אין אָנפאַנג פון די ניין-ציקער יאָרן האָט דער „בונד“ שטאַרק באַאיינפלוסט די אַלגעמיינע אַרבעטער-און סאַציאַליסטישע-באַוועגונג אין רוסלאַנד און אין אַנדערע לענדער קודם-כל דורך דערציען אַ פּלעיאָדע רעוואָלוציאַנערע טוער, אַרבעטער, וואָס האָבן זיך שפּעטער אויסגעצייכנט אויך אין אַנדערע אַרגאַניזאַציעס. לעאָן גאַלדמאַן איז געווען איינער פון זיי.

קאפלינסקי... פראוואקאטאר

איך האָב אָנגעשריבן זיין נאָמען, און אַ ווייטיק געמישט מיט אומעט האָט מיך אַרומגענומען... דאָס געשטאַלט וואָס איז פאַרבליבן אין מיין זכרון וועגן דעם מענטש, האַרמאַניזירט נישט מיט דעם עקלאַפּטן, אַפּשטויסנדיקן און העס־לעכן וואָרט: „פּראַוואַקאַטאָר“. ישראל־מיכל קאַפּלינסקי זאָל במשך פון יאָרן זיין אַ געהיימער אַגענט פון דער צאַרישער „אַכראַנע“! איך האָב בשום־אופן נישט געוואָלט גלויבן, אַז אַזאַ זאַך איז מעגלעך. קעגן אַזאַ באַשולדיקונג האָט פּראָטעסט־טירט מיין שכל, מיין זכרון און סתם לאַגיק. עס איז אַבער אַ פּאַקט. איך פּרעג זיך אַליין — זאָל איך שרייבן וועגן אים? האָט מען דאָך וועגן אַזעפּן נישט נאָר געשריבן דער־נערונגען, נאָר פאַרפאַסט ביכער, געשריבן פּיעסן, געמאַכט אויס־פאַרשונגען און געוויזן פּילמען אין דער גאַרער וועלט. געוויס קען מען נישט פאַרגלייבן קאַפּלינסקי צו אַזעפּן. דער פאַל קאַפּלינסקי לאָזט זיך נישט דראַמאַ־טיזירן. דער מענטש האָט אַבער פאַרנומען ביי אונדז אַ פּאַזיציע, נישט נאָר אין דער צייט פון די ווילנער קרייזלעך, נאָר אויך שפּעטער, ווען די בונדישע באַוועגונג האָט זיך אַזוי מערקווירדיק פּאַנאַדערגעוואַקסן. מען קען אים נישט סתם אויסמעקן פון דער געשיכטע. ער איז דאָך געווען איינער פון די אַנטיילנעמער אין דעם ערשטן גרינדונג־צוזאַמענפאַר פון „בונד“, איינער פון די דרייצן*.)

איך דערמאָן זיך אַן עפּיזאָד פון קאַוונע. איך בין געווען פאַרנומען ביי זיך אין קוואַרטיר. פּלוצלינג האָט זיך דערהערט אַ הילכיקער קלאַפּ. איך עפּן די טיר, און עס שטייט פאַר מינע אויגן אונדזער הויכער און דאַרער ישראל־מיכל. איך קוק אים אָן מיט פאַרוונדערונג.

(* דרייצן דעלעגאַטן האָבן אַנטיילגענומען אין ערשטן צוזאַמענפאַר פון „בונד“.)

— האָסט מיך נישט דערוואַרט? שלום-עליכם, — זאָגט ער צו מיר און שטעקט אויס אַ האַנט.

זיין אומדערוואַרטעטער קומען האָט מיך טאַקע שטאַרק איבערראַשט. בפרט, אַז עס איז געווען דער ערשטער פּאַל, ער זאָל קומען צו מיר אין קאַוונע.

— פון וואַנען נעמסטו זיך? ווען ביסטו אָנגעקומען?

— דירעקט פון ווילנע!

ער איז אַריין אין צימער און אים גוט באַטראַכט, פונקט ווי ער זאָל האָבן געקומען דינגען פאַר זיך. דער זעלבער גוטמוטיקער שמייכל אויף זיין פנים.

— יע, אַ גוטער צימער! וויפל קאַסט ער דיר?

איך האָב געוואַסט וועגן זיין געווינהייט צו טרייבן ליצנות און זיין אויפֿ-פירונג האָט מיך נישט איבערראַשט.

— נו, ווי גייט דיר דאָ? איך מעג זיך אַוועקזעצן? דער שטול וועט זיך נישט צעברעכן אונטער מיר?

— גענוג צו פלוידערן! דערצייל בעסער ניס, וואָס האָט דיך געבראַכט אַהער?

— און אויב איך בין געקומען גלאַט אַזוי, בין איך נישט קיין אָנגעלייגטער גאַסט ביי דיר? אַ פיינער חבר ביסטו.

— נו, זאָל זיין, איך וועל דיר זאָגן, איך בין געקומען דערציילן אַן אַנעקדאָט!

— ווי באַלד אַ גוטער, דערצייל.

— וואָס איז די איילעניש, קענסט נישט צוואַרטן? אַלץ אין צייט, ווי עס שטייט געשריבן ערגעץ אין תנ"ך.

איך פרעג אים וועגן ווילנע, וועגן חברים, אויף אַלע פּראַגעס ענטפערט ער אַבער אין אַ שפּאַסיקן טאָן.

איך האָב גוט געקענט ישראל-מיכלען, איך האָב געוואַסט, אַז ער איז געווען דער איניציאַטאָר פון עטלעכע שטרייקן, אַז גאַנץ אָפט איז ער אַרומגעגאַנגען אַרבעטסלאָז, זיין פּאָך איז געווען שלאַסעריי, האָב איך אָנגעהויבן טרעפן:

— ביסט אפּשר געקומען אַהער זוכן אַרבעט?

— ניין, צוליב וואָס? ווייסט דען נישט, אַז איך האָב געביטן מיין פּאָך? וואָס פאַר אַ מלאכה איז שלאַסעריי? איך בין געוואָרן אַ שריפט-זעצער.

מסתמא שפּאַסט ער, האָב איך געטראַכט און געשענקט ווייניק אויפּמערק-זאַמקייט זיינע רייד, איך האָב אַפילו נישט פרובירט צו טרעפן וואָס ער האָט געמיינט.

ערשטע שפראך צונגען

ישראל-מיכלען האָב איך גוט געקענט נאָך פון ווילנע. ער איז געווען איינער פון דער אַרבעטער-גרופע מיט וועמען איך בין געווען זייער באַפריינדעט. אזוי ווי ער איז געווען, ווי איך האָב שוין דערמאָנט, אָפט אַרבעטסלאָז, פלעגט ער קומען צו מיר און נישט זעלטן ביי מיר געשלאָפן. איך האָב ליב געהאַט זיין שאַרפזיניקייט, זיינע וויצן, די ווונדערבאַרע רויקייט מיט וועלכער ער האָט אַרײַ בערגערטראָגן אַלע צרות. זיין פלוצלינגדיקער קומען צו מיר האָט מיך שטאַרק דערפרייט.

מיר האָבן פאַררויכערט און איך האָב צוגעגרייט טיי. ישראל-מיכל האָט אויסגעטאַן דעם פאַלטאָ, אַרויסגענומען פון אַ זייטיקער קעשענע אַ פאַקעט און אים אַוועקגעלייגט אויף דער שטול, אויף וועלכער ער האָט זיך אַוועקגעזעצט. איך בין נישט געווען נייגעריק צו וויסן וואָס אין דעם פאַקעט געפינט זיך.

ישראל-מיכל האָט דערציילט וועגן געמיינזאַמע חברים, איבערגעגעבן נייט פון דער באַוועגונג און פלוצלינג אַ זאָג געטון:

— איך האָב דיר געבראַכט אַ מתנה, איך מאַך נישט קיין וויין, איך האָב נישט ליב צו שפּאַסן.

— און דער אַנעקדאָט?

— אַ ביסל שפּעטער. איצט — וואָס טראַכסטו, וואָס פאַר אַ מתנה האָב איך פאַר דיר? וואָס קען דיר פאַרשאַפן דעם גרעסטן פאַרגעניגן? טרעף.

איך האָב נישט פרובירט צו טרעפן. איך האָב אים געפרעגט צו איז ער הונגעריק. אָפּשר זאַל איך גיין קויפן ברויט. ביי זיך אין צימער האָב איך נישט געהאַט וואָס צו עסן.

— נישט נייטיק, מיר וועלן זיך באַגיין מיט נאַסן טיי אַליין.

איך האָב אים עפעס דערציילט. ער האָט זיך צוגעהערט, אָבער מיט אַמאָל טוט ער אַ זאָג:

— און וועגן דער מתנה האָסטו פאַרגעסן? ווילסט נישט אַפילו טרעפן? נו, וועל איך דיר ווייזן. ער האָט אַרויסגענומען דעם פאַקעט אויף וועלכן ער איז געזעסן.

ער האָט אַרויסגענומען אַ פאַפיר וואָס האָט געהאַט דעם אויסזען פון אַ צוזאַמענגעלייגטער צייטונג, און דערלאַנגט מיר מיט טרומף. אַט האָסטו...

— ליטעראַטור? — פרעג איך אים, נעמענדיק אין די הענט זיין מתנה.

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט — אַ מתנהלע, — האָט ער לאַנגזאַם אַרויס-

גערעדט, — האָסט דאָך אויגן, גיב אַ קוק!

ל. בערנשטיין

איך האָב אַ קוק געגעבן. איך האָב געהאַלטן אין האַנט עטלעכע געדרוקטע אין ייִדיש פּאַרשמוצטע בלעטלעך. דער אויפּשריפט אויף דעם ערשטן בלעטל איז געווען: „אַרבייטער שטימע“ נומער 1. איך לייען נאַכאַמאַל, שוין אויפּן קול: „אַרבייטער שטימע“...

— די מתנהלע געפעלט דיר?

— וואָס איז דאָס, פון וואַנען קומט דאָס? פאַרוואָס איז דער דרוק אַזוי שמוציק?

— פאַרשטייסט נישט? קענסט נישט טרעפּן? שוין איין מאָל אַ קאַפּ! דאָס איז דאָך אונדזער צייטונג, אונדזער „אַרבייטער־שטימע“. פאַרשטייסט? אונדזערס. מיר אַליין האָבן די צייטונג געדרוקט. מיר אַליין, אין אונדזער דרוקעריי, אין אונדזער... אונדזער...

דער שמייכל איז נאָך אַלץ געווען אויף זיין פנים. ער האָט אָבער שוין גערעדט ערנסט און מיט יעדן וואָרט אַלץ איבערציגנדיקער.

— אונדזער צייטונג, — האָט ער איבערגעזאָגט, און ביי דעם וואָרט „אונדזער“ האָט ער זיך געקלאַפט מיט די פינגער אין האַרץ.
— אונדזער!

ישראל־מיכל האָט מיר געבראַכט דעם ערשטן נומער „אַרבייטער־שטימע“, דעם ערשטן נומער פון דער ערשטער רעוואָלוציאַנער־סאָציאַליסטישער צייטונג, וואָס איז געוואָרן געדרוקט אין ייִדיש, אין דער ערשטער אונטערערדישער דרו־קעריי אין רוסלאַנד!

— נו, די מתנה געפעלט דיר?

איך האָב באַטראַכט פון אַלע זייטן די „אַרבייטער־שטימע“, אַ שמעק געטון און דערפילט דעם שאַרפּן ריח פון פאַרב. איך האָב גענומען לייענען... ישראל־מיכל האָט לאַנג געשוויגן, כדי מיר נישט צו שטערן, געטרונקען טיי. ענדלעך, האָט ער אַ זאַג געטון:

— איצט וועל איך דערציילן מיין אַנעקדאָט, איך האָב דאָס צוגעזאָגט.

ער האָט מיר דערציילט, אַז צוזאַמען מיט נאָך אייניקע אַרבעטער, צווישן זיי דער סטאַליער גרישאַ, וועמען איך האָב גוט געקענט, — האָבן זיי אָן דער באַטייליקונג פון אינטעליגענטן, אַפילו אָן זייער וויסן, באַשלאָסן אַרויסצוגעבן אַן אייגענע צייטונג; ווי אַזוי זיי האָבן דעם פלאַן פאַרווירקלעכט, ווי מען האָט היפּנוויי צוזאַמענגעקליבן דעם שריפט, ווי מען האָט געמאַכט דעם זאָץ־קאַסטן.

די גרויסע שוועריקייטן, און ווי מען האָט זיי אַלע בייגעקומען... מיט שטאַלק האָט ער דערציילט ווי מען האָט מיט מי געדרוקט יעדן עקזעמפּליאַר באַזונדער... בעתן דערציילן האָט ער כסדר אונטערגעשטראַכן, אַז די גרופּע אַרבעטער האָבן אַליין פּאַרטראַכט און אַליין פּאַרווירקליכט דעם פּלאַן, אַן אינטעליגענטן, פון וועלכע זיי האָבן דעם גאַנצן ענין געהאַלטן בסוד.

מיר האָבן זיך דערמאַנט וועגן אַ ניי־אַר־אַוונט ביי מיר אין שטוב אין ווילנע. אין אַוונט האָבן זיך באַטייליקט אַרבעטער און אינטעליגענטן. מיר האָבן געזונגען, געטרונקען לחיים, און ס'איז געווען פּריילעך. יענער אַוונט האָט זיך אונדז איינגעקריצט אין זכרון, ווייל דעמאַלט האָבן מיר געפּייערט די דערשיינונג פון ערשטן נומער „דער אידישער אַרבייטער“, וואָס איז געדרוקט און אַרויסגעגעבן געוואָרן אין אויסלאַנד, לויט דער איניציאַטיוו און באַמזונגען פון דעם ווילנער אינטעליגענטן־קרייז. פאַר די אַרבעטער איז געווען אַ סוד, אַז די אינטעליגענטן האָבן צוגעגרייט אַזאַ זשורנאַל, אויף יענעם ניי־אַר־אַוונט האָבן מיר אַדורכ־געפירט אַן ערנסטע דיסקוסיע וועגן דעם „אידישער אַרבייטער“, וועלכן מען האָט אונדז פּאַרטיילט. די אינטעליגענטן: — אַלעקסאַנדער (קרעמער), גליעב (מוטניק), זולאַדימיר (קאַסאַווסקי), טימאַפּיי (קאַפעלאַזאָן) און אַנדערע, האָבן גע־בעטן די אַרבעטער אַרויסצוזאָגן זיך וועגן אינהאַלט פון דעם ערשטן נומער, וועגן זיין פּאַרמאַט און וועגן זיינע פעלערן. קיין קריטיק האָט טאַקע נישט געפעלט, אָבער אין אַלע אַרויסגעזאַגטע מיינונגען האָט זיך געפילט אַ געפיל פון שטאַלק און צופרידנקייט, וואָס מען האָט געשאַפן אַ ייִדישן אַרגאַן, אין וועלכן די שנעל־פּאַנאַנדערוואַקסנדיקע זיך באַוועגונג האָט זיך אַזוי שטאַרק גענייטיקט (*). דערנאָך האָט מען געטרונקען אַ טאַסט פאַרן דערפאַלג פון „אידישן אַרבייטער“. עמעצער האָט אַפילו פּאַרגעשלאָגן אַ טאַסט פאַר דער דערשיינונג אין רוסלאַנד פון אַ „ווירקלעכן אומלעגאַלן אַרגאַן פון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג“.

ישראל־מיכל האָט מיר געזאָגט, אַז אין יענעם מאַמענט איז ביי אים געבוירן געוואָרן דער געדאַנק איינצואַרדענען אַן אייגענע דרוקעריי.

מיר האָבן זיך פּאַרשטענדיקט וויפל די קאַוונער אַרגאַניזאַציע און וויפל די בערשטער זאָלן בייטראַגן, כדי צו דעקן די הוצאות פון אַרויסגעבן די „אַרבייטער“

(* וועגן דעם ניי־אַר־אַוונט פון 1896, ווערט דערמאַנט אין דעם 25סטן יוביליי־נומער „אַרבייטער־שטימע“, אין דעם אַרטיקל וועגן בונדישע פעריאַדישע שריפטן, פון גליעב מוטניק.

שטימע, וויפל עקזעמפליארן מיר דארפן און ווי אזוי מען זאל זיי אונדז צו-
שטעלן. מיר האבן אויך ארומגערעדט דעם אופן ווי מיר, פון אונדזער זייט, זאלן
צושטעלן מאטעריאל פאר דער צייטונג.
ישראל-מיכל איז אוועקגעפארן.

**

די איניציאטיוו פון אַ קליינער גרופע אַרבעטער-פּיאַנערן, ישראל-מיכל איז
געווען איינער פון זיי, האָט געהאַט אַ פּיל גרעסערע באַדייטונג ווי זיי האָבן זיך אַליין
פאַרגעשטעלט. די דערשיינונג פון דער „אַרבייטער-שטימע“ איז געווען דער
אַנהייב פון אַ סיסטעמאַטישן, רעוואָלוציאַנערן אַרגאַן, וואָס האָט עקזיסטירט
כמעט ניין יאָר. דאָס אַליין איז שוין אַ זעלטענער אויפטו אין דער געשיכטע פון
דער „אונטערערדישער“ פרעסע אין צאַרישן רוסלאַנד (*). די ייִדישע אַרבעטער-
באַוועגונג האָט מיט רעכט געקענט שטאַלצירן. נישט ווייניקער וויכטיק איז, וואָס
די „אַרבייטער-שטימע“ האָט ענגער פאַרבונדן די אַרבעטער-פּיאַנערן מיט די אינ-
טעליגענטן-פּירער און באַוועגט צוצוטיילן די אַרבעטער אָן אַקטיוון אַנטייל אין
דער אָנפירונג פון דער באַוועגונג. די שאַפונג פון דער „אַרבייטער-שטימע“ האָט
אויך דערנענטערט די גרינדונג פון „בונד“. דער אַרגאַן האָט געהאַלפן בעסער
צו באַנעמען די דרינגענדיקע נויטווענדיקייט צוזאַמענצושמעלצן אַלע עקזיסטירנ-
דיקע אַרגאַניזאַציעס פון ייִדישע אַרבעטער אין איין פאַרבאַנד.

מיר ווייסן, אַז אויף זיין גרינדונג-צוזאַמענפאַר האָט דער „בונד“ פּראַקלאַ-
מירט די „אַרבייטער-שטימע“ פאַר זיין צענטראַלן אַרגאַן.

ישראל-מיכל קאַפּלינסקי האָט געהאַט אַ לאַנגן גוף מיט לאַנגע הענט און
פּיס. ער איז געווען דאַר, אַבער ברייטפלייציק. זיין נאַז און קאַפּ זענען געווען
צו קליין אין פאַרגלייך מיט דעם לאַנגן גוף. ער פּלעגט ווייניק זאַרגן וועגן זיינע
בגדים. פונדעסטוועגן האָט ער געמאַכט אַ גאַנץ גוטן איינדרוק. אַ סך האָבן
געהאַלפן זיינע געזיכט-שטריכן. ער האָט פאַרמאַגט שיינענדיקע, קלוגע אויגן מיט
אַ גרויסן שטערן. דיניקע וואַנצעס און אַ בערדל. זיין פנים, מיט דעם שטענדיקן
און אַפט איראַנישן שמיכל האָט פאַרמאַגט חן און געוועקט צוטרוי. ישראל-מיכלס

(* פון 1897 ביז 1905 זענען דערשינען פּערציק נומערן „אַרבייטער-שטימע“. קיין
שום אַנדער אַרגאַן, וואָס מען האָט אין די זעלביקע יאָרן געדרוקט אומלעגאַל אין רוסלאַנד.
האָט נישט זוכה געווען צו דערשיינען אַזוי לאַנג.

טעטיקייט האָט כשר פאַרדינט דעם צוטרוי און די פריינטשאַפֿט, וואָס מיר האָבן געפילט לגבי אים.

ער איז געווען ווייניקער אַנטוויקלט ווי די אַנדערע אַרבעטער־פּיאָנערן, און וויניקער געלעזן. ער האָט געהאַט אַ קנאַפן אינטערעס צו ביכער און טעאָריע, צו סאַציאַלאָגישע סטודיעס וועגן דער אַנטשיינג פון משפּחה און פּריוואַט־אייגנטום. ער איז בכלל געווען צו פּויל צו לערנען אָדער שטודירן סיסטעמאַטיש און פונדאַמענטאַל. ער האָט זיך פאַרלאָזט אויף זיין אייגענעם שכל און אויף די אמתן, וואָס ער האָט געקענט אויפכאַפן מיט זיין מוח. צו אונדזער באַוועגונג האָט אים צוגעצויגן. ער האָט ליב געהאַט זיך צו מצען איבער אַרגאַניזאַציאָנעלע פּראָגן און צו מקריב זיין זיינע פעיקייטן אויפן מזבח פון באַפרייען די מענטשהייט.

מיר האָבן אים געגעבן אַ צונאַמען „דער לאַנגער“. אונדזערע האָבן אים נאָך גערופן „לאַנג און מאַגער“, וואָס איז געווען דער נאַמען פון אַן אומלעגאַלער בראַשור וועגן דעם „לאַנגן און מאַגערן“ אַרבעטס־טאַג. נאָך אַ צונאַמען זיינער איז געווען „לאַנגזאַם“, צוליב זיין רויקייט און לאַנגזאַמקייט. זיין געווינהייט אויס־צוציען זיך ביי יעדער געלעגנהייט אויף עמעצענס בעט אָדער אַפילו אויף דער פּאָדלאָגע. עס האָט געמאַכט דעם איינדרוק, אַז זיין לאַנגער גוף בעט זיך ממש נאַכמער אויסצוציען.

אין זיין פּאָך איז ער געווען אַ קינסטלער, איינער פון די בעסטע אַרבעטער. מיט אַזאַ שכל ווי ער האָט געהאַט, האָט דאָס אַנדערש נישט געקענט זיין. אָבער ביי די באַלעבאַטיים איז ער געווען פאַרצייכנט אויפן צעטל פון די „פּילאָזאָפּן“ און „בונטאַווישטיקעס“. זיי האָבן ווי ווייט מעגלעך זיך געהיט פון נעמען אים צו דער אַרבעט, בפרט נאָך אַז ער האָט קיינמאַל נישט געהאַט קיין צו גרויסן חשק צו אַרבעטן און זיך געשאַפן אַ רעפּוטאַציע פון אַ פּוילן. אָבער אַז מען האָט געדאַרפט אויספאַרטיקן אַן אַרבעט, וואָס האָט געפּאָדערט שכל, איינפאַל, פּלעגן די באַלעבאַטיים זיך ווענדן צו אים. נישט קיין ווונדער וואָס ער איז אָפט געווען אַרבעטסלאָז. ווען עס האָט אים געפעלט פּרנסה פּלעגט ער פאַרקלענערן ביז אַ מינימום זיין בודזשעט, און זיך פאַרנעמען מיט... חלומות.

יא, ישראל־מיכל איז געווען אַ טרוימער, אַ פּאַנטאַזיאַר. ער האָט געטרוימט וועגן יענער גוטער צייט ווען עס וועט איינגעפירט ווערן אַן אַכט־שעהדיקער אַרבעטס־טאַג. ער האָט געזען אין זיין פּאַנטאַזיע ווי ער זיצט ביי אַ טיש באַדעקט מיט די בעסטע מאַכלים. ער האָט צוגעטראַכט שלעסער מיט אויסערגעוויינלעך

ל. בערנשטיין

קונציקע מעכאניזמען. ער האָט געבויט גאַנצע שטעט לויט נייע, אייגענע פלענער, וווּ דאָס לעבן וועט זיין בעסער און רוזקער.

גאַנץ אָפט פלעגט ער זיך אַ הייב טון פון מיין אַטאַמאַנע אָדער פון דער פּאָדלאָגע און אָנהייבן צו דערציילן:

— דו ווייסט וואָס מען וואָלט געקענט מאַכן...

אָדער:

— איך האָב אַקאַרשט צוגעטראַכט...

ער פלעגט דערציילן, אַז ער האָט צוגעטראַכט פאַר דער ביבליאָטעק אַזאַ קונציקע באַהעלטעניש צו האַלטן אומלעגאַלע ליטעראַטור, וואָס אָפילו דער דערפאַרנסטער זשאַנדאַר וועט נישט קענען געפינען, וועגן אומגעוויינלעכע פלע-נער צו אַנטלויפן פון טורמע, אָדער וועגן אַרגאַניזירן אונטערנעמונגען, אַז זיי זאָלן ברענגען באַדייטנדיקע געלט-סומען כּד. צו פינאַנסירן די באַוועגונג, וועגן אַרבעטער-אַרטעלן און אָפילו וועגן נייע אַרבעט, וואָס ער וואָלט איינגעפירט אין פאַרשידענע פּאַכן.

**

ער איז געווען דער איניציאַטאָר פון דער ערשטער געהיימער אַרבעטער-פאַרשטעלונג מיטן צוועק צו שאַפן געלט פאַר דער קאַסע פון אונדזער ביבליאָטעק. אויפן סמך פון ווינטשעווסקיס אַ ווערק, האָט ישראל-מיכל קאַפּלינסקי פאַרפאַסט אַ פּיעסע פון צוויי אַקטן וועגן „אַרבעט און קאַפיטאַל“. ער האָט אַליין צוזאַמענגעשטעלט די טרופּע און אַליין געווען דער רעזשיסאָר. ער האָט אַנגעפירט מיט די רעפיטיציעס, אויפגעבויט די בינע, דעם פאַרהאַנג, און געשפּילט אַליין די הויפט-ראָל...

די פאַרשטעלונג איז פאַרגעקומען אין דער וווינונג פון אַ שוסטער-אַרבעטער, ערגעץ אויף „שניפּישאַק“ (*), ווייט פון „שטאַטישן טומל“. דער שוסטער, וואָס האָט אַליין אויך געשפּילט אין דער פּיעסע, האָט פאַרמאַגט אַ גרויס הויזגעזינד. אַן אויסערגעוויינלעך ערלעכער איז ער שוין אויך געווען אַ ביסל „פאַרכאַפט“ פון דער באַוועגונג. ישראל-מיכל האָט געשפּילט די ראָל פון אַ האַרצלאַזן, ברוי טאַלן און ביז גאַר פרומען קאַפיטאַליסט, וואָס איז דערצו נאָך אַ פּראָצענטניק. די פּיעסע איז נישט געווען קיין געלונגענע. דאָס שפּילן פון די אַקטיאָרן

(* סניפּישקי איז געווען אַ פאַרשטאַט פון ווילנע.

איז אויך נישט געווען צו גוט, הגם ישראל-מיכל האָט אויסגעפירט זיין ראָל בעסער איידער די אַנדערע אַקטיאָרן.

טראָץ דעם וואָס דער ספּעקטאַקל איז פון קינסטלערישן שטאַנדפּונקט נישט געווען קיין געלונגענער, האָט ער אָבער געהאַט אַ גרויסע באַדייטונג. צו דער פאַרשטעלונג זענען איינגעלאָדן געווען די אַנפירנדיקע אינטעליגענטן פון דער באַוועגונג. ביז דאָן איז די גאַנצע זאַך געהאַלטן געוואָרן בסוד. מען האָט זיי געבעטן מיטצוברענגען „סימפּאָטיקער“, כדי זיי צוציען נעענטער צו דער באַ-וועגונג.

אין דעם גרויסן צימער איז געווען אויפגעשטעלט אַ בינע און קוליסן. עס איז געבליבן ווייניק אַרט פאַרן פּובליקום, וואָס איז באַשטאַנען פון אַן ערך דרייסיק מענטשן. דער אַפיציעלער איינטריט-אַפּפּאַל איז געווען צוואַנציק קאַפּי-קעס. עס האָבן זיך אָבער געפונען „נגידים“, וואָס האָבן באַצאַלט אַ רובל און אַפילו דריי רובל. נישט קוקנדיק אויף דען ענגשאַפט האָבן זיך אַלע געפּילט היימיש.

אויף אונדזערע אינטעליגענטן האָט די פאַרשטעלונג געמאַכט אַ טיפן איינדרוק. קודם-כל ווי אַן אויסדרוק פון אומדערוואַרטעטער איניציאַטיוו מצד די אַרבעטער און פון זייער אַרטיסטישער זעלבסטעטיקייט. זיי האָבן דעם ענין גוט אַפּגעשאַצט.

שפּעטער האָט מען די זעלביקע פּיעסע אויפגעפירט נאָך אַ דריי אָדער פיר מאַל, ספּעציעל פאַר די „אייגענע“ אַרבעטער, וואָס זענען געווען מלא-שזחה מחמת די אַקטיאָרן זענען געווען פון זייערע אייגענע רייען. הגם די אַקטיאָרן זענען געווען גרימירט, האָט מען זיי דערקענט און פון פאַרזאַמלטן עולם זענען געקומען אויסרופן: — דאָס איז דאָך דער... אָדער די. דעם מוסר-השכל פון דער פּיעסע פאַר דער באַוועגונג האָבן די אַרבעטער גוט פאַרשטאַנען.

פאַר דער קאַסע פון דער ביבליאָטעק איז דער ספּעקטאַקל געווען ווי מן פון הימל. די פאַרשטעלונג האָט אַריינגעבראַכט עטלעכע צענדליק רובל, אַן אומגעריכטן אוצר. אויף דער ערשטער זיצונג פון דער ביבליאָטעק-פאַרוואַלטונג — איך בין געווען צווישן די גרינדער פון דער ביבליאָטעק — איז באַשלאָסן געוואָרן איינצוקויפן פאַר דאָס געלט אַ באַדייטנדיקע, פאַר יענער צייט, צאָל ביכער, ספּעציעל אַזעלכע, וואָס זענען דערשינען אין אַמעריקע.

**

ל. בערנשטיין

ישראל-מיכל האָט אין זיינע געדאַנקען זיך כסדר באַשעפטיקט מיט איבער-
בויען אונדזער גאַנץ לעבן. זיין פּאַנטאַזיע איז געווען קאַנצענטרירט דער עיקר
אויף נוצלעכע און פּראַקטישע אויסבעסערונגען. אָבער אַפילו זיין פּראַקטישער
שכל האָט נישט זעלטן איבערגעשטייגט די גרענעצען פון מעגלעכקייט און נויט-
ווענדיקייט.

אויסצוטראַכטן מעשיות וואָס זענען ווי מען זאָגט — נישט-געשטויגן-נישט-
געפלויען — איז ער געווען אַ קינסטלער. ער פלעגט זיי דערציילן וויציק, אָבער
מיט אַזאַ געלאַסענעם און ערנסטן טאָן, אַז קיינער האָט נישט פאַרדעכטיקט, אַז
אין דער מעשה איז נישטאַ קיין וואַרט אמת.

ישראל-מיכל איז געווען דער אַרגאַניזאַטאָר פון אייניקע שטרייקן אין זיין
אייגענעם פּאָך און אַנגעפירט מיט שטרייקן אין אַנדערע פּאָכן. ער איז געווען
פון די ערשטע, וואָס האָבן געשאַפן די „שטרייק-קאַסעס“, פון וועלכע עס זענען
אַרויסגעוואָקסן די פּראַפעסיאָנעלע פאַריינען (סינדיקאַטן). ער איז אויך געווען
פון די ערשטע וואָס האָבן אַנגעווענדט די „נייע טאַקטיק“. ער האָט אינטוויזיו
פאַרשאַנען דעם פּראַקטישן ווערט און די רעאַלע מעגלעכקייטן, וואָס די טאַקטיק
האָט פאַרמאָגט פאַר דעם וווקס פון אַ מאַסן-באַוועגונג.

אינטעלעקטועל ווייט פון די אינטעליגענטן, איז ער דאָך געווען אַמאַנענטסטן
צו זיי. די אינטעליגענטן האָבן אָפּגעשאַצט זיין גראַדן שכל, זיינע אַרגאַניזאַטאָר-
רישע פעיקייטן, זיין טעכנישע דערפינדערישקייט, ווי אויך זיין זעלבסטקאַנטראָל,
זיין קענען באַהערשן זיך, זיין האַלטן זיך רויק, געלאַסן. ישראל-מיכל האָט אַנטייל-
גענומען אין יעדער אַרגאַניזאַציאָנעלער איניציאַטיוו, אָבער שטענדיק און אַלע
מאָל געבליבן רויק, נישט פאַרלוירן זיין הומאָר און זיין גלייכגעוויכט. ער איז
נישט געווען קיין בעל-גאוה און זיך נישט געשטופט פאַרויס. די אַנפירנדיקע
אינטעליגענטן האָבן צו אים געהאַט אַ גרענעצלאָזן צוטרוי און די אַרבעטער
האָבן אים געאַכטעט און ליב געהאַט.

אַדאַנק זיינע פעיקייטן האָט ער געקענט זיין, און איז טאַקע געווען, דער
איניציאַטאָר פון אינאָרדענען די ערשטע געהיימע יידישע דרוקעריי, און פון
אַרויסגעבן די „אַרבייטער-שטימע“. דער אויפטו האָט אַנטשפּראַכן זיינע אַמבי-
ציעס, און איז געווען אין הסכם מיט זיינע טעכנישע טאַלאַנטן און מיט זיין
גרענעצלאָזער זיכערקייט אין זיך.

עס איז געווען נאַטירלעך, אַז ישראל-מיכל זאָל זיין צווישן די אַנטיילנעמער
אין דעם גרינדונגס-צוזאַמענפאַר פון „בונד“ אין סעפטעמבער, 1897. קיינער האָט

ערשטע שפראַצונגען

זיך נישט געוונדערט ווען עס איז באַקאַנט געוואָרן, אַז ישראל-מיכל איז צווישן די, וואָס זענען, אין 1898, אַרעסטירט געוואָרן אין שייכות מיט דער געהיימער בונדישער דרוקעריי. די וואָס האָבן אים געקענט האָבן פאַרשטאַנען, אַז ער האָט איינגעאַרדנט די געהיימע דרוקעריי אין באַברויסק.

אין דער תקופה פון די ווילנער קרייזלעך און שפעטער, ווען ישראל-מיכל האָט אויפגעשטעלט די ערשטע יידישע דרוקעריי אין ווילנע, ווען ער האָט פאַר-שפרייט דעם ערשטן נומער „אַרבייטער-שטימע“, ווען ער האָט איינגעאַרדנט די געהיימע דרוקעריי אין מינסק און דערנאָך אין באַברויסק, ווען מען האָט אים אַרעסטירט און אַוועקגעפירט קיין מאַסקווע, האָט ער מיט זיין גאַנצן גוף און נשמה באַלאַנגט צו דער באַוועגונג. ער האָט געלעבט מיט איר און פאַר איר. אמת, אַן ליידנשאַפט, אַן ציטער, וואָס זענען בכלל געווען אים פרעמד, אָבער מיט זיין גאַנצן שכל, מיט זיין שאַרפזיניקייט און גרענעצלאָזער איבערגעגעבנקייט, אויף וועלכער אַזאַ נאַטור איז פעיק.

**

און דאָך איז ער געוואָרן... אַ פראַוואַקאַטאָר.
ווי אַזוי האָט דאָס פאַסירט? ווי אַזוי האָט ער געקענט זינקען אַזוי טיף? ווי אַזוי איז געלונגען דער „אַכראַנע“ צו געווינען אים?
ווי עס ווייזט אויס איז זיין אַפמאַך מיט דער אַכראַנע צושטאַנדגעקומען אין מאַסקווע ערשט נאָכן אַפויצן אין טורמע קרוב אַנדערטהאַלבן יאָר. עס איז דאָ אַ גרונט צו טראַכטן, אַז ערשט צום סוף פון זיין טורמע-טערמין האָט מען אים איינגעבראַכן און ער איז געוואָרן אַן אַגענט. עס איז אויסער יעדן צווייפל, אַז בעת דער אויספאַרשונג גופא האָט ער קיינעם נישט אַרויסגעגעבן. די „זובאַ-טאָו-אַרעסטן“, וואָס האָבן געבראַכט אַזאַ גרויסן שאַדן דער באַוועגונג, בעת וועלכער עס איז אַריינגעפאַלן דער צענטראַל-קאָמיטעט, די בונדישע דרוקעריי, אַ ריי שטאַטישע קאָמיטעטן, זענען אַלע פאַרגעקומען כמעט איינציטיק, אין יולי, 1898. זיי זענען געווען אַ רעזולטאַט פון אַ סיסטעמאַטישן און גוט אַרגאַניזירטן שפּיאַנאַזש, בראש פון וועלכן עס איז געשטאַנען די מאַסקווער „אַכראַנע“. דער שפּיאַנאַזש האָט זיך אָנגעהויבן אין שייכות מיט דעם צוזאַמענפאַר פון דער רוס-לענדער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פאַרטיי, וואָס איז אַפגעהאַלטן געוואָרן אין מערץ, 1898 אין מינסק, אייניקע דעלעגאַטן צו דעם צוזאַמענפאַר פון אַנדערע שטעט האָבן מיטגעשלעפט מיט זיך זובאַטאָוס שפּיאַנען קיין מינסק, ווו עס האָט

זיך געפונען דער צענטראל-קאמיטעט פון „בונד“. אזוי האָט זיך אָנגעהויבן אַ גוט-אַרגאַניזירטער פּלאַן פון אַ שפּיאַנאַזש, וואָס האָט פּינף חדשים שפּעטער זיך פאַרענדיקט מיט די באַרימטע מאַסן-אַרעסטן, בעת וועלכע עס איז אויך אַריינגעפאַלן ישראל-מיכל. אַלע אַרעסטירטע האָט מען אַוועקגעפירט קיין מאַסק-ווע, וווּ די אויספאַרשונג איז געפירט געוואָרן אונטער דער דירעקטער אויפזיכט פון זובאַטאָוו, איינער פון די פעיקסטע און געניטסטע „אַכראַנע“-מענטשן. זובאַ-טאָוו אַליין האָט אָנגעהויבן זיין פּאַליציאישע קאַריערע מיט פאַראַט און פּראַ-וואַקאַציע. ער האָט אַרויסגעגעבן אַ רעוואָלוציאַנערן קרייז, אין וועלכן ער האָט זיך יונגערהייט באַטייליקט. במשך דער גאַנצער אויספאַרשונג איז אָבער נישט געמאַכט געוואָרן קיין איין וויכטיקער אַרעסט. דאָס אַליין איז אַ באַווייז, אַז בעת דער אויספאַרשונג האָט קיינער פון די אַרעסטירטע נישט פאַרראַטן קיין געמען, אויך נישט ישראל-מיכל.

ס'איז אַ באַקאַנטער פאַקט, אַז זובאַטאָוו און זיינע מיטאַרבעטער האָבן זיך פאַרנומען מיט „פאַנגען נשמות“, דאָס איז געווען אַ טייל פון זיין פּלאַן. זיי פלעגן פאַרזיכטיק אַנטאַפן דעם דופק ביי די אַרעסטירטע און מיט קאַפּלינסקין האָט זיי צוגעשפּילט דער מזל. טראַץ זיין גאַנצער שטאַנדהאַפּטיקייט, האָט ישראל-מיכל נישט אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען און זיך אונטערגעגעבן. אַפילו איצט, מער ווי מיט פּופציק יאָר שפּעטער, איז דער גאַנצער ענין כמעט ווי אומגלייביק פאַר די, וואָס האָבן אים גוט געקענט...

איך האָב אזוי גענוי באַשריבן ישראל-מיכלס פּערזענלעכקייט און זיין כאַ-ראַקטער, ווייל איך וויל זיך דערלויבן אייניקע השערות בנוגע זיין זינקען. דער כיטרער זובאַטאָוו, וואָס האָט אים „באַאַרבעט“, האָט וואַרשיינלעך פאַרשטאַנען, אַז ישראל-מיכל איז נישט קיין פאַנאַטיקער, נאָר אַ רעאַליסט, אַ פּראַקטיקער, אַז כדי אים צו „פאַנגען“ אין זיין נעץ דאַרף מען אַפעלירן צו זיין מזל.

עס איז זייער מעגלעך, אַז בעת דער אויספאַרשונג האָט ישראל-מיכל גע-שפּילט די ראַל פון אַ „טשודאַק“, פון אַ פּראַסטן בשר-וודם, פּונקט אזוי ווי ער פלעגט אַזאַ ראַל אַפּשפּילן אויף דער פּריי. דערמיט האָט ער אָבער זובאַטאָוו געגעבן די געלעגנהייט צו „פאַנגען זיין נשמה“. ער האָט געמוזט זיך צוהערן צו זובאַטאָווס חניפהדיקע און פאַרפּירערישע רייז. זובאַטאָוו האָט אים מסתם דער-ציילט, אַז זיינע אַגענטן, אַן דער הילף פון מיטאַרבעטער-פּראַוואַקאַטאָרן האָבן באַוויזן צו פאַרשפּרייטן אַ נעץ אין וועלכער זיי האָבן געפאַנגען די וויכטיקסטע

ערשטע שפראַצונגען

און פֿאַראַנטאָרלעכסטע טוער פון „בונד“ און זיין געהיימע דרוקעריי, אַז דער שפּיאַנאַזש ווערט נאָך מער אויסגעשפּרייט און עס וועט שוין בכלל נישט מעגלעך זיין אויסצובילדן אַ נייעם, פּונקציאָנירנדיקן אומלעגאַלן צענטער. עס איז, אַלזאָ, גאָר נישט נייטיק, אַז ער, ישראל־מיכל, זאָל דאַרפן אַ סך אַרויסהעלפן דער „אַכראַנע“. ער וועט בלויז דאַרפן ווייזן אייניגע שפורן... ער האָט אים מסתם איינגערעדט, אַז זיין מיטאַרבעט מיט דער „אַכראַנע“ וועט פֿאַרלייכטערן דעם שיקזאַל פון זיינע אַרעסטירטע חברים. זובאַטאָו האָט אים צום סוף איבערצייגט, אַז די „אַכראַנע“ איז פֿאַראַינטערעסירט צו האַלטן בסוד די אַרבעט פון איר אַגענט נישט ווינציקער ווי דער אַגענט אַליין. ישראל־מיכל האָט וואַרשיינלעך געטראַכט אַפּצונאַרן זובאַטאָוון און אַרויסקומען דער זיגער פון דעם געפּערלעכן שפּיל מיט דער „אַכראַנע“.

איך צווייפל נישט, אַז ער האָט ויך פֿאַרלאָזט אויף זיין אויסדויער, אויף זיין רוֹקייט, אויף זיין פעיקייט צו שפּילן, בעת ער האָט באַשלאָסן זיך אַריינצו־לאָזן אין מאַכניאַציעס מיטן פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט. עס איז גאָר נישט אויסגע־שלאָסן, אַז ער האָט געהאַפּט, אַז אַדאַנק זיין שכל וועט אים געלינגען אַרויסצו־דרייען זיך פון געפּאַנגענשאַפּט. ער האָט נישט געוואוסט, אַז ווען מען פּאַלט אַריין אין די הענט פון דער „אַכראַנע“, איז נישט מעגלעך צו אַנטלויפן... ישראל־מיכלס באַציונג צו דער בונדישער אַרגאַניזאַציע, ווען ער איז שוין געווען אַ געהיימער אַגענט פון דער „אַכראַנע“ באַשטעטיקט די אויבן אַרויסגע־זאַגטע השערה.

נאָך דעם ווי ער איז געוואָרן אַן אַגענט פון דער „אַכראַנע“ איז ער נאָך ניין יאָר פֿאַרבליבן אין די רייען פון „בונד“, אַ מיטגליד אין די אַנפּירנדיקע אינסטאַנצן פון דער באַוועגונג. ער איז געווען גענוי אינפּאַרמירט וועגן אַלץ, וואָס איז פֿאַרגעקומען אין „בונד“, זיך באַטייליקט אין אַלע זיינע צוואַמענפּאַרן, אַנוועזנד געווען אויף אַלע קאַנפּערענצן, איז געווען פּערזענלעך גוט־באַקאַנט מיט די וויכטיקסטע טוער, און פּלעגט זיך אַפּט טרעפן מיט זיי. אָבער ער האָט געשפּילט זיין ראַל אַזוי קונציק, אַז ביי קיינעם האָט זיך נישט דערוועקט דער מינדסטער פֿאַרדאַכט, פֿאַרקערט, ער האָט געהאַט אַלעמענס פּולסטן צוטרוי... במשך די גאַנצע ניין יאָר איז ער געשטאַנען אין אַ סיסטעמאַטישער פֿאַרבינדונג מיטן פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט, געווען זיין געהיימער אַגענט, צוגעשטעלט אים אינפּאַרמאַציע וועגן דער טעטיקייט פון „בונד“, ספּעציעל פֿאַר די יאָרן 1901-1904, ווען די בונדישע באַוועגונג האָט זיך מערקוירדיק פּאַנאַדערעגעוואַקסן. עס

איז אבער נישט באקאנט, אָז במשך דער צייט, זאל ער עמעצן האָבן אַרויסגעגעבן דער „אַכראַנע“. איך ווייס נישט צי ער האָט אָנגעהאַלטן שריפטלעכע אָדער מינדלעכע פאַרבנדונגען מיט דעם פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט. עס איז אָבער אַ פּאַקט, אָז אין דער זעלביקער צייט ווען דער „בונד“ האָט געהאַט אין זיינע רייען קאַפּלינסקין דעם פּראָוואַקאַטאָר האָט קיין איין אָנפירענדיקע אינסטאַנץ אָדער אונטערנעמונג פון „בונד“ נישט געליטן. טראָץ אַ זייער אינטענסיווער טעטיקייט, האָט דער צענטראַל־קאָמיטעט פון „בונד“, סיי זיינע דרוקערייען און זיין טראַנס־פּאַרט אַ לאַנגע צייט כמעט ווי נישט געליטן פון אַרעסטן אָדער דורכפאַלן. קאַפּלינסקי איז געווען אין צענטער פון די טעטיקייטן, געוויסט וועגן אַלץ און אַלעמען, אַליין אַרגאַניזירט דרוקערייען; אַליין זיך באַטייליקט אין שמוגעלן קאַנטראַבאַנדע. עס איז פאַרשטענדליך, אָז כדי נישט צו דערוועקן אַ פּאַרדאָנט וועגן זיך, האָט ער, ביז אַ געוויסן גראַד, געמוזט פאַרהיטן פון אַ דורכפאַל יענע אינסטאַנצן און אונטערנעמונגען אין וועלכע ער אַליין האָט זיך באַטייליקט. פּונדעסטוועגן, קען מען דערמיט אַליין נישט דערקלערן קאַפּלינסקיס זאָרג פאַר דער טובה פון „בונד“.

ס'איז אויסער צווייפּל, אָז ישראל־מיכל האָט נישט געהאַט קיין ענטוואַזאָם פאַר זיין פּראָוואַקאַטאָרישער אַרבעט, אָז ער האָט נישט געהאַט קיין חשק צו העלפּן דעם פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט. בטבע אַ געלאַסענער און רוזקער, האָט ער געשפּילט זיין צוויי־פּנימדיקע ראַל און האָט זיך באַמיט אַרויסצודרייען פון געבן אינפּאַרמאַציעס דער פּאָליציי. וואַרשיינלעך איז דער פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט נישט געווען צופּרידן מיט זיין דינסט, אָבער ער האָט נישט פאַרמאַגט די מעגלעכקייט צו קאַנטראַלירן ישראל־מיכלס פּראָוואַקאַטאָרישע טעטיקייט.

אין אַנדערע רעוואַלוציאַנערע פּאַרטייען האָט דער פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט געקענט באַנוצן איין אַגענט קעגן דעם צווייטן כדי קאַנטראַלירן די צוגעשטעלטע דורך זיי אינפּאַרמאַציעס. די „אַכראַנע“־אַגענטן האָבן נישט געוויסט איינער פון צווייטן. אין צענטראַל קאָמיטעט פון די סאַציאַליסטן־רעוואַלוציאַנערן האָבן למשל גלייכצייטיק „געאַרבעט“ אַזעך און טאַטאַראָוו, אָבער איינער האָט נישט געוויסט, אָז דער צווייטער איז אויך אַן אַגענט, ווי ער אַליין.

גאַנץ אַנדערש איז אָבער געווען די לאַגע אין „בונד“. אין דער אָנפירונג פון דער בונדישער באַוועגונג איז געווען בלוז אין ישראל־מיכל. ווילנדיק אָדער נישט־ווילנדיק האָט דער פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט זיך געמוזט באַגנוגענען מיט די קאַרגע ידיעות, וואָס קאַפּלינסקי האָט צוגעשטעלט. קאַפּלינסקי האָט וואַר־

ערשטע שפראך צונגען

שיינלעך געוואסט, אז ער איז דער איינציקער אזא נידערטערעכטיקער אין „בונד“, און האָט פאַרשטאַנען גוט אויסצונוצן זיין לאַגע.

ווען ישראל-מיכל איז נאָך אַכצן חדשים אין טורמע באַפרייט געוואָרן, האָט מען צוזאַמען מיט אים באַפרייט אַלע אַנדערע, וואָס מען האָט אַרעסטירט אין שייכות מיט דער דורכפאַל פון דער בונדישער דרוקעריי. די שטראַף, וואָס זיי האָבן אַלע באַקומען איז געווען נישט מער ווי פיר יאָר פּאַליציי-אויפזיכט ערגעץ אין די גרענעצן פון דעם אַזויגערופענעם „תחום-המושב“.

וואַלטן מיר דעמאָלט, אין 1900, געוואָסט די פּרטים וועגן דער טעטיקייט פון פּאַליציי-דעפּאַרטאַמענט, וואָס זענען אויפגעדעקט געוואָרן אין 1909, אין שייכות מיט דער אזעף-אַפערע און די אַנדערע פּראָוואַקאַטאָרן אין פּאַרשיידענע פּאַרטייען, וואַלט די מילדקייט פון אורטייל אַליין געדאַרפט אונדז געבן צו פּאַרשטיין, אַז ערגעץ-ווי „ליגט אַ הונט באַגראַבן“, אַז די שטראַף איז אַזא מילדע כדי צו ראַטעווען אַ פּאַרהעטער, אַ פּראָוואַקאַטאָר, וואָס עס איז געלונגען צו רעקרוטירן צווישן די אַרעסטירטע.

אין יענער צייט האָבן מיר אָבער נישט פּאַרשטאַנען די באַדייטונג פון דעם מילדן אורטייל. דעם באַפרייטן ישראל-מיכל האָבן זיינע חברים באַגעגנט מיט פרייד. ער האָט זיך ווידער געשטעלט אין די פּאָדערשטע רייען פון די קעמפּער, פונקט ווי עס האָט גאַרנישט פּאַסירט. די טורמע האָט אים נישט געענדערט. ער איז ווידער געווען דער זעליקער געלאַסענער, שטאַנדאהאַפטיקער, קלוגער און גלענצנדער אַרגאַניזאַטאָר, אַ ספּעציאַליסט אין איינאַרדענען געהיימע דרוקערייען. ער איז ווידער געווען פון אַלעמען רעספּעקטירט, גענאָסן פון אַלעמענס צוטרוי. ער איז ווידער געווען דער זעליקער ישראל-מיכל מיט קלאַרע און קלוגע אויגן, מיט זיין שמייכל, מיט זיינע וויצן, מיט זיינע לוסטיקע, צוגעטראַכטע מעשיות, אויסערלעך דער זעלבער, וואָס איז מיט צוויי יאָר צוריק געקומען צו מיר און געבראַכט די „מתנהלע“, דעם פּריש-אַפּגעדרוקטן ערשטן נומער „אַרבייטער-שטימע“. דער זעלבער... אָבער שוין גאַר נישט דער זעלבער — אַ פּאַררטער, אַ דעזערטיר, אַן אַגענט-פּראָוואַקאַטאָר... אַך, ווי עס האָט זיך נישט געוואַלט גלייבן אין דעם!

האַט ער ווייניקסטנס אַדורכגעמאַכט אַן אינערלעכע, פּאַרבאָרגענע דראַמע?

7. בערנשטיין

אָדער ער האָט שלום געמאַכט מיט זיין ראַל און געטרייסט זיין געוויסן, אָז ער ברענגט זייער ווייניק נוצן דער פּאָליציי?

**

איצט וויל איך דערציילן ווי אַזוי איך בין געווען אַ נאַענטער עדות פון דעמאָסטרירן ישראל-מיכלען דורך דעם זעלבן וולאָדימיר בורצעוו, וואָס האָט אַראָפּגעריסן די מאַסקע פון אַזעפּן.

ביז די „אַפּערע אַזעפּ“ האָב איך בלויז געהערט וועגן בורצעוו, און געלייענט די צייטשריפטן, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן, באַזונדערס דעם באַרימטן זשורנאַל „בילאַיע“, געווידמעט דער געשיכטע פון דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג אין רוסלאַנד. די ערשטע נומערן „בילאַיע“ אין אַ בראַשור-פּאַרמאַט האָט בורצעוו אַרויסגעגעבן אויף דער עמיגראַציע אין אויסלאַנד. ווען ער האָט זיך אומגעקערט קיין רוסלאַנד אין 1906, האָט ער באַנייט די אויסגאַבע, אָבער שוין אין דער פּאַרם פון אַ סאָלידן און דיקן זשורנאַל. די נאַענטסטע מיטאַרבעטער אין דעם באַנייטן זשורנאַל „בילאַיע“, זענען געווען ראַדיקאַלע היסטאָריקער און אַ פּלעיַאדע באַאַקנטע רעוואָלוציאַנערע טוער. דער זשורנאַל האָט געהאַט גרויס דערפּאַלג און האָט זיך גיך דערוואַרבן אַ גרויסן נאַמען. אין אַקטאָבער, 1907, האָט די רעגירונג דעם זשורנאַל אָפּגעשטעלט און בורצעוו איז ווידער געצווונגען געווען צו אַנטלויפן פון רוסלאַנד. איך האָב אַנגעהויבן זאַמלען די דערשיינענע נומערן „בילאַיע“, ווייל זיי האָבן געהאַט אַ היסטאָרישן ווערט. מיט בורצעוו בין איך נאָך דעמאָלט נישט געווען באַקאַנט, אפּשר דערפּאַר, ווייל די רוסישע סאָציאַל-דעמאָקראַטן אויף דער עמיגראַציע האָבן פון אים ווייניק געהאַלטן און געהאַט צו אים אַ נעגאַטיווע באַציונג. בורצעוו האָט די סאָציאַל-דעמאָקראַטן געצאַלט מיט דער זעלביקער מטבע.

די „אַזעפּ-אַפּערע“, אַ וויכטיקע פּאַסירונג פון אַ וועלט-פּאַרנעם, האָט מיך, אַלס מיטאַרבעטער אין דער פּראַנצויזישער פרעסע, געבראַכט צו בורצעוו, וואָס האָט געמאַכט די אַנטדעקונג. ווען איך בין געקומען צו אים נאָך אינפּאַרמאַציע, האָט ער מיך אויפגענומען זייער פּריינטלעך, מען קען זאָגן — מיט אַפּענע אַרעמס קודם-כל, ווייל איך האָב זיך פאַררופן אויף מיינע פּריינט אין דער רוסלענדער רעוואָלוציאַנערער עמיגראַציע, און וואָס ער האָט מיט מיר געקענט פירן דעם געשפּרעך אין דער רוסישער שפּראַך, בעת רעדן פּראַנצויזיש איז פאַר אים געווען

שווער. אויפן אַרט האָב איך שוין געקענט אים אַרויסהעלפן בעת זיין אינטערוויו מיט די פאַריזער זשורנאַליסטן, וועלכע זענען אויך געקומען צו אים נאָך אינפּאַרמאַציע.

בורצעוו האָט שטאַרק געהאַלטן פון מיינע אַרטיקלען וועגן דער מעשה אַזעף, וואָס זענען געווען געדרוקט אין די פּראַנצויזישע צייטונגען. ער האָט אויך געשאצט די פּינקטלעכקייט און ריכטיקייט פון דער אינפּאַרמאַציע וואָס איך האָב געגעבן און מיינ גרונטלעכע באַקאַנטשאַפט מיט דער רוסלענדער רעוואָלוציאַ-נערער-באַוועגונג, וואָס איז געקומען צום אויסדרוק אין די אַרטיקלען.

אין פאַרזי האָט בורצעוו באַנייט דעם זשורנאַל „בילאַיע“. זיינע פּינאַנציעלע מיטלען זענען אָבער געווען זייער באַגרענעצט, פונדעסטוועגן האָט ער באַשלאָסן אַרויסצוגעבן אויך אַ צווייטן זשורנאַל „אַבשטשעיע דעלאַ“ (די געמיינזאַמע זאַך), אויסרעכענענדיק אָפּנים, אַז זיין נאַמען, וואָס האָט געקראָגן אַ וועלט-רעפּוטאַציע, איז ווערט אַ סך געלט. „אַבשטשעיע דעלאַ“ האָט באַקעמפּט פּראָוואַקאַציע און אויפגעדעקט די געהיימנישן פון דער רוסישער פּאַליציי. בורצעוו האָט געגלייבט אַז אַזאַ זשורנאַל וועט באַקומען גענוג פּינאַנציעלע הילף מן הצד און העלפן דעמאָסטרירן די שפּיאַנען און פּראָוואַקאַטאָרן.

איך בין געוואָרן בורצעוו'ס אַן אָפּטער באַזוכער. איין מאַל, גאַנץ אומדער-וואַרטעט פאַר מיר, האָט ער מיך איינגעלאָדן צו ווערן דער רעדאַקציע-סעקרעטאַר פון דער „בילאַיע“ און פון דעם נייעם זשורנאַל „אַבשטשעיע דעלאַ“, וואָס זיין ערשטער נומער איז טאַקע באַלד דערשינען.

אַזאַ אַמט האָט מיר געגעבן די מעגלעכקייט אויסצוגעפּינען אַלע איינצלהייטן וועגן דער געשעעניש „ישראל-מיכל“.

איך דאַרף צוגעבן, אַז במשך דער צייט וואָס בורצעוו האָט געפאַרשט אַ נייעם פּאַרדאַכט, געקליבן און קאַנטראָלירט די אינפּאַרמאַציע, אויספּרעגנדיק מענטשן און דורך אַנדערע אָפּנים, האָט ער, לויט אַ פּריערדיקע פּאַרשטענדיקונג צווישן אונדז, מיר גאַרנישט דערציילט. ווען בורצעוו האָט זיך פּאַרנומען מיט אויספאַרשן דעם ענין ישראל-מיכל, האָב איך נאָך אַלץ וועגן דעם גאַרנישט געוויסט.

אַ פאַר מאַל האָט ער מיך געפּרעגט צי עס זענען פאַראַן אורזאַכן פּאַרדעכ-טיקן אַ פּראָוואַקאַציע אין די העכסטע אינסטאַנצן פון „בונד“. עס לייגט זיך אים נישט אויפן שכל, האָט ער מיר געזאָגט, אַז די „אַכראַנע“ זאַל נישט באַזיצן „אינעווייניקסטע“ אינפּאַרמאַציעס וועגן דער בונדישער באַוועגונג. ער האָט מיך

פאָנאָדער געפרעגט צי עס דערוועקן זיך נישט ביי מיר פאָרדאַכטן בנוגע אַ וועלכן נישט איז בונדישן טוער. מיט דער גאַנצער זיכערקייט האָב איך אים געענטפערט, אַז ביי מיר איז נישט פאָראַן אַזאַ פאָרדאַכט און אויספירלעך באַגרינדעט מיין זיכערקייט... איך האָב זיך נאָך אַלץ אויף גאַרנישט געריכט.

ערשט שפעטער, ווען ער האָט שריפטלעך זיך פאַרשטענדיקט מיטן אויס־ לענדישן קאָמיטעט פון „בונד“ אין זשענעוו, און אים באַוווּן די פאַרלעסלעכקייט פון דער ידיעה, נאָך דעם ווי דער צענטראַל־קאָמיטעט פון „בונד“ האָט באַשלאָסן צו פאַרעפנטלעכן ישראל־מיכלס פאַראַט, האָט בורצעוו מיך אינגעלאָדן צו זיך כדי איבערצוגעבן אַ זייער וויכטיקע אינפאָרמאַציע...

ווען ער האָט אָנגערופן דעם נאָמען — קאַפּלינסקי, האָב איך אים געזאָגט, אַז איך קען נישט אַזאַ מענטש. דער אמת איז, אַז איך האָב פאַרגעסן דעם נאָמען, הגם ער איז אין דער פרעסע דערמאָנט געוואָרן צוויי מאל — בעתן אַרעסט און דערנאָך ביים באַפרייען די בונדישע טוער, וואָס זובאַטאָוו האָט געפאַנגען. דער נאָמען קאַפּלינסקי איז פאַר מיר געווען פרעמד און נישט געוועקט זכרונות. איך האָב געקענט ישראל־מיכלען, מיט אים בין איך געווען באַפריינדעט, ער איז פאַרבליבן אין מיין זכרון. אים האָב איך ליבער געהאַט פון אַלע אַנדערע אַרבע־ טער־פּיאָנערן ביים „בונד“.

ווער איז דער קאַפּלינסקי איז פאַר מיר קלאָר געוואָרן ערשט ווען בורצעוו האָט גענומען מיך באַקענען מיט דער טעטיקייט פון דעם מענטש, וועגן די גע־ היימע דרוקערייען פון „בונד“ און אַנדערע פרטים. פּלוצלינג האָב איך אויסגעשריגן:

— ישראל־מיכל?

— יאָ... טאַקע ער, — האָט בורצעוו באַשטעטיקט.

איך האָב קאַטעגאָריש דערקלערט:

— אוממעגלעך!

מיין צווייפל איז אָבער פאַרשוונדן ווען ער האָט מיר דערציילט, אַז דער אויסלענדישער קאָמיטעט פון „בונד“ גרייט צו, מיט דער פולער צושטימונג פון צענטראַל־קאָמיטעט אין רוסלאַנד, אַן אַפיציעלע באַקאַנטמאַכונג וועגן קאַפּלינסקין דעם פּראָוואַקאַטאָר. אַ טיף־דערשיטערטער האָב איך אינגאַנצן געציטערט פון אויפּרעגונג.

דער פאקט, אז אין דער אנפירונג פון „בונד“ געפינט זיך א פראוואקאטאָר, האָט באַקאָי אויסגעפונען ווען די וואַרשעווער „אַכראַנע“, וווּ ער האָט געדינט, האָט אַנטדעקט אַ בונדישע פּאַרזאַמלונג. ווען מען האָט זיך דערוויסט, אַז צווישן די אַרעסטירטע געפינט זיך ווייניקסטנס איינער, וואָס באַלאַנגט צו די אַנפירנדיקע אינסטאַנצן פון „בונד“, האָט מען באַשלאָסן צו פּאַרפירן אַ גרויסן פּראָצעס. איז אָבער געקומען פון פעטערבורג אַ פּאַראַרדענונג פון פּאַליציי־דעפּאַרטאַמענט, אַז מען זאָל דעם גאַנצן עסק דערשטיקן און באַפרייען אַלע אַרעסטירטע, ווייל צווישן זיי געפינט זיך אַ זייער וויכטיקער מיטאַרבעטער פון פּאַליציי־דעפּאַרטאַמענט.

אַזוי ווי באַקאָי האָט געמאַכט אַ טעות וועגן דעם יאָר ווען דער אַרעסט איז פּאַרגעקומען, האָט זיין אינפּאַרמאַציע נישט געגעבן קיין מעגלעכקייט פעסטצו־שטעלן ווער איז דער „מיטאַרבעטער“. דערצו נאָך איז בכלל שווער געווען צו גלויבן, אַז אין דער אנפירונג פון „בונד“ זאָל זיך געפינען אַ פּראָוואַקאַטאָר. די צענטראַלע קערפּערשאַפט פון „בונד“, זיינע דרוקערייען, זיין קאַנטראַבאַנדע און שמוגל־אַפּאַראַטן זענען תמיד אין דער הינזיכט געווען אויסער יעדער פּאַרדאַכט. אַזאַ מיינונג וועגן „בונד“ האָט זיך געשטיצט אויף דעם פּאָקט, וואָס לאַנגע יאָרן זענען אין „בונד“ נישט פּאַרגעקומען קיין גרעסע „דורכפאַלן“.

באַקאָי האָט אָבער געהאַלטן, אַז זיין אינפּאַרמאַציע איז אַ פּאַרלעסלעכע. אויף דעם גרונט פון זיין דערפּאַרונג בעת דער דעמאַסקירונג פון אַזעפּן און אַנ־דערע פּראָוואַקאַטאָרן, האָט בורצעוו געהאַלטן מיט באַקאָיען. באַקאָי האָט אָבער בשום־אופן נישט געקענט זיך דערמאַנען דעם נאָמען פון בונדישן פּראָוואַקאַטאָר. בורצעוו האָט מיר דערציילט, אַז בעת זיינע געשפּרעכען מיט באַקאָיען, האָט ער כסדר פון אים פּאַרלאַנגט, אַז ער זאָל זיך גריבלען אין זיין זכרון כדי אַנצושטויסן זיך אויף דעם נאָמען פון „מיטאַרבעטער“, דעם פּראָוואַקאַטאָר, וואָס האָט געאַרבעט אין „בונד“. באַקאָי האָט זיך טאַקע דערמאַנט, אַז דער פּאַמיליע־נאָמען ענדיקט זיך מיט אַ — סקי. שפּעטער האָט ער אים געזאָגט, אַז דער נאָמען דערמאַנט אין עפּעס, וואָס האָט אַ שייכות מיט אַן אַפטייק.

בורצעוו האָט דערציילט, ווי אַפּזיצנדיק מיט באַקאָיען גאַנצע שעהען, פלעגן זיי ביידע האַלטן אין איין טראַכטן וועגן פּאַמיליע־נעמען, וואָס האָבן אַ שייכות מיט אַן אַפטייק. פּילסודסקי; מאַזילסקי; פּראָוויזאָרסקי... כינינסקי... קאַסטאַרסקי... ניין, ס'איז נישטאָ דאָס. אַגב — צווישן יידן זענען גאָר נישטאָ אַזעלכע פּאַמיליעס.

מען האָט ווייטער געזוכט: סיראָפּסקי... בינקאָזסקי... קיסלאָראָדסקי... אַלץ נישט דאָס. צייטנווייז פּלעגט באַקאָי אויף זיך אַליין ווערן אויפגערעגט. געשאַלטן זיין אייגענעם זכרון... עפעס פון אַן אַפטייק, אַפּטעקאַרסקע... וואָס קען דאָס זיין? אפשר „אונציע“, פאַרמאַקאַפיע“. וועלכע נעמען קען מען צוזאַמענשטעלן פון אַזעלכע ווערטער? זיי האָבן זיך דערמאַנט נאָך אַפּטעקאַרסקע טערמינען: פּוּזיראַק-פּוּזירס-קי, רּוּאַטנאַיע-רּוּאַטסקי...

— אפשר מאַכט איר אַ טעות — האָט בורצעוו געפרעגט באַקאַיען, — אפשר האָט איר געמישט אַפטייק מיט עפעס אַנדערש? צום ביישפּיל — קאַראַבאַטשקין פון וואַרט קאַראַבאַקאָ, אַדער בוטילקין, אַדער אפשר גאַר גראַדוסניק?
— ניין, נישט דער זעלביקער קלאַנג, — האָט געענטפערט באַקאַי.
אַלע זיינע אַנשטרענגונגען צו דערמאַנען זיך דעם פאַמיליע-נאָמען האָבן נישט געהאַלפּן.

איין מאָל, ווען ער איז געווען ביי מיר, דערציילט ווייטער בורצעוו, האָט עמעצער פון די אַנוועזנדיקע געזאַגט, אַז ער גייט אין אַפטייק קויפּן קאַפּליעס* „יעווריקאַ“ — כּ״האַב געפונען, האָט באַקאַי אויסגעשריגן, „איך בין אַ באַלוואַן, אַן אידיאָט, אַ נאַר...“ „פאַרוואָס האָב איך זיך נישט געקענט דערמאַנען? דאָס איז דאָך דער פאַמיליע-נאָמען, וואָס מיר זוכן — קאַפּלאַנסקי!“ פּרעג איך אים — „וואָס איז אין נאָמען פון אַן אַפטייק?“

„איר פאַרשטייט נישט — קאַפּלי, וואָס מען קויפט אין אַן אַפטייק.“ — האָט ער געענטפערט.

אויך דאָס מאָל האָט באַקאַי געמאַכט אַ טעות — הגם בלויז אין איין בוכשטאַב. ענדליך האָט ער זיך גענוי דערמאַנט, אַז דער נאָמען איז נישט קאַפּ-לאַנסקי נאָר קאַפּלינסקי.

אַבער כּדי צו דעמאָסטרירן ישראַל-מיכלען איז דער נאָמען אַליין נישט געווען גענוג. די וואָס האָבן אים געקענט זיגט די ווילנער „קרייזלעך“, די וואָס זענען צוזאַמען מיט אים געווען אַרעסטירט און צוגעצויגן געוואָרן צום פּראָצעס פון „בונד“, אין יאָר 1898, אַלע די — וואָס האָבן געוואוסט וועגן זיין לאַנגיעריקער אַרבעט אין דער בונדישער באַוועגונג, און וועגן דעם, אַז ער אַליין פּלעגט איינ-אַרדענען אומלעגאַלע דרוקערייען, וואָס זענען נישט אַדורכגעפאַלן, די וואָס האָבן זיך מיט אים געטראָפּן אויף צוזאַמענפאַרן, אויף קאַנפּערענצן, האָבן נישט

* קאַפּליעס — אויף יידיש טראָפּנס.

ערשטע שפראַצונגען

געגלויבט אין דער באַשולדיקונג און אַפילו נישט צוגעלאָזט דעם געדאַנק, אַז ער איז אַ לאַנגע צייט געווען אין דינסט פון דעם פּאַליציי־דעפּאַרטאַמענט. די מעשה האָט אויסגעזען אַזוי ווילד, אַזוי אומגלויביק, אַזוי פּולשטענדיק אוממעגלעך. דער „בונד“ האָט געפּאַדערט איבערצייגנדיקע באַווייזן...

מען האָט זיך ווידער גענומען צו באַקאַיען, וועלכער האָט נישט אויפגעהערט צו נישטערן אין זיין אייגענעם זכרון. כדי צו קאַנטראַלירן באַקאַיס אינפּאַרמאַציע האָט מען זיך געווענדט צו מעטשניקאָוו, אַ צווייטער געוועזענער „אַכראַנע“־אַגענט, וואָס האָט אין דעם פּאַליציי־דעפּאַרטאַמענט פּאַרנומען אַ העכערן אַמט ווי באַקאַי. מעטשניקאָוו ווי באַקאַנט איז אויך אַנטלאָפּן קיין אויסלאַנד און מיט־גענומען מיט זיך זיין „באַגאַזש“, דאָס הייסט, סודות און געהיימענישן פון דער „אַכראַנע“. מעטשניקאָוו, וואָס האָט געוויסט מער ווי באַקאַי, האָט באַשטעטיקט באַקאַיס אינפּאַרמאַציע, דערציילט פרטים וועגן קאַפּלינסקי, וועגן דעם שוין דערמאַנטן דורך מיר וואַרשעווער אַרעסט. זיינע אינפּאַרמאַציעס וועגן קאַפּלינסקי זענען געווען פינקטלעכערע און מיט אַ סך מער פרטים...

עס איז מער נישט געווען מעגלעך צו צווייפלען. דער אמת האָט זיך אַנטפלעקט אין זיין גאַנצער שוידערלעכקייט. ישראל־מיכל איז אַפּיציעל פּאַרדאַמט געוואָרן אַלס פּראָוואַקאַטאָר.

אלעקסאנדערס בריוו צו ל. בערנשטיין

!

[זשענעוו 1900]

טייערער פריינט!

א דאנק, א גרויסן דאנק איך פאר אייער בריוו. איך פארשטיי גוט אייער גייסטיקן מצב, ווער פון אונדז לעבט נישט איבער אין דער אדער אין יענער מדרגה אט די מאמענטן, אט די שטימונג. אט דעם געפיל פון שוועריקייט, אפגע-ריסנקייט, אומזיניקייט פון דער לאגע אין א נישט-צוגעוויינטער סביבה, ווו מען ווייזט זיך ארויס פאר אן איבעריקער זאך וואס טויג צו גארנישט, פאר אלטווארג. נאר מען מוז [זיך] האלטן אין די הענט, מען דארף קעמפן מיט אזוינע געפילן, מען דארף פארשטיקן אין זיך די סאמע אנהייבן פון דער אייגענער צווייקייט, מען דארף געפינען זיך ארבעט, זאל זיין אזא וואס איז נישט נחא, נאר זי זאל צונעמען די צייט, אפרייסן די רעיונות פון דער אייביקער מרה-שחורה, א קער טון די געדאנקען אין אן אנדער זייט, אין אן אנטקעגנדיקער זייט ווי דער אייגע-נער טייערער איד. מיר נעמען אן מיט פרייד פארשטייט זיך אייער פארשלאג צו ארבעטן פארן בונד. א, ווען איר זאלט וויסן, ווי דער בונד נייטיקט זיך אין מענטשן, אין מענטשן וואס זענען איבערגעגעבן מיט נשמה און גוף דער דאזיקער באוועגונג, אין מענטשן וואס צעווארפן זיך נישט אויף [אלע] זייטן, וואס נעמען נישט אויף זיך קיין טויזנט התחייבותן, וואס קוים וואס זיי לאזן זיך דורכפירן

(* די בריוו זענען פארענטלעכט געווארן אין דעם זאמלבוך „ארקאדי“, צום אנדעק פון ארקאדי קרעמער. ניריאַרק, 1942, פארלאג „אונדזער צייט“. — די הערות צו די בריוו זענען פון ל. בערנשטיין. — רעד.)

און אָפּט זענען זיי סותר איינע די אַנדערע. מען מוז זיך אינגאַנצן איבערגעבן צו איין זאַך; אַזוי האָבן מיר געטון אין רוסלאַנד, און טאַקע אַדאַנק דעם איז אונדז געגאַנגען, און אַדאַנק דעם מעגן מיר זאָגן מיט שטאַלץ, אַז אונדזער טירחה איז נישט געגאַנגען אין ניוועץ, אַז זי האָט געגעבן אירע פירות. איר געדענקט מסתמא אונדזער שמועס וועגן דעם, בשעת מיר האָבן זיך ביידע געווייקט אונטערן שלאַקס־רעגן.

איך גיי איצטער אַריבער צו אייער פאַרשלאָג. [פאַר] דעם אינעווייניקסטן איבערבליק האָט זיך גענומען שוין לאַנג און האָט שוין אַפילו עפעס אָפּגעדרוקט מאַקאוויי. ער איז אַ מענטש אַ שרעקלעכער קונקטאַטאָר, און אויף אים איז אפשר אַ קליינע האָפענונג. נאָר ער האָט שוין אָפּגעדרוקט אין איין נימער זיין אַריינפיר צום אינעווייניקסטן איבערבליק, האָט צונויפגעשטעלט און אָנגעמערקט אַ פּלאַן, ווי אַזוי ער וועט דאָס פירן; ווייס איך נישט, ווי אַזוי זאָל זיין, איך וועל אים נאָר היינט אָנשרייבן וועגן אייער פאַרשלאָג, וועלן מיר זען דעמאָלס, וואָס ער וועט ענטפערן. דערווייל זענען צווישן די פּראַגעס וואָס איר האָט אָנגעמערקט פאַראַן עטלעכע וואָס וואַלטן געוויס געטויגט פאַרן „ידישן אַרבעטער“, למשל די פּראַגע וועגן באַשפּיזונג, דער גורל פון די בילדונגס־געזעלשאַפטן אין רוסלאַנד, וועגן אונדזערע (?) שולן, איך היפּ איבער די פּראַגע וועגן דעם נייעם פירוש פון סינאָד וועגן די לערערס פון רעליגיע, איך ווייס נישט, וועגן וואָס עס גייט. ביים וואָרט „אונדזערע“ האָב איך געשטעלט אַ פּראַגע, צי טראַכט ער וועגן יידישע שולן, אָדער דאָס וואָרט אונדזערע פאַרבייט דאָס וואָרט רוסישע, זייער וויכטיק וואַלט געווען צו שרייבן דוקא וועגן יידישע שולן, איר געדענקט, איך האָב מיט אייך גערעדט וועגן דעם; דעמאָלט האָט איר געזאָגט, אַז איר האָט נישט דערפאַר קיין מאַטעריאַלן; צי האָט איר זיי איצט? איך וועל זיך דערלויבן צו זאָגן עטלעכע ווערטער בכלל וועגן דעם, אין וואָס פאַר אַ גייסט מען וואַלט געדאַרפט שרייבן וועגן די פּראַגעס. דרוקן וועט זיך דאָס אין „ידישן אַרבעטער“, דעם אַרגאַן פון די יידישע אַרבעטערס, מוז מען דעריבער די פּראַגעס, אָדער בכלל וועלכע עס איז, באַטראַכטן פון שטאַנדפונקט דווקא פון יידישן פּראָלעטאַריאַט. טייל מאָל איז בליס־ספּק שווער און זייער שווער צוצוגיין צו אַ פּראַגע דווקא פון דער זייט, נאָר מען מוז האָבן אין זינען דעם שטאַנדפונקט, תמיד געדענקען אים און טראַכטן וועגן אים. ווען איר וועט שרייבן וועגן בילדונג, רוקט זיך דער דאָזיקער שטאַנד־פונקט אינגאַנצן קלאָר אַרויס פון זיך אַליין, וועגן דעם האָט געזאָרגט די רוסישע רעגירונג מיט איר פּראַצענטירונג אין אַלע מיטעלע און העכערע לערן־אַנשטאַלטן.

מען דארף באַמערקן וועגן דער נישט־לאַנג אַרויסגעגאַנגענער פאַראַרדענונג, אַז ביים צונעמען סטודענטן זאָל זיך דער פּראָצענט רעכענען לויט פאַקולטעטן, נישט פון דער אַלגעמיינער צאָל סטודענטן אין אוניווערסיטעט. די דאָזיקע פאַראַרדע־נונג רופט זיך אַפּ זייער נישט־גינציק אויף דער צאָל סטודענטן וואָס מען נעמט צו. ביים פּונאַנדערקלייבן פּראָגעס דאַרף מען נאָך, קומט אויס ביי מיר, תמיד באַמערקן נישט נאָר וועגן דעם קלאַסנדיקן כאַראַקטער פון די פאַראַרדענונגען און געזעצן, נאָר אויך דעם פאַרלאַנג פון דער רעגירונג צו באַשיצן די זעלבסט־הערשונג ווי אַ זעלבשטענדיקע גרייס וואָס האָט אַן אינטערעס אין זיך גופא. אַ סך זענען מסכים מיט דער דאָזיקער מיינונג, נאָר ביי מיר קומט אויס, אַז ס'איז פאַרט ריכטיק. און דאָס איז גרינג צו ווייזן דווקא אויף די געזעצן וועגן צונעמען תלמידים אין די מיטעלע לערן־אַנשטאַלטן (כאַראַקטעריסטיש איז דער געזעץ וועגן צונעמען אויסשליסלעך באַלעבאַטישע פאַרמעגלעכע פּערזאָנען).

וועגן די בילדונגס־געזעלשאַפטן: איר וועט מסתמא אַנווייזן אויך אויף די געזעלשאַפטן פאַר זונטיקדיקע און אַוונטיקע לייענישן. דאָ קענט איר דאָך בלי־ספּק דורכפירן אַ פאַראַלעל מיט ענלעכע געזעלשאַפטן אין אונדזער קאַנט, אַדער בעסער געזאַגט, מיטן פּולן פעלן פון אַזוינע געזעלשאַפטן ביי אונדז, אַדאַנק דעם דרוק פון דער זעלבסט־הערשונג. אַגב האָט מען אונדז דאָ איבערגעגעבן, אַז דער ווילנער גענעראַל־גובערנאַטאָר האָט געהייסן דער שטאַט־אופּראַווע איינאַרדענען עפנטלעכע לעקציעס, ״כדי אַפּצוציען די אַרבעטער פון סאַציאַליזם״. עס ווערן איצט איינגעאָרדנט אין ווילנע לעקציעס וועגן פּראָגעס פון נאַטור־געשיכטע, ליטעראַטור און אַפילו פּאַליטישער עקאָנאָמיע (ס'לייענט דער אַנטיסעמיט וורר־טשעוויטש, דער געוועזענער רעדאַקטאָר פון ״ווילענסקי וועסטניק״). ביים פּונאַנ־דערקלייבן וועגן די בילדונגס־געזעלשאַפטן און עפנטלעכע לעקציעס מוז מען אַנווייזן, אַז ביי אונדז נייטיקן זיך דערין יידן מער איידער ווער עס איז, מחמת ס'זענען נישטאָ קיין צייטונגען אויף זשאַרגאָן, ס'זענען נישטאָ קיין זשורנאַלן, ווידער אַמאָל איבער דער שולד פון דער זעלביקער רעגירונג. מען קען אַנווייזן, אַז די אַנטוויקלונג פון בונד האָט געצווונגען די רעגירונג צו געבן אַ דערלויבעניש אויף דעם, מען זאָל אַריינפירן [פון אויסלאַנד] די צייטונג ״דער יוד״ (אַ צייניס־טישער אַרגאָן). כדי דערמיט אַפּצוציען די אַרבעטערס פון בונד. וועגן די יידישע שולן מוז מען אַנווייזן, פון וואָגען עס גייען די מיטלען אויף די דאָזיקע שולן, אַנווייזן אויפן קאַראַבקע־אַפּאַל (מען דאַרף וועגן דעם קלאַר מאַכן פּינקטלעכער, כדי נישט אַריינצופאַלן ווי אַ יוון אין סוכה). וועגן ליכטאַפּאַל אַזױו, אַנווייזן

אויפן חילוק אין דער לאַגע פון די יידישע לערערס און די קריסטלעכע בנוגע פענסיעס נאָכן אויסדינען די יאָרן. יידן גיט מען דאָס נישט. מען קען אָנווייזן, אַז אויך קריסטלעכע לערערס ווערן אָפט אַריבערגעפירט אין יידישע לערן־אַנשטאַלטן, ווען עס דערנענטערט זיך דער טערמין פון אויסדינען די פענסיע, כדי מען זאָל די דאָזיקע פענסיע אויסצאָלן פון יידישע סומעס. איך ווייס אַזאַ פּאַל מיט איינעם אַ דירעקטאָר פונעם לערערשן ווילנער אינסטיטוט. מען האָט אים אַריבערגעפירט דוכט זיך שיעור נישט אויפן 24טן יאָר פון זיין דינסט. איך האָב אייך פאַרשטייט זיך נישט געזאָגט קיין שום ניס, דאָס האָט איר בלי־ספּק אַליין אויך געוויסט און געהאַט אין זינען, דעריבער בעט איך אייך מוחל זיין די אָנווייזונגען.

וואָס שייך צום צווייטן פאַרשלאָג אייערן וועגן רוסלאַנד סוף 19טן יאָר־הונדערט, וואָלט איך אייך געבעטן כאַטש אַנמערקן די פּראָגעס, וואָס וועגן זיי קלערט איר צו שרייבן. איך וועל צוגעבן נאָך עטלעכע ווערטער. כדי צו פירן די אָפּטיילונג „אינעווייניקסטער איבערבליק“ אָדער בכלל [צו שרייבן] אַרטיקלען וועגן רוסלאַנד, און שרייבן זיי פון שטאַנדפונקט פון די אינטערעסן פון יידישן פּראָלעטאַריאַט, מוז מען האָבן דעם „וואַסכאָד“. שרייבט אים אויס אויף די מיט־לען פון בונד, אויב דערויף וועט נישט איינגיין דאָס פּאַריזער קרייזל. דאַרטן וועט איר געפינען די נייסטע געזעץ־פעסטזעצונגען וועגן יידן. זייער וויכטיק וואָלט געווען, איר זאָלט באַקומען מיטש בוך *Законоположения о евреях*, נאָר ס'קאָסט דוכט זיך זייער טייער. פרעגט זיך נאָך על־כל־פנים, אָדער אפשר וועט זיך דאָס געפינען אין דער עפנטלעכער ביבליאָטעק. איר זעט, אַז ביי מיר האָבן אַ ספּעציעלע ווערדע אָט די אַרטיקלען אייערע, איך וואָלט וועלן, זיי זאָלן זיין אָן אַ פּגם פון שטאַנדפונקט פון אַ יידישן אַרבעטער־זשורנאַל, אַז זיי זאָלן פאַרפולן דעם בלוז וואָס איז צום אומגליק צו ברייט אין דער בונדישער ליטע־ראַטור. נעמט זיך ערנסט פאַר דער זאָך. — איך פאַרהאַף, אַז איר וועט זיך אין גאַנצן אָן עצה געבן מיט דער דאָזיקער אויפגאַבע. דאָס אויספירן זי, דערין ספּק איך גאַרנישט, וועט אייך געבן אַ מאַראַלישע באַרויקונג אויך און וועט ברענגען אַן אומפאַרבייטלעכן נוי אונדזער אינאיינעמדיקער זאָך. איך האָב שוין דוכט זיך גענוג אָנגעפלוידערט. צייט צו ענדיקן (1).

(1) דעם אַרטיקל וועגן פּאַלסבילדונג האָב איך אָנגעשריבן, און ער איז געווען געדרוקט אין „יידישן אַרבעטער“. נאָר קיין שום ספּעציפישע יידישע פּראָבלעמען זענען

אל, אל דאָס גוטס אייך. יעטווידער הצלחה פערזענלעך און געזעלשאַפטלעך.
אייער פריינט

א.

א הייסן גרוס אייער פרוי. מיט אַנען (2) באַגעגן זיך דאָ אָפט און כּוואַלט זיך באַגעגנט אָפטער, נאָר זי דרייט זיך אַרויס פון אַרבעט. ס'קען אַגב זיין, אַז אייער אינעווייניקסטן איבערבליק וועט מען קענען פאַר-אַייניקן מיט מאַקאוויס אינעווייניקסטן איבערבליק, אויב ער וויל שרייבן: ער וועט מסתמא נישט שרייבן וועגן אַזעלכע פּראַגעס ווי פּאַלקסבילדונג, וועגן ביל-דונגס-געזעלשאַפטן, על-כל-פנים וועט מען קענען צעטיילן די פּראַגעס. און דאָס בעסטע איז, ווען איר וועט זיך וועגן דער פּראַגע צונויפשרייבן מיט אים. מיר בעט איך אייך שרייבן אַזוי אָפט ווי איר ווילט נאָר.

2

[זשענעוו 1900]

טייערער פריינט!

איך בין געווען אוועקגעפאַרן אַ צוויי וואַכן און האָב דערפאַר באַקומען אייער בריוו ערשט די טעג. ס'האַט זיך אַנגעקליבן פאַר דער צייט פון מיין נישט זיין דאָ אַזאָ שרעקלעכע מאַסע אַרבעט, אַז איך האָב נישט געקענט שרייבן תּיכּף נאָך מיין קומען אַהער.

איר האָט אַפנים נישט אינגאַנצן פאַרשטאַנען מיין בריוו. איך האָב אייך נישט פאַרגעלייגט צו שרייבן אויסשליסלעך פון יידישן לעבן; דאָס וואַלט געווען אַ טיפּשות, כל-זמן דער יידישער פּראַלעטאַריאַט לעבט אין אַ היפּשער מאַס אונטער דעם זעלבן פּאַליטישן צוואַנג, אונטער דעם זעלביקן זעלבסט-הערשע-רישן רעזשים ווי די פּראַלעטאַריערס פון די אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן פון רוסלאַנד. איך האָב נאָר געשריבן, אַז [מען דאַרף] אויסטייטשן די רוסישע ווירקלעכקייט און די בולטסטע פּאַקטן פון רוסישן לעבן אויף וויפל ס'איז מעגלעך פון שטאַנד-פונקט פון די אינטערעסן פון יידישן פּראַלעטאַריאַט. ס'פאַרשטייט זיך פון זיך

דאַרטן נישט געווען אַנגערירט. איך האָב גערעכנט וועגן דעם מצב פון בילדונג ביי ייך אַנצושרייבן אַ באַזונדערן אַרטיקל, נאָר דערצו איז נישט געקומען.

(2) דאָ רעדט זיך וועגן אַנע באַרישניק, אַ ווילנערין, וואָס ביז איר אוועקפאַרן קיין אויסלאַנד האָט זי אַנטיילגענומען אין אונדזער באַוועגונג.

ל. בערנשטיין

אליין, אן מען דארף זיך נישט באגרענעצן און אויסשליסלעך מיטן לעבן פון רוסישן פראלעטאריאט, אויסשליסלעך מיטן רוסישן געזעלשאפטלעכן לעבן, נאָר [מען דארף] האָבן אין זינען און שטעלן דעם טראָפּ אויך אויפן ייִדישן געזעל־שאַפטלעכן לעבן, אויף די מאַסמיטלען און געזעץ־פעסטגעצונגען לגבי דעם ייִדישן פראַלעטאריאט און אַפילו ייִדן ווי ייִדן, דאָס הייסט אויף וויפל די דאָזיקע געזעץ־פעסטגעצונגען האָבן אין זינען אויסשליסלעך ייִדן. פאַרגעסט נישט, אָז מיר קעמפן פאַר דער בירגערלעכער גלייכרעכטיקייט פון ייִדן בכלל, פונעם גאַנצן ייִדישן פּאָלק. דער ייִדישער פראַלעטאריאט קען ווי אַ פראַלעטאריאט בכלל נישט פאַדערן פאַר זיך קיין אויסגאַמיקע רעכט, נאָר ער שפּרייט תּמיד אויס די דאָזיקע רעכט אויף אַלע שיכטן פון דער באַפעלקערונג. געפינענדיק זיך סאַמע אונטן, קען ער זיך באַפרייען נאָר ווען ער האָט באַפרייט אינצייטיק אַלע איבערגעבייען אויך. אַלע שיכטן וואָס שטייען העכער פאַר אים אויפן געזעלשאַפטלעכן לייטער.

מיט מאַקאווייען האָבן איך זיך געזען פּערזענלעך. ער וועט אויך שרייבן, אָדער בעסער געזאַגט, ער וויל שרייבן דעם אינעווייניקסטן איבערבליק. ווי איך האָב טאַקע משער געווען, וועט ער וועגן אָנהייב־בילדונג נישט שרייבן, אַזוי אַז על־כל־פּנים די פראַגע בלייבט אינגאַנצן ביי איך אין די הענט. וועגן די אַנדערע פראַגעס וואָס איר האָט אַנגעמערקט וועט ער גיכער ווי אַלץ אויך נישט שרייבן, אַזוי אַז איר קענט איינער דעם אַנדערן נישט שטערן, קיינער וועט נישט אַרייַן־קריכן אין יענעם שטח. צי קענט איר נישט אַגב באַקומען דעם „וויצעסטיק יעווראָפּי“. ווייטער, צי שערט נישט אייער פאַריז קרייזל אויס די „רוסקיאַ וועדאָ־מאַסטי“. אויב יא, וועל איך בעטן אַ דערלויבעניש איבערצושיקן די דאָזיקע אויסשערונגען פּרזער צו אים, און ער וועט זיי שוין אַפּשיקן קיין בריסל. שרייבט אָן וועגן דעם.

לסוף וועגן האַנאַנאַר, דאָס איז אַ פראַגע זייער אַ קיצלדיקע. מיטלען האָבן מיר זייער ווינציק, ווי אַזוי ס'וועט אַרויסקומען אייער ליטעראַרישע אונטערנעמונג איז דערווייל שווער צו זאָגן, קיינער פון אונדז האָט נישט געלייענט אייערע זאַכן, דעריבער קען די דאָזיקע פראַגע אין בעסטן פאַל בלייבן אַפּן. אַגב, איר האָט געשריבן פאַר ר"ד 3). שרייבט אָן זייט מוחל, אויף וואָס פאַר אַ באַדינגונגען איר האָט זיך גענומען שרייבן פאַר זיי, וועלן מיר זען.

(3) „ראַבאָטשעיע דיעלאָ“, אַראַן פונעם פאַרבאַנד רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, האָט זיך געדרוקט אין זשענעוו.

ערשטע שפראַצונגען

וואָס איז ביי אייך גוטס? וואָס מאַכט איר, די פרוי, צי נעמט איר אַנטייל אין דער ביבליאָטעק פון די יידישע אַרבעטערס און אין לעקציעס וואָס מען לייענט פאַר זיי. שרייבט.

אייער

אַל.

3

זשענעוו, דעם 16טן נאָוועמבער 1900.

טייערער פריינט!

די מאַטעריעלע און ליטעראַרישע עסקים זענען ביי אונדז זייער ביטער. פון ערגעץ קיין דרייער נישט און קיין איין אַרטיקל. דער „יידישער אַרבעטער“ דרוקט זיך נישט, ווייל עס פעלט מאַטעריאַל. אויב מיר אַלע, וואָס מיר פילן מיט דעם בונד, זאָלן זיך נישט צונויפנעמען און אַנשפּאַטען אַלע כוחות, קענען זיך די עסקים אָפּשטעלן אינגאַנצן. מיר איז געווען אַ חידוש, וואָס אפילו איר, ווי ס'האַט מיר געשריבן איוואַנ'4, טראַכט ווייניקער וועגן בונד ווי וועגן פאַרבאַנד. באַ- מערקט, אַז איך האָב נאָר געמאַכט אַזאַ אויספיר פון איוואַנ'ס בריוו, נאָר איך גיב נישט איבער אות-באות זיינע ווערטער. אויב ס'איז אַזוי, טאָ פון וואָנען קענען מיר האָבן הילף! אין רוסלאַנד לויפן יידן פון דער יידישער באַוועגונג אין דער רוסישער אַרײן, אין רוסלאַנד רייניקט זובאַטאָוו די רעשטלעך פון די בעסטע כוחות פון די יידישע אַרגאַניזאַציעס, און דאָ זענען פון איין זייט עקסטע נאַציאַ- נאַליסטן און ציוניסטן און פון דער אַנדער זייט פאַררוסישטע יידן וואָס ווילן גאַרנישט וויסן וועגן בונד און באַציען זיך אפילו צו אים מיט שינאה. ביי אַזוינע אומשטענדן איז אַ זינד, אַז אפילו נאָענטע מענטשן ווי איר, וואָס זיי האָבן גע- נומען אַזאַ אַקטיוון אַנטייל אין רוסלאַנד אין דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג, זאָלן דאָ אויך נישט אַריינגלייגן טירחה און נישט אַרגאַניזירן קרייזלעך, צונויפ- נעמען ליטעראַרישע כוחות, עקספּלואַטירן אַלץ וואָס ס'טויג אויף צו העלפן דער זאך וואָס איז אונדז אַזוי טייער. איך זאָג נישט פאַרשטייט זיך, אַז מיר זאָלן גאַרנישט טון פאַרן פאַרבאַנד אויך, ווייט נישט, נאָר דעם נאָענטסטן וויכטיקסטן

4) איוואַנטשין, אַ טוער פונעם פאַרבאַנד רוסישע סאַציאַל-דעמאָקראַטן און איינער פון די רעדאַקטאָרן פון „ראַבאַטשעיע דיעלאַ“.

אָרט אין אונדזער טעטיקייט דאַרף פאַרנעמען די אַרבעט פון בונד. אין פאַרן האָבן מיר באַשלאָסן איינצואַרדענען קרייזלעך אַנצוקלייבן נייע מיטגלידער פאַר דער אויסלענדישער אָרגאַניזאַציע. מיר דאַ 5) האָבן שוין געגרינדעט אַזאַ קרייזל, נאָר פון אים קען מען זיך דערווייל ריכטן אויף ווינציק נוצן, וואָרעם די מער- הייט זענען אַלץ מענטשן וואָס זענען ווינציק באַקאַנט מיט דער קאַלאָניע און קענען געבן ווייניק הילף פאַר בונד. און איר? איר האָט עפעס געטון אין דער ריכטונג? ביי אייך זענען פאַראַן קאַגאַן, ווילטער, רייכנשטיין 6) און מסתמא אַ סך אַנדערע וואָס קענען אַלע שרייבן און קענען העלפן אין אַנדערע פרטים אויך. צי האָט איר מיט זיי גערעדט וועגן דעם, צי האָט איר זיי געטאַרעט? צי האָט איר געבעטן פון דאַנען יידישע ליטעראַטור צום פאַרקויפן? איך ווייס נישט. די זאַך מיט די קרייזלעך פירט אָדער דאַרף פירן טימ' 7), צי שרייבט ער זיך דורך מיט אייך? לעאַן, לעאַן, טשוכעט זיך אויס! אַרבעט, אָרגאַניזירט, שרייבט, קלייבט אויף אַלע כוחות וואָס זענען פאַראַן, טאַרעט זיי, זעט, זיי זאָלן עפעס טון, נעמט זיי אין די הענט אַריין און צווינגט זיי צו העלפן דעם בונד. ווילטער איז איצטער מער אָדער ווייניקער פריי, איך האָב געהערט, אַז ער קען גוט די יידישע שפראַך, גע- הערט, אַז ער קען אַ ביסל שרייבן, אַז ער האָט געלייענט פריער אין פאַרן אַ לעקציע וועגן אַוטאָפּישן סאָציאַליזם אויף זשאַראַגאַן. זעט זיך מיט אים, שמועסט זיך דורך מיט אים, פאַראַינטערעסירט אים מיט דער זאַך פון בונד. אויב ער קען נישט שרייבן קיין אַריגינעלע אַרטיקלען, זאָל ער זיך פאַרנעמען מיט איבער-

5) אין זשענעוו.

6) קאַגאַן איז דעמאָלט געווען דער פאַריזער קאַרעספּאָנדענט פון אַ רוסישער פראַ- ווינציעלער צייטונג און איז שפּעטער געוואָרן פּיל-ווינציק באַקאַנט אונטערן פּסעוודאָנים נ. טאַסין. ער האָט זיך באַצויגן מיט גרויס סימפּאַטיע צו דער יידישער אַרבעטער-באַווע- גונג, נאָר לויט זיין שפראַך און זיינע קאַנטשאַפּטן האָט אים מער געצויגן צו דער רוסישער באַוועגונג. ער האָט דעמאָלט אַנטיילגענומען אינעם פאַרבאַנדישן קרייזל, דער- נאָך זיך אומגעקערט אומלעגאַל קיין אויסלאַנד, איז געווען אַרעסטירט און פאַרשיקט; ווי אַן אַנטיילנעמער אין דער דאַמאַנאָוקע איז ער אַוועק אויף קאַטאַרגע און איז 1908 צוריק געוואָרן אַן עמיגראַנט.

נאָם ווילטער, אַ סטודענט, איז אויך געווען אַ מיטגליד פון פאַרבאַנדישן קרייזל, נאָר ער האָט אין גיכן גענומען אַקטיוו אַרבעטן אין בונדישן קרייזל אויך. וועגן רייכנשטיינען קען איך זיך נאָר נאָר דערמאַנען, אַז זי איז געווען אַ סטו- דענטין און איז אין גיכן אַוועקגעפאַרן קיין בערלין. 7) טימאָפּיי קאַפּעלזאָן.

זעצן פון רוסיש און פראנצויזיש אויף זשארגאן. איך וועל אים אויך באלד אָנ־
 שרייבן וועגן דעם, נאָר איר דאַרפט נעמען אויף זיך די איניציאַטיוו און נאַכקוקן
 נאָך אַלע אין פאַרזי. איר דאַרפט נישט קיין שום אַנווייזן, איר ווייסט, וואָס עס
 פאַדערט זיך פאַר אונדז, וואָס און ווי אַזוי מען דאַרף שרייבן. איר דאַרפט דעריבער
 נעמען אויף זיך די ראַלע פון אַ באַגייסטערער און אַנווייזן, פאַרטיילן די מאַטע־
 ריאַלן. דאָס וואָס איר האָב געשריבן וועגן ווילטערן, קען מען זאָגן וועגן קאַגאַנען
 אויך. ער געוועלטיקט איבער דער פּעדער און קען שרייבן רוסיש. ער איז באַקאַנט
 מיט פראַנצויזישע ענינים, און איצט איז דאָרטן געווען אַזוי פיל אינטערעסאַנטס.
 דער שלום־צוזאַמענפאַר, די ערשטע זיצונג אין פאַרלאַמענט, איצטער עפנט זיך
 דאָרטן עפעס אַ נייע פאַנאַמע. ער וואָלט געקענט דאָס אַלץ אויסלייגן, אויב מען
 זאָל אים נאָר ברענגען דערצו, אויב מען זאָל זיך אויף אים אַנוועצן. איך ווייס
 נישט, וואָס עס קען שרייבן רייכנשטיין, נאָר איר האָט אַליין געזאָגט, און אַנדערע
 זאָגן אויך, אַז שרייבן קען זי. קלייבט אָפּ וועלכע עס איז טעמעס, כאַטש פאַפּולער־
 וויסנשאַפטלעכע וועגן עקאָנאָמיע, וועגן דער געשיכטע פון דער באַוועגונג אין
 אַ לאַנד, וועגן איינער פון די רעוואָלוציעס אַאָזױו, אַאָזױו. שרייבט אָן, איך בעט
 אייך, באלד, ווי אַזוי איר קוקט אויף דעם אַלעם, צי האַלט איר נישט, אַז איך
 שטיי צו צו שטאַרק און [צי האַלט איר], אַז דער דאָזיקער פאַרשלאַג מיינער
 לאַזט זיך דורכפירן.

שרייבט אָן וועגן זיך, דער פרוי, ווי אַזוי עס לעבט זיך, ווי אַזוי איר רעכנט
 זיך איינצואַרדענען אינעם נאַענטסטן עתיד.

זייט מיר מוחל פאַר דעם דאָזיקן בריוו, נאָר די צייט איז אַ קריטישע. ס'ליגט
 נישט אין קאָפּ צערטלעכקייטן און אַפּקלייבן די אויסדרוקן. איר קענט מיך און
 איר וועט פאַרשטיין, וואָס עס האָט מיך געפירט, און איר וועט נישט לייגן קיין
 אַכט אויף דעם פאַרם.

אייער פריינט

אַל.

אַ הייסן גרוס דער פרוי.

כ'וועל אפשר גאָר נאָך היינט אַנשרייבן קאַגאַנען אויך. איך בין דאָ פאַרנומען
 ווי אַ הונט. פאַרנומען מיט דער סאַמע שוואַרצער אַרבעט פון אינדערפרי ביז
 שפעט אין אַוונט. נישטאָ קיין צייט אַפילו אַ צייטונג אַ לייען צו טון. אַ פאַרשווע
 לאַגע, באלד, באלד וועל איך שוין אַרויסקוועטשן פון זיך אַלץ וואָס איר קען

געבן, אויב איך האָב שוין נישט אַרויסגעקוועטשט דאָס אַלץ, און דערנאָך וועט מען מיך אַ וואַרף טון פאַר אַ פּרעס די שאַקאַלן (8).

4

London יוני 8, 1901

טייערער פריינט!

איך בין זייער צופרידן, וואָס ס'איז אייך געראַטן צו באַקומען אַרבעט פון פּרנסה וועגן. אמת, וווינען אַליין אין אַן אומבאַקאַנטער שטאָט (9) צווישן אובאַ-קאַנטע מענטשן איז זייער און זייער נישט איינגענעם און שווער, נאָר צי איז דען געווען גרינג צו לעבן אין פאַרזי אָן פּרנסה? איך גיי ממש אַראָפּ פון זינען, וואָס איך קען דאָ נישט פאַרדינען קיין גראַשן. כ'האַט באַקומען אַט ערשט איבערצו-שרייבן, נאָר דאָס ווייסן מיר נאָך אויך נישט, צי דעם אויטאָר וועט געפּעלן ווערן מיין כתב. אויב ס'וועט געראַטן אַריינצובאַקומען דאָס דאָזיקע איבערשרייבן, וועל איך פאַרדינען פאַר אַ וואַך 30/30, ד"ה ביי 40 פּר. און ווייטער: איין אַלאַה ווייס. נאָר נישט דאָס איז דער עיקר.

פאַר וואָס שרייבט איר נישט, צי איר האָט באַקומען דעם „וואַסכאָד“? איך האָב אים אייך אַרויסגעשיקט פון דאַנען, אויב איר האָט איבערגעלייענט שוין און גענומען פון דאַרטן אַלץ וואָס איז געווען גייטיק, שיקט אים אָפּ צוריק אַהער. ווען האָט איר געשיקט דעם המשך פונעם „אי[עוויניקסטן] איב[ערבליק]“. צי איז דאָס אַ המשך, צי האָט דאָס עפּעס אַ צוזאַמענבונד מיט די פּרזעדיקע, צי האָט איר אויסגענוצט כאַטש אין וועלכער עס איז מאַס די אינפאַרמאַציעס פון „וואַסכאָד“. ס'וואַלט נישט געשאַט צו פאַרצייענען דעם נייעם פירוש פון סענאַט וועגן מלוכישע שטעלעס פאַר יידן.

(8) דעם דאָזיקן בריוו האָב איך איבערגעלייענט עטלעכע חברים, בתוכם פאַר דעם אין אים דערמאַנטן נאָם ווילטערן. מיר האָבן זיך טאַקע „אויסגעטשוכעט“. דאָס קרייזל וואָס אַלעקסאַנדער האָט געפּאָדערט האָבן מיר געגרינדעט. נאָר מיר זענען געווען זייער קליין אין צאַל... דער עיקר האָבן מיר זיך פאַרנומען מיט מאַטעריעלע מיטלען, אויך האָבן מיר גענומען פירן אַן אַגיטאַציע צווישן די יידישע אַרבעטער וואָס זענען געקומען פון פּוילן און רוסלאַנד. איך בין אַנג אין גיכן אַוועקגעפאַרן פון פאַרזי. (9) איך בין אַוועקגעפאַרן קיין ליאָן, וווּ איך האָב זיך געקענט ריכטן אויף אַרבעט וואָס האָט מיר געקענט איינטראַגן 60—70 פּראָגק אַ חודש.

ערשטע שפראַצונגען

זאָגט, צי העלפט נישט די אַרבעט אייער שטימונג, צי איז דאָס נישט דער בעסטער מיטל זיך אויסצוהיילן פון אַלע מחלות און נישט־אינגענעמקייטן אין לעבן, צי איז דאָס נישט דער בעסטער מין זיך צו פאַרגעסן, זיך צו קאַנצענטרירן אויף איין עיקרדיקן פאַרשלינגענדיקן געדאַנק, וואָס וועגן אים און צוליב אים שרייבט מען און אַרבעט מען, צי איז דאָס נישט דאָס בעסטע גליק אַפּצוגעבן זיך מיטן גאַנצן יש, מיט אַלע רעיונות, צו פאַרגעסן וועגן אַלץ, צו פאַרגעסן וועגן אַלע, אַ חוץ איין זאַך, איין פאַרכאַפּנדיקן אינטערעס.

מיר פעלט דער דאָזיקער תענוג, און איך פיל זיך שוידערלעך, מיר העלפט נאָר מיין לייכטזיניקייט, מיין אויבנאוּיפּקייט, שרייבט אַפּטער, ס'איז געקומען צו פאַרן ראַבקיין (10) פון אַמעריקע, נאָר ביז וואָנען אונדזער דרוק וועט אַריבערפאַרן אַהער, מוז ער נישט אַנדערש געפינען עפעס אַן אַרבעט, איך האָב געשריבן צו קריטש[עווסקיין], צי איז נישטאַ קיין אַרבעט פאַר אים אין פאַריז ווי אַ ייִדישער אַדער רוסישער זעצער, קיין ענטפער האָב איך נישט באַקומען. שרייבט איר וועמען עס איז, זאָל מען פרעגן אין די רוסישע דרוקן; דאָרטן איז דאָך פאַראַן עפעס אַ לעגאַל צייטונגל אויף רוסיש.

אין ליאָן איז פאַראַן איינער אַ באַקאַנטער וואַלפּאוּיטש Claude Bernard 25 זעט זיך צו באַקענען מיט אים, ער וואָלט געקענט שרייבן עפעס פאַרן „ייִדישן אַרבעטער“.

אַל דאָס בעסטע.

אייער

אַל.

5

דער אַלגעמיינער אידישער
אַרבעטער־בונד
אין רוסלאַנד אונד פּוילען

[לאַנדאָן, סעפטעמבער 1901]

טייערער פריינט.

דאָס קעפל ווייזט אייך אָן, אַז מיר זענען שוין אין לאַנ[דאָן]. דריי וואַכן אויפן זייגער האָב איך געפטרט אויף זוכן אַ דירה, צוויי וואַכן שווערע אַרבעט אויף צו

(10) איסר ראַבקיין. ער איז אָנהייב 1902 אַוועקגעפאַרן אומלעגאַל קיין רוסלאַנד, אין רשות פון צ'ק, און איז ביז סוף 1905 געווען דער הויפטזעצער אין דער דרוק פון „אַרבעטער־שטימע“ אין וואַרשע.

ברענגען אלצדינג אין אַרדענונג. איז קיין חידוש נישט, וואָס איך האָב אייך נישט געשריבן די גאַנצע צייט. אינגאַנצן אומזיסט שרייבט איר צו מיין שווייגן אַ ביזן ווילן און אַן אומחשק צו שרייבן. איצטער אַרבעט איך און וועל אַרבעטן דעם גאַנצן טאָג ווי אַ זעצער, און ביינאַכט וועל איך טון אַלע אַנדערע זאַכן. אַ לעבן נישט קיין פריילעכס וואָרט אויף מיר, נאָר פאַרפאַלן, איך בין נישט ביכולת אויף אַן אַנדער אופן צו פאַרדינען אויף חיונה. פאַר דער גאַנצער צייט וואָס איך בין דאָ האָב איך פאַרדינט ביי 4 פונט, ד"ה, 100 פראַנק, אַ רובל 25 האָב איך באַקומען פון פאַטין, 25 רובל האָב איך געליען ביי באַקאַנטע. דאָס איז דאָס גאַנצע געלט וואָס איך האָב אויסגעגעבן פאַר דער צייט וואָס איך ווין אין לאַנדאָן. וואָלט איך געהאַט אַ ביסל געלט, לכלהפחות אויף אַ 4 חדשים, וואָלט איך אפשר געקענט עפעס וואָס פאַרדינען רעגולערער. דאָ, ווי עס איז אייך באַוווּסט, איז איינע פון די בעסטע אומזיסטע ביבליאָטעקן — British Museum — און מען האָט מיר אַפילו געגעבן אַ טעמע און צוגעזאָגט פאַרריכטן, אויב די אַרבעט וועט אַרויס-קומען נישט אינגאַנצן געראָטן, מען האָט צוגעזאָגט אַריינגעבן [אין אַ זשורנאַל] אַדער אַרויסגעבן. נאָר איך פאַרמאָג גאַרנישט, און אַזוי איז נאָך בעסער. איך וועל זיך אויסלערנען די זעצערשע מלאכה און וועל קענען דערנאָך רעגולער פאַר-דינען וווּ איך זאָל נישט וווינען, ווהיין דער גורל זאָל מיך נישט פאַרוואַרפן. אין אַ האַלב יאָר, רעכנ איך, וועל איך שוין קענען פאַרדינען מער ווי גענוג פאַר זיך, און דערווילע וועל איך פאַרדינען ווינציקלעך און פונקט אַזוי פיל אויסגעבן. מאַטעריעל בין איך הייסט עס מער אַדער ווייניקער באַזאָרגט.

אונדזערע עסקים זענען אין אַלגעמיין גענוג שוואַך, מיטלען זענען פאַראַן ווינציק, כוחות נאָך ווינציקער. אין רוסלאַנד איז ביי אונדז אַ שרעקלעכער דוחק אין ביידע זאַכן. עס אַרבעטן איבער די כוחות מענטשן, ס'קומט אויס אַרויסצור-געבן נישט נאָר אויף יידיש, נאָר אויך אויף רוסיש און אויף פּויליש. אייך איז באַוווּסט שוין, אַז „איסקראַ" איז אַרויסגעטראָטן שוין קעגן אונדז עפנטלעך, נאָך איר וועלן נאָכגיין אויך אַנדערע מסתמא, און אפשר אויך דער פאַרבאַנד. אונדז וועט אויסקומען גיכער ווי אַלץ אַרויסצוגעבן עפעס אויף רוסיש אויך.

וועגן די רוסישע עסקים האָב איך נישט די מינדסטע השגה. דער פאַרבאַנד שרייבט מיר גאַרנישט. צי וועט זיין אַ צוזאַמענפאַר אַ פאַרבאַנדישער, צי וועט זיין אַ קאַנפערענץ פון אַלע גרופעס — איך ווייס גאַרנישט, ס'ווייסן אַפילו די חברים אויך נישט. דער פאַרבאַנד האָט קיינעם פון אונדז וועגן דעם גאַרנישט געשריבן. איך ווייס נישט, וואָס עס דרוקט זיך איצטער. מערנישט איר האָט מיר

געשריבן, אַז ס'איז נישטאָ קיין אַרט פאַר אַן איבערבליק פון דער ייִדישער אַרבע-
טער־באַוועגונג אין „ר[אָבאַטשעיע] ד[יעלאָ]“ (11). הייסט עס, אַז דער דאָזיקער
נומער דאַרף באַלד אַרויסגיין. ס'איז כאַראַקטעריסטיש, אַז מיטאַמאַל איז נישט
געוואָרן קיין אַרט פאַר אַזאַ איבערבליק, בשעת ווען ביז איצטער פלעגט דערויף
אַלע מאָל יאָ קלעקן אַרט. אַ סימן פון דער צייט. צי איז דאָס נישט אַ צווייטער
„היסטאָרישער קערפּונקט“?

איליאַ [ראָזנבערג] איז שוין אין אויסלאַנד. איך האָב פון אים באַקומען נאָר
אין קאַרטל פון אַ ריין פּריוואַטן כאַראַקטער. ער וועט וווינען, ווי ס'שרייבט מיר
וולאַד[מיר], (12) מסתמא אין מינכן.

וואָס איז ביי אייך גוטס? אפשר איז אייך עפעס באַווסט וועגן רוסישע ענינים
— שרייבט אָן. נישט שוין זשע איז אין רוסלאַנד אינגאַנצן שטיל.

ביי אונדז [אין דער ליטע] האָט זיך געשאַפן אַ נייע „אומאַפהענגיקע ייִדישע
אַרבעטער־פּאַרטיי“. די פּראָגראַם איז פון אַן אויסשליסלעך עקאָנאָמישן כאַראַק-
טער, שטאַרק געגליכן צו דער טרייד־יוניאָן־באַוועגונג אַריבערגעזעצט אויפן
רוסישן באַדן. אין זייער מאַניפעסט פאַלן זיי אָן אויפן בונד פאַר זיין פּאָליטישער
ריכטונג און מעלדן, אַז זיי ווילן אָננעמען אין זייערע רייען „מענטשן“, צו וואָס
פאַר אַ פּאַרטיי זיי זאָלן נישט געהערן. איך האָב געהאַט אינגאַנצן איין עקזעמפּלאַר
און כ'האַב אים אָפּגעשיקט צו די חברים אין שווייץ.

ווען איך וועל באַקומען אַ צווייטן עקזעמפּלאַר, וועל איך אייך אָפּשיקן.
דאָס איז אַ טיפּער קוריאָז, נאָר פאַר איינס אויך אַ טרויעריקע דערשיינונג.
מסתמא וואַקסט דאָס פון די ציוניסטן־סאַציאַליסטן. (13). עפעס פון דעם מין האָט
זיך אַגב געשאַפן אין מאַסקווע אויך, איך האָב דאָס געהערט ערגעץ פאַרבייגייענ-
דיק, קיין פּרטים ווייס איך נישט. אַט זענען עס אַלע ניסן פאַר דער דאָזיקער
צייט.

אייער אַל.

(11) אי עטלעכע נומערן פון דעם דאָזיקן זשורנאַל און אויך אינעם:

Листок Рабочего Дела

האַב איך געהאַט געדרוקט איבערבליקן איבער דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג.

(12) וולאַד קאַסאוּסקי איז דעמאָלט געווען אין בערן, קיין לאַנדאָן איז ער אַריבער-
געפאַרן סוף 1901.

(13) בקרוב האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די השערה איז געווען אַ פאַלשע. דער מאַכער
פון דער פּאַרטיי איז געווען זובאַטאוּ, דער שעף פון דער מאַסקווער אַכראַנע.

[לאנדאן 1902]

טייערער פריינט!

דא איז אנגעקומען א פרוואַטער בריוו פון דווינסק. מען שרייבט, אַז דעם 18טן אפריל (14) איז דארטן געווען אַ מאַניפעסטאַציע פון 2.500 מענטשן. מען איז געגאַנגען איבער די גאַסן, געזונגען רעוואַלוציאַנערע לידער, אונטער אַ רוי-טער פאַן. מען האָט אַרויסגערופן מיליטער — אַכט באַטעריעס און פיר פּאַלקן פּוסיגייערס. מען האָט אַרעסטירט ביז 700 מענטשן. דעם 22טן אפריל האָט מען זיי געמישפט, און אַ גרויסע שטראַף איז אַרויסגעקומען 3 חדשים תּפּיסה. ס'זענען געקומען צו פּאַרן קיין דווינסק פון ריגע 300 מאַן אַרבעטערס, נאָר מען האָט זיי נישט דערלאָזן און אומגעקערט צוריק, מען פאַרהאַפט נאָך איינצואַרדענען אַ מאַניפעסטאַציע דעם 1טן מאַי דעם רוסישן.

מען גיט איבער, אַז אין מאַסקווע האָט זיך געשאַפן אַ „פאַרבאַנד צו קעמפן פאַר אויפקלערונג“. די פּאַדערונגען: פּרייהייט פון פרעסע, וואַרט, פּרייהייט פון לערנען, אַפּשאַפן די דערווייליקע כללים, אַפּשאַפן לייבשטראַף אַזױ.ו. זיי האָבן אַרויסגעלאָזט אַ פּראַקלאַמאַציע צו דער געזעלשאַפט און צו דער יוגנט. זיי לייגן פאַר, אַז די יונגע זאָלן דערווייל אַוועקוואַרפן דעם קאַמף און זיך גרייטן צו די קומענדיקע געשעענישן. אַט האָט איר אייך די רוסישע ליבעראַלע „פאַרבאַנד צו קעמפן“, וואָס לייגן פאַר דערווייל אַוועקוואַרפן דעם קאַמף.

אייער כתב-יד האָב איך באַקומען. וועגן אים וועל איך אייך אַנשרייבן שפּעטער, אַן אַנדערש מאַל. וואָס איז ניין? פאַר וואָס שרייבט איר נישט? נישט שוין זשע האָט איר נישט קיין אינפאַרמאַציעס.

שרייבט נאָכאַמאָל אַן קיין זשענעוו, מען זאָל אייך צושיקן צייטונגען צום רעצענזירן. שרייבט אַן וועמען עס איז פונעם קרייזל. בעט, מען זאָל אייך אויך צושיקן דאָס ביכל „די געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג“ און פלייסט זיך צו פאַרקויפן עס ביי אייך אויך. איר וועט דאָס איבערגעבן דעם ניין אַרגאַניזירטן קאַמיטעט, זיי וועלן דאָס פאַרקויפן, איר מעגט פאַרקויפן צו 40 סאַנטים. טוט דאָס נישט אַנדערש.

ביון קומענדיקן בריוו.

אייער

אַל.

[לאנדאן, סעפטעמבער 1902]

טייערער פריינט!

טויזנט מאל בעט איך אייך מוחל זיין פאר מיין שווייגן, כ'וועל זיך נישט פארענטפערן, נישטאָ קיין פארענטפערונג דערפאר. אמת, איך האָב זיך געקליבן אַ מאל צען שוין צו שרייבן אייך, נאָר די קלייניקייטן פון לעבן פלעגן מיך אַלץ אָפציען.

אייער אַרטיקל וועגן פראַנקרייך וועט גיין אין דעם נומער, ער איז שוין כמעט אינגאַנצן איבערגעזעצט. ער איז צעטיילט אויף צוויי באַזונדערע אַרטיקלען: [1.] וואַלדעק-רוסאָס מיניסטעריום, 2. די וואַלן אין פראַנקרייך. מען מוז מודה זיין, אַז ער איז אַנגעשריבן אַ ביסל אויבנאויפיק, ווייזט אויס, איר האָט זיך אינאָנגאַנצן נישט באַנוצט מיט די דייטשע מקורים, ווי ראָזע לוקסעמבורגס און פאָרווסעס אַרטיקלען. ביי אייך איז אַ שטייגער אינגאַנצן נישט פונאַנדערגעאַרבעט די זייער וויכטיקע פראַגע וועגן דעם, צי איז די רעפובליק געווען אין סכנה. און דאָס איז דאָך געווען די קאַרדינאַלע פראַגע, וואָס מיט איר האָבן זיך אַזוי ברייט באַנוצט ביזן לעצטן מאַמענט די חסידים פון וואַלדעק-מיליעראַנס מיניסטעריום. די דאָזיקע פראַגע איז גראַד גוט פונאַנדערגעאַרבעט ביי לוקסעמבורג. ביי אייך זענען פאָראַן עטלעכע אַפיקורסישע ערטער וואָס ווייזן אָן אויף אייער מיינונג וואָס איז סאָלידאַריש מיט זשאַרעס' מיינונג וועגן דער טיילווייזער פאָרווירקלעכונג פון סאָציאַליזם, וועגן אַריינשפרענקלעך אים אין דער בורזשואַזער געזעלשאַפט. די דאָזיקע ערטער זענען געביטן געוואָרן אין פאָרקערטן זינען. איך פאָרהאַף, אַז דאָס זענען פשוט געווען נישט-געראַטענע צווייטייטישקע אויסדרוקן און איר וועט גאַרנישט האָבן קעגן די שינדיים אין די דאָזיקע ערטער.

אַזוינע ערטער זענען אַגב זייער ווינציק, און שינדיים זענען אויך אַריינגע-טראָגן געוואָרן נישט קיין סך. פון דער אַנדער זייט דאַרף מען אייך אָפגעבן מזל-טוב; איר האָט זיך אויסגעלערנט בעסער שרייבן. איר שרייבט איצטער מער sachlich, וואָס דאָס וואַרפט זיך ספעציעל אין די אויגן, ווען מען זאָל פאָר-גלייכן מיטן אַרטיקל וועגן דעם צאַרס קומען קיין פראַנקרייך (15). אייער אַרטיקל וועגן אַליין-פאָרוואַלטונג איז נאָך נישט דורכגעקוקט, אין דעם נומער איז פאָר

(15) דער דאָזיקער אַרטיקל, אַדער ריכטיקער, נאַטיץ, איז געווען געדרוקט אין דער „אַרבעטער־שטימע“.

7. בערנשטיין

אים קיין אַרט נישטאָ. דער נומער וועט אַרויסגיין אין אַ וואַכן 3 אַרום. מיר וועלן זיך פלייסן איצטער אַרויסצוגעבן דעם זשורנאַל ווי מעגלעך אַפּטער; איך ווייס נאָר נישט, אויף וויפל דאָס וועט זיך אינגעבן. מיר האָבן שרעקלעך ווייניק כוחות. מיר איז שטאַרק געפעלן אייער בריוו וועגן בונד אין Przeglad Socjal-De-mokratyczny אַזוי שווער אין אַזאַ נישט קיין גרויסן בריוו בולטער אויסצור מאַלן די סאַמע כאַראַקטעריסטישע שטריכן פון אונדזער באַוועגונג. עס באַקומט זיך אַ געטריי און פאַר איינס באַמת אַ גרויסאַרטיק בילד. פלייסט זיך צו גיין ווייטער אין דעם זעלביקן גייסט, דאָס וועט ברענגען דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג נישט ווינציק נוצן.

איך וועל זיך פלייסן איבערצוגעבן אייך אין קורצע ווערטער דעם אינהאַלט פונעם צווייטן אַרטיקל „פון דער רעדאַקציע“ (17).

די יידישע פראַגע איז אַ ברענענדיקע פראַגע שוין פון לאַנג אין פוילן. ס'האָבן זיך געפלייסט זי צו פאַרענטפערן איינע נאָך די אַנדערע די פאַרשטייערס פון די הערשנדיקע סאַציאַלע גרופעס. פאַרענטפערן זי האָט זיך בשעתו גענומען די פוילישע שליאַכטע. איר ציל איז געווען צוצובינדן יידן צו די אינטערעסן פון דער „זשעטשפּאַספּאַליטאַ“, פּרונער אויף איינצוהאַלטן זי און דערנאָך אויף צו דער-שלאַגן זיך, אַז זי זאָל צוריק אויפגעשטעלט ווערן.

נאָר די אַנטוויקלונג פונעם בירגערלעכן געפיל ביי דער יידישער מאַסע, פינקטלעכער געזאַגט, פונעם פוילישן פאַטריאַטיזם, האָט געדאַרפט פירן דערצו. אַז זיי זאָלן זיך פאַרינטערעסירן מיטן געזעלשאַפטלעכן לעבן פון לאַנד, נס'האַט געדאַרפט געבן זיי אַ מעגלעכקייט נישט נאָר צוצוקוקן זיך ווי זייטיקע צוועערס, נאָר אויך צו נעמען אַן אַנטייל אין דעם דאָזיקן לעבן, האָבן זייער השפּעה אויף אים, און דאָס קען ברענגען צו רעזולטאַטן וואָס זענען נישט אינגאַנצן געווינטשן פאַר דער שליאַכטע. עס קענען זיך אויסקלאַרן און אַרויסווייזן פאַדערונגען וואָס גייען להיפּוך צו דער קלאַסן-הערשאַפט פון דער שליאַכטע. זי האָט דעריבער אַן זעלבסטמאַרד נישט געקענט אַוועקשטעלן די דאָזיקע פראַגע, פאַרענטפערן זי אין דער גאַנצער ברייט. די שליאַכטע האָט זיך נישט ווילנדיק געמוזט אַפּשטעלן אַפּילו

16 לויט אַרקאַדיס בקשה האָב איך אַנגעשריבן פאַר דעם דאָזיקן פוילישן סאַציאַל-דעמאָקראַטישן זשורנאַל אַן איבערבליק איבער דער טעטיקייט פון בונד. איך האָב דאַרטן ווייטער אויך געזאָלט דרוקן אַזעלכע „בריוו“, נאָר עפעס איז דערפון גאַרנישט געוואָרן. Przeglad Socjal-Demokratyczny אין 17

נישט אויפן האַלבן וועג, נאָר ביים סאַמע אָנהייב זיינעם, פונקט ווי מחמת דער זעלביקער סיבה האָט די זעלביקע שליאַכטע נישט געקענט אינעם זעלביקן זיינען פאַרענטפערן די פויערים-פראַגע אויך. אין דעם און אין יענעם (יידן-פראַגע און פויערים-פראַגע) האָט די שליאַכטע געליטן אַ פולן פיאַסקאַ. דאָס איינציקע, אויף וואָס זי האָט זיך באַשלאָסן, איז נאָר געווען צו „איידלען“ (באַגאַבן מיט אַדלשאַפט) איינציקע יידן. דאָס שטרענגע שרעקבילד פון דער בפירושדיקייט פון קלאַנסקאַמף האָט אָפגעשטעלט די שליאַכטע אין איר פאַרלאַנג צו צעהאַקן דעם „גאַרדישן קנפּף“: באַפרייען יידן, געבן זיי גלייכרעכטיקייט, און אויך באַפרייען די פויערים און מאַכן פון זיי פולרעכטיקע בירגערס האָט זיך נישט געקענט איינלייגן אין די ענגע ראַמען פון דעם אָנגעמערקטן ציל — אויפצוהאַלטן די „זשעטשפּאַספּאַליטאַט“ אָדער צוריק-אויפשטעלן זי. מיט דעם דאָזיקן וועג איז אפשר געווען מעגלעך זי צוריק אויפצושטעלן, אָבער דערביי האָט מען שוין געקענט אָנווערן די הער-שאַפט פון אייגענעם קלאַס.

פאַרענטפערן די יידן-פראַגע האָט זיך גענומען דערנאָך אויך די צווייטע גרעסטע הערשנדיקע סאַציאַלע גרופּע — די בורזשואַזיע, די גרויסע און די קליינע. אין דעם פרט האָט די בורזשואַזיע געמאַכט אַ גרעסערן טריט פאַרויס, בפרט נאָך אַז די פראַגע וועגן אָפטיילן פוילן [פון רוסלאַנד] האָט זי אָפגערוקט אויף אַן אומבאַשטימטן עתיד. די אַנטוויקלונג פון קאַפיטאַליזם האָט פאַרבונדן די אינטערעסן פון דער פוילישער בורזשואַזיע מיט די אינטערעסן פון גאַנץ רוסלאַנד פון איין זייט און מיט די אינטערעסן פון דער יידישער בורזשואַזיע אין פוילן פון דער צווייטער. וואָס ס'האָט נישט געקענט אויפטון די שליאַכטע, דאָס האָט געטון דאָס לעבן גופאַ, די אַנטוויקלונג פון קאַפיטאַליזם. דער יידישער קאַפיטאַל האָט געלאָזן וואַרצלען אין פוילן און האָט דערמיט פאַרבונדן זיינע אינטערעסן מיט די אינטערעסן פון לאַנד. אויב נישט יידן, האָט אָבער דער קאַפיטאַל באַקומען גלייכע רעכט, פון וואָסער אָפּשטאַם ער זאָל נישט זיין, די סאָלידאַרישקייט פון די אינטערעסן פון יידישן און נישט-יידישן קאַפיטאַל האָבן [!] זיך פאַרבונדן מיט די אינטערעסן סיי פון די טיילן, סיי פון גאַנץ פוילן. דער יידישער קאַפיטאַל איז געוואָרן, אויב מען קען זיך אַזוי אויסדריקן, אַ פאַטריאַט פון זיין פאַטערלאַנד. דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז דער יידישער קאַפיטאַל, אַזוי ווי דער פוילישער, האָט אויפגעהויבן די יידן-פראַגע שוין [נישט] אין דער פאַרם פון אומבאַשטימטע, מטושטשע בירגערלעכע רעכט (אין זיינען פון uobywatelnienie — דאָס הייסט פאַרוואַנדלען אין אַ פוילישן אַביוואַטעל, בירגער, ס'האָט דעם פּשט פון בירגער-

לעכע רעכט בלייבנדיק אין דער זעלביקער צייט י'דן). נאָר אין דער פּאַרם פּון אַסימילאַציע, וואָס דאָס באַטייט שוין צונויפּגיטן זיך, ד"ה אָפּווישן די אייגענע אייגנקייט ווי אַ י'ד, צונויפּגיטן זיך מיט דער אַרטיקער באַפעלקערונג, איבערנע- מען אַלע מינהגים, איינפירן, צענישטן דעם אייגענעם איך דעם נאַציאָנאַלן און פאַרבייטן אים מיטן נאַציאָנאַלן איך פּון אַן אַנדער נאַציאָנאַליטעט (דאָס איז אַגב מיין אַריינשטעל, און אַן אַריינשטעל נישט אויפן אַרט). נאָר אויף דעם וועג האָט די בורזשואַזיע אויך געליטן אַ פּיאַסקאַ. די גאַנצע טעטיקייט אין דער דאָזיקער ריכטונג האָט זיך געקענט רעדוצירן און האָט זיך רעדוצירט נאָר צו דער פאַרפּוילישונג פּון איינציקע י'דן — גרויסע און קליינע בורזשואַס. די ברייטע מאַסע פּון די גרויסע און קליינע שטעט זענען געבליבן נישט־פאַרפּויל- לישט, מחמת זיי זענען געווען נישט גענוג אַריינגעצויגן אין די רייען פּון דער קליינער און גרויסער בורזשואַזיע. אויף וויפל די אַנטוויקלונג פּון קאַפיטאַליזם שטופּט אַראָפּ די באַלעבאַטימלעך אין די רייען פּון די פּראַלעטאַריעס, אויף וויפל זייערע ערטער פאַרנעמען אַנדערע אַנקומערס פּון די קליינע שטעטלעך, אויף אַזוי פיל שטערט די צוקומענדיקע כוואַליע נישט־פאַרפּוילישטע י'דן דעם פּראַגרעס פּון דער אַסימילאַציע. פּונקט ווי די שלאַכטע האָט זיך די בורזשואַזיע אַרויך אַרויסגעוויזן פאַר אוממעכטיק צו באַווירקן די כּסדר זיך פאַרגרעסערנדיקע רייען פּון י'דישן פּראַלעטאַריאַט. אַריינפירן אין די ברייטע מאַסן אַריין אַסימי- לאַציע הייסט ווידעראַמאַל צונויפּבינדן זי [די מאַסע] מיט די געזעלשאַפּטלעכע און פּאַליטישע אינטערעסן פּון דעם געגעבענעם לאַנד, הייסט אַרויסרופן אַ קלאַסנדיקע, פּראַלעטאַרישע פּאַליטיק וואָס שטימט נישט מיט דער קלאַסנדיקער פּאַליטיק פּון דער בורזשואַזיע. אוממעכטיק אין פאַרענטפּערן די י'דן־פּראַגע אויף דעם באַדן, איז דער אינטעליגענטערער טייל פּון דער בורזשואַזיע, אי פּון דער פּוילישער אי פּון דער רוסישער, געוואָרן פעסימיסטיש אין דעם פּרט, ער האָט אַנגעוווירן יעטווידער אינטערעס צו דער י'דן־פּראַגע. דער דאָזיקער גלייכגילט האָט געבראַכט פּון איין זייט צו דער אַנטוויקלונג פּון אַנטיסעמיטיזם, פּון דער צווייטער [זייט] צו דער באַלעבונג פּונעם אוטאָפּישן ציוניזם. אי איינס אי דאָס צווייטע זענען צוויי סיאַמער צווילינגען וואָס זענען אַרויסגעוואַקסן פּון איין איינ- איינעמדיקן וואַרצל, פּונעם באַנקראַט פּון דער בורזשואַזיע אין פאַרענטפּערן די י'דן־פּראַגע. פאַרבינדן די אינטערעסן פּון י'דישן פּאַלק [מיט פּוילן, דורכפירן זיין אַסימילאַציע וואָס איז נישט פאַרענטפּערט געוואָרן דורך די בורזשואַזיע פאַר- שטייערס פּון דער געזעלשאַפּט האָט זיך גענומען דער פּוילישער סאָציאַליסטישער

פּראָלעטאַריאַט, און דער עיקר דער פּראָלעטאַריאַט דער ייִדישער גופא, וואָס האָט זיך אַרגאַניזירט אין אונדזער אַ ברודער־פּאַרטיי „בונד“. וואָס ס'האַבן נישט געקענט אויפטון די פּאַרגייערס, דאָס דאַרף אויפטון און וועט אויפטון דער „בונד“. די עובדא פון „בונד“ איז צו פירן אַ ברייטע קלאַסנדיקע פּראָלעטאַרישע פּאַליטיק, צו אַרגאַניזירן דעם ייִדישן פּראָלעטאַריאַט צום קאַמף פאַרן סאָציאַליזם. נאָר די דאָזיקע טעטיקייט איז אין גרונט אַ טעטיקייט צו סאָלידאַריזירן די אינ־טערעסן פון פּוילישן און פון ייִדישן פּראָלעטאַריאַט, צו פאַרבינדן די אינטערעסן פון ייִדישן פּראָלעטאַריאַט מיט די אינטערעסן פון לאַנד, ברייט אַוועקצושטעלן די קלאַסן־אינטערעסן פון ייִדישן פּראָלעטאַריאַט און דורכצופירן די דאָזיקע אינ־טערעסן אויפן באַדן פון די אינטערעסן פון געגעבענעם לאַנד, ווירקנדיק אויפן באַדן פון די דאָזיקע לאַנד־אינטערעסן לטובת די אייגענע קלאַסן־אינטערעסן. די דאָזיקע טעטיקייט, וווּ און אויף וואָסער פעלד זי זאָל זיך נישט אַרויסווייזן — צי אויפן עקאָנאָמישן פעלד אויף דער געגעבענער פּאַבריק, צי אין אַ צווייג אינ־דוסטריע, צי אין פּאַליטישער טעטיקייט — ברענגט תמיד צו סאָלידאַרישקייט אין די אינטערעסן פון דעם ייִדישן און דעם פּוילישן פּראָלעטאַריאַט. פון דעם מאַמענט וואָס דער „בונד“ פירט זיין קלאַסן־פּאַליטיק, פּאַרטידיקט ער דערמיט גופא נישט נאָר די אינטערעסן פונעם ייִדישן פּראָלעטאַריאַט, נאָר אויך פון פּוילישן. אויף אַזאַ אופן פירט דער „בונד“ — צי ער וויל דאָס אָדער ער וויל נישט — אין דער אונטערשטער שורה צו סאָלידאַרישקייט אין די אינטערעסן פון פּראָלעטאַריאַט, און ממילא פירט ער צו אַסימילאַציע. וויכטיק איז נישט די פּראָגע, צי אויף דער אָדער יענער שפּראַך ווערט געפירט די פּאַליטישע און עקאָנאָמישע קלאַסן־טעטיקייט, וויכטיק איז די טעטיקייט אין זיך גופא; און ווי באַלד זי ווערט געפירט פון שטאַנדפונקט פון די אינטערעסן פון ייִדישן פּראָלע־טאַריאַט און אויפן געגעבענעם באַדן פון די אינטערעסן פון דעם געגעבענעם לאַנד, פירט זי דערמיט גופא צו אייניקונג. די אינטערעסן, די ריכטיק־פאַרשטאַ־נענע, פון לאַנד, די אינטערעסן פון פוילן זענען שוין די אינטערעסן פון „בונד“ אויך. מען דאַרף דערפון נישט דרינגען, אַז די באַזונדערע אַרגאַניזאַציע פון „בונד“ איז נישט נייטיק. זיין פּרוכטפערדיקע טעטיקייט האָט אינגאַנצן באַרעכ־טיקט דעם *raison d'être* פון זיין עקסיסטענץ (ס'גייט אַן אַפּאָלאָגיע דעם „בונד“) פון די בריוו וועגן „בונד“ זעט מען, ווי סאָלידאַריש עס טרעט

ארויס דער יידישער און דער פוילישער פראָלעטאָריאַט קעגן דער אָרטיקער עקספּלאַטאַציע און קעגן גוואַלד־מעשים מצד דער אָרטיקער מאַכט. שוין דערפון זעט מען, אַז עס קענען נישט זיין אויף איין טעריטאָריע קיין צוויי אויטאָנאָמע פראָלעטאָריאַטן און ס'קען זיין נאָר איין פראָלעטאָריאַט דאָרטן, וווּ ס'עקסיסטירט איין קאָפיטאַליזם און איין קאָמף קעגן קאָפיטאַליזם פאַרן סאָציאַליזם.

אָרויסגייענדיק דערפון מוזן מיר מודה זיין, אַז מיר קענען נישט איינשטימען מיט דער רעזאָלוציע פון „בונד“ צו דער נאַציאָנאַלער פראָגע — וועגן אַ פעדע־ראַציע פון נאַציאָנאַליטעטן מיט אַ פולער אויטאָנאָמיע פאַר יעדערער פון זיי, אומאָפהענגיק פון דער טעריטאָריע וואָס זי פאַרנעמט. מיר זאָגן זיך אַרויס קעגן נישט דערפאַר וואָס מיר זענען קעגן אַזאַ אומטעריטאָריאַלער אויטאָנאָמיע, נאָר ווייל דער „בונד“ וועט קיינמאַל נישט זיין בכוח צו דערווייזן די מעגלעכקייט פון פאַרווירקלעכן עפעס אַזוינס וואָס זאָל זיין געגליכן דערצו. ער וועט נישט זיין בכוח צו ווייזן, ווי אַזוי וועלן יידן פירן אַן אָרטיקע פּאָליטיק, ווי אַזוי זיי וועלן אויטאָנאָם פאַרענטפערן אַן אַדמיניסטראַטיווע פראָגע אין די שטעט, די דירות־פראָגע אַ שטייגער אין לאַדזש? אַדער ווי אַזוי זיי וועלן אויטאָנאָם פאַרענטפערן די פראָגעס פון דער אַדמיניסטראַציע פון גאַנצן לאַנד, וועגן בודזשעטן פון די שטעט און גמיעס אַזױ. גענוג צו דערמאָנען זיך וועלכע עס איז פון די וויכ־טיקסטע פראָגעס אין הילכות פּאָליטיק פון לאַנד, צייגט מען זיך איבער, אַז ס'איז אוממעגלעך צו פאַרענטפערן זיי אויטאָנאָם פאַר יעטווידער נאַציאָנאַליטעט. ווען מען זאָל יידן געבן אַזאַ אויטאָנאָמע פעדעראַציע, וואָלטן זיי בלייב־ספּק נישט געוואָסט, וואָס צו טון מיט איר.

זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט אויף דער פראָגע נישט דערפאַר וואָס די פראָגע האָט באַקומען אין דער איצטיקער צייט אַ ספּעציעלע פראַקטישע ווערדע, נאָר מערנישט דערפאַר וואָס ס'איז געוואָרן אַ פראָגע פון דיסקוסיע אין דער לעצטער צייט. בדרך־כלל האָט זיך קיין זאָך נישט געביטן. דער בונד האָט באַשלאָסן אין קיין זאָך נישט צו בייטן זיין טאַקטיק פון פּאָליטישער און סאָציאַליסטישער טעטיקייט. און די דאָזיקע טעטיקייט, ווי מיר האָבן געזען, פירט, נישט־געקוקט אויף קיין שום רעזאָלוציעס, נישט צום שאַפן צוויי אויטאָנאָמע פראָלעטאָריאַטן, נאָר פאַרקערט, צו אַן ענגער אייניקונג פון אידישן און פוילישן פראָלעטאָריאַט, צו דער פאַראייניקונג פון די קלאַסן־אינטערעסן פון יידישן פראָלעטאָריאַט מיט די אינטערעסן פון לאַנד, פירט, מיט איין וואָרט, צו אַסימילאַציע, פירט צום שאַפן איין פאַראייניקטן, סאָציאַליסטיש געשטימטן פראָלעטאָריאַט צום קאָמף

קעגן איין קאפיטאליזם אין דעם געגעבענעם לאַנד. מיר זענען דעריבער זיכער, אז אויך אויף להבא וועלן מיר אַרויסטרעטן שטענדיק סאַלידאַריש, וועלן שטענדיק זיך פרייען מיט אַלע דערגרייכונגען פון „בונד“, וואָרעם דער נצחון פון „בונד“ איז אין דער זעלביקער צייט דער נצחון פון פוילישן פראַלעטאַריאַט אויך. אונדזער פאַרטיי האָט אָנגענומען אויפן צוזאַמענפאַר אַזאַ רעזאָלוציע: „נעמענדיק אין אַכט, אַז דער „בונד“, דער ייִדישער אַרבעטער־בונד, טרעט אַרויס אין זיי טעטיקייט סאַלידאַריש מיט די סאַציאַליסטן אין גאַנצן לאַנד און אַז ער איז די איינציקע קלאַסן־אָרגאַניזאַציע פון ייִדישן פראַלעטאַריאַט, אַנערקענט דער צוזאַמענפאַר דעם „בונד“, הגם ער איז נישט מסכים מיט זיינע קוקן אויף דער ייִדן־פראַגע, פאַר אַ זעלבשטענדיקער און ברידערלעכער אָרגאַניזאַציע“ (19).

איך האָב איבערגעגעבן, אפשר צו באַריכותדיק, דעם אינהאַלט פונעם אַרטיקל. איך פויל זיך אַריינצולאָזן זיך אין אַן אַנאַליז פון דעם אַרטיקל. כּוועל נאָר זאָגן, אַז זיי האָבן אויבנאויפיק אַנאַליזירט די פראַגע וועגן אַנטיסעמיטיזם, צושרייבנדיק אים, הגם נישט דער עיקר, צום פעסימיזם פון דער אינטעליגענטער בורשוואַזיע אין איר נישט קענען פאַרענטפערן די ייִדן־פראַגע. דער אַנטיסעמיטיזם שטעקט אַ סך טיפער. דאָס זעט מען אויפן פראַנצויזישן אַנטיסעמיטיזם, וווּ די אַסימילאַציע איז דערפירט ביזן סאַמע סוף. וועגן דער נאַציאָנאַלער פראַגע זענען זיי נישט נאָר וואָס אויבנאויפיק, נאָר זיי האָבן זיך אַפילו נישט גענומען די מי צו פאַרשטיין די רעזאָלוציע [פון בונד]. זייענדיק משמעות אַסימילאַטאָרן לויט זייערע איבערצייגונגען (אַסימילאַטאָרן, דאַרף מען באַמערקן, איבער עפעס טעמים נאָר בנוגע ייִדן, נישט בנוגע פּאָליאַקן), שפילן זיי זיך מיטן וואָרט סאַלידאַרישקייט, גיבן אים צו דעם טייטש אַסימילאַציע וואָס שטעקט גאַרנישט אין אים. זייענדיק אויסגעהאַלטן וואַלטן זיי געדאַרפט קומען צו די זעלביקע אויספירן בנוגע פּאָליאַקן, צו אַסימילאַציע פון פּאָליאַקן אין רוסלאַנד. אַסימילאַציע — אַ הויך וואָרט — רעדוצירט זיך ביי זיי בעצם אויסשליסלעך צו פאַרפוילישונג. אָבער נישט ווייטער. אין זייער פאַרקאַכטקייט קענען זיי, די [פוילישע] סאַציאַל־דעמאָקראַטן, אַפילו נישט דערלאָזן די מעגלעכקייט, אַז די ייִדישע מאַסן ווילן נישט אַפּווישן זייער נאַציאָנאַלע אינדיווידועלעקייט און אַנטאָן דווקא א פוילישן קאַסטיום. זיי, די סאַציאַל־דעמאָקראַטן, קעגנערס פון פוילישן אַפּטיילן זיך [פון

19) אָנגעשריבן אַט דעם היפּש־געפלאַנטערטן אַרטיקל האָט פעליקס דזשערושינסקי וואָס איז דעמאָלסט, פון מאי 1902, געווען אין אויסלאַנד.

רוסלאנד], רוקן ארויס פון אָפּשרעק וועגן די אינטערעסן פון לאַנד און די פּאָלי-טיק פון לאַנד אַזױװ. אָפּזאָגן זיך פון אַסימילאַציע (אין פינקטלעכן זינען פון וואַרט, נישט ווי ס'איז דער P. S. D. ווילגעפעלן צו פאַרשטיין) הייסט, לויט זייער מיינונג, איינאַרדענען צוויי אויטאָנאָמע פּראָלעטאַריאַטן וואָס טרעטן נישט אַרויס סאַלידאַריש אין זייער אַלגעמיינער קלאַסן-פּאָליטיק. מחוץ אַסימילאַציע, מחוץ פּאַרלירן דאָס אייגענע פּנים, מחוץ, פינקטלעכער, פּאַרפּוילישונג זעען זיי נישט און ווילן נישט זען קיין מעגלעכקייט פאַרן פּראָלעטאַריאַט פון אַלע נאַציאָנאַליטעטן וואָס באַוווינען די געגעבענע טעריטאָריע צו אַרבעטן פּונקט אַזוי פּרוכפּערדיק סאַלידאַריש. זיי ווילגאַריזירן (20) דעם באַטייט פון סאַלידאַרישקייט, צוגעבנדיק איר דעם ענגן באַטייט פון פּולער הכּנעה, פון צעגאַנגען ווערן אין אַן אַנדער נאַציאָנאַליטעט, אין דעם פּאַל אין דער פּוילישער נאַציאָנאַליטעט, און אַזוי דערציען זיי עס דעם פּוילישן פּראָלעטאַריאַט. ווען דער פּוילישער פּראָלע-טאַריאַט זאָל געווען האָבן ווינציקער פּראַקטישן חוש, אַ ווייניקער ברייטן קלאַסן-דיקן קוק, מער היציקן עגאַזום, וואָלט ער, הערנדיק אַזוינע רייד, גרינג געקענט קומען צום באַשלוס: אויב דו ייד דרינגסט זיך נישט אַדורך מיט מיינע נאַציאָנאַלע אייגנדיקייטן, ביסטו מיר אַ שונא און דו דאַרפסט באַזייטיקט ווערן פון קאַמפּפּעלד פון אונדזער טעטיקייט, מיט אַזוינעם האָבן מיר נישט און קענען נישט האָבן קיין שום שותפותדיקס. „אַדער גיס זיך צונויף מיט אונדז, וואַרף אָפּ אַלץ וואָס כאַראַקטעריזירט דיך ווי אַ יידן, אַדער אַנישט ביסטו נישט קיין סאַציאַליסט, און דו האַלסט הייסט ער נישט מיט אונדז, דו פאַרשטייסט נישט דייע קלאַסן-אינטע-רעסן, דו טרעטסט נישט אַרויס סאַלידאַריש מיט אונדז, דו ביסט אַן אויטאָנאָמער פּראָלעטאַריאַט, און ממילא מוזן מיר קעמפן קעגן דיר“. נאָך ערגער האַלט מיט זייער פאַרשטיין די רעזאָלוציע [פון בונד]. זיי קענען נישט אַראָפּ פון זייער טעריי-טאַריאַלן שטאַנדפּונקט און ריידן וועגן דער פּאָליטיק פון די אויטאָנאָמע פעדע-ראַטיווע נאַציאָנאַליטעטן.

וועגן דעם האָט מען שוין נישט איין מאָל געשריבן, און ס'איז נודע איבער-צוחורן דאָס אייגענע. איינס נאָר איז אינטערעסאַנט, אַז די P. S. D. האָט אָנער-קענט (!) אונדזער באַזונדערע אַרגאַניזאַציע. איר וועט גרינג פאַרשטיין דעם קוריאָז פון אַזאַ אַנערקענונג מצד דער פּוילישער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי.

(20) אין אַריגינאַל: опощляют .

ערשטע שפראַצונגען

אזוי שטעלן זיך עס מענטשן אויף שטאַלצן און מיינען, אַז אויף אַזאַ אופן ווערן זיי העכער.

וועגן זיך האָבן איך נישט וואָס צו שרייבן. איך האָב שוין לאַנג נישט קיין פּערזענלעך לעבן, ס'האַט זיך אין גאַנצן צונויפגעגאַסן מיט אונדזער אַרגאַניזאַציע. אין דער לעצטער צייט, ווי איר ווייסט פון בול' 21), גייען אַלץ פריילעכערע ידיעות פון רוסלאַנד. וואָס איז מיט אייך וואָס באַטייט דער זאַץ: „ביים פּער-זענלעכן זען זיך“, וואָס הייסט עס, אַז „ביי מיר זענען פאַרגעקומען גרויסע שינויים“.

אַל דאַס בעסטע

אייער אַל.

שרייבט.

8

[אַקטאָבער 1902] London

טייערער פריינט!

באַקומען אייער בריוו. ער איז אַזאַ וואַרפיקער, ער ווייזט, אַז איר קענט נאָך אַלץ נישט קומען צוריק צו גלייכוואַג. וואָס איז מיט אייך? איר זאָגט אַלץ צו אַנצושרייבן, נאָר איר לייגט אַלץ אָפּ פון בריוו צו בריוו. איר האָט געשריבן אויך וועגן אַ שאַרפן איבערבייט, וועגן עפעס פלענער גראַנדיעזע און נישט-גראַנדיעזע, נאָר איר זענט אַלץ יוצא מיט אַנצוהערענישן און רירט נישט אַן דעם מהות פון דער זאַך 22). קלייבט זיך אויס סוף-כל-סוף און שרייבט אַן. וועגן זיך האָבן איך בפירוש נישט וואָס צו שרייבן. קיין פּערזענלעך לעבן האָבן איך נישט און האָבן קיינמאַל נישט געהאַט. וואָס שייך צום געזעלשאַפטלעכן, שטעלט זיך עס צונויף פון אויספירן קליינע, ריין מעכאַנישע מאַניפּולאַציעס. דער קאַפּ אַרבעט נישט דערביי, און ס'איז נאָך בעסער אזוי — שלעכט וואָלט געווען די אַרגאַניזאַציע וואָס וואַלט זיך גענייטיקט אין מיין קאַפּאַרבעט.

21) ס'רעדט זיך וועגן „בולעטין“ וואָס האָט זיך פון אַפּריל ביז אַקטאָבער 1901 גע-דרוקט אויפן מימעאָגראַף אין בערן, דערנאָך אין לאַנדאָן אין דער דרוק. פון אים איז שפּעטער געוואָרן דער ברייט פאַרשפרייטער אַרגאַן פון בונד „פּאַסליעדיאַ איזוועסטיאַ“; ס'זענען אַרויס 256 נומערן. ביז יאַנואַר 1906 איז ער אַרויסגעגאַנגען אויף יידיש („לעצטע נאַכריכטן“) און רוסיש; אין 1902 אויף פּויליש אויך.

22) ס'איז געגאַנגען וועגן פּערזענלעכע איבערלעבונגען.

אן אַרטיקלע וועגן די קוילן-גרעבערס איז נייטיק אי פאַר דער „אַרבעטער־שטימע“ אי פאַרן „יידישן אַרבעטער“. פאַר דער ערשטער ווי מעגלעך קירצער און קאַנדענסירטער, אויב מען קען זיך אַזוי אויסדריקן. צו דער צייט, ווען איר וועט זיך נעמען און וועט אַנשרייבן, וועט דער שטרייך זיין געענדיקט, ביי די פראַנצויזן מאַכט זיך דאָך דאָס גיך, זיי צינדן זיך גיך אָן און ווערן נישט ווינציי־קער גיך פאַרברענט. דער פאַרנעם פון אַרטיקל דאַרף זיין נישט מער ווי 3 שפאַלטן פון קליינעם שריפט, מיט וועלכן עס דרוקט זיך איצט די „אַרבעטער־שטימע“. פאַרן „יידישן אַרבעטער“ מעג געוויינטלעך זיין גרעסער, נאָר פאַרט קען מען זיך נישט צו שטאַרק צעשרייבן. מיר קלערן אַרויסצולאָזן אויף להבא אָפטער און ווינציקער בויגנס אין איטלעכן [נומער]; אַזוינע גרויסע אַרטיקלען ווי פריער וועלן דאַרטן קיין אַרט נישט געפינען.

אויב איר מיינט צו שרייבן „אַ בריוו פון פראַנקרייך“: דעמאָלט קענט איר פאַרשטייט זיך פאַרכאַפן, אַחוּצן שטרייך, נאָך איין פראַגע, זאָל זיין, ווי איר לייגט פאַר, די קלערקאַלע אַגיטאַציע. אינעם אַרטיקלע וועגן שטרייך פאַרגעסט נישט, נישט אַנדערש, אַנצומערקן אויך וועגן די געלע סינדיקאַטן, אויפצוקלערן אויב ס'איז מעגלעך זייער אָפּשטאַם און דעם אונטערשלאַק פון זייער טעטיקייט. דאָס איז אַ דערשיינונג ביז גאָר אָן אינטערעסאַנטע פון דער לעצטער צייט. אָן אַרגאַ־ניזאַציע פון אַרבעטערס וואָס אַנערקענען נישט קיין אַרגאַניזאַציעס! צי זענען דאָס נישט קיין „לומפּן־פראַלעטאַריערס“ וואָס פאַרקויפן זיך גרינג דעם צד אַדער יענעם?

נישט שוין זשע איז אַזוי שווער צו פאַרקויפן אַ וואָסערע אומגליקלעכע 10 בולעטינען? ביי אייך אין שטאַט זענען דאָך פאַראַן נישט ווינציק סטודענטן.

פאַר וואָס האָט איר נישט געשריבן אייער מיינונג וועגן אַזאַ ברענענדיקער פראַגע — וועגן אַרגאַניזירטער נקמה. ווי אַזוי קוקט איר אויף דער דאָזיקער פראַגע צו וועמען זענט איר נוטה, צו דער קאַנפּ[ערענץ] (23) אַדער צו אונדז?

23) דאָס הייסט: צי זענט איר מסכים מיט דער רעזאָלוציע פון דער V קאָנפערענץ פון בונד וועגן אַרגאַניזירטער נקמה מעשה ענטפער אויף לייבשטראַף, אַדער איר האַלט מיטן אויסלענדישן קאָמיטעט וואָס האָט זיך אַרויסגעזאָגט קעגן אַרגאַניזירטער נקמה. אויפן V צוזאַמענפאַר פון בונד (יוני 1903) האָט מנצח געווען דער שטאַנדפונקט פון אויסלענדישן קאָמיטעט.

איר בעט אַנשרייבן אייך וועגן מיינע איינדרוקן (24). דעם אמת זאָגנדיק זענען זיי זייער קנאַפע, וואָרעם מיר איז כמעט נישט אויסגעקומען צו זען זיך מיט מענטשן. אויף וויפל איך האָב זיך באַגעגנט, איז דער איינדרוק נישט קיין פּויגלדיקער (25). מענטשן זוכן אַ וועג, שפּירן די נייטיקייט צו בייטן די טאַקטיק, שטרייכן אונטער ווי מעגלעך שאַרפּער דעם פּאָליטישן עלעמענט, נאָר ס'זענען נאָך נישטאַ דערצו קיין פּאַסיקע אַגיטאַטאָרן, נישטאַ קיין איינגעוויינטקייט, נישטאַ אויף דעם פעלד קיין גענוג פעסט־איינגעשטעלטע טראַדיציעס. אויב מען זאָל איינפירן די דאָזיקע נייע טאַקטיק, און דאָס איז דאָך מער ווי נייטיק, דאַרף מען האָבן גאָר אַן אַנדער קאַנטריגענט אַגיטאַטאָרן, מיט אַ ברייטערן האַריוואָנט, וואָס פּאָלגן נאָך נאָך צייטונגען, און אַזוינע זענען נישטאַ אויף דער ייִדישער שפּראַך. דער איינעווייניקסטער איבערבליק אין דער [אַרבעטער־]ש[ימא] באַקומט אַ גוואַלדיקע ווערדע, ער דאַרף געבן מאַטעריאַל די אַגיטאַטאָרן. ס'האַט זיך געפילט עפעס אַ פּאַרלורניקייט ביי די אַרבעטערס־אַגיטאַטאָרן, אַ דוחק אין מאַטעריאַל. דאָס טאַג־טעגלעכע לעבן אין יעטווידער שטאַט גיט טאַקע אין דעם פרט, איבער הויפט די לעצטע צייט, אַ גוואַלדיקן מאַטעריאַל, נאָר מען דאַרף אים קענען אויסניצן, אוטיליזירן, קענען אַריינפירן אין דער אַלגעמיינער סיסטעם, באַלייכטן מיט איין אַלגעמיינער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער שיין, און דאָס איז נישט גרינג, ווען מען זאָל נעמען אין אַכט די נישט־גענוגקייט פון דער ייִדישער ליטעראַטור. כוחות דאַרף מען האָבן אַ מאַסע, און פאַראַן זענען זיי אַזוי ווינציק, אַזוי ווינציק — צעקאַכט צו ווערן! דערפאַר מאַכט אַ סך אַ בעסערן איינדרוק די מאַסע, אַפילו לויט די ווערטער פון די אַלטע רוטין־אַגיטאַטאָרן. ס'האַט זיך אָנגעקליבן אַן אומענדלעכער סכּום ברען־מאַטעריאַל, די רעוואָלוציאַנערע שטימונג פון דער מאַסע איז מחוץ ספּק. די אַרבעט האָט אַפּגעטון אירס. ס'האַט זיך געשאַפּן עפעס גאָר אַ נייע, ביז איצט נישט באַוווּסטע וועלט פון באַגריפּן און געפילן. הערט זיך איין, קוקט זיך איין אין די ידיעות וואָס פלייצן פון אַלע פאַרוואַרפענע העקן: וויפל לעבן, ענערגיע, גרייטקייט צום קאַמף, יוגנטלעכער ברען. דער געדאַנק אַרבעט אַן אויפהער, מען לייגט אַדורך נייע וועגן, טייל מאָל נישט קיין ריכטיקע, זיג־זאַגיקע, נאָר וויכטיק איז, וואָס מענטשן זוכן, באַרויזן זיך נישט, ווערן נישט

(24) דאָ רעדט זיך וועגן דער אַלגעמיינ־פאַרטייאישער קאַנפּערענץ, וואָס אויף איר איז ער געפאַרען אין מאַרץ 1902.
 (25) אין אַריגינאַל: не ахтителное

ל. בערנשטיין

פארגליווערט. און דאָס איז דער בעסטער סימן פון וואַקסן, פון שפע לעבנזאָפֿטן. די פאַרלוירנקייט, וואָס וועגן איר האָב איך גערעדט פריער, האָב איך באַמערקט נאָר דעמאָלט — מיט אַ האַלב יאָר צוריק. און אַ האַלב יאָר אין לעבן פון בונד, און אין אַזאַ צייט, אין אַ צייט, ווען די רעגירונג שפּאַנט אָן אַזוי אומדערהערט אַלע אירע כוחות אויף צו קעמפן מיט קראַמאַלע, באַטייט זייער און זייער פיל אין לעבן פון דער אַרגאַניזאַציע. דאָס האָט דאָך שוין טאַקע גאַנץ שטאַרק אַ פנים פון אַן אמתן דועל פון צוויי כוחות, און אין קאַמף, דערצו נאָך אין אַזאַ שאַרפן, צייטיקן זיך מענטשן נישט פון טאַג, נאָר פון שעה. איך בין פול דעריבער מיט די סאַמע רעגן-בויגנדיקסטע האַפענונגען. ס'קלעקט, איך קען זיך נאָך אַזוי פאַרטרוימען, און איך באַדאַרף תמיד זיין אויף דער ערד.

אייער אַל.

איר קענט געוויינטלעך אויסגעבן 10—12 פּראַנק] אויף פעריאָדישע אויסגאַבעס, אויף וויפל דאָס איז נייטיק פאַרן שרייבן.

נאכ וואר ט

א וויכטיקער צושטייער צו אונדזער געשיכטע

חבר ל. בערנשטיינס בוך איז פארענדיקט געווארן פונקט אין די טעג, ווען אונדזער „צעווייט-און-צעשפרייטע“ מחנה צייכנט אפ דעם יובל פון 59 יאר „בונד“. ער וועט אנקומען צו די ליינער, ווען מיר וועלן האלטן אין 60סטן יאר זינט עס איז אין ווילנע געגרינדעט געווארן דער אלגעמיינער יידישער ארבעטער „בונד“ פון ליטע, פוילן און רוסלאנד.

דער דאזיקער בוך איז טאקע א נייער וויכטיקער רינג אין אונדזער שלשלת-היוחסין, אין אונדזער העראזשער קאמף-געשיכטע.

מעמואריסטיק איז געווארן א זייער וויכטיקער ליטעראטור-זשאנער; די זכרונות-ביכער פארנעמען אלץ מער און מער דעם אויבנאן אין דער וועלט-ליטעראטור; זיי זענען געווארן גאר וויכטיקע מקורות פאר די פארשידנסטע שטודיעס — היסטאריקער, אומאפהענגיק וואס פאר א געביט פון דעם נעכטן זיי זאלן נישט פארשן, באטראכטן דעם זכרונות-מאטעריאל פאר נישט קיין ערגערן מקור ווי דעם „עכטן“ דאקומענטן-אנקלייב. אפטמאל איז גאר דער „פערזענלעך“ סוביעקטיווער זכרונות-בוך א מער ריכטיקערער שפיגל ווי די „אביעקטיווע“ ארכיוו-דאקומענטן. נישט זעלטן טייטשט אויס א קאפיטל זכרונות נישט איך רעטעניש, וואס איז פארבאהאלטן אין כלהמינים „אפיציעלע“ דאקומענטן.

באזונדערס שפילט א גאר וויכטיקע ראלע די זכרונות-ליטעראטור ביי אונדז יידן. דאס פעלן פון ארכיוון; דאס אפטע אריבערטראגן זיך פון איין ארט צום צווייטן; דאס וואס אין די אפגעהיטע יידישע דאקומענטן — ראשית די פנקסים פון קהילות און חברות — געפינט מען פריער פאר אלץ דאס אינעווייניקסטע לעבן פון דער עדה, און זעלטן די אויסערלעכע סביבה; אויך זענען די דאזיקע קהילה-ארכיוואלען בעיקר פארנומען מיט „גייסטיקע“ ענינים פון קהל און מען זעט דארטן נישט ארויס דעם אלטאג פון דעם המון-עם, פון דער מאסע און פון דעם יחיד. די יידישע מעמואריסטיק איז בכך געווארן פון די וויכטיקסטע מקורות

צו דערלערנען דעם יידישן לעבנס־שטייגער, פון די פארהעלטענישן אין דער אייגענער סביבה און באַציונגן מיט די נישט־יידישע שכנים; פון אַ ריי דערשיי־נונגען פון געזעלשאַפטלעכן כאַראַקטער אין דער געגעבענער תקופה און תפוצה. עס זענען געוואָרן קלאַסיש די זכרונות פון גליקל פאַן האַמעלן, בער באַלע־כאַווער, יחזקאל קאַטיק, שלמה מיימון א"א.

אַ גאַר באַזונדער אַרט פאַרנעמט די מעמואַריסטיק אין דער געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג, ראשית־כל ביים „בונד“, אַ סך סיבות זענען געווען, וואָס האָבן געבראַכט צו דער גרויסער שפע פון זכרונות און אויך די ראַלע וואָס די דאָזיקע זכרונות־קאַפיטלען האָבן געשפילט אין דער באַוועגונג. ראשית האָבן די זכרונות טאַקע אויסגעפילט די ראַלע פון ציגל צום גע־שיכטע־בנין פון דער באַוועגונג. די געשיכטע פון דער יידישער רעוואָלוציאַ־נערער באַוועגונג אין צאַרישן רוסלאַנד איז דאָך די געשיכטע פון דעם העראַישן אונטערטרד — ווי אזוי האָט מען עס געקענט זאַרגן פאַר אָפּהיטן די דאָקומענטן פאַר „אַרכיוון“? — ווער האָט עס געפירט פּראַטאַקאָלן אין דער ריזיקער בונדי־שער „מלוכה“ פון תחום־המושב, וואָס האָט אַרומגענומען הונדערטער און הונדערטער שטעט און שטעטלעך? עס פלעגן זיך אָפט בייטן די טוערס, זיי פלעגן מוזן אַוועקגיין צוליב דעם פּאָליציי־שן טעראָר, אָדער די אָנפירערשאַפט פלעגט זיי „איבערזאַרפן“ אין אַנדערע ערטער. זענען, בכּו, די זכרונות פון די אַנטיל־נעמער געוואָרן פון די וויכטיקסטע געשיכטע־מקורות.

נאָך אַ צווייטע, גאַרנישט מינדערוויכטיקע, באַדייטונג האָבן די זכרונות געהאַט פאַר דער הערציונג פון די שפעטערדיקע דורות פון דער באַוועגונג. די העראַישע קאַמפּן, דער ווידערשטאַנד פון די רעוואָלוציאַנערן, זייער פאַרהאַלטן זיך בעת פאַרפּאָלגונגען, אויף עטאַפּן, אין תפּיסות און פאַרשיקונג זענען געווען פאַר דעם אונטערוואַקסנדיקן דור די מקורות פון וואָנען מען האָט געשעפּט מוט, טריישאַפט און איבערגעגעבנקייט פאַר דער אידעע.

שוין גאַר אין דעם ערשטן צענדליק יאָרן נאָך דער גרינדונג פון „בונד“ זענען געלייגט געוואָרן די ערשטע גרונטשטיינער פאַר דער געשיכטע פון דער באַוועגונג. — אין יאָר 1906 דערשיינט אין פעטערבורג, לעגאַל, אין דעם בונד־דישן פאַרלאַג „טריבונאַ“ אַ זאַמלונג, אין רוסיש „מאַטעריאַלן צו דער געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג“. די דאָזיקע זאַמלונג ווערט, אמת, קאַנ־פיסקירט. שפעטער, הייבט זיך אַן די מעמואַריסטיק פון „בונד“.

אין דעם נומער 14 פון דער בונדישער צייטונג „די האַפענונג“ (אַנגעהויבן דערשיינען אין ווילנע, דעם 1טן נאָוועמבער 1907, נאָך דעם ווי די צאַרישע מאַכט האָט געשלאָסן די פּריערדיקע ערשטע לעגאַלע בונדישע צייטונגן; „דער וועקער“ און „פּאָלקסצייטונג“), דערשיינען אַ סעריע זכרונות, פאַרבונדן מיט דעם צען־יאָריקן יובל פון דער גרינדונג פון „בונד“. צווישן זיי וועגן דעם ערשטן גרינ־דונג־צוזאַמענפאַר אין ווילנע אין יאָר 1897; ווייטער — אַן אַרטיקל פון פ. פ. (דוד זאַסלאַווסקי), „די אַפּאָזיציע פון 1893“; פון ז. (זעלדאַוו־ניעמאַנסקי), „ווי אזוי איז צוזאַמענגעשטעלט און אָפּגעדרוקט געוואָרן דער ערשטער נומער אַר־בעטער־שטימע“ און אַנדערע מאַטעריאַלן.

פון דאן אן האט זיך אינגעשטעלט א מנהג, אז די בונדישע אויסגאבעס לכבוד די פארשידנסטע יובל־דאטעס, און ראשית־כל צום יובל פון דער פארטיי־גרינדונג, זאלן פארעפנטלעכן זכרונות פון די טוער. אזוי זענען אין די בונדישע צייטונגען פון יאר 1917 אין רוסלאנד, נאך דער פעברואר־רעוואלוציע פון יאר 1917 (די „ארבעטער־שטימע“ אין פעטערבורג און די „פאלקסצייטונג“ אין קיעוו) אין פארבינדונג מיט דער דאטע „צוואנציק יאר זייט דער גרינדונג פון בונד“, געווען פארעפנטלעכט ווערטפולע זכרונות פון די באטייליקטע אין דער באוועגונג. אזוי איז שוין ווייטער געווען אין פוילן, ווען די „פאלקסצייטונג“ צו די יובל־דאטעס פון 30, פון 40 און פון 50 יאר „בונד“ זענען פול געווען מיט מער מארן פון דער באוועגונג און די דאזיקע אויסגאבעס זענען פארוואנדלט געווארן אין וויכטיקע געשיכטע־מקורות.

קאפיטלען זכרונות זענען צעזייט און צעשפרייט איבער צענדליקער און צענדליקער זאמליכער. אַנגעהויבן נאך אין רוסלאנד אין די רוסיש־יידישע זאמלי־ביכער; אזוי פארעפנטלעכט א. נ. (נעמאַנסקי־זעלעוואז), אין דעם ערשטן באַנד פון „פערעזשיטאיע“, פעטערבורג 1908, זיין אַרטיקל וועגן דער גרינדונג פון דער „ארבעטער־שטימע“ און אין דער „יעוורייסקאָיאַ סטאַרינאַ“, אין 1913, איז פאַראַן די אַרבעט פון ב. פּרומקין וועגן די אַנהייבן פון דער יידישער אַרבעטער־באוועגונג. פון קאפיטלען זכרונות הייבן אָן צו דערשיינען מעמוואָרן־ביכער וועגן דער יידישער אַרבעטער־באוועגונג, וועגן „בונד“ ראשית־כל, די ווייטערדיקע רשימה (וואָס איז נישט קיין פולע), ווייט ווי שפעדיק די דאזיקע ליטעראַטור איז (מיר גיבן די דאזיקע רשימה נאָכן אלף־בית פון די זכרונות־שרייבער):

7. אַבאָמאַוויטש — אין צוויי רעוואָלוציעס, 2 בענד, ניו־יאָרק 1944; 7. בערמאַן (לייבעטשקע) — אין לויף פון יאָרן, צוויי אויפלאַגעס, די ערשטע אין פוילן, די צווייטע אין ניו־יאָרק, 1945; גאַרדאַן אַבראַם (אַבראַם רעזשטיק) — אין פּרילינג פון ווילנער יידישער אַרבעטער־באוועגונג, ווילנע 1925; אַפּריל־לאַזער זעלמאַנאוויטש — עפיזאָדן פון מיין לעבן, מעקסיקע 1956; הלל כץ־בלום — זכרונות פון אַ בונדיסט, ניו־יאָרק 1940; א. ליטוואַק — וואָס געווען, ווילנע 1925 (געוואָרן אויך איבערזעצט אין ישראל, אויף העברעיִש); שלום לעווין — אונטער־ערדישע קעמפּער, ניו־יאָרק 1946; 7. מאַרטאַוו (צעדערבוים) — זכרונות פון אַ סאַציאַל־דעמאָקראַט, בערלין 1923 (דערשינען פּריער אין יאר 1922 אין רוסיש; „זאַפּיסקי סאַציאַל־דעמאָקראַטאַ“); ב. מיכאַלעוויטש — זכרונות פון אַ יידישן סאַ־ציאַליסט, 3 בענד, וואַרשע 1922—1923; דזשאַן מילל — פּיאַנערן און בויער, 2 בענד, ניו־יאָרק 1946—1949; וו. מעדעם — פון מיין לעבן, צוויי בענד, ניו־יאָרק 1923; סיימאָן סאַלאַמאָן — דעראינערונגען פון דער יידישער אַרבעטער־באוועגונג, ניו־יאָרק 1952; היינלייב פּאַזנאַנסקי — מעמוואָרן פון אַ בונדיסט, וואַרשע 1938; ח. ש. קאַזשאַן — אין די טעג פון רעוואָלוציע, וואַרשע 1928; 9. ראָזענטאַל (אַנ־מאַן) ראַמאַנאוויק, אין רוסיש, לענינגראַד־מאַסקווע 1924.

די דאזיקע 15 מעמוואָרן־ביכער, טייל פון זיי ממש קלאַסישע ווערק, זענען איינע פון די וויכטיקסטע באַזעס פאַר דער געשיכטע פון דער באַוועגונג. צו דעם דאַרפן נאָך צוגערעכנט ווערן די פאַרשידענע ביאָגראַפֿישע זאַמליכער, אַרויס־געגעבן אין שייכות מיט אַ יובל, אַדער להבדיל מיט אַ יאַרצייט פון אַ פאַרדינסט־

פולן טוער. אויך אין די פאלן וועגט איבער דער מעמואָריסטישער טייל. דאָ איז די דאָזיקע רשימה (אויך נישט קיין אויסשעפּנדיקע). עס זענען דאָ זאַמליכער וועגן; אַרקאַדי קרעמער; יוסף באַסקין; א. ווייטער־דעווענישסקי; ברוך ווירגילי־כהן; ברוך טשאַרני־וולאַדעק; אַרטור זיגעלבוים; א. ליטוואַק; הירש לעקערט; (גאַנצע דריי: אַ זאַמלבוך אַרויסגעגעבן אין מאַסקווע, 1922; פון יעקם פאַט, וואַרשע 1927 און פון י. ש. הערץ, ניו־יאָרק 1952); שלמה מענדלסאָן; בייניש מיכאַלעוויטש; וולאַדימיר מעדעם; הענריק ערליך — וויקטאָר אַלטער; צביון פראַנץ קורסקי; לאַזער קלאַג.

די דאָזיקע צוויי צענדליק זאַמליכער זענען נישט נאָר ביאָגראַפישע מאַטעריאַלן פון די דערמאַנטע פּערזאָנען, זיי זענען, בעיקר, וויכטיקע קאָפיטלען צו דער געשיכטע פון דער גאַנצער באַוועגונג.

אַפּגערעדט דערפון האָט אונדזער באַוועגונג אַרויסגעגעבן אַ ריי פּובליקאַציעס געווידמעט דירעקט איר געשיכטע. צו דעם געהערט די סעריע פון פאַרשידענע זאַמליכער. לאַמיר דאָ דערמאַנען: 7 יאָרגענג „אַרבעט־לוח“, וואַרשע 1920—1926; דער זאַמלבוך „25 יאָר“, אַרויסגעגעבן צום 25סטן יאָרטאָג פון דער גרינדונג פון „בונד“, וואַרשע 1922; צוויי בענד „רויטער פּנקס“, וואַרשע 1921 און 1924 (פון ערשטן באַנד איז אויך פאַראַן אַן אויסגאַבע פון קיעוּו); די אַרבעט „דער בונד“ אין דער רעוואָלוציע פון 1905—1906, וואַרשע 1930; דער זאַמלבוך צום 50סטן יאָרטאָג פון „בונד“, דערשינען אין יאָר 1948 אין פּוילן, וואָס איז, אַגב, „קאָנפּסיקירט“ און פאַרניכטעט געוואָרן. און צו דעם אַלעמען ווי אַ דערגאַנג צונג די צוויי בענד פון „דורות בונדיסטן“, וואָס זענען דערשינען איצט אין ניו־יאָרק.

צו דעם צעטל דאַרפן אויך צוגערעכנט ווערן די אַרבעטן פון וויקטאָר שול־מאַן — „בלעטלעך געשיכטע פון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג“, וואַרשע 1929 און י. ש. הערצס „די געשיכטע פון אַ יוגנט“, ניו־יאָרק 1946.

ביז איצט האָבן מיר גערעדט וועגן אויסגאַבעס אַרויסגעגעבענע פון „בונד“, אָדער פון בונדיסטן (מיטן אויסנאַם פון געציילטע). עס זענען אָבער פאַראַן וויכ־טיקע פּובליקאַציעס, וואָס מיט זיי איז געשען ווי עס איז פאַראַן אַן אַלט־תּלמודי־שער אַפּאַריזם: „זכה נעשית מלאכתו בידי אחרים“, אַז מען איז זוכה ווערט די אַרבעט געטאָן דורך אַנדערע. דאָ האָבן מיר, ראשית, אין זינען דעם גרויסן זאַמל־בוך „די ייִדישע סאָציאַליסטישע באַוועגונג ביז דער גרינדונג פון „בונד“, ווילנע־פאַריז 1939. אויסגאַבע פון יוּוּאַ. די דאָזיקע פּובליקאַציע געהער צו דאָס בעסטע און גרינטלעכסטע וואָס עס איז פאַראַן צו דעם פּעריאָד פון ערב־בונד.

זאָל דאָ דערמאַנט ווערן, אַז אין ראַטנפאַרבאַנד זענען דערשינען אַ ריי מיט ביכער, וואָס זענען זייער ווערטיקע צושטייערן צו דער געשיכטע פון דער ייִדי־שער אַרבעטער־באַוועגונג, קודם־כל פון „בונד“, די דאָזיקע ביכער זענען טאַקע אַלע (צוזאַמען מיט זייערע מחברים און מיטאַרבעטער) געפאַלן אונטער דער גי־לאַטינע פון „רייניקונגען“. צו זיי געהערן די זאַמליכער: „רויטע בלעטער“ — מינסק 1929. עס איז, אמת, אַנגעגעבן, אַז דאָס איז דער ערשטער באַנד, אָבער צו קיין צווייטן איז נישט געקומען;

לעאָן בערנשטיינס מוטער, רחל, מיט אירע צוויי קינדער :
רעכטס לעאָן בערנשטיין; לינקס זיין שוועסטער שרהלע.

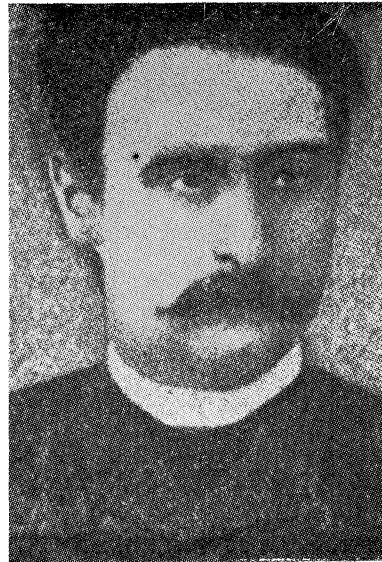
לעגן בערנשטיינים באָבן: בלומט באַרעל.

לעגן בערנשטיינים זיידע: יאָנקל באַרעל.

דוד קאץ „טאַראַס“

צמח קאָפּעלסאָן „טימאַפּיי“

זלמן דער בערשטער

אורטשיק דער בערשטער

פאטרי קרעמער

אָרקאָד־ קרעמער, „אַלגעמײַנע דער“.

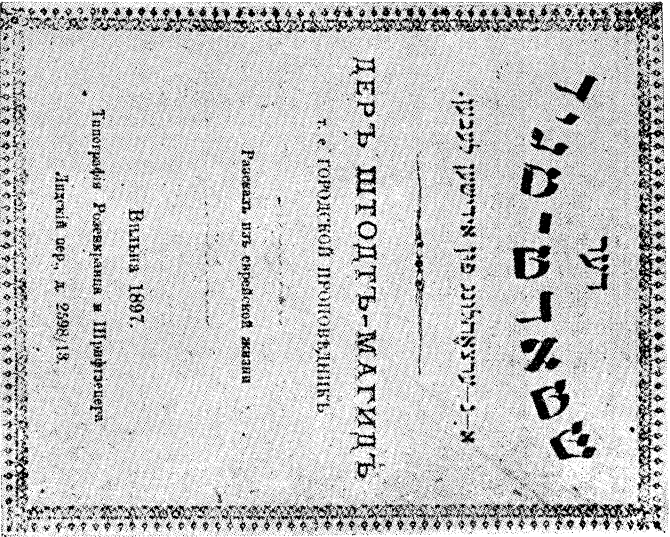
דער אידישער ארבייטער

אָרנאַן לוי די אינטערעססען דער אידישען אַרבייטער אין רוסלאַנד.

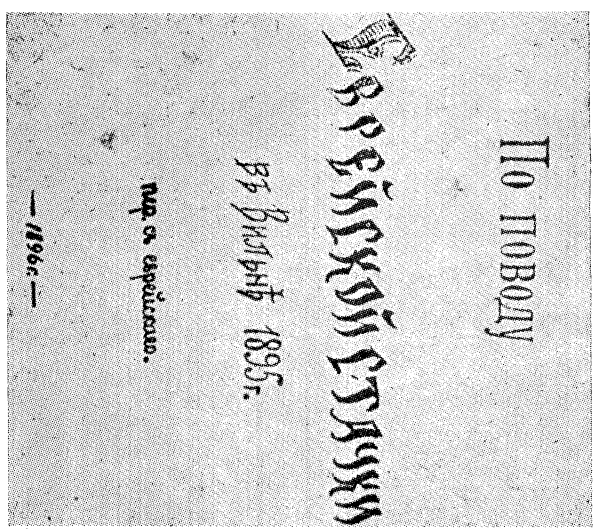
אַרבייטער אַללער לענדער פּעראייניגט אייך.

פון דער רעדאכציאן.

די אידישע אַרבייטער בעוועגונג, וועלכע איז שוין איצטער אַ רעכט ביסעל פּערשפּרייט אין דער נאַנצער געגענד, וואו אידען מענען וואהנען, ענטוויקעלט זיך ווייטער אַלין מעהרער אין מעהרער, וואס ווייטער שטענען צו צו דער בעוועגונג אַלין מעהרער שטעדט, און אין די שטעדט, וואו דאס שטרייט פּיהרט זיך שוין פֿון לענגער — אַלין נייע מלאכות, און צוזאם-מען מיט דער ענטוויקלונג פון דער אַרבייטער בעוועגונג ענטוויקעלט זיך ביי די אַרבייטער אויך די איבערצייטונג, אַז אום ווירקליך צו פֿערבעסערן זייער לאַגע מוזען זיין פֿעראייניגט די אַרבייטער פֿון אַלע שטעדט, און אַלע מלאכות, און ערסט דאַן קענען זיי ערוואַרטען וויכטיגע פֿערבעסע-רונגען. די אידישע אַרבייטער-מאַסע וואס האט שוין אַרויסגעדרעטען אַפֿין שטרייט, געטונט זיך וואס ווייטער אַלין מעהרער אין אַליטערפֿאַסיר, וועלכע זאָל אַכשפּילען אין זיך און ערקלעהרען דעם שטרייט, ווערבען דיא זעלבנע מאַסע פּיהרט. ווי נרויס עס וויען דיא בעדערפֿנים און געטהי-קיים אין אַזא ליטעראַטור בעוווינט גענוי דייטליך דאס, וואס אין יעדער שטאַדט, וואו נור עס איז דאָ אייניגער כאַסען איין אַרבייטער-בעוועגונג וויען פֿאַרפֿן פֿיעל געשריבענע בראַשורען, ביכער, וועלכע ערקלעהרען פֿון קלאַסען-שטאַנדס פּינקט פֿערשיעדענע לעבענספֿאַרציען, וואס מוזע איה צו די אַרבייטער פֿון יענער שטאַדט, אוי אויך אַלגעמיינע פֿאַרזען די ענט-וויקלונג און נרויס פֿערשפּרייטקייט פֿון דער אַרט ליטעראַטור בעווויי-ען

בדואר, תדע שטעטל-מ'ג'ד, געדרוקט אין לעמבערג
מיט א פאסאזש סעט פון א ווילנער דרוקער'י ווען
שטעטל אין טעלש'ינס טראכטן-פארבריק.

שענד-ברעט פון דער רוסישער בראשור, וועט א
ידישן שטעטל אין ווילנע, "1895", אין שרייכות
מיטן שטעטל'יקן אויף ענדלש'ינס טראכטן-פארבריק.

די רעוואלוציאנערע באוועגונג צווישן יידן, אן אויסגאבע אין רוסיש, מאסקווע 1930, ארויסגעגעבן דורך דעם פאראיין פון געוועזענע פאליטישע קא-טערושאנעס. אביסל שפעטער איז דער דאזיקער זאמלבוך דערקלערט געווארן פאר טריף און דער גאנצער פארבאנד איז בכלל צעיאגט געווארן;
די סאציאליסטישע ליטעראטור אף יידיש, מינסק 1936. אויך דער דאזיקער ז"ב, מיט גאר אינטערעסאנטע און וואגיקע מאטעריאלן איז גענומען געווארן אויפן "אינדעקס".

א. קירזשניץ — 4 בענד פון דער כרעסטאמאטיע צו דער געשיכטע פון דער יידישער ארבעטער-באוועגונג "דער יידישער ארבעטער", האבן געטיילט דעם זעל-ביקן גורל, צוזאמען מיטן מחבר.
לאמיר לוסף דערמאנען די סאוויעטישע אויסגאבע אין רוסיש: נ. א. בוכ-בינדער "די געשיכטע פון דער יידישער ארבעטער-באוועגונג אין רוסלאנד", וואס איז נאכדעם איבערגעזעצט געווארן אין יידיש און דערשינען אין ווילנע אין יאר 1931.

און נאך אלעמען זענען די דאזיקע פובליקאציעס ווייט נישט אלץ. — נאך מער מאטעריאל, און טאקע מעמואריסטישער, איז צעזיט און צעשפרייט אין טויזנטער ארטיקלען אין א סך הונדערטער אויסגאבעס. אפגערעדט פון די קא-פיטלען אין "אונדער צייט" (סיי פון פוילן, וואס איז דערשינען ביז 1939, סיי דעם ניו-יארקער), אין "צוקונפט", אין "וועקער", אין די פארשידענע ארבעטער-רינג און לאנדסמאנשאפט-אויסגאבעס (אין דעם גרויסן זאמלבוך "ווילנע" און אין נישט ווייניקער גרויסן "טויזנט יאר פינסק"). אין די בונדישע אויסגאבעס — אין פוילן, ליטע, רומעניע, פראנקרייך, געווען א שלל מיט מעמווארן, וואס איז שוין כמעט ווי פארלוירן פאר דער פארשוונג.

**

וועט מען דא פרעגן:

— אויב אזוי, אויב דער מאטעריאל (און טאקע מעמואריסטישער) איז פון אזא שפע, וואס קאן שוין אונדז עמעץ מחדש זיין? וואס איז טאקע דער מער מיט חבר ל. בערנשטיינס "ערשטע שפראצונגען"?
און דא קומען מיר צו די קאפיטלען וואס דער חבר לייב, לעאן, לעאנאק אדער "טאדדעס" האט ארויסגעבראכט.

עס ווייט זיך ארויס, אז חוץ אלע מעלות וואס די מעמואריסטיק האט לגבי די "עכטע" דאקומענטן, איז דער פאקט, וואס זי איז טאקע מחדש. א דאקומענט קען מען לערנען פשוט אין אים אזוי אדער אנדערש, פארלאנגט אמאל אן אויסטייטש אן אריינטייטש, א קאמענטאר, וואס זאל אים אויפקלערן. אבער ווייטער פון דער דאזיקער מעגלעכער גרענעץ קאן מען נישט גיין. מיט זכרונות איז עס גאר אנדערש — עס זענען פאראן חידושים, און גאר ווערטיקע.

צי דארף מען עס צושרייבן דעם גוטן זכרון (נישט נאר פון נעמען, נאר אויך פון דער סיטואציע) פון חבר ל. בערנשטיין, אדער זיין ווינדערלעכע אבסערוואציע-פעיקייט, וואס ער האט געמאכט לעבעדיק א תקופה פון פאר 60 יאר — נישט

אזוי פיל די תקופה ווי די מענטשן, וואָס די תקופה האָט זיי אַרויסגעבראַכט און זיי געמאַכט פאַר „מענטשן“, וואָס האָבן געשטאַלטיקט די תקופה, איר געפאַרעמט. ווי עס זאָל נישט זיין — דער היסטאָריקער, פון פאַקטן און יחידים, באַקומט אין די „ערשטע שפּרצונגען“ אָן אַ שיעור נייַעסן, וואָס דערגאַנצן דאָס בילד הן פון דער צייט, פון יענע געראַנגלען, פון די אויפגעקומענע אידעען און אירע טרעגעדס. און דאָס וויכטיקסטע פון דעם בוך איז, וואָס כמעט פון ערשטן בלעטל ביז דעם לעצטן (חוץ אין דער אַנקעטע פאַר אַרכיוו פון „בונד“) איז כמעט נישט פאַראַן דער איד.

איך קאָן אָן אַ שיעור פון זכרונות-ביכער. טייל זייער וויכטיקע פאַרלירן צוליב דעם פּערזענלעכן איד-טאָן, וואָס זיי פאַרמאַגן, ביי ל. בערנשטיינען איז כמעט נישטאָ זיין אייגן לעבן. דער הויפּט-מאַטיוו, דער הויפּט-העלד זענען די שפּראַך-צונגען און דאָס איז דער גרעסטער פאַרדינסט פון דעם נייעם גאַר וויכטיקן צו-שטייער צו אונדזער מעמואַריסטיק.

דער מחבר, דער בוך און צוזאַמען מיט זיי די באַוועגונג — דער דאָזיקער דריילינג, האָבן מיט די שפּראַצונגען, יעדער פאַר זיך, באַקומען אַ תיקון. וואָלטן מיר געוועזן פאַטאַליסטן וואָלטן מיר נאָך צוגעגעבן — אַ גרויסע זכיה איז געשען — וואָס דאָס בוך דערשיינט ווי אַ מתנה צום 60סטן יובל פון די שפּראַצונגען.

אין דער הקדמה איז שוין אונטערגעשטראַכן, אַז עס קאָן זיין, אַז אין ח' לעאַנס זכרונות זאָלן זיך אַריינכאַפן געוויסע אַפּוויכונגען לגבי דאַטעס און פּער-זאַנען. פון דעסטוועגן האָט די רעדאַקציע געהאַלטן פאַר ריכטיק צו מאַכן אין אַ ריי ערטער באַמערקונגען אַדער דערגענצונגען. דאָס, מיינען מיר, האָט נישט געמינערט — אדרבא, דאָס האָט דאָס אַלגעמיינע בילד דערגאַנצט.

זוכצעטל פון פערזאנען און ערטער

- א.**
- „אברהם דער בערשטער“ — זע: אלעקסאנ-
דריסקי אברהם (וואָלף).
אבראָמאָוויטש, רפאל — 17.
„אברהם דער רעזשטיק“ — זע: גאַרדאַן,
אברהם.
אורטישק, דער בערשטער — 98, 102.
אזעף — 186, א"וו.
„איגאַר“ — זע: גאַלדמאַן באַריס.
איוואַנטשין — 201.
אַלטער, דער בערשטער — 77 א"וו, 113,
122 א"וו.
א. ליטוואַק — זע: העלפאַנד היים-יאַנקל.
„אַלעקסאַנדער“ — זע: קרעמער אַלעקסאַנ-
דער.
אַלעקסאַנדריסקי, אברהם (וואָלף) — 9, 91
א"וו, 113, 122.
אַמסטערדאַם (אברהם) — 57, 109.
„אַרקאַדי“ — זע: קרעמער אַלעקסאַנדער.
- ב.**
- באַקיי — 191 א"וו.
באַרישניק, אַנאַ — 199.
באַרעל, יאַנקל — 7.
באַרעל, רחל — 7.
בורצעוו, וואָלדימיר — 12, 188 א"וו.
ביילין, גרישאַ — 151, 159.
בערנשטיין, הירש — 7.
- ג.**
- גאַזשאַנסקי (שמואל) — 30, א"וו, 139.
גאַלדמאַן, אַלגאַ — 162.
גאַלדמאַן, באַריס — 162.
- גאַלדמאַן, יוליאַ — 162.
גאַלדמאַן, לעאַן — 123, 149, 161 א"וו.
גאַלדמאַן, מיכאַיל — 10, 162.
גאַרדאַן, אברהם („רעזשטיק“) — 12, 151
א"וו.
„גאַריעוו“ — זע: גאַלדמאַן באַריס.
גינזבורג מערעלע — 167.
גינזבורג סאַפּיאַ — 81.
„גלעב“ — זע: מוטניק אברהם.
געלפאַנד-דרוסקין, יעלענע — 65.
גערשאַווסקי, ראובן — 66.
גרישע דער סטאַלער — זע: סאַראַקע גרי-
שע.
גרישע, דער זאַגאַטאַוושטיק — זע: ביילין
גרישאַ.
- ד.**
- דושקאַן, מאַיסיי — 129 א"וו.
דזשערדזשינסקי, פעליקס — 84 א"וו.
דיקשטיין — 28.
- ה.**
- הורוויטש צביה — 26, 67, 113, 122 א"וו,
143, א"וו.
העלפאַנד, היים-יאַנקל — 129.
העלפמאַן, העסיע — 63, 81.
- ו.**
- וואָלפּאַוויטש — 205.
וואַלק, צילע — 26.
ווייטער, א. — 10.
ווילטער, מאַרק — 10.
ווילטער, נאַום — 202 א"וו.
ווילטער, שפרה — 10.

ליפשיץ, כאנע — 37 א"ו.

ליפשיץ, נחום — 163.

„לנו" — זע: גאזשאנסקי שמואל.

לעווין־רעזניק, פאגניע — 65.

לענין — 73 א"ו, 170.

לעקערט, הערש — 29.

מ.

מאָטיס — זע: רובינשטיין אָננע.

מאָטקע, דער גאַרבער — 27 א"ו.

מאָסיי, דער איינבינדער — זע: דושקאן מאָסיי.

מאָקאוויי — 199, 196, א"ו.

מארטאוויצעדערבוים — 31, 68, 133, 164, 170.

מוטניק (אברהם) — 10, 58, 108, 169, 177.

מייזל, מאָטל — 66.

„מיכאיל" (פסעוודאָנים פון כאַנע ליפשיץ).

מיכאילאָוו — 135.

מיכאָלעוויטש, ב. — 12, 122 א"ו, 125.

מילל, דזשאַן — 97, 111, 127, 149.

מירטאווילאָוואָוו — 42.

מעטשניקאָוו — 193.

נ.

נאָדעל, מאָקס — 8, 10, 61 א"ו.

נאָדעל, ראָזע — 10, 71 א"ו.

נאָוואָגרודקי, עמנואל — 11, 18.

„נח" — זע: פאַרטנאָי.

„ניעמאַנסקי" — זע: זעלדאָוו סערגיי.

ס.

סאַראַקע, גרישע — 109, 176.

סטעפּניאַק־קראָוטישינסקי — 62.

סעגאַל, שיינע־רייזל — 123.

ע.

עדלשטיין, טאַבאַק־פאַבריק — 30, 31.

פ.

פאַטרעסאָוו — 170.

פאַרטנאָי — „נח", „יוזעף" — 16, 17, 79.

85.

פייקעס, מיראַן — 57, 109.

ווילנער, מגיד — 30.

„וולאָדימיר" — זע: קאַסאָווסקי.

וורוטשעוויטש, אַנטיסעמיט — 197.

ז.

זובאַטאָוו — 58, 100, 110, 183 א"ו, 201, 207.

זאַלקינד, אַלבערט — 71.

זאַלקינד, ראָזע — זע: נאָדעל ראָזע.

זאַסולייטש, וועראַ — 63.

זאַק, רחל — 29.

זלמן, דער איינבינדער — 117 א"ו.

זלמן, דער קעסטל־מאַכער — 67, 129 א"ו.

זעלדאָוו, טייבעטשקע — 10, 122.

זעלדאָוו, סערגיי — 10, 111 א"ו, 121, 122, א"ו.

זשאָלודסקי, מערע — 26, 67, 113, 122, 143 א"ו.

זשאַרעס — 209.

זשעליאַבאָוו — 63, 135.

ט.

„טאַדדעס" (פסעוודאָנים פון ל. בערנשטיין) — 8, 84.

טאַטאַראָוו — 186.

טאַסין, נ. — זע: קאַגאַן.

„טאַראַס" — זע: קאַץ דוד.

„טימאַפיי" — זע: קאַפּעלזאָן צמח.

טרוסעוויטש — 57.

טשעריקאָווער, א. — 31.

י.

יאַבאַלטשינק — 67.

„יאַקאָוו" — זע: גערישאָווסקי ראָבן.

ל.

„לאַנגזאַם" — זע: קאַפּלינסקי ישראל־מיכל, לוקסעמבורג, ראָזע — 209.

„ליבער" — זע: גאַלדמאַן מיכאַל.

ליזע, די שניידערקע — 10, 26, 77 א"ו, 93, 102, 113, 121 א"ו, 125.

לייפער, סטירל — 29.

ליפשיץ, גוסטא — 37 א"ו.

פלעכאנאד (געאָרגי) — 169, 63, 62, 43, אײַן.
 פּעראָוסקאַיאַ סאַפּיע — 135, 81, 63.
פ.
 פּעדער, יחאל — 123.
 פּראָנספורטער, מיכל — 163.

צ.

צביה, די הענטשקע-מאַכערין — זע: הורר
 וויטש צביה.

ק.

קאָמאן — 202 אײַן.
 קאָסאָוסקי, וולאַדימיר — 108, 74, 58, 10, 110, 169, 177, 207.
 קאַפּלינסקי, ישראל-מיכל — 173, 108, 12.
 אײַן.
 קאַפּעלזאָן (צמח) — 10, 111, 127, 177, 202.
 קאַץ, דוד — 10, 58, 67, 107 אײַן, 147, 168.

ר.

ראַבקיין, איסר — 205.
 ראַבקיין, ע. — 12, 17.
 ראָזנבערג, איליאַ — 207.
 רובינשטיין, אָנוּע סעמיאַנאָווע — 195.
 רייטשוק, עליע — 29.
 רייכענשטיין — 202.
 רעזניק, עקיבא — 65.

ש.

שטיינבערג — 115.
 שמואל, דער שוואַרצער — 123.

ע ר ט ע ר :

ביאַליסטאָק — 110, 113, 122 אײַן, 149.
 בערלין — 202.
 בערן — 207, 217.
 בריסק — 65.
 דווינסק — 113, 122, 128, 208.
 וואַרשע — 110, 113, 123, 128, 147 אײַן, 167, 170.
 וויטעבסק — 113.
 ווילנע — 7, 8, 30, 31, 33, 34, 35, 41, 43, 49, 57, 66, 67, 68, 70, 77, 80, 85, 109, 133, 141, 147, 151 אײַן, 162 אײַן, 167, 170, 174 אײַן, 199.
 ווילקאווישקי — 91, 101.
 ווערזשבאַלאָווע — 91.
 זשענעוו — 8, 58, 59, 65, 73, 190, 195, 199 אײַן.
 לאָדזש — 113, 122, 128.

לאַנדאָן — 60, 73, 75, 204 אײַן, 207 אײַן, 217.
 ליאַן (פּראָנקרייך): 7, 8, 204.
 לעמבערג — 31.
 לענינגראַד — 65, 68, 69, 70, 141.
 מינסק — 58, 110, 183.
 ניושני-נאַוואַגראַד — 167 אײַן.
 פּאַניעוויעזש — 91.
 פּאַריז — 7, 8, 13, 31, 58, 59, 60, 73, 168, 171, 202 אײַן.
 פעטערבורג — זע: לענינגראַד.
 קאָוונע: 7, 8, 17, 26, 33, 34, 41, 58, 69, 70, 17, 85, 91, 93, 101, 107 אײַן, 113 אײַן, 123, 173.
 קישינעוו — 167, 170.
 קאַלוואַריע — 101.

אין פארלאג „יידבוך“ זענען ביז איצט דערשינען:

- (1) י. ל. פּרץ — זריי חסידישע דערציילונגען אלבום-פארמאט, געכתיבהט פון קינסטלער משה פייגענבלום.
- (2) ה. ש. קאָדאָן — מעטאָדיק פון יידישער שפּראַך און ליטעראַטור (אויספארקויפט)
- (3) י. י. טרונק — כעלעמער חכמים (אויספארקויפט)
- (4) שלמה סיימאָן — אַמאָליקע יידן (אויספארקויפט)
- (5) פּראָפ. ליבמאַן הערש — אויף דער גרעניץ פון צייטן
- (6) יצחק פּערלאָוו — אין אייגענעם לאַנד
- (7) י. י. טרונק — דער פּריילעכסטער ייד אין דער וועלט (אויספארקויפט)
- (8) ש. סיימאָן — תּוך-יידישקייט
- (9) ג. ב. מינקאָוו — זעקס יידישע קריטיקער פּרעמירט געוואָרן דורך דעם פּאַנד פּאַר יידישע ליטעראַטור ביים אַלוועלטלעכן יידישן קולטור-קאָנגרעס.
- (10) אברהם זאַק — אין אומרו פון יאָרן פּרעמירט געוואָרן דורך דער מ. סטאַלאַר-פּרעמיע פון „די אידישע צייטונג“, בוענאָס-איירעס.
- (11) יוסף רייך — וואָלד אין פּלאַמען
- (12) מ. וו. בערנשטיין — אין לאַבירינטן פון תקופות (אויספארקויפט)
- (13) לעאַן קאַברין — מיינע 50 יאָר אין אַמעריקע (2 טיילן)
- (14) יצחק פּערלאָוו — דזשעבעלאַ (ראַמאַן)
- (15) ברוך ריווקין — ה. ליחויק — זיינע לידער און דראַמאַטישע ווערק
- (16) מלכה לי — דורך קינדערשע אויגן.
- (17) יעקב פּאַט — די לערערין אסתר (אויספארקויפט)
- (18) שלמה סיימאָן — וואָרצלען
- (19) משה דלזשנאָוסקי — „האַרבסט אין ווינגאַרטן“ (דערציילונגען און דראַמעס)
- (20) מנחם באַריישאַ — עסייען.
- (21) לעאַן בערנשטיין — ערשטע שפּראַצונגען

אין דרוק:

משה אייזענבוד — געלעבט הינטער קראַטן
פ. מינץ (אַלעקסאַנדער) — די ווידערשטאַנד-באַוועגונג אין פּראַנקרייך

אין צוגרייטונג:

דוד אינגאָטאָוו — דערציילונגען
מרדכי וו. בערנשטיין — ביים סוף פון 1000 יאָר אשכנז

LEON BERNSTEIN

EARLY SPROUTS

"IDBUJ"
BUENOS AIRES

© 1956

LEON BERNSTEIN

PRIMEROS BROTES

Editorial

"IDBUJ"

de la Asociación Pro-Escuelas Laicas Israelitas en la Argentina

Buenos Aires — 1956